Petras LIUBERTAS, Česlovas MANČINSKAS

LIETUVOS POLICIJA ATKŪRUS NEPRIKLAUSOMYBĘ

Petras Liubertas
Česlovas Mančinskas

LIETUVOS POLICIJA ATKŪRUS NEPRIKLAUSOMYBĘ

LIETUVOS TEISĖS UNIVERSITETAS

Petras Liubertas
Česlovas Mančinskas

LIETUVOS POLICIJA ATKŪRUS NEPRIKLAUSOMYBĘ (1990–1996)

Monografija

VILNIUS
2004

UDK 351.74/.76(474.5)
Li611

Recenzavo:
Vilniaus pedagoginio universiteto Lietuvos istorijos katedros profesorius, humanitarinių mokslų (istorija) habilituotas daktaras ***Liudas Truska;***
Lietuvos teisės universiteto Teisės fakulteto Tarptautinės teisės ir Europos Sąjungos teisės instituto direktorius, socialinių mokslų (teisė) daktaras profesorius ***Saulius Katuoka;***
Lietuvos teisės universiteto Policijos fakulteto prodekanas, socialinių mokslų (teisė) daktaras docentas ***Alvydas Šakočius*** ir šio fakulteto Policijos teisės katedros vedėjas, socialinių mokslų (teisė) daktaras docentas ***Raimundas Kalesnykas***;
Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos Bendrojo departamento vyresnysis specialistas, humanitarinių mokslų (istorija) daktaras ***Petras Stankeras***

Visos leidinio leidybos teisės saugomos. Šis leidinys ar bet kuri jo dalis negali būti dauginami, taisomi arba kitu būdu platinami be leidėjo sutikimo.

ISBN 9955-563-74-5

© Lietuvos teisės universitetas, 2004
© Petras Liubertas, 2004
© Česlovas Mančinskas, 2004

TURINYS

PRATARMĖ **7**

I. MILICIJOS REORGANIZAVIMAS Į POLICIJĄ LIETUVOJE 1990–1991 METAIS **11**

1. LIETUVOS POLICIJOS AKADEMIJOS ĮSTEIGIMAS IR JOS VEIKLA 27

2. POLICIJOS ĮSTATYMO SVARSTYMAS IR PRIĖMIMAS ŠALIES PARLAMENTE 47

3. POLICIJOS ĮSTATYMO ĮGYVENDINIMAS 74

II. PAGRINDINIŲ LIETUVOS POLICIJOS TARNYBŲ VEIKLA 1991–1996 METAIS **107**

VIEŠOJI POLICIJA **127**

Viešosios policijos personalas *138*

Viešosios policijos veikla *144*

SAVIVALDYBIŲ POLICIJA **155**

Savivaldybių policijos personalas *164*

Savivaldybių policijos veikla *171*

PASIENIO POLICIJA **183**

TRANSPORTO POLICIJA **210**

APSAUGOS POLICIJA **222**

KELIŲ POLICIJA **239**

Kelių policijos personalas *249*

Kelių policijos veikla *255*

KRIMINALINĖ POLICIJA **266**

Kriminalinės policijos personalas *272*

Kriminalinės policijos veikla *278*

IŠVADOS **300**

PRIEDAI 303
SUMMARY 305
LITERATŪRA IR ŠALTINIAI 314
PAVARDŽIŲ RODYKLĖ 316

PRATARMĖ

Parašyti mūsų gyvenamo laikotarpio istoriją yra gana sunkus uždavinys. Nepriklausomas gyvenimas dar kuriamas, jis daugiau priskirtinas politikai, o ne istorijai. Tačiau antra vertus, jo tėkmė tokia veržli, kad nemažai šio istorinio proceso reiškinių bei įvykių jau nuėjo į praeitį, tapo istorija ir prašosi nušviečiami. Kartu su lietuvių tautos valstybingumo atgimimu šio laikotarpio teisėtvarkos ir teisėsaugos istorijoje milicija virto policija. Nerašyti apie tai negalima. Juolab, kad ji suvaidino svarbų vaidmenį įtvirtinant mūsų šalies nepriklausomybę ir tuo į save jau seniai atkreipė istorijos tyrinėtojų dėmesį. Jau istorija tapo ir Lietuvos policijos akademija, nuo pat nepriklausomybės pradžios rengusi kadrus atgimusios valstybės naujai teisėsaugos sistemai.

Ypač sunku parašyti dabartinės policijos istoriją. Šioje statutinėje organizacijoje, kaip ir visoje vidaus reikalų sistemoje, nustatytas jos veiklos dokumentų saugojimo terminas. Jam pasibaigus, dokumentai sunaikinami. Taip labai svarbus tautos kultūrinis palikimas, tautos istorinės atminties šaltinis nesugrąžinamai prarandamas. Vadinasi, kuo anksčiau pradedamas nagrinėti vienas ar kitas policijos istorijos laikotarpis, tuo daugiau yra šaltinių. O istorijos mokslas remiasi tik šaltiniais, kokie jie bebūtų, ir kuo daugiau jų yra, tuo geriau galima objektyviai, išsamiai ir visapusiškai nušviesti istorinę praeitį. Dėl to, kaip jau ne kartą buvo rašyta mokslinėje literatūroje, kiekvienas didesnis ar mažesnis darbas iš dabartinės Lietuvos policijos istorijos netolimoje ateityje iš istorinio veikalo virs istorijos šaltiniu, o mokslininkai tyrinėtojai jau dabar tampa metraštininkais[1].

Nors Lietuvos policijos istorija apskritai yra mažai tyrinėta, dabartinio nepriklausomybės laikotarpio policijos istorija jau turi savąją istoriografiją. Pažymint Lietuvos policijos 75-ąsias metines, 1993 m. Lietuvos policijos akademija ir Vidaus reikalų ministerija išleido straipsnių rinkinį „Lemtingi posūkiai Lietuvos policijos istorijoje“[2]. Jame išskirti ir pamėginti nušviesti tiktai gyvybiškai svarbūs, lemtingi Lietuvos policijos istorijos posūkiai – kokybiškai naujų teisėsaugos institucijų kaita, jų atsiradimo ir išnykimo istorija. Leidinyje trumpai aptartas

[1] Lietuvos teisės akademija. Mokslo darbai. 1998. T. 9. P. 145–146.

[2] Lemtingi posūkiai Lietuvos policijos istorijoje. Straipsnių rinkinys / Sudarė Č. Mančinskas. V., 1993.

dabartinės Lietuvos policijos sukūrimas. Rankraštis buvo išsiuntinėtas visiems šalies policijos komisariatams, gauta nemažai atsiliepimų. Tai paskatino tolesnius šios problemos tyrinėjimus, ir netrukus jie tapo šios monografijos pirmosios dalies pagrindu. Tiesa, dėl medžiagos stokos tie tyrimai ėjo daugiau platyn nei gilyn.

Pasienio policijos susikūrimas ir veikla dabartiniu laikotarpiu gana išsamiai išnagrinėti Č. Mančinsko, A. Balaišio ir I. Reikaitės monografijoje „Lietuvos valstybės sienos apsaugos tarnybos istorija (1918 – 2000)“[3]. Antroje šios monografijos dalyje (autoriai – Č. Mančinskas ir I. Reikaitė) nušviesta dabartinės Lietuvos pasienio policijos istorija iki jos pertvarkymo į Valstybės sienos apsaugos tarnybą 2000 metais. Plačiai apibūdinta organizacinė struktūra ir jos pokyčiai 1994–2000 metais, norminė bazė, personalo sudėtis, praktinė pasieniečių veikla ir jos tobulinimas, atsižvelgiant į Europos Sąjungos reikalavimus.

Atskiras mokslinis straipsnis skirtas Lietuvos transporto policijos veiklai 1991–1996 metais[4].

Kai kurie dabartinės policijos istorijos klausimai buvo nagrinėjami mokslinėje teorinėje konferencijoje, skirtoje Vidaus reikalų ministerijos 80-mečiui paminėti[5].

Pažymint Lietuvos policijos akademijos penkerių metų sukaktį, jos rektorius prof. A. Pumputis apžvelgė akademijos įsteigimą ir raidą 1990–1995 metais[6]. Straipsnyje plačiai panaudota labai reta ir vertinga archyvinė medžiaga, pavadinta „Alternatyvios milicijos kūrimo epizodas“, esanti Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros Tardymo departamente 1991 m. sausio 11–13 d. perversmininkų baudžiamojoje byloje Nr. 09–2–002–91.

Policijos mokslo raida Lietuvoje iki pat mūsų dienų trumpai nušviesta Lietuvos teisės universiteto Policijos fakulteto specialiame leidinyje, skirtame policijos mokslo Lietuvoje 80-mečiui paminėti[7].

Pažymėdama 85-ąsias savo įkūrimo metines, Lietuvos vidaus reikalų

---

[3] Č. Mančinskas, A. Balaišis, I.Reikaitė. Lietuvos valstybės sienos apsaugos tarnybos istorija (1918–2000). V., 2003.

[4] Č. Mančinskas. Lietuvos transporto policijos veikla 1991–1996 metais // Lietuvos teisės akademija. Mokslo darbai. V., 1998. T. 9.

[5] Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos istorinė raida 1918–1998 m. Mokslinės teorinės konferencijos, skirtos VRM 80-mečiui, medžiaga. Trakai, 1998.

[6] A. Pumputis. Lietuvos policijos akademijos įsteigimas ir raida 1990–1995 metais // Lietuvos policijos akademija. Mokslo darbai. V., 1995. T. 4.

[7] Tarnavimo žmogui link. Policijos mokslui Lietuvoje – 80. V., 2002.

ministerija 2003 m. lapkričio 14 d. surengė mokslinę konferenciją, skirtą mūsų valstybės vidaus reikalų tvarkymo istorijos nuo Mindaugo laikų iki šių dienų konceptualioms problemoms aptarti. Daug dėmesio šitoje konferencijoje susilaukė dabartinės Lietuvos policijos istorija. Ji buvo nagrinėjama net dviejuose pranešimuose. Viename jų prof. Č. Mančinskas trumpai apžvelgė policijos nueitą kelią per pirmąjį nepriklausomybės dešimtmetį, o antrame doc. A. Jakubčionis aptarė milicijos tapsmo policija problemas Lietuvoje. Pastarajame pranešime pasitaikė nemažai diskutuotinų ir ginčytinų teiginių. Pranešimo autorius teigė, jog Lietuvoje milicijos pavadinimas buvo paliktas iki 1991 m. pabaigos (tik neaišku, kas ir kada jį paliko, jei 1990 m. gruodžio 11 d. Policijos įstatyme jis jau buvo pakeistas), kad milicijos reorganizavimas į policiją vykęs net keliolika mėnesių, kad padėtis vidaus reikalų sistemoje stabilizavosi tik 1991 m. balandžio mėn., kai neva buvo paskelbtos socialinės garantijos pareigūnams, o iki tol ji buvusi tarsi prieš nepriklausomybę. Autorius pervertino policijos finansavimo pakeitimą nuo 1991 m. ir laikė jį lemiamu žingsniu, profesinės Policijos dienos minėjimo atgaivinimą sureikšmino iki esminių pertvarkymų lygio ir pateikė kitų netikslių teiginių.

Šios monografijos autoriai – pirmasis Lietuvos policijos generalinis komisaras P. Liubertas ir Lietuvos teisės universiteto profesorius habilituotas daktaras Č. Mančinskas – užsibrėžė sau tikslą aptarti dabartinės Lietuvos policijos atsiradimą ir veiklą pirmaisiais metais atkūrus mūsų šalies nepriklausomybę. Sutrumpintas monografijos variantas 2003 m. kovo–lapkričio mėnesiais buvo paskelbtas Lietuvos policijos laikraštyje „Sargyba“. Laikraščio skaitytojai gyvai atsiliepė į publikaciją ir pateikė nemažai įvairių pastabų, pasiūlymų ir pageidavimų, kurie padėjo autoriams pagerinti šį leidinį. Monografijos autoriai dėkoja skaitytojams už pareikštas pastabas bei pasidalijimą savo asmeniniais atsiminimais apie dalyvavimą policijos atkūrimo procese. Autoriai taip pat dėkoja už anoniminius laiškus ir telefoninius skambučius, kurie paakino juos dar atidžiau pažvelgti į kai kuriuos itin aštrius ir prieštaringus dabartinės policijos kūrimo reiškinius.

Darbas parašytas, remiantis policijos įstaigose esančia archyvine dokumentine medžiaga, kurią tarnybų vadovybė mielai suteikė autoriams, rengusiems šią knygą spaudai. Tai Vidaus reikalų ministerijos, Policijos departamento tarnybų, Lietuvos valstybės sienos apsaugos tarnybos ir kitų įstaigų einamojo archyvo medžiaga. Kartu skaitytojams

reikia paaiškinti, kad dėl anksčiau minėtos archyvinių dokumentų saugojimo vidaus reikalų sistemoje specifikos ta medžiaga prieš penkerius, dešimt metų buvo gausesnė. Todėl, pvz., 1993 m. nušviesti 1990–1991 m. milicijos reorganizavimo į policiją procesą Lietuvoje sąlygos buvo daug palankesnės negu 2003 m., t. y. praėjus dešimtmečiui, nes iki to laiko dalis dokumentų jau buvo prarasta. Tačiau apibendrinus tai, kas buvo padaryta tyrinėjant prieš dešimt metų ir kas papildyta vėlesniais metais, autoriams vis dėlto pavyko susidaryti tam tikrą istorinio proceso vaizdą, ir jis pateikiamas skaitytojui.

Kartu būtina pabrėžti, jog dėl medžiagos stokos ir pirmiausia todėl, kad ji jau buvo sunaikinta, toli gražu ne visus numatytus klausimus pavyko išnagrinėti.

Monografijos autoriai nepretenduoja išsamiai išanalizuoti nagrinėjamus klausimus, juolab kad dar ne visi mūsų gyvenamo laikotarpio archyviniai šaltiniai prieinami tyrinėtojams. Problema išnagrinėta, kiek tai buvo įmanoma padaryti remiantis turima archyvine, dokumentine, statistine ir kita medžiaga. Monografijos autoriai manytų atlikę savo uždavinį, jei leidinys atkreiptų tyrinėtojų, policijos darbuotojų praktikų ir kitų besidominčių Lietuvos istorija skaitytojų dėmesį, paskatintų išsakyti įvairiausias nuomones ir vertinimus. Tai padėtų parašyti išsamią Lietuvos policijos istoriją.

Autoriai dėkoja visiems, prisidėjusiems prie monografijos rengimo ir jos išleidimo.

I. MILICIJOS REORGANIZAVIMAS Į POLICIJĄ LIETUVOJE 1990–1991 METAIS

Taiki, neprievartinėmis priemonėmis remiama lietuvių tautos kova dėl savo valstybingumo atkūrimo 1990 m. pavasarį pasiekė pergalę. Išrinkta nauja Aukščiausioji Taryba 1990 m. kovo 11 d. priėmė aktą „Dėl Lietuvos nepriklausomos valstybės atstatymo“. Jame pabrėžta, jog „Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba, reikšdama Tautos valią, nutaria ir iškilmingai skelbia, kad yra atstatomas 1940 metais svetimos jėgos panaikintas Lietuvos Valstybės suvereninių galių vykdymas ir nuo šiol Lietuva vėl yra nepriklausoma valstybė“[8]. Prasidėjo naujas Lietuvos valstybės istorijos etapas.

Atkūrus Lietuvos valstybę reikėjo pertvarkyti visas žmonių gyvenimo sritis, tarp jų ir teisėsaugą, iš pagrindų keisti arba kurti naujas teisėtvarkos institucijas.

Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, vidaus reikalų sistemai, milicijai teko ypač svarbus vaidmuo tolesniame Lietuvos valstybės gyvenime. Vidaus reikalų sistema tuo metu buvo vienintelė oficialiai pripažinta ginkluota struktūra, kuri turėjo profesionaliai parengtų žmonių. Tuo metu milicijoje buvo 7,4 tūkst. darbuotojų. Tik milicija vienintelė galėjo užtikrinti viešąją tvarką, rimtį, stabilumą ir valstybės saugumą, o tai revoliucijos metu vaidina lemiamą vaidmenį. Tai gerai suprato Lietuvos Aukščiausioji Taryba ir Vyriausybė, taip pat proimperinės Sovietų Sąjungos jėgos – SSKP CK, SSRS gynybos ministerija, valstybės saugumo organai, Lietuvos komunistų partijos CK (SSKP platformos šalininkai). Net pati reakcingiausia jėga – kariškiai – be Vidaus reikalų ministerijos paramos nepajėgė Lietuvoje vykdyti nei Sovietų Sąjungos prezidento, nei kitų žinybų nurodymų. Antra vertus, buvo gerai žinoma, kad Vidaus reikalų ministerija, vidaus reikalų sistema visą laiką buvo ypač kontroliuojama Maskvos, jos finansuojama ir materialiai bei techniškai aprūpinama. Maskva ir toliau siekė visokiais būdais išlaikyti ją priklausomą. Taigi nuo Vidaus reikalų ministerijos, milicijos, apskritai vidaus reikalų sistemos pozicijos šiuo sunkiu ir lemtingu Lietuvos valstybės gyvenimo laikotarpiu daug priklausė atkurtos nepriklausomybės įtvirtinimas.

[8] Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios. 1990. Nr. 9.

Vidaus reikalų ministerijai vadovavo M. Misiukonis, buvęs ilgametis Sovietų Sąjungos valstybės saugumo organų darbuotojas, pamažu tapęs Lietuvos nepriklausomybės šalininku, šalies visuomenei gerai žinomas nuo 1988 m. rudens įvykių Vilniuje, kai buvo išvengta kraujo praliejimo, neprievartinėmis priemonėmis išspręstas iškilęs socialinis konfliktas[9]. Vidaus reikalų ministro pavaduotojais dirbo P. Liubertas, V. Zabarauskas ir A. Kairys.

Vidaus reikalų ministeriją sudarė atskiros valdybos, skyriai ir kiti padaliniai, kurie vietose taip pat turėjo atitinkamas savo tarnybas. Vilniuje, Kaune, Klaipėdoje buvo vidaus reikalų (milicijos) valdybos, kituose miestuose, rajonuose – vidaus reikalų (milicijos) skyriai. Juose veikė viešosios tvarkos apsaugos, kriminalinės paieškos, kovos su socialistinės nuosavybės grobstymu, profilaktikos, nežinybinės apsaugos, valstybinės automobilių inspekcijos ir kitos milicijos tarnybos. Be šių, grynai milicijos tarnybų, vietinių teritorinių vidaus reikalų (milicijos) valdyboms ir skyriams taip pat buvo pavaldūs priešgaisrinės apsaugos, įkalinimo įstaigų, techninės kriminalistinės ekspertizės, tardymo, pasų, vizų ir registracijos bei kiti padaliniai. Milicija buvo centralizuota ir pavaldi Vidaus reikalų ministerijai.

To meto milicijos darbuotojai daugiausia buvo milicijos karininkai. Jų miestų ir rajonų vidaus reikalų (milicijos) skyriuose buvo daugiau nei eilinių milicininkų. Vilniaus miesto vidaus reikalų (milicijos) valdyboje pagal nustatytus etatus atestuotų darbuotojų buvo 1756, iš jų milicijos karininkų – 948, arba 54 proc., o eilinių milicininkų – 808, arba 46 proc. visų milicijos darbuotojų. Dar daugiau milicijos karininkų buvo sostinės rajonų vidaus reikalų skyriuose. Vilniaus miestas tuo metu buvo padalytas į keturis rajonus: Lenino, Spalio, Tarybų ir Naujosios Vilnios. Didžiausias pagal milicijos darbuotojų skaičių buvo Lenino rajono vidaus reikalų (milicijos) skyrius. Jame dirbo 275 milicijos karininkai ir tik 24 eiliniai milicininkai. Spalio rajono vidaus reikalų (milicijos) skyriuje dirbo 148 milicijos karininkai ir 16 eilinių milicininkų,Tarybų rajono – atitinkamai 99 ir 7, Naujosios Vilnios – 48 ir 7. Taigi Vilniaus miesto

[9] Lietuvos laisvės lyga 1988 m. rugsėjo 28 d. Vilniuje, Katedros aikštėje, mėgino surengti mitingą 1939 m. Vokietijos ir Sovietų Sąjungos sutarčiai ir jos slaptajam protokolui pasmerkti. Kaip „nesankcionuotas“ mitingas tarsi ir buvo išsklaidytas to meto vidaus reikalų ministro pavaduotojo M. Misiukonio potvarkiu iš anksto sutelktų specialių Vidaus reikalų ministerijos kariuomenės būrių. Tačiau įsikišus Sąjūdžio atstovams, tolesnis jėgos panaudojimas buvo iškart nutrauktas ir VRM kariuomenės būriai išvesti iš Katedros aikštės.

keturių rajonų vidaus reikalų (milicijos) skyriuose dirbo 570 milicijos karininkų ir 54 eiliniai milicininkai, o tai buvo atitinkamai 91,3 ir 8,7 proc. visų milicijos darbuotojų.

Panašus milicijos karininkų ir eilinių milicininkų santykis buvo ir kituose Lietuvos miestuose. Tokia milicijos organizacijos vidinė sudėtis pagal darbuotojų kategorijas buvo būdinga sovietinei milicijai.

Vidaus reikalų ministerijos Kriminalinės paieškos valdybai vadovavo I. Surininas, Viešosios tvarkos apsaugos – A.Vilkas, Kovos su socialistinės nuosavybės grobstymu ir spekuliacija – G. Statkevičius, Tardymo – J. Vasiliauskas, Profilaktikos tarnybos – L. Vasiliauskas, Nežinybinės apsaugos – S. Jokubonis, Valstybinės automobilių inspekcijos – R. Oleka, Transporto – J. Pikutis, Priešgaisrinės apsaugos – J. Kraujelis, Pataisos darbų – J. Blaževičius, Ypatingos paskirties milicijos būriui – E. Kaliačius, Šeštajam (kovos su organizuotu nusikalstamumu) skyriui – A. Sadeckas, Septintajam skyriui – Č. Balcevičius, Savarankiškam svarbiausių valstybinių įstaigų ir šalies vadovybės apsaugos daliniui – J. Dervinis. Ministro pavaduotojai *ex oficio*. t. y. pagal einamas pareigas, buvo Operatyvinio pasitarimo prie vidaus reikalų ministro bei Lietuvos vidaus reikalų ministerijos kolegijos nariai. Valdybų viršininkai ir kitų Vidaus reikalų ministerijos padalinių vadovai bei miestų ir rajonų vidaus reikalų sistemos atstovai jų nariais buvo skiriami ministro įsakymu. Šios Lietuvos vidaus reikalų ministerijos valdymo institucijos dirbo nuolat ir kolektyviai spręsdavo iškilusius svarbiausius klausimus. Prireikus buvo kviečiami visų šalies vidaus reikalų sistemos vadovų pasitarimai.

Vilniaus miesto vidaus reikalų (milicijos) valdybai vadovavo V. Leipus, Kauno – J. Liaudanskas, Klaipėdos – V. Narmontas, Šiaulių miesto vidaus reikalų (milicijos) skyriui – R. Vaitekūnas, Panevėžio miesto – A. Krapas; Vilniaus rajono – M. Poplavskis, Kauno – R. Rutkauskas, Šiaulių – K. Čepulis, Klaipėdos – N. Ananjevas, Panevėžio – J. Raila, Akmenės – G. Aleksonis, Alytaus – V. Grigaravičius, Anykščių – R. Šližys, Biržų – B. Balčiūnas, Ignalinos – A. Šidlauskas, Jonavos – A. Markevičius, Joniškio – S. Poliakas, Jurbarko – E. Venskevičius, Kaišiadorių – Č. Sakalauskas, Kėdainių – R. Ramanavičius, Kelmės – G. Lukminas, Kupiškio – V. Giriūnas, Lazdijų – J. Narkevičius, Marijampolės – A. Švelnys, Mažeikių – Č. Čyžas, Molėtų – R. Prokopavičius, Pakruojo – S. Vėlavičius, Pasvalio – A. Kazakevičius, Plungės – J. Gasiūnas, Prienų – K. Zubrickas, Radviliškio – A. Gaižauskas, Raseinių – A. Gailius, Rokiškio – A. Leščiauskas, Skuodo – V. Šimkus, Šakių – V. Luko-

manavičius, Šalčininkų – I. Jankauskas, Šilutės – L. Nevulis, Šilalės – J. Šimelionis, Švenčionių – I. Spiridonovas, Tauragės – S. Levulis, Telšių – A. Adomėlis, Trakų – Z. Šavareika, Ukmergės – A. Kovalenko, Utenos – V. Šalgunovas, Varėnos – A. Bučinskas, Vilkaviškio – A. Papečkys, Zarasų – A. Steponavičius; miestų kurortų Druskininkų, Birštono, Palangos ir Neringos vidaus reikalų (milicijos) skyriams vadovavo V. Kalėda, V. Raišys, M. Vainorius ir V. Venskus[10].

Formuojant pirmąją Lietuvos Vyriausybę, vadovaujamą prof. K. D. Prunskienės, Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba 1990 m. kovo 23 d. vidaus reikalų ministru paskyrė M. Misiukonį[11]. Ministro pavaduotojais buvo paskirti P. Liubertas, V. Zabarauskas, J. Vasiliauskas, A. Svetulevičius. Atleidus M. Misiukonį iš vidaus reikalų ministro pareigų, nuo 1991 m. rugpjūčio 1 d. 3,5 mėnesio vidaus reikalų ministro pareigas ėjo pirmasis ministro pavaduotojas P. Liubertas. Vidaus reikalų ministro pavaduotojas V. Zabarauskas 1991 m. rugsėjo 21 d. buvo atleistas, o į jo vietą paskirtas buvęs Lietuvos policijos akademijos vyr. dėstytojas V. Skapcevičius. Aukščiausioji Taryba 1991 m. lapkričio 19 d. vidaus reikalų ministru paskyrė P. Valiuką[12], buvusį Kauno miesto vyriausiąjį policijos komisarą. Anksčiau, dar 1991 m. kovo mėn. 1 d., paskirtas vidaus reikalų ministro pavaduotojas kadrų reikalams J. Matonis nuo 1992 m. lapkričio 21 d. tapo pirmuoju vidaus reikalų ministro pavaduotoju. Tokia buvo Lietuvos vidaus reikalų ministerijos vadovybė milicijos reorganizavimo į policiją laikotarpiu.

Nepriklausomybės atkūrimo išvakarėse ir atkūrus nepriklausomybę, Lietuvos vidaus reikalų sistemos padėtis buvo gana sunki ir sudėtinga. Nepaprastai išaugusio visuomenės socialinio politinio aktyvumo sąlygomis, kai komunistų partija Lietuvoje prarado turėtąsias monopolines jėgos pozicijas ir šalyje sparčiai formavosi daugiapartinė sistema, vidaus reikalų sistemos darbuotojų politinės pažiūros buvo įvairios – nuo kraštutinių kairiųjų iki dešiniųjų. 1989 m. gruodžio mėn., kai Lietuvos komunistų partija XX suvažiavime suskilo į dvi dalis, t. y. į Lietuvos nepriklausomybės ir sovietinės imperijos šalininkų stovyklas, buvo mėginta suskaldyti Lietuvos miliciją politiniais motyvais. Negausi vidaus reikalų sistemos komunistų delegacija šitame suvažiavime parėmė sovietinės

[10] Lemtingi posūkiai Lietuvos policijos istorijoje. V., 1993. P. 54.
[11] Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios. 1990. Nr. 10.
[12] Ten pat. Nr. 33.

imperijos šalininkus ir stojo prieš savarankiškos Lietuvos komunistų partijos sukūrimą. Tuo metu ypač suaktyvėjo proimperinės jėgos Vilniaus rajono, Klaipėdos ir Vilniaus milicijoje, kur didžiąją darbuotojų dalį sudarė ne lietuvių tautybės pareigūnai. O Vilniaus ir Šalčininkų rajonuose, kur vietinė valdžia vėliau mėgino kurti „autonominę raudonąją respubliką“, susiklostė tiesiog kritiška padėtis. Šių rajonų milicijoje, kaip nurodė vidaus reikalų ministras M. Misiukonis, labai rimtai buvo iškilusi dvivaldystės grėsmė, ir vidaus reikalų ministras, jo pavaduotojai, kiti atsakingi pareigūnai dažnai lyg per gaisrą skubėdavo čia „į susirinkimus aiškinti, kad visa vidaus reikalų sistema turi vykdyti Lietuvos Respublikos įstatymus ir nesivelti į politinius žaidimus“[13]. Atlikti sociologiniai tyrimai parodė, kad tuo metu vidaus reikalų sistemos darbuotojai dar nebuvo pasirengę vieningai pritarti esminei savo sistemos pertvarkai. Tokiomis sąlygomis buvo labai svarbu užtikrinti milicijos, o ir kitų vidaus reikalų sistemos organų vientisumą ir normalų funkcionavimą. Tai labai priklausė nuo Lietuvos vidaus reikalų ministerijos vadovų pozicijos.

Dar nepriklausomybės atkūrimo išvakarėse Vidaus reikalų ministerijos vadovybė paskelbė, kad milicija tarnauja tik Įstatymui ir Žmogui, ji nėra žmonių gąsdinimo priemonė, o vykdo piliečių socialinį užsakymą, padeda žmogui, kai jam to reikia, gina jo sveikatą ir orumą. Koncepcijos esmė buvo ta, kad milicijos pareigūnai gina įstatymą gatvėse, keliuose, viešosiose vietose, ir vykdydami savo pareigas, yra tokie pat piliečiai, kaip ir visi kiti, jokių privilegijų neturi. Pareigūnai atstovauja piliečių išrinktai valdžiai, ir visi – ir pareigūnai, ir piliečiai – privalo laikytis įstatymų. Ši koncepcija buvo ne tik plačiai propaguojama spaudoje, per radiją, televiziją, Vidaus reikalų ministerijos vadovų susitikimuose su šalies gyventojais, bet ir nuosekliai įgyvendinama.

Tvirtinant M. Misiukonio kandidatūrą į pirmosios nepriklausomos Lietuvos Vyriausybės vidaus reikalų ministro postą, Aukščiausiosios Tarybos posėdyje jis nurodė, kad „mes (...) tvirtai sau pasakėme, kad vidaus reikalų organai ir visų pirma milicija gina žmogaus interesus, netarnauja kokiai nors grupei žmonių, vienai ar kitai partijai, vadovaujasi tik įstatymu ir įstatymo tvarka vykdo Vyriausybės aktus“[14]. Vidaus reikalų

[13] E. Ganusauskas. Lietuvos policija buvo atsidūrusi tarp kelių ugnių // Lietuvos rytas. 1996 m. sausio 13 d.

[14] Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos (pirmojo šaukimo) pirmoji sesija. Stenogramos. 1990 m. kovo 23 d. devynioliktasis posėdis. V., 1991. P. 254.

ministerijos vadovybės susitikime su gyventojais 1990 m. balandžio 24 d., kuriame dalyvavo ministras M. Misiukonis, jo pirmasis pavaduotojas P. Liubertas, pavaduotojai J. Vasiliauskas ir V. Zabarauskas, ministras pabrėžė, jog „šiandien galima drąsiai tvirtinti: milicija tarnauja tiktai žmonėms ir įstatymams“, kad jokia pašalinė jėga jos daugiau nevairuoja[15]. Šios koncepcijos nuoseklus įgyvendinimas ypač padėjo užkirsti kelią galimam milicijos suskaldymui politiniu pagrindu ir nuslopinti proimperinių jėgų veiklos suaktyvėjimą vidaus reikalų sistemoje.

Svarbią reikšmę apsisprendžiant vidaus reikalų sistemos darbuotojams ir stiprinant jų vienybę atkuriant Lietuvos nepriklausomybę turėjo tai, kad jie nedalyvavo šalies politiniame gyvenime. Vidaus reikalų ministerijos partinis komitetas 1990 m. sausio mėn. atsiskaitė už savo darbą per ataskaitinį laikotarpį, ir visapusiškai apsvarsčius politinę padėtį Lietuvoje, nuspręsta sustabdyti tolesnę komunistų partijos veiklą vidaus reikalų sistemoje. 1990 m. sausio 22 d. buvo nutarta kreiptis į Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumą su pasiūlymu artimiausioje sesijoje spręsti vidaus reikalų organų depolitizavimo klausimą. Tuo metu depolitizavimuisi pritarė apie 80 proc. vidaus reikalų sistemos darbuotojų, buvusių Lietuvos komunistų partijos narių[16]. Buvo parengtas LTSR politinių partijų įstatymo projektas. Jį Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumas 1990 m. sausio 31 d. nutarė paskelbti spaudoje visuomenei svarstyti iki 1990 m. balandžio 15 dienos[17]. Įstatymo projekto 9 straipsnis skelbė, kad „asmenys, tarnaujantys kariuomenėje, dirbantys vidaus reikalų ir valstybės saugumo organizacijose, Prokuratūros, Valstybinio arbitražo, valstybės kontrolės organuose, teismuose, negali būti politinių partijų nariais“[18]. Nelaukiant, kol bus priimtas šis įstatymas, vidaus reikalų sistemos darbuotojai jau 1990 m. vasario–kovo mėn. buvo depolitizuoti, t. y. faktiškai panaikintos Lietuvos komunistų partijos pirminės partinės organizacijos vidaus reikalų sistemoje. Taigi buvo panaikinta politinė partija milicijoje, kuri miliciją per visą sovietinės okupacijos laikotarpį Lietuvoje laikė savo priešakiniu ginkluotu būriu. Netrukus Vidaus reikalų ministerijos vadovybė viešai konstatavo, kad „milicijos organai pirmieji

---

[15] Lietuvos milicija šiandien ir rytoj // Liaudies sargyboje. 1990 m. balandžio 30–gegužės 6 d. Nr. 18.

[16] Ministras – už milicijos depolitizavimą // Tiesa. 1990 m. vasario 2 d.

[17] LTSR Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo nutarimas dėl Lietuvos TSR politinių partijų įstatymo projekto // Tiesa. 1990 m. vasario 6 d.

[18] LTSR politinių partijų įstatymas (projektas) // Tiesa. 1990 m. vasario 6 d.

visiškai depolitizavosi, ir mes šiandien nesusiskaldę į partijas, politines organizacijas, o visą dėmesį skiriame darbui, profesionalumui ugdyti, siekiame padėti žmogui“[19]. Nors milicijos depolitizavimas tuo metu buvo tik faktinis, t. y. dar ne oficialus, bet jo reikšmė įtvirtinant Lietuvos nepriklausomybę buvo didžiulė. Proimperinės jėgos, pirmiausia Lietuvos komunistų partija (SSKP platformos šalininkai), neteko ginkluotos jėgos, kuria galėtų pasinaudoti siekdamos savo politinių tikslų, nukreiptų prieš Lietuvos nepriklausomybę.

Svarbią reikšmę milicijos darbuotojų apsisprendimui turėjo Vidaus reikalų ministerijos iniciatyva 1990 m. kovo 21 d. priimtas Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Kreipimasis į vidaus reikalų įstaigų darbuotojus[20]. Jame pabrėžta, kad atkurtos nepriklausomos Lietuvos „pamatas – teisingumo, laisvės, demokratijos ir žmonių gerovės idealai. Viena svarbiausių jų įgyvendinimo bei valstybės gyvavimo sąlygų – gerai funkcionuojanti viešosios tvarkos palaikymo sistema – milicija. Kiekvienas Respublikos pilietis, nepriklausomai nuo tautybės ar pasaulėžiūros, turintis šio darbo patyrimą, pasirengęs prisiekti ištikimybę Lietuvai ir jai tarnauti, yra labai reikalingas valstybei“. Kviesdama visus vidaus reikalų darbuotojus ir toliau sąžiningai dirbti savo darbą, Aukščiausioji Taryba užtikrino, „kad bus išsaugotos socialinės vidaus reikalų darbuotojų garantijos (...), Vyriausybė sieks, kad Lietuvos valstybinius ženklus nešiojantis žmogus būtų gerbiamas, kad jam būtų teikiama visuomenės parama. Svarbiausia milicijos darbuotojo pareiga – ištikimybė Lietuvos Respublikai, jos žmonėms, įstatymams, viešosios tvarkos ir piliečių teisių apsauga“.

Šis Kreipimasis turėjo didžiulės reikšmės. Jis ne tik išsklaidė abejones ir būgštavimus dėl tolesnio milicijos pareigūnų likimo, bet ir užkirto kelią galimoms provokacijoms prieš Lietuvos vidaus reikalų ministeriją, gandams ir priešiškai propagandai, kad milicija nereikalinga naujai valdžiai, kad iš vidaus reikalų sistemos masiškai bus atleidinėjami pareigūnai, ypač kitataučiai.

Ne mažiau svarbus tuo metu buvo ir kitas dokumentas – Aukščiausiosios Tarybos 1990 m. kovo 23 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos“[21]. Jame pasakyta, jog „Lietuvos Respublikos

[19] Lietuvos milicija šiandien ir rytoj // Liaudies sargyboje. 1990 m. balandžio 30 – gegužės 6 d. Nr. 18.

[20] Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios. 1990. Nr. 10.

[21] Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios. 1990. Nr. 10.

Aukščiausioji Taryba, atsižvelgdama į tai, kad Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija, jos padaliniai ir tarnybos vykdo tik Lietuvos Respublikos įstatymus bei jos Vyriausybės sprendimus“, nutaria įpareigoti Vyriausybę išspręsti Lietuvos vidaus reikalų ministerijos finansavimo klausimą. Iš valstybės biudžeto reikėjo skirti apie 130 mln. rublių vidaus reikalų sistemai išlaikyti. Tačiau šis nutarimas nebuvo įgyvendintas – ir toliau Lietuvos vidaus reikalų ministerija buvo finansuojama iš Sovietų Sąjungos, o ne Lietuvos biudžeto. Suderinus su Lietuvos Vyriausybe ir jos pavedimu vykstančiam į SSRS vidaus reikalų ministerijos kolegijos 1990 m. spalio 17 d. posėdį vidaus reikalų ministro pavaduotojui P. Liubertui buvo nurodyta, jog „mūsų dalyvavimas turėtų būti tik formalus. Reikia išspręsti materialinio techninio aprūpinimo klausimus 1991 metams, dėl vidaus kariuomenės, dėl tarpregioninių grupių“[22]. Tačiau padėtis greitai nesikeitė. Tai dar labiau sunkino ir komplikavo Lietuvos vidaus reikalų ministerijos padėtį. Pirmiausia tai davė pagrindą Sovietų Sąjungos proimperinėms jėgoms išplėtoti puolimą prieš Lietuvos vidaus reikalų ministeriją, masiškai siųsti Maskvos emisarus neva aiškintis padėties Vidaus reikalų ministerijoje, tikrinti ir nuolat grasinti nutraukti finansavimą. Antra vertus, tai davė dingstį įtarinėti Vidaus reikalų ministerijos vadovybę. Kai kurie Lietuvos politikai su dideliu pasimėgavimu Lietuvos miliciją tuo metu vadino „raudonąja milicija“. Lietuvos

[22] Pagrindinis kolegijos tikslas – išsaugoti Sovietų Sąjungą ir pritarti numatytiems SSRS VRM uždaviniams bei vaidmeniui siekiant šio tikslo.

SSRS VRM vadovų pranešimuose buvo reiškiamas susirūpinimas, kad „Sąjunga byra“, kad vyksta „sąmoningas vieningos teisinės sistemos griovimas“ ir pan. Vidaus reikalų ministras V. Bakatinas pabrėžė, kad „Sąjunga bus! Vidaus reikalų sistema privalo užtikrinti jos įstatymų vykdymą. Žmonės turi matyti, kad milicija veikia energingai, priversdama paklusti ir gerbti įstatymus“.

Bendradarbiauti SSRS VRM ir atskirų respublikų VRM buvo siūloma pasirašant „tarpžinybinius protokolus“, kurie vėliau virstų bendradarbiavimo sutartimis. SSRS vidaus reikalų ministerijos kompetencijai buvo siūloma priskirti: kovos su nusikalstamumu programos sukūrimą, jos įgyvendinimą ir vykdymo kontrolę; organizuoto nusikalstamumo kontrolę; ypač svarbių objektų apsaugą; kadrų rengimą; vadovavimą vidaus kariuomenei ir visišką jos pavaldumą; materialinį ir techninį aprūpinimą ir kita.

Nors ir buvo deklaruojama, jog atskirų respublikų vidaus reikalų ministerijos bus savarankiškos, jų kompetencijai buvo priskirti tik ne ypač svarbūs klausimai. Faktiškai buvo siūlomas Sovietų Sąjungos ir atskirų respublikų bendradarbiavimas per vidaus reikalų ministerijas.

Kitą dieną vidaus reikalų ministras V. Bakatinas į susitikimą pakvietė Latvijos, Lietuvos ir Estijos vidaus reikalų ministerijų atstovus. Jame dalyvavo SSRS vidaus kariuomenės vadas Šatalovas, SSRS KGB 3-ios valdybos viršininkas Lukinas, kiti aukšti VRM pareigūnai. Susitikime buvo aptarti SSRS ir nepriklausomybę paskelbusių respublikų vidaus reikalų ministerijų tolesni tarpusavio santykiai. Atsakydamas į P. Liuberto ir Latvijos VRM atstovo klausimą dėl finansavimo, V. Bakatinas užtikrino, jog finansavimas ir apskritai materialinis techninis aprūpinimas nebus nutrauktas, kad „visi šitie klausimai bus aptarti ir išspręsti Sąjungos sutartyje“. Kartu jis priekaištavo, kad Lietuvoje stringa vidaus kariuomenės komplektavimas, blogai sprendžiami kariškių buities klausimai ir kita.

Aukščiausiojoje Taryboje buvo susidariusi dešiniųjų parlamentarų grupė, kuri skleidė nepasitikėjimą Vidaus reikalų ministerijos vadovybe, išvykas į Maskvą traktavo kaip flirtą su Maskva, sėdėjimą ant dviejų kėdžių[23], t.y. tarnavimą Lietuvai ir Maskvai tuo pat metu. Reaguojant į nepagrįstus kaltinimus ir nekompetentingus puldinėjimus, skaldančius vidaus reikalų sistemos darbuotojų gretas, 1990 m. rugpjūčio 31 d. šalies vidaus reikalų sistemos darbuotojų pasitarime priimtas pareiškimas, kuriame teigiama, jog „pradėtas kryptingas Vidaus reikalų ministerijos ir jos padalinių vadovų puolimas, eskaluojamas kai kurių Aukščiausiosios Tarybos deputatų, nepadeda mums, destabilizuoja ir taip sudėtingą politinę bei visuomeninę situaciją Lietuvoje, trikdo vidaus reikalų organų profesinę veiklą“[24].

Tiktai nuo 1991 m. pradžios Lietuvos vidaus reikalų ministerija buvo pradėta finansuoti iš Lietuvos biudžeto ir kartu panaikintas pagrindas nepagrįstam jos puolimui iš išorės ir iš vidaus.

Didelį spaudimą Lietuvos vidaus reikalų ministerijai liudija šie 1990 m. kovo mėn. įvykiai paskelbus nepriklausomybę:

• nepaprastai suaktyvėjo agresyvūs kariškių veiksmai – Vilniuje kasdien skraidė kariniai sraigtasparniai, gatvėmis be perstojo zujo karinės automašinos ir karinė technika, į Lietuvą buvo įvedami papildomi kariniai daliniai, vyko kariniai manevrai, apie tai nepranešant Lietuvos Vyriausybei. Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba 1990 m. kovo 23 d. specialiai priimtame pareiškime pabrėžė, jog tokius Sovietų Sąjungos kariškių savivalės veiksmus galima kvalifikuoti kaip 1940 m. agresijos prieš Lietuvą tąsą, ir dėl to pareiškė protestą ir apgailestavimą[25];

• kariškiai gaudė jaunimą į kariuomenę ir pabėgusius iš sovietinės armijos Lietuvos jaunuolius ir grasindami reikalavo, kad milicija dalyvautų šitose jų operacijose. 1990 m. kovo 27 d. naktį Naujojoje Vilnioje Raudonojo Kryžiaus ligoninės patalpose buvo žiauriai sumušti milicijos pareigūnai, saugoję jaunuolius, besislapstančius nuo sovietinės armijos. Iš jų dvylika buvo pagrobti;

• politiniais motyvais mėginta steigti darbininkų draugoves ir atgai-

---

[23] R. Barauskas. M. Misiukonis: buvau mafijos ir specialiųjų tarnybų akiratyje // Lietuvos rytas. 1995 m. rugsėjo 22.

[24] Liaudies sargyboje. 1990 m. rugsėjo 10–16 d. Nr. 37.

[25] Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos (pirmojo šaukimo) pirmoji sesija. Stenogramos. T. 3. V., 1991. P. 355.

vinti veiklą liaudies draugovių, kurių nariai kartu su milicija budėtų gatvėse, saugotų įstaigas ir įmones;

• po įtempto pokalbio pas Aukščiausiosios Tarybos pirmininką V. Landsbergį Pabaltijo karinės apygardos vadas I. Kuzminas grasino „sutrypti" Lietuvos miliciją: „Turėkite omenyje, draugas ministre (adresuota M. Misiukoniui), jei nevykdysite įsakymo, tai Jūsų trys tūkstančiai ginkluotų milicininkų prieš mano karinę apygardą yra niekai";

• atvykęs į Vilnių SSRS gynybos ministro pavaduotojas V. Varenikovas su savo generolais kategoriškai pareikalavo Vidaus reikalų ministerijos (dalyvavo M. Misiukonis ir P. Liubertas) vykdyti SSRS Konstituciją, bendrus SSRS gynybos ministerijos ir VRM nutarimus dėl karinės prievolės, milicijos ir kariškių bendro patruliavimo gatvėse, laikytis duotos priesaikos „socialistinei Tėvynei";

• atvykęs į Vilnių SSRS desantinės kariuomenės vyriausiojo vado pavaduotojas generolas leitenantas O. Pikauskas, anot jo paties, „atitinkamų jėgų įpareigotas", atvirai grasino Vidaus reikalų ministerijos vadovybei kariniu tribunolu, suėmimu, išgabenimu iš Lietuvos, šeimų internavimu ir pan.[26];

• SSRS prezidentui M. Gorbačiovui 1990 m. kovo 21 d. išleidus įsakymą „Dėl papildomų priemonių saugant tarybinių piliečių teises, TSRS suverenitetą Lietuvos TSR teritorijoje" medžiotojų nuginklavimo dingstimi buvo atvertos durys SSRS vidaus reikalų ministerijai ir kariškiams įsikišti į Lietuvos vidaus reikalus;

• kai kuriose vietose kariškiai pareikalavo milicijos pagalbos medžiotojų nuginklavimo operacijai vykdyti, o atsisakius ją suteikti, pvz., Alytuje, išleido įsakymą dėl vidaus reikalų skyriaus viršininko V. Grigaravičiaus suėmimo;

• daugelyje vietų kariškiai panoro patikrinti, kiek rajonų vidaus reikalų skyriuose jau surinkta medžiotojų šautuvų. Neleidus jiems to daryti be Lietuvos vidaus reikalų ministerijos leidimo, skubiai atvykęs Pabaltijo karinės apygardos vado pavaduotojas generolas Ovčarovas vidaus reikalų ministrui M. Misiukoniui ėmė diktuoti savo valią ir dėl to buvo išprašytas iš ministro kabineto;

• suaktyvėjo SSRS specialiųjų tarnybų veikla;

---

[26] R. Barauskas. M. Misiukonis: buvau mafijos ir specialiųjų tarnybų akiratyje // Lietuvos rytas. 1995 m. rugsėjo 22 d.

• iškilo Lietuvos vidaus reikalų ministerijos suskaldymo ir alternatyvios Vidaus reikalų ministerijos įkūrimo grėsmė. Į kiekvieno rajono vidaus reikalų skyrių jau buvo atsiųsti Maskvos emisarai, o pagal SSRS vidaus reikalų ministerijos planus buvo numatyta į Lietuvą atsiųsti 10 tūkst. SSRS vidaus kariuomenės kariškių ir Minske suformuotą naują Lietuvos vidaus reikalų ministerijos vadovybę permesti į Vilnių[27];

• prasidėjusios partinio turto dalybos tarp Lietuvos demokratinės darbo partijos ir Lietuvos komunistų partijos (SSKP platforma) suteikė naują galimybę Maskvai kištis į šalies vidaus reikalus ir didinti įtampą Lietuvoje. SSRS desantininkai užėmė Lietuvos KP CK rūmus, partinės mokyklos patalpas, politinio švietimo namus. 1990 m. kovo 30 d. SSRS VRM vidaus kariuomenė užgrobė Partijos istorijos instituto prie Lietuvos KP CK partinį archyvą.

Paminėti tik kai kurie svarbesni ir tik vieno – kovo – mėnesio įvykiai rodo, kokiomis sunkiomis socialinėmis, politinėmis, moralinėmis ir psichologinėmis sąlygomis tuo metu teko dirbti Lietuvos milicijai. Ekstremalių situacijų buvo labai daug, bet milicijos darbuotojų ištvermė padėjo išlaikyti viešąją tvarką ir rimtį. Lietuvos visuomenė tai matė ir labai vertino. Ne lengvesni buvo ir kiti mėnesiai. O iki tragiškų Lietuvai 1991 m. sausio įvykių, antivyriausybinio pučo Maskvoje 1991 m. rugpjūčio mėn. dar buvo labai toli. Suprantama, tai buvo sunkios dienos visai Lietuvai, bet labiausiai tuo metu rizikavo milicijos darbuotojai. Šalies žmonės televizijos ekranuose stebėjo, kaip priima priesaiką pirmieji nepriklausomos Lietuvos valstybės ministrai. Nemenkinant kitų ministrų priesaikos svarbos, vidaus reikalų sistemos darbuotojams šis žingsnis vis dėlto buvo ypatingas. Juk prisiekti tarnauti nepriklausomai Lietuvai tuo metu, 1990 m. kovo mėn., sovietiniam generolui ir, pvz., žemės ūkio arba prekybos ministrui, nebuvo tas pat. Apie tai byloja ir M. Misiukonio kandidatūros į vidaus reikalų ministro postą svarstymas Aukščiausiosios Tarybos posėdyje 1990 m. kovo 23 dieną. Labiausiai jo kandidatūrą tuo metu palaikė Lietuvos milicijos darbuotojai. Jų nuomone, „jeigu parlamentas nori vidaus reikalų sistemoje sukurti dezorganizacijos situaciją, tai (...) reikia ieškoti kitos kandidatūros“[28]. Nors pristatydama M. Misiukonį premjerė K. Prunskienė pabrėžė, kad M. Misiukonio

[27] R. Barauskas. M. Misiukonis: buvau mafijos ir specialiųjų tarnybų akiratyje // Lietuvos rytas. 1995 m. rugsėjo 22 d.

[28] Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos (pirmojo šaukimo) pirmoji sesija. Stenogramos. 1990 m. kovo 23d. devynioliktasis posėdis. V., 1991. P. 253.

kandidatūra įvairiais lygiais ir plačiai buvo apsvarstyta, jai pritarė visos parlamento komisijos, bet Aukščiausiosios Tarybos posėdyje deputatams iškilo dar daug klausimų. Nesumažėjo jų net ir tada, kai deputatai plojimais sutiko teigiamus M. Misiukonio atsakymus į Aukščiausiosios Tarybos Pirmininko V. Landsbergio klausimus, ar jis esąs tikrai įsitikinęs, jog Lietuvoje veikia tik Lietuvos Respublikos įstatymai, ir viešai patvirtino, kad jam „neturi jokios galios jokie teiginiai apie Tarybų Sąjungos Konstitucijos galiojimą ir jokie Tarybų Sąjungos prezidento įsakymai“[29]. Deputatai vis dar klausinėjo, ar M. Misiukonis yra pasiruošęs priimti priesaiką Lietuvos Respublikai, ar tikrai nevykdys Maskvos įsakymų, ar apie jų gavimą praneš Lietuvos Vyriausybei. Posėdžiui pirmininkavusiam deputatui A. Abišalai paskelbus balsavimo rezultatus (už – 67, prieš – 8, susilaikė – 28), kartu su kitais buvo perskaitytas ir rinkėjų atsiųstas sveikinimas naujam vidaus reikalų ministrui: „Norime padėkoti už tvirtus atsakymus ir pasižadėjimą tarnauti tik Lietuvai, tik Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Linkime sėkmės šiame atsakingame ir sunkiame darbe“[30]. Beje, grupė radikalių Lietuvos politikų visaip siekė, kad M. Misiukonis neprisiektų nepriklausomai Lietuvai, kad vėliau būtų galima lengviau jį priversti atsistatydinti[31].

Tvirto apsisprendimo bei ryžto prisiekti nepriklausomai Lietuvai 1990 m. liepos–rugpjūčio mėn. reikėjo Lietuvos policijos akademijos pedagoginiam mokslo personalui ir kitiems jos atestuotiems darbuotojams, 1991 m. pradžioje – pirmiesiems šalies policijos komisarams, taip pat Vilniaus ir Šalčininkų rajonų policijos pareigūnams, kai šie rajonai nuo 1990 m. gegužės 24 d. buvo paskelbti „autonomine sovietine respublika“.

Miliciją reorganizuojant į policiją vienas pirmųjų žingsnių buvo naujų norminių dokumentų parengimas. Tuo metu vidaus reikalų sistema savo veikloje rėmėsi daugiau kaip tūkstančiu įvairiausių SSRS įstatymų, instrukcijų, potvarkių. Tačiau pasiekti, kad šalyje veiktų tik jos įstatymai ir norminiai aktai, nebuvo lengva. Visą laiką priklausydamos nuo centro, šalies vidaus reikalų institucijos neturėjo patirties rengti naujus dokumentus ir norminius aktus, trūko darbuotojų, gebančių

[29] Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos (pirmojo šaukimo) pirmoji sesija. Stenogramos. 1990 m. kovo 23d. devynioliktasis posėdis. V., 1991. P. 255.

[30] Ten pat. P. 261.

[31] R. Barauskas. M. Misiukonis: buvau mafijos ir specialiųjų tarnybų akiratyje // Lietuvos rytas. 1995 m. rugsėjo 22 d.

naujoviškai mąstyti.

1989 m. buvo parengtas Lietuvos TSR milicijos įstatymo projektas, kurį Aukščiausioji Taryba 1990 m. vasario 13 d. priėmė po pirmojo skaitymo ir nutarė paskelbti spaudoje visuomenei apsvarstyti[32]. Įstatymo projekte buvo apibrėžtas milicijos kaip institucijos, turinčios specialius įgaliojimus, juridinis statusas ir paskirtis, pirmą kartą suformuluotos įstatymo normos dėl milicijos pareigūnų bendrųjų ir specialiųjų teisių ir pareigų, įstatymiškai reglamentuoti milicijos ginklai, specialiosios priemonės ir jų naudojimo sąlygos.

Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, reikėjo iš naujo apmąstyti šalies teisėtvarkos sistemos koncepciją. Aukščiausiosios Tarybos posėdyje 1990 m. kovo 23 d. vidaus reikalų ministras M. Misiukonis nurodė, kad Vidaus reikalų ministerija numatė „formuoti naują vidaus reikalų organų koncepciją“, „rengti iš viso naują milicijos darbuotojo koncepciją. Kitaip sakant, reikalinga Respublikos aukštoji mokykla, kuri rengtų vidaus reikalų organų darbuotojus. Toks projektas yra rengiamas“[33]. Jau tuo metu Vidaus reikalų ministerija turėjo parengusi daugelio įstatymų projektus, buvo numačiusi „iš naujo organizuoti vietinę miliciją arba policiją“, sumažinti Vidaus reikalų ministerijos centrinį aparatą[34]. Netrukus buvo reorganizuota politinių darbuotojų institucija, įvestos naujos vidaus reikalų įstaigos viršininko pavaduotojo kadrams ir socialiniams reikalams pareigybės. Lietuvos Vyriausybė 1990 m. balandžio 27 d. nutarė įsteigti Vilniaus milicijos (policijos) akademiją, kad nuo naujų mokslo metų kadrų rengimas būtų šalies žinioje. Aukščiausioji Taryba 1990 m. gegužės 24 d. nutarė pavesti Vilniaus, Kauno ir kitų, iš viso 11, šalies pavaldumo miestų savivaldybėms eksperimento tvarka organizuoti viešosios tvarkos apsaugos municipalines tarnybas (nuovadas)[35]. Jos privalėjo juridiškai aptarnauti gyventojus ir užtikrinti viešąją tvarką tiesiogiai piliečių gyvenamojoje vietoje. Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos kolegija, dalyvaujant Ministrei Pirmininkei K. Prunskienei, 1990 m. birželio 8 d. visapusiškai apsvarstė to laikotarpio vidaus reikalų sistemos uždavinius ir numatė priemones naujo tipo darbuotojams rengti. Taip pat buvo nutarta paspartinti

[32] Tiesa. 1990 m. vasario 14 d.

[33] Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos (pirmojo šaukimo) pirmoji sesija. Stenogramos. 1990 m. kovo 23 d. devynioliktasis posėdis. V., 1991. P. 253–254.

[34] Ten pat. P. 254.

[35] Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios. 1990. Nr. 16.

norminių dokumentų rengimą bei naujos uniforminės atributikos kūrimą.

Tačiau tolesnis Lietuvos milicijos reorganizavimo į policiją procesas vyko labai sunkiai. Buvo vilkinamas pagrindinio dokumento – Policijos įstatymo – svarstymas parlamente, valdžios viršūnėje – Aukščiausiojoje Taryboje brandinamas nepasitikėjimas Vidaus reikalų ministerijos vadovybe, ryškėjo siekimas vėl politizuoti ką tik depolitizuotą miliciją, padaryti ją priklausomą nuo naujų politinių vėjų. Kaip pažymėjo vidaus reikalų ministras M. Misiukonis, „su milicija mėginta pasielgti labai nepadoriai. (...) Tai vėl mėginimas diktuoti „iš šalies“[36].

Aukščiausiosios Tarybos posėdyje 1990 m. rugpjūčio 22 d. Krašto apsaugos ir vidaus reikalų komisijos pirmininkas deputatas Z.Vaišvila pateikė keletą dokumentų, neva liudijančių dvigubą Lietuvos vidaus reikalų ministerijos gyvenimą, dvigubus Vidaus reikalų ministerijos vadovybės žaidimus ir faktiškai iškėlė nepasitikėjimo ja klausimą[37]. Apibendrindamas deputato Z. Vaišvilos kalbą, Aukščiausiosios Tarybos Pirmininkas V. Landsbergis pabrėžė, jog pateikti labai svarbūs nemalonūs faktai rodo „Vidaus reikalų ministerijos vadovų galvoseną“, ir dabar ne laikas svarstyti Lietuvos vidaus reikalų ministerijos finansavimą, nes „iškeltas klausimas dėl Vidaus reikalų ministerijos pareigūnų bendradarbiavimo su karinėmis Tarybų Sąjungos žinybomis ieškant pasitraukusių iš karinės tarnybos kareivių, Lietuvos piliečių“[38]. Tačiau pasigilinus į deputato Z. Vaišvilos Aukščiausiajai Tarybai ir Lietuvos visuomenei per radiją paskelbtus „faktus“ paaiškėjo, jog tai buvo SSRS vidaus reikalų ministerijos parengti dokumentai, kurių nei vidaus reikalų ministras M. Misiukonis, nei jo pavaduotojai niekada nėra pasirašę[39]. Lietuvos vidaus reikalų ministerijos vadovybė 1990 m. rugsėjo 6 d. parengė „Pažymą dėl jaunuolių, pasišalinusių iš TSRS ginkluotųjų pajėgų“[40] ir įteikė ją Aukščiausiajai Tarybai, Vyriausybei ir Prokuratūrai. Pažymą pasirašė vidaus reikalų ministras M. Misiukonis, pavaduotojai P. Liubertas ir V. Zabarauskas, Vidaus reikalų ministerijos Kriminalinės paieškos valdybos viršininkas I. Surininas, atsakingi šios valdybos pareigūnai

[36] Liaudies sargyboje. 1990 m. gruodžio 24–30 d. Nr. 52.

[37] Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos (pirmojo šaukimo) pirmoji ir neeilinė sesijos. Stenogramos. T. 14. V., 1992. P. 389, 392.

[38] Ten pat. P. 395.

[39] Be nuolaidų // Liaudies sargyboje. 1990 rugsėjo 3–9. Nr. 36.

[40] Z. Džavachišvilis. Quod licet Jovi? // Liaudies sargyboje. 1990 m. spalio 22–28. Nr. 43.

E. Mačiulaitis ir A. Matulaitis. Šitame dokumente pabrėžta, jog „per visą laikotarpį po kovo 11 dienos respublikos vidaus reikalų organų darbuotojai nė vieno jaunuolio, palikusio karinę tarnybą, nesulaikė ir karinėms TSRS žinyboms neperdavė“. Buvo pateikti visi svarbiausi Lietuvos vidaus reikalų ministerijos vadovybės direktyviniai nurodymai vietiniams milicijos organams, parodyta, kad deputato Z. Vaišvilos pateikti faktai yra klaidingi ir tendencingi.

Dėl objektyvumo reikėtų pažymėti, kad Lietuvos Vyriausybė 1990 m. balandžio 28 d. priėmė nutarimą Nr. 146, kuriuo pripažino netekusiu galios 1973 m. birželio 18 d. patvirtintų Lietuvos TSR vidaus reikalų ministerijos nuostatų 9 punktą, kuris reikalavo iš milicijos „teikti TSRS gynybos ministerijai paramą, organizuojant šaukimą į tikrąją karinę tarnybą ir kontroliuojant, kaip TSRS piliečiai laikosi karinės įskaitos taisyklių“. Tačiau buvo pavienių atvejų, kai milicijos darbuotojai, patirdami didžiulį sovietinių karinių organų ir iš Maskvos atvykstančių emisarų spaudimą, ne visada nuosekliai vykdė šį Lietuvos Vyriausybės nutarimą.

1990 m. rugpjūčio 31 d. vykusiame vidaus reikalų organų darbuotojų pasitarime, kuriame dalyvavo vicepremjeras R. Ozolas, teisingumo ministras P. Kūris, generalinis prokuroras A. Paulauskas, Valstybės saugumo departamento direktorius M. Laurinkus, Krašto apsaugos departamento direktorius A. Butkevičius ir kiti teisėsaugos organų vadovai, buvo apsvarstyti prasidėję išpuoliai prieš Lietuvos vidaus reikalų ministerijos vadovybę. Kviesdamas susitelkti, vidaus reikalų ministro pirmasis pavaduotojas P. Liubertas pasitarime nurodė, jog susiklausymas padėjo Lietuvoje išvengti nereikalingos konfrontacijos, kuri kai kuriose gretimose respublikose baigėsi ginkluotais susirėmimais ir kraujo praliejimu. Pasitarime buvo pabrėžta, kad „išpuoliai prieš Vidaus reikalų ministeriją nieko gero jai neduoda. Jei VRM skils, bus didelė bėda. Mums visiems reikia telkti jėgas prieš bendrą priešą – nusikalstamumą“[41].

Norėdami sustabdyti nesiliaujantį puolimą ir sustiprinti vidaus reikalų sistemą šalyje, 1990 m. rugsėjo 14 d. grupė Lietuvos vidaus reikalų ministerijos darbuotojų – vidaus reikalų ministro pavaduotojai P. Liubertas ir A. Svetulevičius, valdybų – skyrių viršininkai L. Vasiliauskas, A. Sadeckas, E. Mačiulaitis ir kiti – nuvyko pas Aukščiausiosios Tarybos Pirmininką V. Landsbergį. Gana aštraus pokalbio metu tuometinio mūsų

[41] Be nuolaidų // Liaudies sargyboje. 1990 m. rugsėjo 3–9 d. Nr. 36.

šalies vadovo buvo paprašyta „negriauti vidaus reikalų sistemos, nepriešpastatyti jos krašto, vadovybės apsaugos ir kitoms struktūroms“. Apibendrindamas Vidaus reikalų ministerijos poziciją susitikimo metu L. Vasiliauskas pabrėžė, jog „mes atstovaujame tūkstančius pareigūnų, kurie patikėjo Lietuva. Vienok jiems nuolatos primenama praeitis – buvę milicininkai, buvę komunistų partijos nariai... Blogi ar geri mes, bet kitų paprasčiausiai dabar nėra. Todėl vardan tvarkos besikuriančioje valstybėje turite pasitikėti nepasitikėdami“.

Aukščiausiosios Tarybos Etikos ir mandatų komisija svarstė kilusį nesusipratimą tarp deputato Z. Vaišvilos ir Lietuvos vidaus reikalų ministerijos vadovybės, bet apie svarstymo rezultatus visuomenei nebuvo pranešta, nors Vidaus reikalų ministerijos vadovybę buvo mėginta diskredituoti prieš visą Lietuvos visuomenę. To meto spauda atkreipė dėmesį, kad teisinėje demokratinėje valstybėje reikėtų viešai atsiprašyti Vidaus reikalų ministerijos vadovų, bet Lietuvoje tokie dėsniai negalioja[42]. Siekiant politinių tikslų, sukurstytas „vidaus reikalų ministro klausimas“ laikinai buvo atidėtas. Prie jo buvo nuolat grįžtama visą Lietuvos milicijos reorganizavimo į policiją laikotarpį.

[42] Z. Džavachišvilis. Apie kareivius, generolus ir ... // Liaudies sargyboje. 1990 m. rugpjūčio 27 – rugsėjo 2 d. Nr. 35.

1. Lietuvos policijos akademijos įsteigimas ir jos veikla

Lietuvos milicijos reorganizavimo į policiją sudėtinė dalis buvo nacionalinių aukštos kvalifikacijos policijos darbuotojų rengimo problemos sprendimas. Nuo Lietuvos policijos akademijos įsteigimo faktiškai ir prasidėjo milicijos reorganizavimas į policiją Lietuvoje, nes dabartinės Lietuvos policijos gimtadieniu laikytina 1990 m. gruodžio 11 d., kai buvo priimtas Lietuvos Respublikos policijos įstatymas, o jį rengiant jau aktyviai dalyvavo didelė Lietuvos policijos akademijos mokslininkų grupė, vadovaujama akademijos viršininko pavaduotojo mokslo darbui doc. E. Palskio. Lietuvos policijos akademijos statutą Aukščiausioji Taryba priėmė 1990 m. liepos 13 d., o dar anksčiau, 1990 m. balandžio 27 d., buvo priimtas Lietuvos Vyriausybės nutarimas dėl jos įsteigimo. Šituose jaunos valstybės aktuose ne tik pirmą kartą buvo oficialiai pavartotas naujas šios teisėsaugos institucijos pavadinimas, bet ir įvardyta būsimo Lietuvos milicijos pertvarkymo kryptis ir tikslas – policija. Lietuvos policijos akademija buvo pirmoji institucija Sovietų Sąjungoje, išsivadavusi iš žinybinio ypač centralizuoto SSRS vidaus reikalų sistemos pavaldumo, o jos darbuotojai pirmieji 1990 m. liepos mėn. prisiekė tarnauti nepriklausomai Lietuvai.

Nacionalinės aukštosios policijos mokyklos įsteigimo Lietuvoje idėja buvo iškelta ir brandinama senokai, dar sovietmečiu. Tačiau sąlygos ją įgyvendiniti atsirado tik atkūrus Lietuvos valstybingumą.

Susibūrusi aukštosios policijos mokyklos steigimo iniciatyvinė grupė, vadovaujama doc. A. Pumpučio, 1990 m. kovo 18 d. įteikė Lietuvos Vyriausybei visą pluoštą naujos aukštosios mokyklos steigimo dokumentų. Doc. A. Pumputis 1990 m. balandžio mėn pradžioje šią idėją plačiai išdėstė Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos Teisinės sistemos komisijos pirmininkui J. Prapiesčiui, Lietuvos Respublikos ministro pirmininko pavaduotojui R. Ozolui ir sulaukė jų pritarimo[43].

Išstudijavus policijos pareigūnų rengimo praktiką Europos šalyse ir tarpukario Lietuvoje, buvo nuspręsta steigti akademijos tipo aukštąją mokyklą, kurioje būtų pakopinė studijų sistema ir būtų galima vienoje vietoje rengti įvairių grandžių policijos pareigūnus – nuo žemiausios iki aukščiausios, t. y. nuo eilinio policininko iki policijos valdininko, turinčio

[43] A. Pumputis. Lietuvos policijos akademijos įsteigimas ir raida 1990–1995 metais // Lietuvos policijos akademija. Mokslo darbai. 1995. T. 4. P. 4.

aukštąjį išsilavinimą. Atlikus ekspertizę, Policijos akademijos steigimo klausimas buvo pateiktas svarstyti Lietuvos Vyriausybei.

Pirmoji Lietuvos Respublikos Vyriausybė, vadovaujama prof. K. Prunskienės, 1990 m. balandžio 27 d. nutarė nuo 1990 m. rugsėjo 1 d. įsteigti Vilniaus milicijos (policijos) akademiją. Iš Lietuvos Vyriausybės numatytos steigti naujos aukštosios mokyklos pavadinimo matyti, jog jis buvo parinktas gana diplomatiškai – pirmiausia, kad nešokiruotų Sovietų Sąjungos institucijų, ir antra, galutinis mokyklos pavadinimas buvo paliktas patvirtinti priimant Akademijos statutą Aukščiausiojoje Taryboje. Policijos akademiją buvo numatyta steigti tuo metu Lietuvoje veikusių keturių vidaus reikalų sistemos mokymo įstaigų pagrindu[44]. Trys iš jų (SSRS VRM Minsko aukštosios mokyklos Vilniaus fakultetas, Kauno specialioji vidurinė milicijos mokykla ir Vilniaus specialioji vidurinė J. Bartašiūno mokykla) tuo metu buvo SSRS vidaus reikalų ministerijos žinioje, o viena – Vidaus reikalų ministerijos mokymo centras – Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos žinioje. Lietuvos Vyriausybė įpareigojo vidaus reikalų ministrą M. Misiukonį išspręsti su SSRS VRM minėtų trijų mokymo įstaigų perdavimo Vilniaus milicijos (policijos) akademijai klausimą, iki 1990 m. liepos 1 d. parengti Akademijos statutą, o Finansų ministeriją – iki 1990 m. gegužės 15 d. pateikti Vyriausybei pasiūlymus dėl Akademijos finansavimo.

Lietuvos policijos akademijos statuto projektui parengti buvo sukurta speciali darbo grupė, vadovaujama doc. A. Pumpučio. Po daugelio svarstymų, diskusijų ir pasitarimų su specialistais, Akademijos statuto projektas 1990 m. birželio mėn. buvo parengtas. Išnagrinėjus jį trijose Aukščiausiosios Tarybos komisijose – Teisinės sistemos, Krašto apsaugos ir vidaus reikalų bei Švietimo, mokslo ir kultūros – projektas buvo pateiktas svarstyti Aukščiausiosios Tarybos plenariniame posėdyje.

Taip pat buvo išspręstas Policijos akademijos finansavimo klausimas. Nuo 1990 m. rugsėjo 1 d. iki metų pabaigos Akademijai išlaikyti Finansų ministerija paskyrė 1,1 mln. rublių.

Sprendžiant Policijos akademijos patalpų klausimą iš pradžių nekilo jokių diskusijų ir nebuvo kliūčių. Jos iškilo vėliau. Dalykas tas, kad dešimtmečiais pratusios miliciją laikyti priešakiniu ginkluotu partijos būriu ir vienu komunistų partijos diktatūros ramsčių, vietinės proimpe-

[44] A. Pumputis. Lietuvos policijos akademijos įsteigimas ir raida 1990–1995 metais // Lietuvos policijos akademija. Mokslo darbai. 1995. T. 4. P. 5.

rinės jėgos Lietuvos policijos akademijos steigimą vertino kaip didžiulę grėsmę tolesniam milicijos egzistavimui Lietuvoje ir siekė sutrukdyti įsteigti Akademiją. SSRS Vidaus reikalų ministerija primygtinai buvo įtikinėjama, jog „negalima jokiu būdu leisti susikurti šiai Akademijai“[45], nes ji „turi tikslą skubiai pakeisti esančius milicijos kadrus tam tikros idėjinės krypties kadrais“. Lietuvos KP CK (SSKP platforma) sekretorius M. Burokevičius 1990 m. vasarą pasiūlė „išleisti TSRS Prezidento įsaką dėl vidaus reikalų organų pertvarkymo sustabdymo sąjunginėse respublikose, kad užtikrinti juose politinį stabilumą ir neprileisti negrįžtamo pobūdžio permainų Lietuvos milicijoje“[46]. Tačiau istorijos rato pasukti atgal niekam nepavyko.

Tuo pat metu susiklostė nevienareikšmė ir gana sudėtinga padėtis tose mokymo įstaigose, kurių bazėje buvo numatyta steigti Lietuvos policijos (milicijos) akademiją. SSRS VRM Minsko aukštosios mokyklos Vilniaus fakulteto ir Lietuvos vidaus reikalų ministerijos mokymo centro kolektyvai buvo lojalūs Lietuvos nepriklausomybei ir Policijos akademijai, pritarė jos steigimui, o Kauno ir Vilniaus specialiosiose vidurinėse mokyklose padėtis buvo visiškai kitokia. Jose veikusios vadinamųjų „jedinstveninkų“ ir kitos Lietuvos nepriklausomybei priešiškos jėgos dėjo visas pastangas, kad šios mokyklos nebūtų įtrauktos į Lietuvos policijos akademijos sudėtį, o išliktų SSRS vidaus reikalų ministerijos žinioje. Vilniaus specialiosios vidurinės mokyklos kolektyvas vėliau, per 1991 m. sausio 11–13 d. įvykius, aktyviai rėmė agresorių, pagal bolševikų Spalio revoliucijos pavyzdį buvo užėmęs ir savo rankose laikė Vilniaus geležinkelio stotį. Tokią Vilniaus ir Kauno specialiųjų vidurinių mokyklų poziciją labai aktyviai rėmė Lietuvos KP CK (SSKP platforma), atkakliai reikalaudamas, kad SSRS VRM neleistų jų įtraukti į Policijos akademijos sudėtį.

Tuo pat metu Lietuvos Vyriausybė padėjo daug pastangų, kad išvengtų galimo konflikto su SSRS vidaus reikalų ministerija. Pranešdama apie Lietuvos Vyriausybės 1990 m. balandžio 27 d. nutarimą įsteigti Lietuvos milicijos akademiją šalies teritorijoje esančių SSRS vidaus reikalų ministerijos mokymo įstaigų bazėje, ministrė pirmininkė prof. K. Prunskienė 1990 m. gegužės 22 d. rašte Nr. 1/159 SSRS vidaus reikalų ministrui V. Bakatinui rašė, jog Lietuvos Vyriausybė tikisi jo palaikymo

[45] A. Pumputis. Lietuvos policijos akademijos įsteigimas ir raida 1990–1995 metais // Lietuvos policijos akademija. Mokslo darbai. T. 4. V., 1995. P. 7.

[46] Lemtingi posūkiai Lietuvos policijos istorijoje. V., 1993. P. 67.

ir pritarimo šitam sprendimui[47]. Keletą dienų anksčiau, 1990 m. gegužės 18 d., Lietuvos vidaus reikalų ministras M. Misiukonis kreipėsi į SSRS vidaus reikalų ministrą V. Bakatiną su pasiūlymu nuo 1990 m. birželio 1 d. perduoti Lietuvos VRM žinion SSRS VRM Minsko aukštosios mokyklos Vilniaus fakultetą, o nuo 1990 m. rugsėjo 1 d. – Vilniaus specialiąją J. Bartašiūno vidurinę mokyklą[48]. SSRS vidaus reikalų ministro V. Bakatino atsakymas, kaip vėliau pažymėjo Lietuvos policijos akademijos rektorius prof. A. Pumputis, buvo labai tolerantiškas[49]. Ministras pritarė akademijos steigimui kaip konstruktyviam žingsniui, gerinant kadrų rengimą vidaus reikalų įstaigoms, ir pasiūlė Lietuvos Vyriausybei pradžioje Akademiją steigti SSRS VRM Minsko aukštosios mokyklos Vilniaus fakulteto bazėje, o kitas mokymo įstaigas į jos sudėtį įtraukti laipsniškai, kai baigs mokomąjį kursą jų kursantai – Vilniaus J.Bartašiūno vidurinę mokyklą 1991 m., o Kauno milicijos mokyklą – 1992 metais[50].

Nepaisant to, kad SSRS vidaus reikalų ministerijos pozicija buvo kompromisinio pobūdžio, vis dėlto ji sukėlė didžiulį proimperinių jėgų Lietuvoje įniršį. Piktindamasis SSRS vidaus reikalų ministro V. Bakatino palankumu Akademijai, Lietuvos KP CK (SSKP platforma) sekretorius J. Kuolelis savo rašte SSKP Centro komitetui ir SSRS Ministrų Tarybos pirmininkui N. Ryžkovui rašė, jog „siekiant reformuoti miliciją į policiją įkurta Policijos akademija. Sprendžiant iš jos užmojų, tai bus stipri institucija, kuri sugebės paruošti didelį kiekį darbuotojų. Todėl kelia nuostabą V. Bakatino pritarimas akademijos egzistavimui ir ypač jo sprendimas dėl specialiųjų vidurinių mokyklų perdavimo Akademijai“[51].

Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba 1990 m. liepos 13 d. išimties tvarka pradėjo svarstyti Lietuvos policijos akademijos statutą. Tuo metu visų aukštųjų mokyklų statutų svarstymas buvo atidėtas iki rudens, kol bus priimtas Mokslo ir studijų įstatymas, kuriame buvo numatyta įtvirtinti aukštosios mokyklos autonomijos principus. Būtinybė svarstyti Policijos akademijos statutą skubos tvarka, nelaukiant, kol bus priimtas minėtas įstatymas, buvo motyvuojama ne tik šalyje didėjančiu nusikalstamumu, bet ir politinio pobūdžio priežastimis, nes „kiekviena uždelsta

[47] Lietuvos ypatingasis archyvas (toliau – LYA). F. V – 141. Ap. 2. B. 325. L. 39; Lietuvos teisės universiteto archyvas (toliau – LTUA). F. 3. Ap. 1. B. 1. L. 16.

[48] LYA. F. V – 141. Ap. 2. B. 325. L. 38.

[49] A. Pumputis. Min. strp. P. 8.

[50] LTUA. F. 3. Ap. 1. B. 1. L. 29.

[51] A. Pumputis. Min. strp. P. 8.

diena kelia nuotaikas tų, kurie laukia Akademijos žlugimo“[52]. Todėl Statutą Aukščiausiosios Tarybos plenariniame posėdyje pristatęs Švietimo, mokslo ir kultūros komisijos pirmininkas S. G. Ilgūnas ir Teisinės sistemos komisijos pirmininkas J. Prapiestis kvietė parlamentarus atsižvelgti į susidariusias aplinkybes ir atlaidžiai pažiūrėti į projektą, nekelti didelių diskusijų. Juolab tai daryti nebuvo reikalo, nes šis Statutas buvo laikinas ir vėliau turėjo būti suderintas su bendruoju Aukštojo mokslo įstatymu.

Lietuvos policijos akademijos statuto svarstymas šalies parlamente iš tikrųjų vyko be didesnių debatų. Tiesa, buvo iškilę abejonių dėl straipsnių, įtvirtinančių autonomiją, suderinamumo su šios mokyklos specifiniu, specializuotu pobūdžiu bei žinybiniu pavaldumu ir dėl būtinumo įvesti joje tokias klasikines aukštosios mokyklos pareigybes kaip rektorius, prorektorius, dekanas. Buvo motyvuojama tuo, kad steigiama Policijos akademija yra akademiška mokykla, kuriai keliami atitinkami reikalavimai, bet kurioje išlieka tokios klasikinės pedagoginio personalo pareigybės kaip profesorius, docentas ir kitos. Tačiau dauguma parlamentarų pritarė, kad Akademijai būtina suteikti autonomiją ir išlaikyti viršininko, viršininko pavaduotojo ir kitas panašias pareigybes. Už Policijos akademijos viršininko pareigybę balsavo 54, o už rektoriaus – 29 deputatai[53].

Pažymėtina, kad pristatydamas statuto projektą plenariniame posėdyje, deputatas S. G. Ilgūnas pabrėžė visose komisijose prieitą vieną nuomonę vietoj „milicijos“ visur vartoti terminą „policija“. Akademija turėjo suvienyti visas Lietuvos teritorijoje veikusias policijos mokymo įstaigas, jos nacionalinė reikšmė pertvarkant miliciją į policiją ir toliau plėtojant policijos mokslą buvo nepaprastai svarbi, todėl jos pavadinimas buvo pakeistas iš Vilniaus į Lietuvos policijos akademiją.

Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba 1990 m. liepos 13 d. vieningai priėmė Lietuvos policijos akademijos laikinąjį statutą. Už jį balsavo 84, prieš – 2 deputatai[54]. Tą pačią dieną Aukščiausioji Taryba priėmė ir nutarimą dėl statuto patvirtinimo ir jo įsigaliojimo nuo priėmimo dienos. Už šį nutarimą balsavo 90, susilaikė 1 deputatas[55].

---

[52] Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos (pirmojo šaukimo) pirmoji sesija. Stenogramos. T. 12. V., 1991. P. 121.

[53] Ten pat. P. 132.

[54] Ten pat. P. 133.

[55] Ten pat. P. 139.

Nutarime buvo nurodyta, kad Lietuvos policijos akademija ir jos materialinė bazė pradedama formuoti nuo 1990 m. liepos 13 d.; jos pedagoginis mokslo personalas, visi darbuotojai ir studentai prisiekia Lietuvos Respublikai, o pirmąjį Akademijos viršininką, suderinęs jo kandidatūrą su Aukščiausiosios Tarybos Švietimo, mokslo ir kultūros, Teisinės sistemos, Krašto apsaugos ir vidaus reikalų, Piliečių teisių ir tautybių reikalų komisijomis, skiria Lietuvos vidaus reikalų ministras. Nutarime taip pat buvo nurodytas ir tikslus akademijos administracinio centro adresas – Lietuvos Respublikos sostinėje Vilniuje, Ateities g. 20, – kad ateityje šituo klausimu nekiltų jokių insinuacijų dėl Akademijai paskirtų pastatų priklausomybės[56].

Apibūdinant laikinąjį Lietuvos policijos akademijos statutą būtina pabrėžti, kad tai buvo vienas iš pirmųjų Lietuvos aukštojo mokslo istorijoje statutų, įtvirtinusių visiškai naują, pakopinę studijų sistemą aukštojoje mokykloje. Jis neabejotinai padarė perversmą ne tik teisėsaugos pareigūnų rengimo sistemoje, bet ir, rektoriaus prof. A. Pumpučio nuomone, tapo svarbus ir apskritai kvalifikuotų specialistų rengimo praktikai Lietuvoje[57]. Nepaisant Akademijos specifikos ir jos žinybinio pavaldumo Vidaus reikalų ministerijai, jai, kaip ir kitoms aukštosioms mokykloms, buvo suteikta autonomija. Nors Akademija liko statutinė organizacija, joje buvo įtvirtinta gana demokratiška vidaus tvarka ir valdymo sistema. Statuto pirmasis straipsnis skelbė, kad „Lietuvos policijos akademija yra Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos specializuota aukštoji mokymo ir mokslo įstaiga, turinti Statute numatytą autonomiją ir juridinio asmens teises“[58]. Aukščiausiasis jos valdymo organas buvo Akademijos taryba, renkama trejiems metams. Statuto 2.3 straipsnyje pabrėžta, jog „Akademijos taryba tvarko visą Akademijos gyvenimą pagal šį Statutą ir priimtą reguliaminą. Tarybos nutarimai privalomi visiems Akademijos darbuotojams ir klausytojams“[59]. Statutas nustatė Akademijos vidinę struktūrą ir valdymo tvarką, visų jos valdymo organų sudarymo tvarką ir kompetencijos ribas, katedrų uždavinius ir funkcijas, pedagoginio mokslo personalo, klausytojų teises ir pareigas ir kita.

[56] Ten pat. P. 134.
[57] A. Pumputis. Min. strp. P. 6.
[58] Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios. 1990. Nr. 22.
[59] Ten pat.

Remdamasis Aukščiausiosios Tarybos 1990 m. liepos 13 d. nutarimu „Dėl Lietuvos policijos akademijos statuto“, vidaus reikalų ministras generolas M. Misiukonis 1990 m. liepos 20 d. išleido įsakymą Nr. 170, kuriuo nuo 1990 m. liepos 23 d. panaikino SSRS VRM Minsko aukštosios mokyklos Vilniaus fakulteto ir Lietuvos VRM mokymo centro etatus, patvirtino Lietuvos policijos akademijos etatus, nustatė klausytojų priėmimo į pirmą kursą kontingentą (į dieninį skyrių – 500, neakivaizdinį – 150). Suderinęs su Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos Krašto apsaugos ir vidaus reikalų, Švietimo, mokslo ir kultūros, Teisinės sistemos ir Piliečių teisių ir tautybių reikalų komisijomis, vidaus reikalų ministras pirmuoju Lietuvos policijos akademijos viršininku paskyrė vidaus tarnybos papulkininkį teisės mokslų kandidatą docentą A. Pumputį, buvusį SSRS VRM Minsko aukštosios mokyklos Vilniaus fakulteto viršininko pavaduotoją[60]. Prašydamas pritarti jo siūlomai kandidatūrai, vidaus reikalų ministras M. Misiukonis savo rašte Nr. 1/213 šių komisijų pirmininkams rašė, jog doc. A. Pumputis „nuo 1990 m. sausio mėn. paskirtas eiti šio fakulteto viršininko pareigas, (...) yra žinomas kaip dalykiškas ir iniciatyvus darbuotojas, daug prisidėjęs prie kadrų ruošimo, Respublikos vidaus reikalų organų sistemos pertvarkymo. Jis yra vienas iš Lietuvos policijos akademijos koncepcijos sukūrimo autorių“[61].

Lietuvos policijos akademijos viršininko pavaduotojais buvo paskirti teisės mokslų kandidatai docentai J. Pečkaitis ir E. Palskys. Paskyrus vadovybę, pradėta formuoti Akademiją.

Pažymėtina, kad Lietuvos policijos akademijos formavimo procesas buvo labai spartus. Per vieną mėnesį buvo sutvarkyti visi organizaciniai reikalai, ir 1990 m. rugsėjo 1 d. Lietuvos policijos akademija pradėjo savo veiklą – ėmė rengti aukštos kvalifikacijos policijos pareigūnus nepriklausomai Lietuvai.

Jau 1990 m. liepos 25 d. vyko pirmasis Policijos akademijos vadovybės posėdis, kuriame buvo nutarta paskirti pirmuosius katedrų viršininkus: Baudžiamosios teisės katedros – teisės mokslų kandidatą doc. V. Piesliaką, Konstitucinės teisės – teisės mokslų kandidatą doc. S. Katuoką, Operatyvinio darbo – teisės mokslų kandidatą doc. I. Bazylevą, Civilinės teisės ir proceso – teisės mokslų kandidatą doc. J. Vasiliauską, Administracinės teisės ir vidaus reikalų – teisės mokslų kandidatą A. Urmoną, Baudžiamojo proceso ir kriminalistikos – teisės mokslų kandidatą E. Kurapką,

[60] LYA. F. V –141. Ap. 2. B. 315. L. 68.
[61] Ten pat.

Politologijos ir filosofijos – istorijos mokslų daktarą doc. Č. Mančinską, Karinio ir fizinio parengimo – pedagogikos mokslų kandidatą doc. B. Dašuką, Kalbų – filologijos mokslų kandidatę V. Janulevičienę. Paskyrus katedrų viršininkus, pradėtas rinkti katedrų pedagoginio mokslo personalas. Pirmą kartą šios mokyklos istorijoje jis buvo renkamas katedrų viršininkų ir jų kolektyvo nuožiūra. 1990/1991 mokslo metų pradžioje Lietuvos policijos akademijos katedrose darbavosi 62 pedagoginio mokslo personalo nariai, iš jų 39 proc. iki tol dirbo SSRS VRM Minsko aukštosios mokyklos Vilniaus fakultete, 4,6 proc. – VRM mokymo centre, 8,1 proc. – kitose aukštosiose mokyklose, 25,3 proc. – vidaus reikalų įstaigose ir 23 proc. – kitose įstaigose. Taigi pagrindinę Lietuvos policijos akademijos mokslo personalo dalį sudarė buvusio Vilniaus fakulteto mokslininkai. Tarp dėstytojų buvo trys mokslų daktarai ir 21 mokslų kandidatas, vienas profesorius ir 15 docentų.

Buvo suformuoti studijų, mokslo, ūkio ir kiti akademijos padaliniai. Iš viso akademijoje pradėjo dirbti 145 darbuotojai.

Lietuvos policijos akademija savo veiklą pradėjo SSRS vidaus reikalų ministerijos Minsko aukštosios mokyklos Vilniaus fakulteto (Ateities g. 20) ir Lietuvos vidaus reikalų ministerijos mokymo centro (Valakampių g. 5) bazėje. Tuo metu turimos patalpos visiškai tenkino studijų proceso organizavimo poreikius, nes studentų skaičius akademijos veiklos pradžioje buvo nedidelis. Į Policijos akademijos pirmo kurso dieninį skyrių 1990 m. rudenį buvo priimta 512 studentų, į neakivaizdinį – 95 studentai. Tačiau vėliau studentų skaičius kasmet vis augo, o Akademijos patalpos nedidėjo, ir mokymo procesui organizuoti jų ėmė stokoti. Jas teko nuomoti iš Vilniaus universiteto. 1992 m. pabaigoje pradėtas statyti mokomasis korpusas. Tuo metu Lietuvos vidaus reikalų ministerija, pažeisdama Lietuvos Vyriausybės 1990 m. balandžio 27 d. nutarimą Nr. 145, Vilniaus specialiąją vidurinę J. Bartašiūno mokyklą 1991 m. balandžio 23 d. reorganizavo į Lietuvos vidaus reikalų ministerijos specialiąją mokyklą, o 1991 m. rugsėjo 4 d. Kauno milicijos mokyklą – į Lietuvos vidaus reikalų ministerijos Kauno aukštesniąją teisės mokyklą. Vėliau šios mokyklos buvo pertvarkytos į aukštesniąsias Vilniaus ir Kauno policijos mokyklas. Tiktai 1997 m. kovo 8 d. Lietuvos vidaus reikalų ministerija, vadovaujama V. Žiemelio, išleido įsakymą Nr. 90 „Dėl Vilniaus aukštesniosios policijos mokyklos likvidavimo ir Kauno aukštesniosios policijos mokyklos reorganizavimo“, kuriame buvo pasiūlyta Lietuvos policijos akademijai Kauno aukštesniosios policijos mokyklos bazėje įsteigti

Lietuvos policijos akademijos Kauno fakultetą. Pasiūlymas buvo priimtas ir Kaune įsteigtas Policijos fakultetas su keturiomis katedromis, o Vilniaus aukštesnioji policijos mokykla, kaip nereikalinga Lietuvos policijai, buvo uždaryta.

Laikinasis Lietuvos policijos akademijos statutas galiojo neilgai. Netrukus, 1991 m. gegužės 14 d., jį pakeitė Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos patvirtintas nuolatinis Lietuvos policijos akademijos statutas[62], suderintas su Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatymu.

Naujasis Lietuvos policijos akademijos statutas iš pagrindų pakeitė Akademijos juridinį statusą ir suteikė jai didelę autonomiją. Pirmiausia buvo panaikintas Akademijos žinybinis pavaldumas Vidaus reikalų ministerijai, ir ji virto valstybine aukštąja mokykla, besitvarkančia autonomiškai. Statutas skelbė, jog „Lietuvos policijos akademija yra Lietuvos Respublikos valstybinė aukštoji studijų ir mokslo įstaiga“, kuri „savarankiškai nustato savo organizacinę ir valdymo struktūrą, tvarko mokymo, mokslo, leidybos, ūkio ir finansų reikalus. Akademijos padalinių veiklą reglamentuoja Akademijos reguliaminas“[63]. Tiesa, jis nebuvo sukurtas. Statutas Policijos akademijoje taip pat įvedė aukštosioms mokykloms būdingas klasikines rektoriaus, prorektoriaus, dekano, katedros vedėjo ir kitas pareigybes.

Patvirtindama Lietuvos Vyriausybės 1990 m. balandžio 27 d. nutarimą Nr. 145 dėl minėtų keturių mokymo įstaigų perdavimo Policijos akademijai, Aukščiausioji Taryba naujame statute juridiškai įtvirtino, kad „Akademijai priklauso teritorija, pastatai, kilnojamasis ir kitoks turtas, kurį turėjo buvę TSRS vidaus reikalų ministerijos Minsko aukštosios mokyklos Vilniaus fakultetas, Respublikos vidaus reikalų ministerijos mokymo centras, TSRS vidaus reikalų ministerijos Vilniaus specialioji vidurinė J. Bartašiūno mokykla ir TSRS vidaus reikalų ministerijos Kauno specialioji vidurinė milicijos mokykla“. (7.1 straipsnis) Tai buvo tiesioginis šalies parlamento nurodymas, jog Lietuvos vidaus reikalų ministerijos 1991 m. balandžio 23 d. nutarimas dėl atskiros mokyklos įsteigimo buvusios J. Bartašiūno vidurinės mokyklos bazėje yra neteisėtas ir nepagrįstas. Tačiau nepaisydama šio Aukščiausiosios Tarybos 1991 m. gegužės 14 d. sprendimo, Lietuvos vidaus reikalų ministerija ne tik neatšaukė savo 1991 m. balandžio 23 d. nutarimo, bet netrukus, 1991 m. rugsėjo 4 d., priėmė dar kitą tokio pat pobūdžio nutarimą dėl Kauno aukštesniosios

[62] Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios. 1991. Nr. 16.
[63] Ten pat.

teisės mokyklos įsteigimo buvusios Kauno milicijos mokyklos bazėje. Kaip jau minėta, šiuos neteisėtus savo nutarimus Lietuvos vidaus reikalų ministerija atšaukė gerokai vėliau, tik 1997 m. kovo 8 dieną.

Pažymėtina, kad pažeisdama galiojančius įstatymus, Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija ne tik pakeitė minėtų dviejų mokyklų juridinį statusą, bet netrukus pamėgino likviduoti ir pačios Akademijos autonomiją. Neturėdama Lietuvos policijos akademijos statuto keitimo iniciatyvos teisės ir kartu pažeisdama Lietuvos policijos akademijos statuto 8.2 straipsnį, generolo R. Vaitekūno vadovaujama Vidaus reikalų ministerija 1995 m. pradžioje parengė naują Lietuvos policijos akademijos statuto projektą, kuris numatė paversti ją žinybine mokykla ir padaryti visiškai priklausomą nuo Vidaus reikalų ministerijos. Tačiau Lietuvos policijos akademijos senatas 1995 m. rugsėjo 14 d. posėdyje vieningai atmetė šį projektą. Už jį balsavo tik Vidaus reikalų ministerijos atstovai Lietuvos policijos akademijos senate (pulkininkai J. Blaževičius, J. Vasiliauskas ir VRM sekretorius J. Kraujelis). Nors šitam Lietuvos policijos akademijos statuto projektui netrukus pritarė ir A. Šleževičiaus vadovaujama Lietuvos Vyriausybė, Seimas atsisakė jį svarstyti, ir Lietuvos policijos akademijos juridinis statusas nebuvo pakeistas.

Plečiantis Akademijai ir didėjant joje besimokančių studentų skaičiui, kasmet didėjo patalpų poreikis. Lietuvos Vyriausybė 1994 m. gegužės 16 d. nutarimu Nr. 384 Policijos akademijai perdavė Vilniuje, Didlaukio gatvėje, Vilniaus aukštesniajai elektronikos mokyklai statomą bendrabučio pastatą. Per kelerius metus jame buvo įrengti LPA Studentų namai. 1996/1997 mokslo metų pradžioje buvo atidarytas naujas akademijos 1200 vietų mokomasis korpusas. Jo vertė – 7,5 mln. litų, naudingasis plotas – 4137 m^2. Čia buvo įrengti 24 specialūs kabinetai ir auditorijos, 6 laboratorijos, biblioteka su skaitykla, amfiteatrinė auditorija, pagalbinės patalpos. Naujasis korpusas buvo aprūpintas moderniausia technine įranga, baldais, mokymo priemonėmis.

Šalyje vykstant teisinės sistemos reformai, labai trūko kvalifikuotų viešojo valdymo ir teisės specialistų. Teisės specialistus tuo metu rengė kelios aukštosios mokyklos, o viešojo administravimo specialistai Lietuvoje apskritai nebuvo rengiami. Lietuvos Vyriausybė 1997 m. gegužės 8 d. priėmė nutarimą „Dėl valdymo ir teisės studijų akademinių grupių sudarymo LPA“[64], kuriuo pavedė Lietuvos policijos akademijai parengti

[64] Valstybės žinios. 1997. Nr. 41.

teisės bei teisės ir valdymo studijų programas ir nuo 1997 m. rugsėjo 1 d. priimti į jas atitinkamai 100 ir 50 studentų. Teisės ir teisės ir valdymo specialistams rengti Lietuvos policijos akademijoje iš Lietuvos Vyriausybės fondo buvo skirta 705 tūkst. litų[65]. Išplėtus Lietuvos policijos akademijos funkcijas, Lietuvos Vyriausybė 1997 m. gegužės 15 d. pritarė Lietuvos policijos akademijos senato nutarimui pakeisti Lietuvos policijos akademijos pavadinimą ir toliau ją vadinti Lietuvos teisės akademija[66]. Lietuvos Seimas vardiniu balsavimu 1997 m. liepos 3 d. priėmė nutarimą dėl Lietuvos policijos akademijos pavadinimo pakeitimo į Lietuvos teisės akademiją[67]. Lietuvos teisės akademijos statutą[68] Seimas patvirtino 1998 m. sausio 8 d., o Lietuvos teisės akademijos senatas 1998 m. kovo 17 d. patvirtino naują Akademijos vidinę struktūrą. Joje pradėjo veikti 5 fakultetai – Teisės, Valstybinio valdymo, Policijos, Penitencinės veiklos ir Kauno policijos.

Pertvarkant Lietuvos policijos akademiją į Teisės akademiją, visas buvęs Lietuvos policijos akademijos pedagoginis mokslo ir kitas atestuotasis personalas, išskyrus dirbančius Policijos fakultetuose, remiantis Tarnybos vidaus reikalų sistemoje statutu buvo atleistas iš pareigų ir tarnybos į atsargą ir pensiją. Lietuvos policijos akademijos rektoriaus generolo prof. A. Pumpučio 1997 m. liepos 4 d. prašymu Lietuvos Vyriausybė pripažino netekusiu galios 1993 m. birželio 30 d. Vyriausybės potvarkį, kuriuo Lietuvos policijos akademijos rektoriui prof. A. Pumpučiui buvo suteiktas generolo laipsnis.

1997 m. pabaigoje reorganizavus Lietuvos policijos akademiją, jos uždavinius ir funkcijas toliau vykdė du Teisės akademijos Policijos fakultetai, esantys Vilniuje ir Kaune.

Nagrinėjant mokymo procesą bei kvalifikuotų specialistų išleidimą Lietuvos policijos akademijoje 1990 – 1997 metais, būtina pažymėti, kad nuo pat Akademijos įkūrimo Lietuvos jaunimo susidomėjimas ja buvo didžiulis. Tik per vieną 1990 m. rugpjūčio mėn. buvo gauti 727 prašymai priimti į dieninį skyrių, o priimta 512 abiturientų. Į pirmą kursą kasmet buvo priimama daugiau nei po 500 žmonių, išskyrus 1993 m., kai buvo priimti 497 abiturientai. Pirmakursių skaičius Akademijos dieniniame skyriuje kasmet svyravo nuo 505 iki 560 žmonių.

[65] Valstybės žinios. 1997. Nr. 41.
[66] Ten pat. Nr. 43.
[67] Ten pat. Nr. 67.
[68] Ten pat. 1998. Nr. 6.

1991 – 1997 m. laikotarpiu daugiausia norinčių įstoti į LPA buvo 1995 m. – 916, mažiausiai – 1993 m. (522 žmonės).

Kaip jau minėta, studijos Akademijoje buvo organizuojamos pagal trijų pakopų policijos pareigūnų rengimo sistemą, derinant ją su atitinkamo lygmens išsilavinimą žyminčia teisės mokslo kvalifikacija. Pirmoji pakopa apėmė I kursą, antroji – II ir III kursus, trečioji – IV ir V kursus. Tai buvo novatoriška, tuo metu Lietuvoje neįprasta studijų sistema. Pradžioje ji buvo laikoma eksperimentine, o netrukus visiškai pasitvirtino, susilaukė teigiamo įvertinimo ir buvo pradėta taikyti visose šalies aukštosiose mokyklose. Tokie produktyvūs pirmieji Policijos akademijos žingsniai leido jai išsikovoti autoritetą tarp kitų aukštųjų mokyklų. 1994 m. pavasarį perėjus prie kreditų sistemos, Policijos akademijoje buvo įvestos bakalauro (keturi kursai) ir magistro (du kursai) studijos.

Be dieninių studijų, taip pat vyko neakivaizdinės studijos ir buvo organizuojami kvalifikacijos kėlimo kursai.

Baigusieji Akademijos pirmąją pakopą įgydavo policininko kvalifikaciją. Vieni iš jų konkurso tvarka stodavo į Akademiją toliau mokytis antrojoje pakopoje, o neįstojusieji buvo siunčiama dirbti į policijos ir vidaus reikalų įstaigas. Pastarieji po vienerių metų darbo vėl galėjo stoti į Akademijos dieninio arba neakivaizdinio studijų skyriaus antrąją pakopą (nuo 1994 m. – į bakalauro studijas).

Tokia pat tvarka buvo ir baigus antrąją pakopą. Ją baigusieji įgydavo policijos ir vidaus reikalų įstaigų valdininko kvalifikaciją ir teisės bakalauro laipsnį. Viena baigusiųjų dalis konkurso tvarka stodavo mokytis į trečiąją pakopą (nuo 1994 m. – į magistrantūros studijas), o kita dalis buvo siunčiama dirbti.

Iš 1 lentelės matyti, kad 1991–1997 m. Lietuvos policijos akademijos pirmąją pakopą baigė 3451 studentas. Iš jų 1362, arba 39,5 proc., iškart buvo priimti mokytis į antrąją pakopą, o didesnioji jų dalis, 2089 žmonės, arba 60,5 proc., buvo pasiųsti dirbti. Pradžioje į antrąją pakopą iškart buvo priimama palyginti daug studentų, o vėlesniais metais jų skaičius smarkiai sumažėjo. 1991 m. į antrąją pakopą iškart buvo priimta 61,5 proc. visų baigusiųjų pirmąją pakopą, 1996 m. – 20,6 proc., o 1997 m. – 20 proc. Vadinasi, tais metais net 4/5, arba 80 proc., buvo pasiųsti dirbti.

Į trečiąją pakopą (magistrantūrą) mokytis iškart buvo priimama mažiau žmonių negu į antrąją. 1993–1997 m. antrąją pakopą (bakalauro studijas) baigė 1145 absolventai. Iš jų tik 328, arba 28.6 proc. buvo iškart

1 lentelė. Lietuvos policijos akademijos absolventai 1991–1997 metais

Eil. Nr.	Rodikliai	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	Iš viso
1.	Baigė pirmąją pakopą	449	498	504	459	534	514	493	3451
2.	Baigusieji pirmąją pakopą priimti į antrąją pakopą	276	256	288	172	165	106	99	1362
3.	Baigusieji pirmąją pakopą pasiųsti dirbti	173	242	216	287	369	408	394	2089
4.	Baigė antrąją pakopą			199	242	273	198	233	1145
5.	Baigusieji antrąją pakopą priimti į trečiąją pakopą			75	65	64	66	58	328
6.	Baigusieji antrąją pakopą pasiųsti dirbti			124	177	209	132	175	817

priimti į trečiąją pakopą, o visi kiti – 817 bakalaurų, arba 71,4 proc., buvo pasiųsti dirbti. Daugiausia bakalaurų iškart į trečiąją pakopą buvo priimta 1993 m. – 75, arba 37,7 proc., o mažiausia 1997 m. – 58, arba 24,9 proc., visų bakalaurų.

Iš 2 lentelės matyti, kad 1990–1997 m. Lietuvos policijos akademija iš viso išleido 5772 specialistus. Iš jų 5002, arba 86,6 proc., baigė dieninį ir 770, arba 13,4 proc., – neakivaizdinį skyrių. Pirmąją pakopą baigė 3450 specialistų, tai yra 60 proc. visų specialistų, antrąją pakopą (bakalauro studijas) baigė 1460, arba 25,3 proc., o trečiąją (magistrantūrą) – 318, arba 5,5 proc., visų specialistų. Kadangi Lietuvos policijos akademijoje studijas tęsė ir buvusio SSRS VRM Minsko aukštosios mokyklos Vilniaus fakulteto dieninio ir neakivaizdinio skyrių vyresniųjų kursų studentai, Akademijos baigiamąjį kursą (dieniniame skyriuje ketvirtąjį, neakivaizdiniame – penktąjį) kasmet iki 1994 m. imtinai baigdavo šio fakulteto klausytojai. Lietuvos policijos akademijos diplomus 1990–1994 m. įgijo 544 šios buvusios mokyklos studentai, o tai buvo 9,4 proc. visų Lietuvos policijos akademijos išleistų specialistų.

2 lentelė. Lietuvos policijos akademijos 1990–1997 m. išleisti specialistai

Eil. Nr.	Rodikliai	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	Iš viso
1.	Dieninis skyrius									
	keturi kursai		79	43	68					190
	pirmoji pakopa		449	498	504	459	534	513	493	3450
	antroji pakopa (bakalaurai)				199	242	273	198	233	1145
	trečioji pakopa (magistrai)						74	67	76	217
2.	Neakivaizdinis skyrius									
	penki kursai	151	67	60	33	43				354
	magistrai				61	40	101	113		315
	bakalaurai					37	31	33		101

Lietuvos policijos akademijoje nuo pat jos įkūrimo veikė kvalifikacijos kėlimo kursai, kuriuos 1990–1996 m. laikotarpiu baigė 4725 policijos pareigūnai. Daugiausia žmonių kvalifikacijos kėlimo kursus baigė 1994 m. – 1427, 1995 m. – 1256, o mažiausiai – 1990 m. – 76 ir 1991 m. – 185 žmonės.

Lietuvos policijos akademijos pedagoginio mokslo personalo branduolį, kaip jau minėta, sudarė buvusio SSRS Vidaus reikalų ministerijos Minsko aukštosios mokyklos Vilniaus fakulteto dėstytojai. Nemažai mokslininkų į akademiją buvo pritraukta iš kitų aukštųjų mokyklų, o žinomų specialistų praktikų – iš teisėsaugos institucijų.

Iš 3 lentelės matyti, kad bendras Akademijos darbuotojų skaičius kasmet nuolat didėjo ir 1990–1996 m. išaugo nuo 145 iki 411 žmonių, t.y. 2,8 karto.

Beveik tiek pat, t.y. 2,4 karto, per tą laiką išaugo ir pedagoginis mokslo personalas. Tik pastarojo augimas atskirais metais, ypač dėl šalies aukštojo mokslo 1993–1994 m. išgyventos krizės, smarkiai svyruodavo. Pvz., 1992 m. Akademijoje dirbo 126 dėstytojai, o po trejų metų, 1995 m., nepaisant studentų skaičiaus augimo, jų buvo 117. Turintys mokslinį laipsnį pedagogai 1990 m. sudarė 38,7 proc. visų dėstytojų. Daugiausia

3 lentelė. Lietuvos policijos akademijos darbuotojai 1990–1996 metais

Eil. Nr.	Rodikliai	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
1.	Iš viso	145	292	335	319	361	364	411
2.	Pedagoginis mokslo personalas							
	habilituoti mokslų daktarai	3	5	6	7	7	7	7
	mokslų daktarai	21	20	29	31	37	34	32
	profesoriai	1	2	6	5	9	7	7
	docentai	15	13	20	24	24	24	23
	iš viso	62	89	126	110	121	117	148

per visą nagrinėjamą laikotarpį turinčių mokslinį laipsnį Akademijoje dirbo 1994 m. – 44, o tai buvo 36,4 proc. visų dėstytojų. Daugiausia profesorių Akademijoje dirbo 1994 m. – 9, docentų – 1993–1995 m. – 24. Visi jie turėjo mokslinius laipsnius. Nebuvo nė vieno profesoriaus arba docento, neturinčio mokslinio laipsnio.

Lietuvos policijos akademijos rektoratas energingai ėmėsi veiklos ir palyginti labai greitai Akademijoje buvo sudarytos visos reikiamos sąlygos pedagoginio mokslo personalo mokslinėms kvalifikacijoms kelti. Pirmiausia Teisingumo ministerijos Spaudos kontrolės valdybos 1992 m. gruodžio 28 d. nutarimu Lietuvos policijos akademijai buvo suteiktos leidybos teisės ir jau kitais, t. y. 1993 m., išleistas pirmasis Lietuvos policijos akademijos „Mokslo darbų“ tomas. Lietuvos mokslo tarybos 1994 m. spalio 2 d. nutarimu Lietuvos policijos akademijos mokslo darbai „Kriminalinė justicija“ buvo pripažinti prestižiniais[69]. 1994 m. Akademija išleido du, o vėliau kasmet išleisdavo po du tris ir daugiau tomų. Jauniausios šalies aukštosios mokyklos dėstytojai gana anksti galėjo publikuoti savo mokslinių tyrinėjimų rezultatus ir su jais supažindinti Lietuvos plačiąją mokslinę visuomenę.

Išėjus „Mokslo darbams“, netrukus spaudoje pasirodė ir pirmosios Lietuvos policijos akademijos mokslininkų parengtos monografijos, vadovėliai. Pradžioje, pradedant 1993 m., kasmet pasirodydavo po vieną monografiją, o vėliau jų vis daugėjo. Tarp pirmųjų Lietuvos policijos akademijos mokslininkų monografijų buvo prof. V. Justickio „Nepilnametis akcentuotas nusikaltėlis“ (1993 m.), prof. J. Bluvšteino vadovau-

[69] A. Pumputis. Min. strp. P. 12.

Diplomų įteikimas Lietuvos policijos akademijoje

Respublikos policijos komisariatų vadovai tobulinimosi kursuose Lietuvos policijos akademijoje 1993 m.
I eilėje iš kairės: J. Šimelionis – Jurbarko PK, S. Vėlavičius – Pakruojo PK, G. Udrienė – LPA Akademinio skyriaus viršininkė, J. Bartkevičius – VRM Kadrų tarnybos vadovas,generolas prof. A. Pumputis – LPA rektorius, P. Liubertas – Policijos generalinis komisaras, R. Rutkauskas – Kauno raj. PK, G. Aleksonis – Kauno VPK, J. Gasiūnas – Plungės PK, V. Makswytis – Kauno VPK, R. Lukauskas – Raseinių PK; II eilėje: L. Mikaločius – LPA Akademinio skyriaus darbuotojas, A. Gaižauskas – Radviliškio PK, P. Čepauskas – Šilalės , Č. Čyžas – Mažeikių, V. Ščiajevas – Visagino, R. Prokopavičius – Molėtų, V. Šimkus – Skuodo, J. A. Kazakevičius – Pasvalio, N. Ananjevas – Klaipėdos PK, A. Medelis – Policijos departamento komisaras, V. Arlauskas – Vilniaus m. 4-ojo PK komisaras; III eilėje: V. Kalėda – Druskininkų PK, J. Stankevičius – Rokiškio, V. Lukomanavičius – Šakių, J. Kavaliauskas – Šiaulių, R. J. Ramanavičius – Kėdainių, J. Narkevičius – Lazdijų, I. Jankauskas – Šalčininkų, A. Kovalenko – Ukmergės PK

jamo autorių kolektyvo „Kriminologija“ (1994 m.), prof. E. Palskio „Lietuvos kriminalistikos istorijos apybraižos (1918–1940)“ (1995 m.) ir kitos.

Pažymėtina, kad įkūrus Lietuvos policijos akademiją, ėmė gausėti teisėsaugos srities mokslinės literatūros lietuvių kalba. Tai buvo naujas reiškinys Lietuvoje, nes anksčiau beveik visa šios srities mokslinė literatūra buvo rusų kalba. Maskva nepasitikėjo imperijos „nacionaliniais pakraščiais“, ir jų mokslininkai sovietmečiu negalėjo tyrinėti teisėsaugos problemų.

Didžiulę reikšmę, sudarant reikiamas sąlygas Lietuvos policijos akademijos dėstytojams tobulinti mokslines kvalifikacijas ir ugdyti savo mokslininkus, turėjo mokslinių laipsnių ir pedagoginių mokslo vardų teikimo teisės suteikimas Akademijai. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1993 m. kovo 17 d. nutarimu Lietuvos policijos akademijai buvo suteikta teisė teikti socialinių mokslų srities teisės krypties daktaro mokslo laipsnį ir docento pedagoginį mokslo vardą[70], o 1993 m. birželio 16 d. nutarimu Akademijai kartu su Vilniaus universitetu leista teikti habilituoto daktaro mokslo laipsnį[71]. Po metų, t. y. 1994 m. gegužės 31 d., Lietuvos Vyriausybė suteikė Lietuvos policijos akademijai teisę teikti socialinių mokslų srities teisės krypties profesoriaus pedagoginį mokslo vardą[72].

Tačiau pradžioje moksliniai tyrimai Policijos akademijoje vyko ne taip sparčiai, kaip buvo sprendžiami organizaciniai mokslo administravimo klausimai. Pirmųjų mokslų daktaro ir habilituoto mokslų daktaro disertacijų dar teko ilgokai palaukti. Tik septintaisiais Lietuvos policijos akademijos gyvavimo metais joje buvo apgintos pirmosios disertacijos. Magistrantūros studijų viršininkas P. Ancelis 1996 m. pirmasis Lietuvos policijos akademijoje apgynė socialinių mokslų teisės krypties daktaro disertaciją tema „Ikiteisminio nusikaltimų tyrimo procesinės ir organizacinės problemos (lyginamosios teisėtyros studijos)“. Tuo pat metu Akademijoje buvo apgintas ir pirmasis habilitacinis darbas. Tai buvo Baudžiamosios teisės katedros vedėjo doc. V. Piesliako habilitacija tema „Baudžiamųjų įstatymų principinės nuostatos ir jų įtvirtinimas naujajame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse“. Netrukus jam buvo suteiktas profesoriaus pedagoginis mokslo vardas.

Apgynus pirmąsias daktaro ir habilituoto daktaro disertacijas, jų,

[70] Lietuvos Respublikos Seimo ir Vyriausybės žinios. 1993. Nr. 10.
[71] Valstybės žinios. 1993. Nr. 25.
[72] Ten pat. 1994. Nr. 45.

skirtingai nei monografijų, skaičius Akademijoje dar ilgokai nedidėjo. Tai buvo šios aukštosios mokyklos gyvavimo laikotarpis, kai mokslo srityje reiškėsi tik vyresniosios kartos mokslininkai, atėję dirbti į Lietuvos policijos akademiją iš kitų mokymo ir mokslo įstaigų. Savasis mokslinis potencialas buvo tik telkiamas, jo ugdymui reikėjo gerokai daugiau laiko. Būdama jauniausia mūsų šalies aukštoji mokykla, Lietuvos policijos akademija tuo metu sprendė daugiausia organizacinius, administracinius, mokymo bei mokslinio darbo organizavimo klausimus, o jos mokslinė veikla dar buvo palyginti silpna ir epizodinė. Ji pradėjo reikštis šiek tiek vėliau, kai Policijos akademija tapo Teisės akademija ir ypač Teisės universitetu.

Doktorantūros studijos Lietuvos policijos akademijoje buvo įsteigtos 1993/1994 mokslo metais. Tais metais buvo priimti pirmieji keturi doktorantai. Du iš jų parengė ir apgynė socialinių mokslų srities teisės krypties daktaro disertacijas. A. Šakočius 1997 m. apgynė daktaro disertaciją tema „Policijos veikla įgyvendinant aplinkos apsaugos funkciją“, o J. Juškevičiūtė 1998 m. – „Specialių žinių panaudojimas nusikaltimų tyrime. Būklė ir perspektyvos“.

Anksčiau Akademijos pedagoginį mokslo personalą papildydavo tik žmonės, atėję dirbti į Lietuvos policijos akademiją iš kitų mokymo ar mokslo įstaigų, jau turėdami mokslinius laipsnius, o nuo 1996/1997 mokslo metų jų gretas papildydavo ir Akademijos išugdyti mokslininkai.

Pirmieji savi socialinių mokslų srities teisės krypties profesoriai, t.y. ne iš kitų mokslo ar mokymo įstaigų atėję dirbti, o išugdyti pačios Akademijos, atsirado gerokai anksčiau, negu joje buvo apginti pirmieji habilitaciniai darbai (1996 m.) ir jai buvo suteikta teisė suteikti profesoriaus vardą (1994 m.). Siekdama pakelti mūsų šalies jauniausių aukštųjų mokyklų vadovybės autoritetą ir sulyginti visų aukštųjų mokyklų vadovus pagal jų turimus pedagoginius mokslo vardus, G. Vagnoriaus vadovaujama Lietuvos Vyriausybė 1992 m. pradžioje išleido nutarimą dėl profesoriaus vardo suteikimo išimties tvarka aukštųjų mokyklų rektoriams ir prorektoriams už administracinį organizacinį darbą. Remdamasi šituo Lietuvos Vyriausybės nutarimu, Laikinoji atestacinė komisija kartu su kitų aukštųjų mokyklų vadovais 1992 m. profesoriaus vardą suteikė Lietuvos policijos akademijos rektoriui doc. A. Pumpučiui, o šiek tiek vėliau – prorektoriams doc. J. Pečkaičiui ir doc. E. Palskiui. Tai buvo pirmieji savi Lietuvos policijos akademijos profesoriai, šį vardą įgiję atkūrus Lietuvos nepriklausomybę. Akademijoje apgynus pirmuo-

sius habilitacinius darbus, jos pedagoginis mokslo personalas po ketverių penkerių metų jau nuolat pasipildydavo naujais profesoriais.

Vėlesniais metais, šalyje vykdant aukštojo mokslo reformas, politikai ir mokslo administratoriai taip sumažino reikalavimus profesoriaus pedagoginio mokslo vardui įgyti, kad visose šalies aukštosiose mokyklose atsirado nemažai profesorių neapgynus habilitacinio darbo. Lietuvos policijos akademija nebuvo išimtis. Tačiau šitaip padidinus profesorių skaičių, mokslinės produkcijos nepagausėjo ir mokslo vystymasis nepaspartėjo. Pvz., tarpukario Lietuvoje universiteto mokslininkas, neapgynęs dviejų disertacijų, t. y. daktaro ir habilituoto daktaro, negalėjo eiti ne tik ekstraordinarinio ar ordinarinio profesoriaus, bet ir docento pareigų[73]. Kitur įgijusieji profesoriaus vardą, bet neturintys dviejų mokslinių laipsnių, buvo vadinami erzacprofesoriais. Tokių didelių universiteto mokslininkų kvalifikacijų reikalavimų rezultatas tuo metu buvo ne tik gausi mokslinė produkcija, bet ir per palyginti trumpą istorinį laikotarpį Lietuvoje susiformavusios savos mokslų mokyklos kalbotyros, medicinos, gamtos ir kitose mokslų šakose.

Be pagrindinės savo veiklos – kvalifikuotų specialistų rengimo ir mokslo plėtojimo – Lietuvos policijos akademijos kolektyvas gyveno turiningą ir įvairiapusį visuomeninį, kultūrinį ir sportinį gyvenimą, plėtojo tarptautinius ryšius su giminingomis užsienio šalių mokyklomis. Buvo užmegzti ryšiai su Vokietijos Miunsterio policijos vadybos akademija, Švedijos, Lenkijos, Prancūzijos, Belgijos, Danijos ir kitų šalių policijos mokyklomis ir akademijomis. Lietuvos policijos akademijos studentai kasmet stažuodavosi Europos šalių policijos mokyklose. Pirmieji Akademijos studentai išvyko stažuotis 1992/1993 mokslo metais į Prancūziją. 1997 m. du Policijos akademijos studentai tobulino savo žinias Prancūzijoje, keturi – Vokietijoje. Kasmet apie 20 Akademijos dėstytojų vykdavo stažuotis į užsienio šalis, ir maždaug tiek pat užsienio šalių specialistų atvykdavo dėstyti į Lietuvos policijos akademiją.

Lietuvos policijos akademijoje buvo plėtojamos įvairios studentų veiklos formos, padedančios susiformuoti būsimam inteligentui ir specialistui profesionalui. Daug dėmesio buvo skiriama studentų mokslinių draugijų veiklai, meno saviveiklai ir sportui. Studentų interesams atstovauti 1991 m. lapkričio mėn. Lietuvos policijos akademijoje buvo įkurta Studentų taryba.

Lietuvos policijos akademijos studentai ir dėstytojai pasiekė nemažų

[73] Č. Mančinskas. Aukštasis mokslas Lietuvoje 1918–1940 metais. V., 1996. P. 203.

sporto laimėjimų tiek Lietuvos, tiek ir pasauliniu mastu. Pažymėtini dvikovės, sambo, dziudo, kovinės savigynos ir kitų šakų laimėjimai. Lietuvos Respublikos sambo čempionų vardus iškovojo Fizinio rengimo katedros asistentas V. Margelis ir studentas D. Čibiliovas, Akademijos išugdyti sportininkai A. Zadneprovskis, E. Krungolcas, R. Šiškauskas atstovavo Lietuvai olimpiadose ir tarptautinėse varžybose. Asistentas A. Mečkovskis 1992 m. iškovojo antrąją vietą Europos sambo čempionatuose Maskvoje ir Kaliningrade, trečiąją vietą – 1993 m. pasaulio žaidynėse Hagoje.

Pirmasis Akademijoje susikūręs meno saviveiklos kolektyvas buvo vyrų choras „Aras“, vadovaujamas L. Abariaus. Per trumpą laiką jis tapo aukšto meninio lygio kolektyvu, žinomu šalyje. Vien tik 1992/1993 mokslo metais buvo įkurti vyrų vokalinis ansamblis, mišrus kamerinis choras, merginų vokalinis ansamblis „Astra“, estradinis ansamblis „Diksilendas“ (vadovas A. Novikas) ir kiti. Pastaruoju susidomėjo Vilniaus koncertinės organizacijos, ir jis buvo dažnai kviečiamas į Lietuvos nacionalinę televiziją ir radiją, Vidaus reikalų ministerijos renginius ir kitur.

2. Policijos įstatymo svarstymas ir priėmimas šalies parlamente

Policijos įstatymo parengimas ir priėmimas, o kartu milicijos reorganizavimas į policiją mūsų šalyje daug priklausė nuo to meto politinių jėgų santykio apskritai šalyje ir pirmiausia Aukščiausiojoje Taryboje – Atkuriamajame Seime. Tai, kokių nuostatų dėl policijos vietos ir vaidmens visuomenėje to meto šalies gyvenime laikėsi vyravusios politinės jėgos, iš dalies lėmė ne tik būsimo Policijos įstatymo turinį, milicijos reorganizavimą į policiją, bet ir svarbiausias šios teisėsaugos institucijos raidos kryptis ateityje.

Kokios politinės jėgos veikė šalyje ir parlamente 1990 m. antrojoje pusėje, kai buvo rengiamas, svarstomas ir priimtas Policijos įstatymas?

Pagrindinį vaidmenį šalies politiniame gyvenime vaidino Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdis ir socialdemokratinės krypties savarankiška Lietuvos komunistų partija. Rinkimų į Lietuvos Respublikos Aukščiausiąją Tarybą metu 1990 m. kovo mėn. Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio remiami kandidatai šalies parlamente gavo 96 mandatus iš 140. Tuo metu Sąjūdis buvo tarsi skėtis, po kuriuo laikinai glaudėsi ir brendo įvairios politinės jėgos. Sąjūdžio viduje reiškėsi didžiulis idėjų pliuralizmas. Nors šalyje vyko gan smarki politinių jėgų kova, bet apskritai politinės diferenciacijos procesas vyko labai sunkiai, o politinių partijų veiklos buvo tik užuomazgos. Tuo metu Lietuvoje tik pradėta kurti daugiapartinė sistema. 1990 m. balandžio mėn. oficialiai buvo užregistruotos pirmosios penkios politinės partijos, o iki metų pabaigos jų skaičius padvigubėjo. Tačiau tai dar nebuvo būsimosios svarbiausios Lietuvos politinės partijos. Jų įtaka šalies politiniam procesui buvo nedidelė, jos neturėjo socialinės bazės ir „atstovavo sau“[74]. Svarbiausios šalies politinės partijos dar tik formavosi. Tiktai 1990 m. pabaigoje susiformavusi LDDP iškart tapo viena įtakingiausių politinių partijų, suvienijusių tuometinę opoziciją į vieningą politinę jėgą[75]. Sustiprėjusi Sąjūdžio viduje ideologinė diferenciacija užbaigė ir dešiniųjų partijų formavimosi procesą. Tačiau tai įvyko gerokai vėliau, nes nepaisydami vykstančios diferenciacijos, dešinieji radikalai ilgai mėgino manipuliuoti Sąjūdžio kaip vieningos jėgos vardu.

[74] A. Lukošaitis Moderniosios partinės sistemos formavimosi etapai Lietuvoje // Lietuvos politinės partijos ir partinė sistema. K., 1997. P. 100.

[75] Ten pat. P. 102.

Svarbiausias politinių partijų kūrimosi centras Lietuvoje 1990 m. buvo Aukščiausioji Taryba. Jau 1990 m. Aukščiausiojoje Taryboje susikūrė pirmosios keturios frakcijos: Sąjūdžio centro frakcija (1990 m. birželio 21 d., 20 deputatų), Kairiųjų frakcija (1990 m. rugsėjo 25 d., 10 deputatų), Lenkų frakcija (1990 m. spalio 23 d., 8 deputatai), Jungtinė Sąjūdžio frakcija (1990 m. gruodžio 19 d., 34 deputatai). Tačiau 1990 m. susikūrusios frakcijos netapo pagrindu atsirasti Lietuvoje naujoms politinėms partijoms, išskyrus Centro frakciją. Beveik pusė parlamentarų (68 žmonės) ir toliau save laikė oficialiai nepriklausančiais jokioms frakcijoms.

Be oficialių frakcijų, Aukščiausiojoje Taryboje apie 1990 m. vidurį susikūrė neformalus dešiniųjų radikalų klubas, kurį deputatas prof. B. Genzelis pavadino „arbatėlės“ klubu[76]. Jam priklausė deputatai V. Čepaitis, N. Rasimavičius, L. Andrikienė ir kiti radikalai, daug prisidėję prie vidinės nesantaikos kurstymo ir puolimo prieš Lietuvos Vyriausybę organizavimo[77]. Tokiomis aplinkybėmis Aukščiausiojoje Taryboje vis didėjo priešiškumas tarp dešiniosios daugumos ir kairiosios mažumos. Savo apogėjų jis pasiekė „parlamentinės rezistencijos“ metu, autoritarinio režimo šalininkams pralaimėjus tautos referendume.

Apibūdinant socialinę, politinę ir ekonominę padėtį Lietuvoje, 1990 m. gruodžio 5 d. Aukščiausiosios Tarybos posėdyje buvo pažymėta, jog šalyje susiklostė gana grėsminga padėtis. Didėjanti savivalė, valstybinio turto grobstymas įgavo tokį mastą, kad „prokuratūros jau nebespėja fiksuoti ir naikinti neteisėto valstybinio turto grobstymo, išpardavimo atvejų“[78]. Buvo pareikštas nuogąstavimas, jog nesustabdžius šio proceso, nebus ką privatizuoti, ir tik „beliks skėstelėti ranka ir įteisinti *de facto* įvykusią privatizaciją, (...) visą šitą juodą nešvarią veiklą“[79]. Nepaprastai sudėtinga buvo kriminogeninė padėtis, didėjo nusikalstamumas. Šalyje nebuvo reglamentuota ginklų įsigyjimo, laikymo ir naudojimo tvarka. Aukščiausiosios Tarybos 1990 m. gruodžio 5 d. posėdyje buvo konstatuota, jog „Lietuvoje kaupiasi daug ginklų. Jie kaupiasi įvairiais keliais, ginkluojasi nusikaltėlių pasaulis, ginkluojasi įvairios grupuotės, o tos, kurios yra suinteresuotos, žino, iš kur reikiamu

[76] B. Genzelis. Sąjūdis: priešistorė ir istorija. V., 1999. P. 134.

[77] Ten pat. P. 143.

[78] Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos (pirmojo šaukimo) antroji sesija. Stenogramos. T. 21. V., 1992. P. 301.

[79] Ten pat.

momentu tuos ginklus paimti“[80]. Tuo tarpu prokurorinė priežiūra ir teismų sistema šalyje funkcionavo nepatenkinamai, buvo vilkinama pertvarkyti vidaus reikalų sistemą. Deputatai pabrėžė, kad Vidaus reikalų ministerijos reforma net nepradėta, „o jau Vidaus reikalų ministerija yra ant skilimo ribos“[81], kad ją suskaldyti stengiasi ne tik Maskva, bet „tą patį darome ir mes patys“[82]. Vyriausybės pateikti pasiūlymai ir įstatymų projektai dažnai įstrigdavo kažkur stalčiuose ir nebuvo nagrinėjami, jų nesvarstė nei Aukščiausiosios Tarybos komisijos, nei plenariniuose posėdžiuose[83].

Pateiktas Aukščiausiosios Tarybos deputatų padėties šalyje apibūdinimas akivaizdžiai rodė, kad būtina kuo skubiau reorganizuoti miliciją į policiją ir pradėti šalyje visos teisėsaugos sistemos reformą, kuri atitiktų visų šalies piliečių interesus. Antra vertus, visos anksčiau nurodytos aplinkybės turėjo didžiulę įtaką rengiant, svarstant ir priimant Aukščiausiojoje Taryboje Policijos įstatymą.

Svarstant ir priimant Policijos įstatymą Aukščiausiosios Tarybos pirmininkas buvo V. Landsbergis, jo pavaduotojai – B. Kuzmickas, K. Motieka, Č. Stankevičius, Aukščiausiosios Tarybos sekretorius – L. Sabutis. Aukščiausiosios Tarybos Krašto apsaugos ir vidaus reikalų komisijai vadovavo Z. Vaišvila, jos nariais buvo deputatai A. Butkevičius, B. Gajauskas, J. Liaučius, A. Norvilas ir S. Pečeliūnas[84]. Teisinės sistemos komisijai vadovavo J. Prapiestis. Tuo metu šalyje dirbo pirmoji Nepriklausomos Lietuvos Vyriausybė, vadovaujama K. Prunskienės. Premjerės pavaduotojai buvo A. Brazauskas ir R. Ozolas. Vidaus reikalų ministru, kaip jau minėta, dirbo M. Misiukonis, jo pavaduotojai buvo P. Liubertas, A. Svetulevičius ir V. Zabarauskas.

Lietuvos policijos įstatymas buvo priimtas sunkiai. Tai rodo ir tas faktas, kad jo projektas Aukščiausiosios Tarybos plenariniams posėdžiams buvo pristatomas vis iš naujo net keturis kartus ir vis nepradedamas svarstyti. Tris kartus projektą pristatė Krašto apsaugos ir vidaus reikalų komisija ir vieną kartą – visiškai neutrali įstatymo rengimo darbo grupė, kurioje tebuvo tik po vieną atstovą iš dviejų Aukščiausiosios Tarybos komisijų.

[80] Ten pat. P. 306.
[81] Ten pat.
[82] Ten pat. P. 308.
[83] Ten pat. T. 18. P. 26.
[84] Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos (pirmojo šaukimo) pirmoji sesija. Stenogramos. T. 2. V., 1990. P. 313.

Lietuvos policijos įstatymo projektas, kurį parengė Vidaus reikalų ministerijos darbo grupė, vadovaujama ministro pirmojo pavaduotojo P. Liuberto, buvo paskelbtas spaudoje visuomenei svarstyti ir įteiktas Aukščiausiajai Tarybai 1990 m. spalio mėnesį. Tačiau Aukščiausiosios Tarybos vadovybė ignoravo šį Vyriausybės pateiktą Policijos įstatymo projektą ir mėgino „pratempti" dešiniųjų radikalų siūlomą įstatymą. Dėl Policijos įstatymo iškilo esminių prieštaravimų tarp Lietuvos Vyriausybės ir Aukščiausiosios Tarybos vadovybės, „stūmusios" savuosius įstatymo projektus. Atmetus vienus, Aukščiausiajai Tarybai svarstyti buvo pateikiami iš esmės tie patys, tik kitaip pavadinti, tarp jų ir jokių komisijų nesvarstyti, su jokiomis institucijomis nederinti, per vieną naktį parengti projektai, su kuriais net Aukščiausiosios Tarybos deputatai nebuvo susipažinę. Dėl tokių projektų Aukščiausiosios Tarybos posėdžiuose kildavo aštrių diskusijų, pereinančių į atvirą poleminę kovą.

Ignoruodamas Lietuvos Vyriausybės 1990 m. spalio 9 d. pateiktą Policijos įstatymo projektą ir kartu pažeisdamas galiojantį Aukščiausiosios Tarybos Reglamentą, Aukščiausiosios Tarybos plenariniam posėdžiui 1990 m. spalio 18 d. Krašto apsaugos ir vidaus reikalų komisijos pirmininkas Z. Vaišvila pristatė visiškai kitą – Savivaldybių policijos įstatymo – projektą. Jo tikslas – ne miliciją reorganizuoti į policiją Lietuvoje, o sukurti naują teisėsaugos instituciją – policiją, kuri būtų alternatyva Vidaus reikalų ministerijos žinioje veikiančiai milicijai. Visa dalyko esmė buvo ta, kaip pažymėjo Aukščiausiosios Tarybos posėdyje kai kurie deputatai, kad „Tarybos daugumai reikalingi ginkluoti žmonės"[85], kurie būtų nepavaldūs Vidaus reikalų ministerijai. Dešiniųjų radikalų atstovas V. Čepaitis šalies parlamente atvirai kalbėjo apie neva iškilusią problemą dėl vidaus reikalų organų lojalumo nepriklausomai Lietuvai[86].

Būtina pažymėti, kad tai buvo labai neatsakingas ir pavojingas dešiniųjų radikalų žygis, galėjęs dar labiau padidinti socialinę įtampą šalyje ir sudaryti „iš tikrųjų labai įtemptą ir neprognozuojamą padėtį (...)"[87]. Pavojų didino dar ir tai, kad numatytus sukurti naujus darinius buvo siekiama apginkluoti Vidaus reikalų ministerijos žinioje esančiais ginklais, t. y. faktiškai iš dalies nuginkluoti miliciją.

---

[85] Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos (pirmojo šaukimo) antroji sesija. Stenogramos. T. 21. V., 1992. P. 452.

[86] Ten pat. P. 81.

[87] Ten pat. T. 18. V., 1992. P. 20.

Abejonės dėl milicijos lojalumo buvo išgalvotos ir rėmėsi vien įtarinėjimais. Nuo pat Nepriklausomybės paskelbimo pradžios Lietuvos milicija nuolat dirbo ekstremaliomis sąlygomis ir su didžiuliu atsidavimu palaikė viešąją tvarką ir ramybę visuomenėje. Tai patvirtino milicijos (policijos) elgesys ir ypač ekstremaliomis sąlygomis – 1991 metų sausio įvykių Vilniuje ir antivyriausybinio pučo Maskvoje metu.

Savivaldybių policijos įstatymo projekto pateikimas Aukščiausiajai Tarybai svarstyti oficialiai buvo motyvuojamas būtinumu pratęsti jau minėtąjį Aukščiausiosios Tarybos 1990 m. gegužės 24 d. nutarimą dėl municipalinės policijos nuovadų steigimo eksperimento tvarka ir būtinumu kontroliuoti jų steigimo procesą, nors faktiškai jos niekur nebuvo steigiamos, išskyrus Šiaulius. Kartu buvo aiškinama, jog per pusmetį neva buvo surastas aukso vidurys „tarp dviejų labai sunkiai sutaikomų ir skirtingų polių“[88], t. y. tarp siekimo išlaikyti šalyje egzistuojančią vientisą vidaus reikalų sistemą, pavaldžią Vidaus reikalų ministerijai, ir savivaldybių noro pačioms užtikrinti viešąją tvarką savo teritorijose.

Tačiau tikrosios priežastys buvo gerokai gilesnės. Pirmiausia tai matyti iš tų aplinkybių ir motyvų, kurie lėmė 1990 m. gegužės 24 d. Aukščiausiosios Tarybos nutarimo „Dėl viešosios tvarkos apsaugos užtikrinimo respublikos miestuose“[89] priėmimą. Nors šis nutarimas turėjo tik tris punktus ir numatė atlikti tiktai eksperimentą, bet to meto sudėtingomis mūsų šalies socialinėmis ir politinėmis sąlygomis jis įgavo labai svarbų politinį pobūdį. Pirmasis nutarimo punktas pavedė respublikinio pavaldumo miestų (iš viso 11), t. y. Vilniaus, Kauno, Klaipėdos, Šiaulių, Panevėžio, Alytaus, Marijampolės ir miestų kurortų – Druskininkų, Birštono, Palangos ir Neringos, savivaldybių taryboms organizuoti viešosios tvarkos apsaugos municipalines tarnybas (nuovadas). Vyriausybė buvo įpareigota organizuoti šių tarnybų kadrų apmokymą, instruktažą, teikti joms metodinę ir kitą pagalbą. Municipalinės policijos nuovados privalėjo dirbti, būdamos vidaus reikalų sistemoje, ir savo tarnyboje vadovautis šios sistemos veiklą reglamentuojančiais norminiais aktais.

Municipalinės policijos nuovadų steigimas tuo metu, t. y. 1990 m.

[88] Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos (pirmojo šaukimo) antroji sesija. Stenogramos. T. 21. V., 1992. P. 6.

[89] Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos (pirmojo šaukimo) pirmoji sesija. Stenogramos. T. 8. V., 1991. P. 514.

pavasarį, oficialiai buvo motyvuojamas siekimu priartinti policiją prie gyventojų, labiau paskleisti ją po miestą arba rajoną. Kaip pažymėta pačiame nutarime, Aukščiausioji Taryba jį priėmė, „atsižvelgdama į viešosios tvarkos palaikymo aktualumą, siekdama plačiau įtraukti visuomenę bei įteisinti jos dalyvavimą šiame darbe“. Taip buvo suformuluoti iš tikrųjų gražūs norai ir kilnūs tikslai.

Aiškindamas nutarimo tikslingumą ir jo priėmimo motyvus, deputatas J. Liaučius Aukščiausiosios Tarybos posėdyje 1990 m. gegužės 24 d. nurodė, jog „šis nutarimas kalba ne apskritai apie kokią nors reformą, o apie viešosios tvarkos funkcijų perdavimą (...) savivaldybių žinion“[90] ir užtikrino, kad negali būti ir kalbos apie kažkokį dviejų viešosios tvarkos tarnybų atsiradimą vietose, nes čia tik viešosios tvarkos „funkcijų pavaldumo prasme visiškai atsisako Vidaus reikalų ministerija, jos perduodamos vietinėms Taryboms“[91]. Vadinasi, eksperimentas numatė tik vieną viešosios tvarkos apsaugos funkciją iš Vidaus reikalų ministerijos žinios perduoti į vietinių savivaldybių pavaldumą, t.y. tik ją vieną decentralizuoti vietose. Konkrečiai buvo numatyta, kad vietinių savivaldybių žinion pereis patrulinė tarnyba, kurią sustiprinti reikalavo vis sudėtingesnė kriminogeninė padėtis Lietuvoje, taip pat budėtojų poskyris, daboklė, laikinasis (administracinis) suėmimas, išblaivinimo įstaiga, kvotos tarnyba, apylinkių ir nepilnamečių reikalų inspekcijos.

Tačiau dalis deputatų laikėsi nuomonės, kad „šis klausimas politinis, ir spręsti jį skubotai negalima“[92], kad nesant reikiamo teisinio reglamentavimo, „nevaldoma saviveikla viešosios tvarkos apsaugoje būtų labai rizikinga“[93], kad dabar esanti „per didelė rizika eksperimentuoti tokiu gana neramiu, sudėtingu metu pačiuose didžiausiuose Respublikos miestuose, kur didžiausia įtampa ir kur sunkiausia kriminogeninė situacija“[94]. Nutarimo projekto iniciatoriams tuo metu vis dėlto pavyko įtikinti Aukščiausiosios Tarybos deputatus, kad „čia jokios politikos“ ir „jokios rizikos nėra“[95], kad municipalinės nuovados „išsaugo ryšius su jau egzistuojančia vidaus reikalų tarnybų sistema“ ir tai „apsaugo nuo

[90] Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos (pirmojo šaukimo) pirmoji sesija. Stenogramos. T. 8. V., 1991. P. 337.

[91] Ten pat. P. 338.

[92] Ten pat. P. 390.

[93] Ten pat. P. 389.

[94] Ten pat. P. 339.

[95] Ten pat.

galimų (...) jos dezorganizacijos atvejų“[96]. Nutarimas buvo priimtas balsų dauguma: 81 balsas – už, 8 – susilaikė[97].

Reikia pažymėti, kad nepaisant gana plačios diskusijos ir išsakytų, atrodytų, labai įvairių nuomonių, vis dėlto svarstant šį klausimą Aukščiausiosios Tarybos posėdyje nebuvo atskleisti, tiksliau, buvo nutylėti, kai kurie esminiai šio reikalo aspektai. Tai paaiškėjo tik vėliau.

Vykdant Aukščiausiosios Tarybos 1990 m. gegužės 24 d. nutarimą, municipalinės policijos nuovados eksperimento tvarka buvo sukurtos tiktai Šiauliuose. Kituose Lietuvos miestuose tik buvo kalbama apie rengimąsi tai daryti, o praktiškai nieko nebuvo padaryta. Kaip vėliau pažymėjo savo kalboje Aukščiausiosios Tarybos posėdyje vienas iš municipalinės policijos organizatorių Šiauliuose deputatas M. Stakvilevičius, tuo metu, t. y. 1990 m. pavasarį, savivaldybių policijos organizavimas buvo labai reikalingas visų pirma dėl politinių motyvų. Jis nurodė, jog „mes planavome, kad po rinkimų Lietuvoje iš esmės pasikeis politinė situacija ir kad to meto Vidaus reikalų ministerija netrukdytų naujam gyvenimui, kad turėtume savarankišką padalinį, kuris stabilizuotų situaciją vietose, dar prisidėtų ir prie kriminalinių nusikaltimų mažinimo, tai yra, kad būtų tam tikra pagalba šitai milicijai“[98]. Vadinasi, pagrindinis eksperimento tikslas buvo sukurti alternatyvą Lietuvos milicijai, sukurti pradžioje bent jau didžiuosiuose šalies miestuose tokią jėgos struktūrą, kuri būtų ištikima naujajai Lietuvos valdžiai ir tam tikra prasme izoliuotų, nukenksmintų senąsias teisėsaugos struktūras, jei jos mėgintų trukdyti naujo gyvenimo kūrimui šalyje. Taigi pagrindinė municipalinės policijos nuovadų kūrimo priežastis – nepasitikėjimas Vidaus reikalų ministerijai pavaldžia vidaus reikalų sistema, kuri per visą sovietmečio laikotarpį buvo pernelyg pavaldi Maskvai, visiškai nuo jos priklausė ir, suprantama, pradžioje nebuvo visiškai aišku, kokias pozicijas ji užims vienu ar kitu atveju. Visa tai 1990 metų pavasarį dar galima buvo suprasti ir pateisinti. Tačiau iki 1990 metų rudens padėtis gerokai pasikeitė, ir daugelis dalykų paaiškėjo. Vidaus reikalų sistemos, taip pat ir milicijos, darbuotojai, neskaitant saujelės omonininkų, Vilniaus miesto patrulinės-postinės tarnybos bataliono pareigūnų ir kelių dešimčių (daug vėliau) išėjusių į pensiją ar išvykusių gyventi į Baltarusiją ir Rusiją darbuotojų, parėmė

[96] Ten pat. P. 389, 390.

[97] Ten pat. P. 391.

[98] Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos (pirmojo šaukimo) antroji sesija. Stenogramos. T. 18. P. 20.

Lietuvos Nepriklausomybę, nuėjo jai tarnauti, prisiekė Lietuvos Respublikai. Būtent šitokia Lietuvos milicijos pareigūnų pozicija jau iki 1990 m. spalio mėnesio buvo ganėtinai išryškėjusi. Bent jau tuo metu nebuvo jokių faktų ir jokių požymių, kurie keltų abejonių dėl milicijos lojalumo Lietuvos Respublikai. Šalies visuomenė tai puikiai matė ir teigiamai vertino milicijos pasiaukojamą darbą nuolatinėmis ekstremaliomis sąlygomis.

Ką parodė municipalinės policijos nuovadų kūrimo Lietuvoje eksperimentas? Kokie buvo šio eksperimento rezultatai?

Nepaisant kai kurių deputatų įtikinėjimų 1990 m. gegužės 24 d. Aukščiausiosios Tarybos posėdyje, jog „tai nėra naujas padalinys, tai – egzistuojančio padalinio perdavimas kitam pavaldumui, savivaldybės pavaldumui, su teise jį išplėsti, jeigu tam yra lėšų“[99], Šiauliuose atsirado du savarankiški teisėsaugos dariniai, dvi ginkluotos jėgos, kurios veikė lygiagrečiai, „ir per tą laiką iš tikrųjų atsirado tam tikrų nesusipratimų mieste“[100]. Eksperimentas parodė, kad „mes galime turėti iš tikrųjų labai įtemptą ir neprognozuojamą padėtį didžiuosiuose miestuose“[101]. Eksperimento rezultatai paakino Vidaus reikalų ministerijos vadovybę iš naujo svarstyti municipalinės policijos sukūrimo klausimą, nes šią policiją pradėta traktuoti ne kaip vienos sistemos sudėtinę dalį, o kaip atskirą, savarankišką darinį. 1990 m. rugpjūčio mėn. įvykusiame ministerijos Operatyviniame pasitarime prie vidaus reikalų ministro buvo apsvarstyta eksperimento eiga, steigiant savivaldybių policiją Šiaulių mieste. Atsakingam už šį darbų barą vidaus reikalų skyriaus viršininko pavaduotojui S. Vilbikui buvo nurodyta griežtai laikytis Vidaus reikalų ministerijos įsakymų ir nurodymų, „nenešti destrukcijos (...) politiniais motyvais“.

Esant tokioms aplinkybėms, kaip jau minėta, Aukščiausiosios Tarybos vadovybė 1990 m. spalio 18 d. pristatė „Savivaldybių policijos įstatymo“ projektą iš 8 straipsnių, kuris faktiškai nieko naujo nenumatė, o tik pakartojo ir labai nedaug papildė anksčiau aptartąjį 1990 m. gegužės 24 d. nutarimą. Projektas susilaukė labai aštrios daugelio deputatų kritikos, jo rengėjai buvo apkaltinti visišku nekompetentingumu ir destrukcija. Projektas nebuvo derintas su Lietuvos Vyriausybe, nors jame

[99] Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos (pirmojo šaukimo) pirmoji sesija. Stenogramos. T. 8. P. 341.

[100] Ten pat. T. 18. P. 20.

[101] Ten pat.

„gvildenami (...) tokie labai svarbūs, galima sakyti, gyvybiškai svarbūs Vyriausybės veiklos klausimai, atitinkama Vyriausybinės veiklos sfera“[102]. Teisinės sistemos komisijos pirmininkas J. Prapiestis nurodė, jog siūlomas projektas iš 8 straipsnių yra nepakankamas tam, kad pajėgtų sureguliuoti tokią sudėtingą problemą. Jame nebuvo numatyta jokio naujai kuriamos policijos ir šalyje veikiančios milicijos bendradarbiavimo, nebuvo reglamentuota policijos veikla ir ryšiai su Vidaus reikalų ministerija. Projektas faktiškai numatė dviejų tarpusavyje konkuruojančių ginkluotų firmų sukūrimą šalyje[103]. Ypač aštriai kritikuotas trečiasis projekto straipsnis, nustatantis savivaldybių policijos pavaldumą ir jos vadovybės skyrimo tvarką, pagal kurią policija turėjo būti visiškai nepriklausoma nuo Vidaus reikalų ministerijos. Jos atstovas vidaus reikalų ministro pirmasis pavaduotojas P. Liubertas Aukščiausiosios Tarybos posėdyje nurodė, kad „Vidaus reikalų ministerija abejoja, ar tikslinga viename mieste ar rajone steigti du iš esmės savarankiškus policinius padalinius“, kad šalyje būtina išlaikyti vientisą vidaus reikalų sistemą vienose rankose, kad „pakanka vieno vidaus reikalų organų padalinio savivaldybių valdyboje. Vieno. Antro nereikėtų kurti“[104]. Tačiau nepaisant to, kad net pats komisijos pirmininkas Z. Vaišvila pripažino, jog įgyvendinus jo siūlomą projektą gali pradėti šaudyti vieni į kitus[105], deputatai K. Grinius, A. Kačinskas, B. Lubys, A. Žalys ir Z. Vaišvila skatino kuo skubiau priimti projektą. Kita dalis deputatų ragino Aukščiausiąją Tarybą nušalinti Z. Vaišvilos vadovaujamą komisiją nuo šio darbo, nes „ši komisija dirba tokį darbą, kurio jinai nesugeba dirbti (...). Leiskit dirbti tiems, kurie sugeba“[106]. Teisinės sistemos komisijos pirmininkas J. Prapiestis paragino deputatus nutraukti „tampymąsi su šituo klausimu“, sudaryti kvalifikuotų specialistų darbo grupę iš Policijos akademijos mokslininkų ir kitų teisėsaugos institucijų atstovų ir skubiai pradėti rengti bendrąjį Policijos įstatymo projektą. Aukščiausioji Taryba 1990 m. spalio 18 d. balsų dauguma (69 – už, 5 – prieš, 2 – susilaikė)[107] priėmė tokį nutarimą:

„1. Pavesti Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiu-

[102] Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos (pirmojo šaukimo) pirmoji sesija. Stenogramos. T. 8. P. 23.

[103] Ten pat.

[104] Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos (pirmojo šaukimo) pirmoji sesija. Stenogramos. T. 18. P. 15, 18.

[105] Ten pat. P. 31.

[106] Ten pat. P. 36.

[107] Ten pat. P. 37.

mui sudaryti darbo grupę Lietuvos Respublikos policijos įstatymo projektui parengti.

2. Pavesti sudarytajai darbo grupei iki 1990 m. spalio mėn. 31 d. Lietuvos Respublikos policijos įstatymo projektą pateikti Aukščiausiajai Tarybai“[108].

Labai krenta į akis šio nutarimo nustatytas terminas Policijos įstatymo projektui parengti. Deputato Z. Vaišvilos vadovaujama Krašto apsaugos ir vidaus reikalų komisija ištisą pusmetį rengė tik vienos policijos rūšies – savivaldybių policijos įstatymo projektą, susidedantį vos iš 8 straipsnių, o mokslininkų darbo grupei didžiulės apimties bendrąjį šalies Policijos įstatymo projektą reikėjo parengti vos per 12 dienų. Žmonės dirbo dieną ir naktį, ir iš tikrųjų projektas buvo parengtas nustatytu laiku. Bet apie tai vėliau. Prieš tai dar reikia paminėti naujus dešiniųjų radikalų žygius, siekiant turėti Lietuvoje dvi lygiagrečiai veikiančias teisėsaugos institucijas – miliciją ir policiją.

Nepaisant Aukščiausiosios Tarybos minėto 1990 m. spalio 18 d. nutarimo, Aukščiausiosios Tarybos vadovybė nutarė žūtbūt pasiekti užsibrėžtą tikslą. Tai matyti iš tolesnės Policijos įstatymo svarstymo šalies parlamente eigos.

Ignoruodamas Aukščiausiosios Tarybos 1990 m. spalio 18 d. nutarimą, įpareigojusį sudaryti darbo grupę iš posėdyje pasiūlytų kandidatų bendro Policijos įstatymo projektui parengti, Prezidiumas forsavo dviejų policijų sukūrimo Lietuvoje idėjos įgyvendinimą. Krašto apsaugos ir vidaus reikalų komisijos pirmininkas Z. Vaišvila 1990 m. spalio 23 d. pateikė Aukščiausiosios Tarybos plenariniame posėdyje Savivaldybių policijos steigimo įstatymo projektą, kuris nebuvo suderintas nei su Lietuvos Vyriausybe, nei su kitomis Aukščiausiosios Tarybos komisijomis. Kritikuodamas jį, Teisinės sistemos komisijos pirmininkas deputatas J. Prapiestis pažymėjo, jog „pateiktame projekte faktiškai kalbama ne tiktai apie municipalinės policijos steigimą, bet tuo pačiu jau suteikiama galimybė šitai policijai ir veikti. Veikti neturint atitinkamo teisinio reglamentavimo! Tai (...) neatsargu ir neatsakinga“[109]. Teisinės sistemos komisijos nuomone, ši policijos rūšis galėtų pradėti veikti tiktai priėmus Policijos įstatymą, kurio projektas jau rengiamas, nors Aukš-

[108] Ten pat. P. 585.

[109] Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos (pirmojo šaukimo) antroji sesija. Stenogramos. T. 18. P. 260.

čiausiosios Tarybos Prezidiumas dar ir nesudarė įstatymo rengimo grupės[110]. Teisinės sistemos komisija Aukščiausiosios Tarybos plenariniam posėdžiui pateikė savąjį alternatyvų įstatymo projektą, kuriam pritarė ir Vidaus reikalų ministerija[111].

Aiškindamas Lietuvos Vyriausybės poziciją nagrinėjamu klausimu, vidaus reikalų ministras M. Misiukonis pažymėjo, jog „Lietuvoje turi būti vieninga vidaus reikalų organų sistema. Tai principinė pozicija, kadangi reikia vykdyti vieningą kovos su nusikalstamumu ir valstybinę viešosios tvarkos užtikrinimo politiką. Todėl išėmimas iš tos sistemos jos dalies į kitą arba sukūrimas kitos sistemos, kuri pavaldi šiuo atveju tiktai savivaldybėms, šiame laikotarpyje sukeltų problemų“[112].

Atsižvelgdama į klausimo aktualumą ir ypatingą svarbą, Aukščiausioji Taryba balsų dauguma nutarė išklausyti milicijos darbuotojų praktikų nuomonę nagrinėjamu klausimu. Vilniaus miesto vidaus reikalų valdybos naujasis viršininkas V. Leipus savo kalboje pabrėžė būtinumą kuo skubiau išleisti Policijos įstatymą, išspręsti milicijos finansavimo klausimą, šalyje išlaikyti vieno pavaldumo ir vieno vadovavimo vidaus reikalų organų sistemą, nes, pasak V. Leipaus, šiandien neįsivaizduoju, „kaip bendraučiau su pavaduotoju, kuris man būtų tik formaliai pavaldus, o realiai – ne“[113].

Eilinį kartą Aukščiausiojoje Taryboje kilusi karšta diskusija policijos klausimu 1990 m. spalio 23 d. baigėsi be jokių rezultatų. Nei Krašto apsaugos ir vidaus reikalų komisijos, nei Teisinės sistemos komisijos pateiktieji įstatymo projektai nesurinko balsų daugumos ir nebuvo priimti kaip pagrindas toliau šiuos įstatymus svarstyti[114]. Aukščiausioji Taryba įpareigojo savąsias tris komisijas tiktai surasti bendrą kalbą: „Deputatams Z. Vaišvilai, J. Prapiesčiui ir S. Kropui pavedama iki posėdžio pabaigos nustatyti bendro posėdžio laiką ir jį paskelbti Aukščiausiajai Tarybai“[115].

Dešiniesiems radikalams patyrus pralaimėjimą Aukščiausiosios Tarybos plenariniame posėdyje, kitą dieną, t. y. 1990 m. spalio 24 d.,

---

[110] Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos (pirmojo šaukimo) antroji sesija. Stenogramos. T. 18. P. 260.

[111] Ten pat. P. 263.

[112] Ten pat.

[113] Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos (pirmojo šaukimo) antroji sesija. Stenogramos. T. 18. P. 271.

[114] Ten pat. P. 272, 273.

[115] Ten pat. P. 277.

Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumas vis dėlto sudarė specialistų darbo grupę Lietuvos policijos įstatymo projektui rengti[116]. Darbo grupės vadovu buvo paskirtas Lietuvos policijos akademijos viršininko pavaduotojas mokslo darbui docentas E. Palskys, nariais – Lietuvos policijos akademijos katedrų viršininkai docentai I. Bazylevas, S. Katuoka, V. Piesliakas, J. Vasiliauskas, dėstytojai S. Bražiūnas, V. Junokas, Aukščiausiosios Tarybos Krašto apsaugos ir vidaus reikalų komisijos narys deputatas J. Liaučius, Vilniaus universiteto Teisės fakulteto docentas J. Rinkevičius. Darbo grupė buvo įpareigota per nepaprastai trumpą laiką, iki 1990 m. lapkričio 1 d., parengti Policijos įstatymo projektą ir įteikti jį Aukščiausiosios Tarybos Teisinės sistemos, Savivaldybių, Krašto apsaugos ir vidaus reikalų komisijoms. 1990 m. spalio 30 d. Policijos įstatymo projektas buvo paskelbtas spaudoje ir pristatytas Aukščiausiosios Tarybos plenariniame posėdyje.

Pristatydamas Lietuvos policijos įstatymo projektą Aukščiausiosios Tarybos deputatams, docentas E. Palskys 1990 m. spalio 30 d. pažymėjo, jog visuomenės, vidaus reikalų organų, milicijos darbuotojų labai lauktas įstatymas nebuvo parengtas per savaitę. Parengti tokį įstatymą per tokį trumpą laiką praktiškai neįmanoma. Šis įstatymo projektas buvo rengtas labai seniai, ir jį rengiant daug dirbo Vidaus reikalų ministerijos, šalies teisės, mokslo, mokymo ir praktikos įstaigos[117]. Pranešėjas plačiai apibūdino pačią koncepciją, kuria vadovavosi darbo grupė, rengdama įstatymo projektą, policijos kaip valstybinės institucijos vietą valstybinės valdžios ir valdymo sistemoje, taip pat policijos uždavinius, funkcijas, įgaliojimus, teises, pareigas, atsakomybę, tarpusavio santykius ir santykius su gyventojais, policijos pareigūno teisinį statusą, ginklų panaudojimo ribas ir sąlygas, vykdant savo profesines tarnybines pareigas, ir kitus klausimus. Atsiliepdamas į vykstančią diskusiją dėl savivaldybių policijos, pranešėjas pabrėžė, kad „tiek respublikinė, tiek savivaldybių policija turėtų sudaryti vieningą Lietuvos Respublikos policijos sistemą“[118], tarp šių policijos rūšių turėtų būti kuo glaudesnės ir visokeriopos sąsajos – organizacinės, darbinės, pavaldumo ir kitos. Atskleisdamas įstatymo

[116] Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios. 1990. Nr. 31.P. 1071.

[117] Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos (pirmojo šaukimo) antroji sesija. Stenogramos. T. 18. P. 488.

[118] Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos (pirmojo šaukimo) antroji sesija. Stenogramos. T. 18. P. 490.

naujumą, lyginant jį su prieš metus paskelbtu Vidaus reikalų ministerijos parengtuoju projektu, docentas E. Palskys nurodė, jog šių projektų principinis skirtumas tai, kad policijos funkcijos nesutampa su milicijos funkcijomis[119], ir tai visapusiškai atsispindi pristatytame įstatymo projekte.

Tačiau 1990 m. spalio 30 d. darbo grupės vadovo docento E. Palskio pristatytas Lietuvos policijos įstatymo projektas nepatenkino dešiniųjų radikalų. Jie ir toliau mėgino pasiekti užsibrėžtą tikslą. 1990 m. lapkričio 29 d. Aukščiausiosios Tarybos plenariniame posėdyje nebuvo pradėtas svarstyti pristatytasis projektas, o faktiškai pristatytas eilinis naujas Policijos įstatymo projektas. Nors prie docento E. Palskio vadovaujamos darbo grupės parengto įstatymo projekto tobulinimo vėliau dar dvi savaites dirbo darbo grupė ir dvi Aukščiausiosios Tarybos komisijos, bet 1990 m. lapkričio 29 d. dešinieji radikalai plenariniam posėdžiai pateikė tiktai antrą valandą nakties užbaigtą kitą projektą, su kuriuo, suprantama, nebuvo supažindinta nei Lietuvos Vyriausybė, nei Vidaus reikalų ministerija, nei Aukščiausiosios Tarybos deputatai. Tuo metu dešiniųjų radikalų taikytą taktiką, rengiant Policijos įstatymą, deputatas teisininkas V. Šadreika viešai apibūdino taip: „Galbūt kai kurie deputatai linkę manimi nepatikėti, bet buvome susirinkusios komisijos drauge: Teisinės sistemos, Krašto apsaugos ir vidaus reikalų ir Savivaldybės reikalų. Buvo sudaryta redakcinė komisija, į kurią ir aš buvau paskirtas, dirbome, (...) sutarėme. Gerbiamasis Z.Vaišvila atėjo kitą dieną – visiškai kitokia šneka, trečią dieną – vėl kitaip, todėl aš savo komisijoje pasakiau: aš negaliu toliau dalyvauti darbe“[120].

Pristatydamas deputatams naująjį projektą, Krašto apsaugos ir vidaus reikalų komisijos pirmininkas Z. Vaišvila 1990 m. lapkričio 29 d. pareiškė, jog „struktūriškai policija ministerijos lygyje skyla į dvi dalis: respublikinę policiją ir savivaldybių“[121]. Antrindamas pranešėjo mintis, deputatas G. Povilionis be jokių užuolankų pasiūlė kuriamą savivaldybių policiją ateityje vadinti policija, o esančią respublikinę – milicija ir griežtai atriboti jų pavaldumą: policija pavaldi Aukščiausiajai Tarybai, o milicija – Vidaus reikalų ministerijai[122]. Taip buvo paviešintas dešiniųjų radikalų siekimas sukurti Lietuvoje du lygiagrečiai veikiančius policijos

[119] Ten pat. P. 491.
[120] Ten pat. P. 267.
[121] Ten pat. T. 21. P. 71.
[122] Ten pat. P. 83–85.

darinius ir turėti ištikimus ginkluotus padalinius visuose Lietuvos miestuose ir rajonuose, t. y. visur, kur tik buvo vietinės savivaldybės.

Tokią dešiniųjų radikalų politiką lėmė nuo pat nepriklausomybės paskelbimo pradžios jų eskaluojamas nepasitikėjimas Vidaus reikalų ministerija, visa vidaus reikalų sistema, taip pat ir Lietuvos milicija. Nors žodžiais buvo deklaruojamas pasitikėjimas (tai rodo minėtas 1990 m. kovo 21 d. Aukščiausiosios Tarybos Kreipimasis į vidaus reikalų įstaigų darbuotojus), bet darbai buvo visiškai kitokie. Apie tą nepasitikėjimą 1990 m. lapkričio 29 d. Aukščiausiosios Tarybos posėdyje viešai prabilo V. Čepaitis, G. Vagnorius, Z. Vaišvila[123]. Atsakydamas į mestus priekaištus, vidaus reikalų ministras M. Misiukonis pareiškė, kad „aš negaliu pasakyti, ką kiekvienas milicininkas galvoja. Negaliu pasakyti! Tačiau nuo kovo 11 dienos milicija sąžiningai vykdė savo pareigas. Vykdė taip, kaip profesionaliai pasiruošusi tai daryti. Aš nemanau, kad milicija kažkur pasielgė taip, kad kažkam būtų davusi pagrindą apie ją galvoti kaip apie priešišką žmonių grupę. Man atrodo, kad niekas neturėjo tokios galimybės ir nebuvo suteikta tokia galimybė“[124].

Dešiniųjų radikalų sukurptas „naktinis“ policijos įstatymo projektas buvo griežtai kritikuotas. Net Aukščiausiosios Tarybos deputatų dauguma balsuodama neišdrįso pareikšti savo pritarimo jam ir nepriėmė jokio sprendimo[125]. Aukščiausiosios Tarybos Pirmininkas V. Landsbergis, atsižvelgdamas į balsavimo rezultatus, pareiškė, jog „Aukščiausioji Taryba neišreiškė jokios nuomonės dėl įstatymo projekto“[126] ir perėjo prie kitų darbotvarkės klausimų svarstymo.

„Naktinis“ Policijos įstatymo projektas susilaukė ypač griežtos Lietuvos Vyriausybės ir Vidaus reikalų ministerijos atstovų kritikos. Vidaus reikalų ministras M. Misiukonis projektą kritikavo apibendrintai, aptakiomis formomis, o milicijos darbuotojai praktikai, kuriems Aukščiausiosios Tarybos deputatų balsų dauguma buvo leista išsakyti savo nuomonę posėdyje, viešai ir atvirai daiktus vadino savais vardais. Jie pasiūlė „baigti įvairias insinuacijas, kurios kuriamos ir dirbtinai „apsėjo“ vidaus reikalų sistemą“[127] ir pareikalavo, kad Aukščiausioji Taryba neužmirštų 1990 m. kovo 21 d. išreikštos savo nuostatos, „kad ji kaip aukš-

[123] Ten pat. P. 81, 82, 89.

[124] Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos (pirmojo šaukimo) antroji sesija. Stenogramos. T. 18. P. 82.

[125] Ten pat. P. 92–93.

[126] Ten pat. P. 93.

[127] Ten pat. P. 88.

čiausiosios valdžios organas visokeriopai rems vidaus reikalų organų darbuotojus, o jie turi, taip sakant, laikytis Respublikos įstatymų, ginti žmonių teises bei interesus. Reikia prisimint šitą, o ne tuoj pat užmiršt. O geri žodžiai iš tikrųjų yra užmirštami“[128].

Beje, šis Aukščiausiosios Tarybos Kreipimasis į vidaus reikalų sistemos pareigūnus ir jame duoti pažadai dar ne kartą buvo priminti valdžiai ir ateityje. Kad nesilaikoma Aukščiausiosios Tarybos įsipareigojimų, paskutinį kartą konservatorių ir krikdemų valdžiai priminė šalies Prezidentas V. Adamkus – 2000 m. liepos mėn. jis vetavo Seimo priimtas Valstybės tarnybos įstatymo pataisas[129]. Kai mūsų šalies nepriklausomybei grėsė pavojus ir milicijos parama ginant ją buvo gyvybiškai reikalinga, Aukščiausioji Taryba įsipareigojo išsaugoti pareigūnams socialines garantijas, neatsižvelgiant į tai, kurioje valstybėje tarnauta. Tuo tarpu dabar, kai tokio pavojaus neliko, to paties V. Landsbergio vadovaujamas Seimas nustatė, kad policijos pareigūnų darbo stažas, nulemiantis pensijos dydį, bus skaičiuojamas tik nuo 1990 m. kovo 11 dienos[130]. Nepaisydamas šalies visuomenės, daugelio politikų ir politinių partijų, vidaus reikalų sistemos darbuotojų neigiamos nuomonės, Seimas 2000 m. rugpjūčio mėn. vis dėlto atmetė šalies Prezidento V. Adamkaus veto ir priėmė minėtą nuostatą, tarsi žmogžudžių ir kitų nusikaltėlių gaudymas Lietuvoje sovietmečiu ir nepriklausomybės metais skirtųsi iš pagrindų. Tokią valdžios politiką Konservatorių partijos lyderis V. Landsbergis viešai spaudoje pateisino išvedžiojimais apie būtinumą likviduoti iš sovietmečio paveldėtas socialines negeroves ir per dideles privilegijas, nes „kokiame nors kaime žmonės mato, kaip buvęs inspektorius, vyras kaip mūras“, ištarnavęs 25 metus ir 45 metų amžiaus išeina į pensiją ir po to dar eina į kitus darbus arba turi savo verslą[131]. Tokią konservatorių ir krikdemų valdžios vykdomą politiką Socialliberalų partija pavadino absurdiška, šalies teisėtvarkos griovimu, pažadėjo 2000 m. spalio 8 d. išrinktame naujajame Seime iš naujo svarstyti šią nuostatą, paragino vidaus reikalų sistemos pareigūnus „nedaryti skubotų sprendimų“, t.y. neišeiti iš darbo, o ramiai „toliau dirbti, užtikrinant Lietuvos žmonių saugumą“[132].

---

[128] Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos (pirmojo šaukimo) antroji sesija. Stenogramos. T. 18. P. 88.

[129] Lietuvos rytas. 2000 m. liepos 20, 28 d.

[130] Ten pat.

[131] V. Landsbergiui – nesibaigianti rugiapjūtė // Lietuvos rytas. 2000 m. liepos 28 d.

[132] Sargyba. 2000 m. liepos 27 d.; Lietuvos rytas. 2000 m. rugpjūčio 31 d.

Bet grįžkime prie „naktinio“ Policijos įstatymo projekto svarstymo Atkuriamajame Seime.

Aukščiausiosios Tarybos posėdyje 1990 m. lapkričio 29 d. vidaus reikalų ministras M. Misiukonis pareiškė, kad „mes su šituo paskutiniu projektu (...) susipažinom tiktai atvykę čia, į šitą salę. Jį komentuot, sugretinant su kitais projektais, arba padaryti gilią analizę dabar ekspromtu yra sudėtingiau. Tačiau šiandien jau išryškėjo kai kurie (...) klausimai“[133]. Projekte beveik visiškai panaikintos socialinės garantijos. Vidaus reikalų ministro nuomone, „esant šitokioms socialinėms garantijoms, dar iki naujų metų policiją paliks apie 30 proc. sudėties“, ir todėl „reikia gerai pagalvoti deputatams, ar esant tokiai sudėtingai kriminogeninei situacijai, išsibalansavus teisėsaugos organų sistemai apskritai, nesant kitos realios teisinės sistemos jėgos, ar nereikėtų jau šiandien spręsti šitų socialinių garantijų“[134]. Ministras nurodė, jog niekam ne paslaptis, kad, pvz., Vilniaus ir Kauno kriminalinės paieškos tarnyboje dirba apie 70 proc. kitataučių, ir nesant reikiamų „socialinių garantijų, nežinau, ar Policijos akademija per vienerius metus galės paruošti Respublikai tiek profesionalų, kad jie galėtų užimti jų vietas“[135].

Vidaus reikalų ministro pirmasis pavaduotojas P. Liubertas savo kalboje pirmiausia paneigė ir faktais įrodė deputato Z. Vaišvilos teiginio nepagrįstumą, kad neva „šiandien pateiktas svarstymui projektas iš esmės niekuo nesiskiria nuo rengto Vidaus reikalų ministerijos, nuo Prezidiumo nutarimu sudarytos darbo grupės parengtų projektų“[136]. Antra, pagal pateiktą projektą „policijos pajėgos mieste ar rajone yra suskirstytos į dvi dalis, į dvi savarankiškas, viena nuo kitos nepriklausančias policijas, nežiūrint į tai, kaip ten bebūtų deklaruojama apie jų pavaldumą“[137]. Trečia, „nebeįtrauktos materialinės garantijos, t. y. praktiškai nesimato valstybės požiūrio į policijos pareigas“[138]. Ketvirta, projekte yra kalbama apie tokius dalykus kaip uniforma, aksesuarai, laipsniai ir kt., kurie „yra

[133] Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos (pirmojo šaukimo) antroji sesija. Stenogramos. T. 21. P. 79.

[134] Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos (pirmojo šaukimo) antroji sesija. Stenogramos. T. 21. P. 80.

[135] Ten pat.

[136] Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos (pirmojo šaukimo) antroji sesija. Stenogramos. T. 21. P. 91.

[137] Ten pat.

[138] Ten pat.

visai ne įstatymo reikalas“[139]. Tai yra policijos statuto reikalas, ir „leiskime šiai žinybai tvarkyti tuos aksesuarus!“[140].

Aukščiausiosios Tarybos posėdyje 1990 m. lapkričio 29 d. kalbėjęs Šiaulių miesto vidaus reikalų skyriaus viršininkas R. Vaitekūnas, neieškodamas gražių frazių, be jokių užuolankų pareiškė: „Jeigu Respublikoje vykstanti revoliucija reikalauja, kad reikalinga iškastruoti vieną iš retesnių organų, ir šito siekia šito įstatymo kūrėjai, tai tą problemą išspręst nėra sudėtinga. Bet kas po to laukia? Kokia situacija ir kokia teisėtvarkos būklė toliau susiklostys Respublikoje, kai bus priimtas šitas įstatymas? Kai susidurs ne policija ir milicija, dvi struktūros, bet atsiras TSRS vidaus reikalų ministerijos Lietuvos Respublikos skyrius. Aš gerbiamam generaliniam prokurorui kartą esu sakęs (...), kad nėra didelės bėdos kol kas, kad Respublikoj egzistuoja dvi prokuratūros, bet, neduok Dieve, jeigu atsirastų dvi vidaus reikalų ministerijos!“[141]. Išreikšdamas daugelio Lietuvos milicijos darbuotojų nuotaikas, R. Vaitekūnas perdavė jų reikalavimą kuo skubiau priimti tokį Policijos įstatymą, kuris numatytų vienos policijos sistemos sukūrimą, nes „jeigu nesukursim mes tokių organų, vieningos sistemos, kuri būtų pajėgi kovoti su vis labiau organizuotu nusikalstamumu, tai valstybė, Lietuvos Respublika, neišspręs vienos iš opiausių problemų“[142]. Netenka abejoti, kad nuo sėkmingo šitos problemos sprendimo tuo metu labai priklausė pačios nepriklausomybės likimas.

Suprasdama tai, Vidaus reikalų ministerijos vadovybė ieškojo būdų, kaip neaštrinant padėties, parengti suderintą ir laikmetį atitinkantį Policijos įstatymo projektą. Buvo sudarytos specializuotos darbo grupės, vadovaujamos Vidaus reikalų ministerijos padalinių vadovų L. Vasiliausko, Č. Blažio, A. Sadecko, V. Navicko, E. Mačiulaičio, R. Olekos, K. Šimkaus, J. Rimkevičiaus, kurios įtemptai diena dienon dirbo kartu su doc. E. Palskio vadovaujama darbo grupe. Į pasitarimus buvo kviečiama darbuotojų praktikų, įvairių sričių specialistų. Beje, viename tokių pasitarimų dalyvavęs Vilniaus miesto vidaus reikalų valdybos viršininkas V. Leipus pasiūlė policijos įstaigas ateityje vadinti komisariatais, o policijos valdininkus – komisarais. Nors šis pasiūlymas tuo metu buvo

[139] Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos (pirmojo šaukimo) antroji sesija. Stenogramos. T. 21. P. 91.

[140] Ten pat.

[141] Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos (pirmojo šaukimo) antroji sesija. Stenogramos. T. 21. P.87.

[142] Ten pat.

sutiktas priešiškai, bet netrukus jis buvo įtvirtintas įstatyme ir praktikoje.

Pažymėtina, kad abipusis supratimas, realybės suvokimas, tolerancija kitai nuomonei ir atsakomybės už vieną svarbiausių valstybės gyvenimo ir veiklos sričių – teisėsaugą – pajautimas leido parengti mokslininkų ir praktikų suderintą Policijos įstatymo projektą. Vis dėlto tai buvo tik pusė darbo. Parengto projekto nuostatas dar reikėjo išaiškinti Aukščiausiosios Tarybos Krašto apsaugos ir vidaus reikalų komisijos nariams ir įrodyti jiems, jog policijos institucija veiksminga tik tada, kai visos jos grandys dirba suderintai, kad vykdydamas savo pareigas policininkas turi būti įstatymiškai apgintas.

Labiausiai Policijos įstatymo projekte numatytoms nuostatoms dėl vienos policijos organizacijos ir policijos pareigūnų socialinių garantijų priešinosi Aukščiausiosios Tarybos Krašto apsaugos ir vidaus reikalų komisijos pirmininkas Z. Vaišvila, šios komisijos narys S. Pečeliūnas ir Vilniaus miesto vidaus reikalų valdybos milicijos seržantas Ščeldiajevas, pristatomas kaip šios komisijos konsultantas. Bene karščiausios diskusijos ir polemika su minėtos komisijos nariais dėl Policijos įstatymo projekto galutinės redakcijos įsiplieskė 1990 m. gruodžio 5 d. pasitarime. Jame dalyvavo Vidaus reikalų ministerijos darbuotojai P. Liubertas, L. Vasiliauskas, A. Sadeckas, K. Šimkus, E. Mačiulaitis bei komisijos nariai Z. Vaišvila, S. Pečeliūnas, Z. Šličytė, J. Liaučius. Pasitarimas prasidėjo 1990 m. gruodžio 5 d. 14 val., o baigėsi gruodžio 6 d. 5 val. ryte. Dėl užimtos nekonstruktyvios pozicijos ir panaudotos leksikos, pereinančios į užgauliojimus („jūs buvę komunistai ir todėl esate prieš Lietuvą, jūs NKVD-istai“ ir t. t.) iš diskusijos buvo priversti pasitraukti visi pasitarimo dalyviai, išskyrus Z. Vaišvilą, L. Vasiliauską ir P. Liubertą.

Aukščiausiosios Tarybos–Atkuriamojo Seimo šešiasdešimt penktajame posėdyje, pirmininkaujant Aukščiausiosios Tarybos Pirmininko pavaduotojui Č. Stankevičiui ir deputatui A. Sakalui, 1990 m. gruodžio 6 d. pirmą kartą svarstytas ir priimtas Lietuvos policijos įstatymas[143]. Pateikdamas suderintą su Vidaus reikalų ministerija ir komisijose apsvarstytą įstatymo projektą, Krašto apsaugos ir vidaus reikalų komisijos pirmininkas Z. Vaišvila pirmiausia atkreipė deputatų dėmesį į tai, kad įstatymo projekte yra pasiektas kompromisas dėl anksčiau karštas diskusijas ir nesutarimus sukėlusių nuostatų, ir visa tai gana plačiai

[143] Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos (pirmojo šaukimo) antroji sesija. Stenogramos. T. 21. P. 367.

komentavo. Papildydamas deputato Z. Vaišvilos pranešimą, Sveikatos apsaugos ir socialinių reikalų komisijos pirmininkas A. Šimėnas pakomentavo įstatymo projekte numatytas policijos darbuotojų socialines garantijas[144]. Tačiau 1990 m. gruodžio 6 d. Policijos įstatymas nebuvo priimtas. Priėmus keturis skyrius (iš viso – 40 straipsnių), tolesnis Policijos įstatymo svarstymas buvo nukeltas į 1990 m. gruodžio 11 dieną. Buvo motyvuojama tuo, kad penktasis skyrius yra „itin svarbus", „toks jautrus skyrius"[145], nes jame kalbama apie policijos ginklus ir specialiąsias priemones, jų panaudojimo sąlygas, o „ne visi deputatai spėjo įsigilinti"[146]. Todėl norima, kad „jie visi būtų už tai atsakingi", o ne tik viena Teisinės sistemos komisija[147]. Tačiau vėliau svarstant šį skyrių, jokių diskusijų dėl jo nekilo.

1990 m. gruodžio 6 d. posėdyje, išsakant gana įvairių nuomonių, Aukščiausiosios Tarybos deputatai, Vyriausybės bei Vidaus reikalų ministerijos atstovai pateikė nemažai kritinių pastabų ir pasiūlymų, kurie padėjo gerokai patobulinti Lietuvos policijos įstatymą.

Bene daugiausiai diskusijų sukėlė įstatymo numatytos socialinės garantijos. Pažymėjęs tai, kad Aukščiausiosios Tarybos komisijos ir Vidaus reikalų ministerijos atsakingi darbuotojai „faktiškai daugeliu pozicijų priėjo prie vieningos nuomonės"[148], vidaus reikalų ministras M. Misiukonis nurodė, kad vis dėlto „kaimyninės valstybės įstatymo projekte numatyta daugiau garantijų ir būtų labai negražu, kad mes savam policininkui neduosime to, ką jis turėtų gauti"[149]. Sprendžiant iš deputato A. Šimėno pranešimo, „policijos darbuotojai praranda tai, ką turėjo. Praranda. (...) Todėl reikėtų grįžti prie šitų socialinių garantijų ir dėl butų, ir dėl pensijų"[150]. Vidaus reikalų ministras pasiūlė šiuo reikalu priimti atskirą nutarimą, nes „tai būtų kažkoks garantas, tai būtų ir pasitikėjimo mandatas"[151].

Pažymėtina, kad į pareikštas kritines pastabas buvo atsižvelgta. Pertraukos metu improvizuotame bendrame Sveikatos apsaugos ir soci-

[144] Ten pat. P. 371–373.

[145] Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos (pirmojo šaukimo) antroji sesija. Stenogramos. T. 21. P. 399.

[146] Ten pat.

[147] Ten pat.

[148] Ten pat. P. 373.

[149] Ten pat. P. 375.

[150] Ten pat.

[151] Ten pat.

alinių reikalų komisijos ir Vidaus reikalų ministerijos atstovų posėdyje, kuris vyko Aukščiausiosios Tarybos rūmų fojė, komisijos pirmininkas A. Šimėnas visiškai sutiko su pasiūlymais ir įstatymo svarstymui pateikė tas garantijas, kurių pageidavo Vidaus reikalų ministerija[152]. Šalies milicijos darbuotojų vardu komisijos pirmininkui A. Šimėnui buvo pareikštas pritarimas ir padėka[153].

Panašiai buvo svarstomi ir priimti anksčiau labai ginčytini klausimai. Tai pirmiausia savivaldybių policijos vadovybės skyrimo, policijos uždavinių, funkcijų ir kiti klausimai. Jais taip pat buvo pasiektas abipusis supratimas ir konsensusas.

Kyla klausimas, kodėl Aukščiausiosios Tarybos dauguma, jos vadovybė padarė nuolaidas principiniais klausimais? Kodėl taip ilgai ir sąmoningai vilkinus policijos įstatymo rengimą bei priėmimą ir visom priemonėm mėginus sukurti tiktai Aukščiausiosios Tarybos daugumai ir dešiniesiems radikalams pavaldžią policiją, taip staigiai pasikeitė jų vykdyta politika? Kodėl Aukščiausiosios Tarybos dauguma tapo tokia „sukalbama" ir taip lengvai buvo pasiektas konsensusas pačiais opiausiais klausimais? Ar Aukščiausiosios Tarybos deputatus paveikė Vidaus reikalų ministerijos atstovų posėdyje išdėstytų argumentų svarumas, šalies milicijos ryžtinga pozicija ketinant organizuoti piketus prie Aukščiausiosios Tarybos[154], jei nebus skubiai priimtas Policijos įstatymas, ar tik pasikeitusi Aukščiausiosios Tarybos vadovybės taktika, tikintis pasiekti savo tikslus kitokiu būdu?

Atsakyti į šituos klausimus dabar, kai mūsų gyvenamas laikotarpis priklauso dar politikai, o ne istorijai, kai tyrinėtojams nėra prieinami visi istoriniai šaltiniai, yra labai sunku. Tačiau sprendžiant iš tolesnės Policijos įstatymo svarstymo parlamente eigos galima daryti prielaidą, kad, matyt, tam įtakos turėjo ir viena, ir kita.

Vėliau privačiuose pokalbiuose kai kurie deputatai atskleidė labai paprastus ir gana pragmatiškus pasikeitusios elgsenos motyvus. Ar tikslinga toliau erzinti gerai organizuotą, turinčią autoritetą ir visuomenės palaikymą vidaus reikalų sistemą, jeigu ji yra statutinė organizacija ir jai, kaip jokiam kitam civiliniam dariniui, galima lengvai daryti poveikį per atitinkamas personalijas – aukštas pareigas einančius pareigūnus. Netrukus dešinieji radikalai eidami šituo keliu ir pradėjo įgyven-

[152] Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos (pirmojo šaukimo) antroji sesija. Stenogramos. T. 21. P. 388–389.

[153] Ten pat. P. 389

[154] Ten pat. P. 374

dinti savo politines ambicijas, ėmė skatinti darbuotojų tarpusavio nepasitikėjimą, policijos dariniuose formavo politiškai patikimas, lojalias ir sau ištikimas komandas. Ryškiausias to pavyzdys buvo be Vidaus reikalų ministerijos žinios Vilkaviškio rajono prokuroro J. Matonio paskyrimas vidaus reikalų ministro pavaduotoju kadrų reikalams ir vėliau jo atliktas liūdnai pagarsėjęs profesionalų išvaikymas iš Lietuvos policijos.

Lietuvos policijos įstatymas galutinai svarstytas ir priimtas 1990 m. gruodžio 11 dieną. Posėdžiui pirmininkavo Aukščiausiosios Tarybos Pirmininko pavaduotojas Č. Stankevičius ir deputatas A. Abišala. Pirmiausia buvo priimti tie įstatymo straipsniai, dėl kurių 1990 m. gruodžio 6 d. nebuvo priimtas sprendimas ir kurie atidėti toliau derinti tarp suinteresuotųjų šalių. Tačiau nepaisant palyginti lengvai pasiekto susitarimo beveik visais klausimais, 1990 m. gruodžio 11 d. posėdyje vis dėlto kilo karšta diskusija vienu iš svarbiausių ir aktualiausių policijos gyvenimo ir veiklos klausimų – jos politizavimo klausimu.

Krašto apsaugos ir vidaus reikalų bei Teisinės sistemos komisijos numatė Policijos departamento generalinio komisaro priklausomumą nuo Aukščiausiosios Tarybos. Jų pateiktas įstatymo 12-asis straipsnis skelbė: „Policijos departamentui vadovauja generalinis komisaras, vidaus reikalų ministro pavaduotojas, kurį skiria ir atleidžia Vyriausybė, gavusi išankstinį Aukščiausiosios Tarybos pritarimą“[155]. Tai prieštaravo šalies Pagrindiniam ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės įstatymams, pagal kuriuos ministro pavaduotojus skyrė Vyriausybė. Deputato B.Genzelio nuomone, visiškai nesuprantama, „kam būtent šitas reikalinga“[156], nes „tai yra faktiškas ėjimas į dvivaldystę. (...) Policijos departamentas bus priklausomas nuo Aukščiausiosios Tarybos. Ir mes kuriame vieną organą po kito, kuris išeina iš Vyriausybės kontrolės ir atsiduria Aukščiausiosios Tarybos žinioje. Faktiškai mes patys kuriame dvivaldystę, (...) dvi policijas kuriame“[157]. Atsakydamas į deputato B. Genzelio iškeltą klausimą, kam tai reikalinga, deputatas J. Pangonis pareiškė, jog to „reikia gerbiamajam Z. Vaišvilai, kad jisai toliau galėtų vykdyti destrukciją vidaus organų darbe“[158].

Nepritardama komisijų pateiktai nuostatai kaip prieštaraujančiai galiojantiems įstatymams, Vidaus reikalų ministerija pasiūlė tokią 12-

[155] Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos (pirmojo šaukimo) antroji sesija. Stenogramos. T. 21. P. 448, 454.

[156] Ten pat. P. 449.

[157] Ten pat. P. 451.

[158] Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos (pirmojo šaukimo) antroji sesija. Stenogramos. T. 21. P. 449.

ojo straipsnio formuluotę: „Policijos departamentui vadovauja generalinis komisaras, kuris yra vidaus reikalų ministro pavaduotojas“[159]. Kartu ji iškėlė mintį apskritai dėl policijos nepriklausomumo nuo politinės konjunktūros šalyje. Vidaus reikalų ministro M. Misiukonio nuomone, „vyriausybės keičiasi, parlamentas keičiasi, o policija lieka viena. Policija neturėtų priklausyti nei nuo politinių partijų, nei nuo politinių judėjimų ir t. t.“[160]. Tačiau ministro iškelta mintis nesulaukė deputatų pritarimo. Komisijos pirmininko deputato Z. Vaišvilos nuomone, „tai, kad policija neturi priklausyti nuo politinės konjunktūros, tai būtų labai gerai padaryti taip“, (...) „bet patys puikiai suprantat, kad pas mus dar tokios situacijos nėra ir neaišku, kada mes priaugsim iki to“[161]. Posėdžio pirmininkui paskelbus balsavimą, už komisijų pateiktą 12-ojo straipsnio formuluotę balsavo 57 deputatai, o už vidaus reikalų ministro M. Misiukonio – 25 ir 2 deputatai susilaikė[162]. Svarstant ir priimant kitus įstatymo straipsnius diskusijų nekilo.

Beje, nuo politinės konjunktūros nepriklausomos policijos sukūrimo klausimas Lietuvoje lieka neaiškus prabėgus ir keturiolikai nepriklausomo gyvenimo metų. Užtat per tą laiką tapo aišku kitkas – kiekvienos valdančiosios partijos ar jų koalicijos pastangos turėti ištikimą policiją kaip įrankį savo rankose. Siekimas turėti policijos generalinio komisaro poste valdančiųjų politinių jėgų kontroliuojamą žmogų buvo ir tebėra mūsų nepriklausomo gyvenimo bruožas.

Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba–Atkuriamasis Seimas 1990 m. gruodžio 11 d. balsų dauguma (už – 78, susilaikė – 8) priėmė Lietuvos policijos įstatymą[163]. Deputatai plojimais pasveikino „Lietuvos policiją, kuri nuo šiandien egzistuoja“[164], taip pat Vidaus reikalų ministeriją, Krašto apsaugos ir vidaus reikalų bei Teisinės sistemos komisijas. Nebuvo pamiršti ir įstatymo rengėjai, atlikę patį sunkiausią ir juodžiausią darbą. Deputatas J. Liaučius savo baigiamajame žodyje pasakė: „Gerbiamieji deputatai, prie šitų plojimų leiskite pridėti oficialią padėką Policijos akademijos docentų grupei, kuriai vadovavo gerbiamasis Eugenijus Palskys, kuris dirbo daugiau nei pusmetį ir įdėjo daug darbo,

[159] Ten pat. P. 455.
[160] Ten pat. P. 448.
[161] Ten pat. P. 449.
[162] Ten pat. P. 455.
[163] Ten pat. P. 464.
[164] Ten pat.

pagadino nepaprastai daug nervų, rengdamas šitą projektą. Ačiū."[165]. Tai buvo padėka ne tik formaliems projekto rengėjams, bet kartu ir neįvardytiems, pirmiausia Vidaus reikalų ministerijos, pareigūnams, praktikams ir kitiems specialistams.

Šitaip sunkiai buvo priimtas gana ilgai, nuo pat 1990 m. pavasario, rengtas Lietuvos milicijos reorganizavimo į policiją įstatymas, pirmą kartą šios Lietuvos teisėsaugos institucijos istorijoje jos veiklą įstatymiškai reglamentuojantis pagrindinis dokumentas.

Tą pačią dieną, t. y. 1990 m. gruodžio 11 d., tiktai kitame, t. y. šešiasdešimt septintame Aukščiausiosios Tarybos posėdyje, balsų dauguma (už – 83, prieš – 3) buvo priimtas ir nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos policijos įstatymo įsigaliojimo"[166], kuris nustatė įstatymo įgyvendinimo tvarką[167].

Policijos įstatymo įsigaliojimo tvarkos svarstymas šalies parlamente taip pat sukėlė nemažai diskusijų. Kai kurie deputatai ir Vidaus reikalų ministerijos atstovai daugiausia prieštaravo dėl komisijos pasiūlymo milicijos pareigūnams, atėjusiems į miliciją iš tarybinių profsąjungų, komjaunimo ir partinių organų, neįskaityti į stažą šio darbo laiko. Praktiškai tai buvo aktualu tik 73 žmonėms iš 13 tūkst. žmonių, dirbančių vidaus reikalų sistemoje[168]. Motyvuojama buvo tuo, jog „mes norime, kad policijoje dirbtų tik tikri profesionalai. Tokia mūsų nuostata. Ne dėl žmonių skaičiaus, bet dėl šito čia yra tai įrašyta"[169]. Tačiau dalis deputatų tai laikė tik skambia deklaracija. Deputato B. Genzelio nuomone, visa tai buvo milicijos kiršinimas. „Aš manau, – pareiškė jis, – kad tai jau yra milicijos kiršinimas. Ir mes apie tai turime galvoti, mes turime jausti tam tikrą atsakomybę, o ne šiaip sau vardan kažkokių interesų kiršinti miliciją. Kokioje padėtyje dėl to atsidurs tie žmonės, kurie atėjo sąžiningai dirbti į miliciją?"[170]. Tačiau vidaus reikalų ministro pirmojo pavaduotojo P. Liuberto pasiūlymas į darbo stažą greta darbo laiko renkamuose valstybiniuose organuose įskaityti ir darbo laiką visuomeninėse organizacijose, nesulaukė deputatų pritarimo. Už šį pasiūlymą

---

[165] Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos (pirmojo šaukimo) antroji sesija. Stenogramos. T. 21. P. 464.

[166] Ten pat. P. 476.

[167] Ten pat. P. 572–574.

[168] Ten pat. P. 470.

[169] Ten pat. P. 472.

[170] Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos (pirmojo šaukimo) antroji sesija. Stenogramos. T. 21. P. 471.

balsavo 26, prieš – 26 ir susilaikė 21 deputatas[171].

Po to, kai buvo priimtas nutarimas dėl Policijos įstatymo įsigaliojimo tvarkos, Aukščiausiosios Tarybos posėdžiui pirmininkavęs A. Abišala dar paklausė, „ar ministras turi kokių nors pastabų dėl šito įstatymo?". M. Misiukonis pažymėjo, jog „be abejo, nėra ypač principinių pastabų, tačiau vis dėlto su šiokia tokia nuoskauda dėl tų septyniasdešimt kelių žmonių mes išeinam. Prašau, A. Sadeckas čia sėdi, kovos su organizuotu nusikalstamumu skyriaus viršininkas, profesionalas. Kodėl jam dingsta stažas?"[172].

Vis dėlto nepaisydama Vidaus reikalų ministerijos vadovybės prieštaravimų, Aukščiausioji Taryba panaikino teisėsaugos sistemoje vieną iš daugelio sovietmečio reliktų, kai partijos ar komjaunimo funkcionieriaus darbas buvo labiausiai vertinamas ir besąlygiškai įskaitomas į kiekvienos profesijos atstovo darbo stažą, taip pat įgytą ir pavojingomis ar net kenksmingomis sveikatai darbo sąlygomis.

Lietuvos Respublikos policijos įstatymas[173] susidėjo iš 50 straipsnių. Jie buvo suskirstyti į septynis skirsnius: 1) Bendrieji nuostatai; 2) Policijos organizacija. Policijos funkcijos; 3) Tarnyba policijoje; 4) Policijos pareigūnų teisės, pareigos, atsakomybė; 5) Policijos ginklai ir specialiosios priemonės, jų naudojimo sąlygos; 6) Policijos pareigūnų socialinės garantijos; 7) Policijos finansavimas ir materialinis – techninis aprūpinimas.

Atsižvelgiant į tuo metu Lietuvoje susiklosčiusią socialinę politinę padėtį, Policijos įstatymo priėmimą reikia vertinti kaip labai svarbią šalies demokratinių jėgų pergalę, kuri sustiprino šalies nepriklausomybę, užkirto kelią tolesniam socialinės įtampos didėjimui, pražūtingai jėgų konfrontacijai, policijos institucijos galimam panaudojimui grupiniams, partiniams interesams ginti. Įstatymo priėmimas parodė teisėsaugos, kovos su nusikalstamumu, viešosios tvarkos ir visuomeninės rimties užtikrinimo svarbą Lietuvos valstybingumo įtvirtinimo kelyje. Priimtasis Policijos įstatymas, kaip pabrėžė vidaus reikalų ministras M. Misiukonis, policijos pareigūnams suteikė „galimybę gerbti save ir įstatymus, apginti valstybę ir žmogų"[174].

---

[171] Ten pat. P. 472.

[172] Ten pat. P. 476.

[173] Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios. 1190. Nr. 31. P 1071.

[174] Liaudies sargyboje. 1990 m. gruodžio 24–30. Nr. 52.

Pirmą kartą Lietuvos istorijoje buvo pradėta įstatymiškai reglamentuoti šios teisėsaugos institucijos veiklą. Iki tol policijos veiklą apskritai reglamentavo daugelis žinybinių norminių aktų, pirmiausia Vidaus reikalų ministerijos, kitų žinybų, o įstatymo, kaip aukščiausios galios norminio akto, nebuvo. Todėl neretai žinybiniuose aktuose pasitaikydavo ir tokių nuostatų, kurios prieštaraudavo viena kitai, neliesdavo svarbių veiklos aspektų ir kita. Tai sudarydavo sąlygas savavališkiems ir neteisėtiems veiksmams.

Lietuvos policijos įstatymas informavo šalies visuomenę, gyventojus, kokiais atvejais ir kaip gali elgtis policija, taip pat ir ypatingais atvejais, kurie iki tol buvo laikomi paslaptimi. Įstatyme pirmą kartą aprašyta policijos operatyvinė veikla.

Lietuvos policijos įstatymas yra suderintas su Visuotine žmogaus teisių deklaracija, Suvienytųjų Nacijų Organizacijos Generalinės Asamblėjos 1979 m. priimtu Pareigūnų, palaikančių viešąją tvarką, elgesio kodeksu ir kitais tarptautiniais dokumentais.

Įstatymas policiją apibūdino kaip teisėtvarką užtikrinantį vykdomąjį valstybinės valdžios organą, veikiantį šalies vidaus reikalų sistemoje. Pagrindiniais policijos uždaviniais įstatymas laiko tris: nusikaltimų bei kitokių teisės pažeidimų prevencija, nusikaltimų atskleidimas bei tyrimas ir socialinės pagalbos gyventojams, šalies piliečiams teikimas. Įstatyme atsisakyta militarizuotų, sukarintų, milicijai būdingų terminų. Vietoj anksčiau buvusių Lietuvoje milicijos karininkų ir eilinių, įstatymas pagal tarpukario Lietuvos tradiciją įvedė dvi policijos pareigūnų kategorijas – policininkus ir policijos valdininkus. Policijos pareigūną įstatymas apibūdino kaip Lietuvos Respublikos pilietį, kuris „visur ir visada turi valdžios atstovo teisinį statusą bei pareiginį laipsnį“[175].

Apskritai Lietuvos policijos įstatyme atsispindėjo visa tai, ką geriausio tuo metu, nepriklausomybės pradžioje, buvo sukaupusios mokslo, mokymo, praktinės ir kitos teisėsaugos institucijos. Tuo laikotarpiu tai buvo gana tobulas įstatymas. Matyt, neatsitiktinai jis galioja iki šiol, ir praėjus daugiau kaip dešimčiai nepriklausomo gyvenimo metų, nors per tą laiką ir „apaugo“ įvairiais pakeitimais bei papildymais.

Tačiau Policijos įstatymas turėjo ir kai kurių trūkumų. Daugelį policijai nepriimtinų dalykų jis perėmė iš sovietinės milicijos. Visų pirma įstatymas buvo priimtas tuo metu, kai vyko kova dėl mūsų šalies nepri-

[175] Liaudies sargyboje. 1990 m. gruodžio 24–30 Nr. 52.

klausomybės įtvirtinimo, ir tai paliko pėdsaką. Įstatyme perdėtai daug dėmesio skiriama socialinėms garantijoms, siekiant tuo metu patraukti šios teisėsaugos srities darbuotojus remti nepriklausomybę.

Visą sovietmečio laikotarpį milicija buvo laikoma ginkluotu partijos būriu (o komunistų partija – proletariato priešakiniu būriu), ir milicijai, kaip vienam iš komunistų partijos diktatūrą saugojusių jėgos darinių, buvo taikoma gana daug ir įvairių privilegijų. Jos taip pat pabrėžiamos Policijos įstatyme – tam skirtas net atskiras skyrius. Policijos pareigūnų socialinės garantijos įstatymiškai įtvirtintos ir tartum atskirtos nuo kitų šalies piliečių, nors savo apimtimi bei dydžiu jos yra mažesnės už buvusios milicijos. Apskritai socialinės garantijos sunkų ir dažnai rizikingą darbą dirbančiai policijai nekelia abejonių, bet jų išskirtinis akcentavimas sukelia prieštaringus visuomenės vertinimus.

Policijos įstatymas politizavo šią teisėsaugos sritį, padarė ją priklausomą nuo politinių vėjų ir net nuo atskirų politikų asmeninių nuostatų ir ambicijų. Tiesa, įstatymas draudžia policijos darbuotojams priklausyti politinėms partijoms, dalyvauti visuomeniniame politiniame judėjime. Tačiau to dar toli gražu nepakanka, kad policija būtų apsaugota nuo politinės konjunktūros, kad ji darniai funkcionuotų, nepaisant pokyčių valstybinės valdžios ir valdymo institucijose. Matyt, neturint gilesnių demokratinių tradicijų ir slegiant ištisų dešimtmečių okupacinio režimo palikimui, Lietuvos sąlygomis visiškas policijos depolitizavimas greitu laiku vargu ar yra įmanomas. Tai liudija ir pastarojo dešimtmečio mėginimai reformuoti policiją.

Lietuvos Respublikos policijos departamento generalinis komisaras kartu yra ir vidaus reikalų ministro pavaduotojas. Vadinasi, pasikeitus vidaus reikalų ministrui, neišvengiamai turi būti keičiamas ne tik policijos generalinis komisaras, bet dažnai ir jo komanda. Įstatymas nenumato stabilumo šitoje srityje. O tai reiškia, kad policija priklauso ne tik nuo valdžios pokyčių, t. y. nuo naujos politikos po kiekvienų Seimo rinkimų, bet ir nuo ministrų pakeitimų, valdžioje esant tai pačiai politinei partijai. Pastarasis dešimtmetis įtikinamai parodė, kad beveik kiekvienas naujas vidaus reikalų ministras į policijos gyvenimą ir veiklą įneša įvairių naujovių, ją reorganizuoja ir pertvarko. Nemaža jų dalis buvo susijusi ne tik su policijos profesionalumo kėlimu, jos veiklos tobulinimu, bet ir su politizavimu. Tai matyti iš nuolatinės policijos generalinių komisarų kaitos, naujų policijos darinių ir tarnybų, tiesiogiai pavaldžių tiktai vidaus reikalų ministrui, o ne Policijos departamentui, steigimo, vadovaujančių

policijos tarnybų darbuotojų pakeitimų ne tik po eilinių Seimo rinkimų. Kaip šmaikščiai rašė mūsų šalies periodinė spauda, „valdžių keitimasis kaskart nuleisdavo kraują policijai“[176].

Kai kurių policijos generalinių komisarų viešai spaudoje paskelbti ketinimai ginti policiją nuo politinių vėjų ne tik subyrėdavo kaip kortų namelis, pasikeitus vidaus reikalų ministrui, bet ir patiems tekdavo ieškoti naujos darbovietės. Tačiau policijos reformų klausimas per pastarąjį dešimtmetį yra atskiras tyrinėjimų objektas, ir šitame leidinyje jis plačiau nenagrinėjamas.

Pažymėsime tik tai, kad pučiant politiniams vėjams, dažnai policijos tarnybos vadovo, policijos pareigūno pagrindiniu darbo ir gyvenimo rūpesčiu tampa ne iniciatyva, ne savo profesinės veiklos tobulinimas, o iškyla pastangos išsilaikyti. Tam, kaip žinoma, nereikia bent kiek didesnių intelektualinių ar profesinių pastangų. Pakanka „neišsišokti“, „nesikišti, kur nereikia“, „neužkliūti viršininkams“. Visa tai kuria karjerizmo, prisitaikėliškumo, pataikavimo atmosferą, kuri trukdo policijai tinkamai atlikti savo funkcijas ir tuos uždavinius, kurių nepriekaištingo atlikimo iš jos laukia Lietuvos visuomenė.

[176] Lietuvos rytas. 2000 m. rugpjūčio 14 d.

3. Policijos įstatymo įgyvendinimas

Lietuvos Respublikos policijos įstatymas įsigaliojo nuo jo priėmimo dienos, t. y. nuo 1990 m. gruodžio 11 dienos. Aukščiausiosios Tarybos 1990 m. gruodžio 11 dienos nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos policijos įstatymo įsigaliojimo“ antras punktas skelbė: „Nustatyti, kad nuo Lietuvos Respublikos policijos įstatymo priėmimo dienos prasideda Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos milicijos struktūrų reorganizavimas į Lietuvos policijos struktūras, o baigiasi 1991 m. liepos 1 d. Reorganizuojamos milicijos struktūros šiuo laikotarpiu vykdo joms pavestas funkcijas, kurių dar nėra perėmusi policija. Šių struktūrų veikla nuo 1991 m. sausio 1 d. finansuojama iš Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto, materialinį–techninį aprūpinimą užtikrina Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija“[177]. Nuo 1991 m. sausio 1 d. buvo galima pradėti priiminėti milicijos darbuotojus į Lietuvos Respublikos policiją. Iki to laiko vidaus reikalų ministras ir Vyriausybė buvo įpareigoti parengti ir patvirtinti priėmimo į policiją ir priesaikos priėmimo tvarką ir taisykles. Šiuos teisinius aktus Aukščiausiosios Tarybos nutarimas traktavo kaip sudėtinę Tarnybos policijoje statuto dalį, kuri privalėjo atitikti SNO Generalinės Asamblėjos 1979 m. gruodžio 17 d. rezoliucija patvirtinto Teisėtvarkos apsaugos pareigūnų elgesio kodekso reikalavimus. Policijos įstatymo 26 straipsnyje buvo pateiktas priesaikos tekstas, o šio straipsnio pastaba skelbė, jog „Piliečiai, atsisakiusieji prisiekti, į policiją nepriimami“. Pareigūnai į policiją turėjo būti priimami viešai.

Aukščiausioji Taryba įpareigojo Lietuvos Vyriausybę iki 1991 m. sausio 25 d. paskirti Vidaus reikalų ministerijos Policijos departamento generalinį komisarą, iki 1991 m. vasario 1 d. patvirtinti policijos pareigybių sąrašus ir policijos pareigūnų darbo užmokestį, nustatyti visas kitas socialines garantijas, 1991 m. vasario–balandžio mėnesiais parengti ir patvirtinti būtiniausius policijos veiklos reglamentavimo norminius aktus: Policijos departamento, nuovadų, rezervo nuostatus, Tarnybos policijoje ir Policijos statutus, sukurti naują policijos uniformą, parengti Policijos operatyvinės veiklos, Pensijų įstatymų projektus. Nutarimas leido Lietuvos Vyriausybei, gavus Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo pritarimą, laikinai nustatyti kitokią, nei Policijos įstatyme numatyta, atskirų savivaldybių policijos nuovadų formavimo ir pavaldumo tvarką.

[177] Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios. 1990. Nr. 31.

Milicijos reorganizavimo į policiją klausimams aptarti 1990 m. gruodžio 20 d. buvo sukviestas specialus Lietuvos vidaus reikalų ministerijos kolegijos posėdis[178], kuriame dalyvavo šalies visų vidaus reikalų institucijų, ministerijos valdybų ir skyrių vadovai. Jame buvo numatytos neatidėliotinos priemonės Policijos įstatymui įgyvendinti. Jau 1990 m. gruodžio 13 d. vidaus reikalų ministras išleido įsakymą Nr. 318, kuriuo sudarytos darbo grupės policijos pareigybių sąrašo, Policijos pareigūnų atlyginimo, socialinių lengvatų, pensijų, Policijos nuovados tipinių nuostatų, Operatyvinės veiklos nuostatų, Tarnybos policijoje statuto ir kitų policijos veiklą reglamentuojančių teisinių aktų projektams rengti. Įsakymas numatė iki 1991 m. sausio 20 – balandžio 1 d. parengti visų išvardytų norminių dokumentų projektus. Vidaus reikalų ministro 1990 m. gruodžio 29 d. įsakymas Nr. 346 „Dėl Lietuvos Respublikos milicijos struktūrų reorganizavimo į policijos struktūras“ įpareigojo milicijos pareigūnų priėmimą į policiją ir atleidimą iš darbo milicijoje pradėti ir pabaigti Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1990 m. gruodžio 11 d. nutarimo nustatytu laiku. Įsakymas pavedė ministerijos Kadrų skyriui kartu su kitomis tarnybomis iki 1991 m. vasario 28 d. parengti miestų ir rajonų policijos komisariatų tipinę struktūrą bei etatų projektą. Norminių dokumentų rengimo darbo grupėms vadovauti buvo pavesta vidaus reikalų ministro pavaduotojams P. Liubertui, A. Svetulevičiui, V Zabarauskui, valdybos viršininkui L. Vasiliauskui ir kitiems. Į darbo grupes buvo įtraukta ne tik ministerijos darbuotojų, specialistų praktikų, bet ir Lietuvos policijos akademijos mokslininkų – katedrų vedėjų, dėstytojų. Pažymėtina, kad daugelis ypač svarbių teisinių dokumentų buvo parengti nustatytu laiku, ir dėl to milicijos reorganizavimo į policiją procesas nesusitrukdė. Tačiau kai kurie iš jų, pvz., Tarnybos policijoje ir Policijos statutai nebuvo parengti ne tik tuo metu, bet ir iki šiol, t. y. praėjus dešimtmečiui. Vietoj šių statutų buvo parengtas ir Lietuvos Vyriausybės 1991 m. liepos 29 d. nutarimu Nr. 304 patvirtintas „Tarnybos Lietuvos Respublikos vidaus reikalų sistemoje statutas“. Jame tik pačiais bendriausiais bruožais yra aptarti priėmimo į tarnybą ir atleidimo iš jos, priesaikos priėmimo, perkėlimo į kitas pareigas, atostogų suteikimo, pareigūnų kvalifikacinės kategorijos, jų skatinimo, drausminės atsakomybės, vidaus tarnybos laipsnių ir kiti klausimai. Statute daugiausia norminama policinių funkcijų neatliekančių tarnybų veikla. Tuo tarpu

[178] Lemtingi posūkiai Lietuvos policijos istorijoje. V., 1993. P. 62.

tarnybos policijoje specifiniai klausimai šitame statute mažai arba visiškai nereglamentuojama.

Pradėtas milicijos reorganizavimas į policiją buvo nutrauktas dėl 1991 m. sausio mėn. tragiškų įvykių Lietuvoje.

Sovietų Sąjungos vadovybė tikėjosi, kad jos institucijų vykdoma Lietuvos ekonominė blokada, alternatyvių teisėsaugos institucijų steigimas (sukurta A. Petrausko vadovaujama prosovietinė prokuratūra, 1990 m. spalio mėn. milicijos pulkininkui E. Matuzaniui, buvusiam Vilniaus miesto vidaus reikalų (milicijos) valdybos viršininkui, pasiūlyta vadovauti kuriamai prosovietinei Vidaus reikalų ministerijai), kariškių savivalė, komendanto valandos įvedimas, jaunuolių gaudymas į sovietinę kariuomenę, automobilių ir piliečių dokumentų tikrinimas gatvėse, gyventojų tarpusavio pjudymas ir kitos priemonės palauš lietuvių tautos ryžtą ginti nepriklausomybę. Agresorius tikėjosi, kad užgrobus svarbius objektus ir administracinius pastatus (Spaudos rūmus, spaustuvę, Partinio archyvo pastatą, televizijos retransliacijos centrą Nemenčinėje, Krašto apsaugos departamento pastatus ir kt.), pavyks izoliuoti teisėtą valdžią ir kontroliuoti padėtį Lietuvoje. To paties tikslo buvo siekiama ir gausiais grasinimais Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos ir teritorinių vidaus reikalų įstaigų vadovams. Tačiau tai nedavė pageidaujamų rezultatų. Sovietinių kariškių daliniai pasiliko izoliuoti, šalies gyventojai nesileido provokuojami, Vidaus reikalų ministerija buvo vieninga, lojali mūsų šalies valdžiai ir vykdė tik Lietuvos Respublikos įstatymus.

Tuo metu imtis atviros agresijos ir užgrobti valdžią Sovietų Sąjunga nedrįso. Tai prieštaravo jos deklaruojamai „gorbačioviškos perestrojkos" ir demokratijos politikai. Agresoriaus planuose į pirmą vietą buvo iškeltas piliečių tarpusavio riaušių sukėlimas Vilniuje, kad jų slopinimo ir neva tvarkos atkūrimo pretekstu būtų galima panaudoti Sovietų Sąjungos ginkluotąsias pajėgas Lietuvos nepriklausomybei likviduoti. Tam tikslui buvo panaudotos vietinės proimperinės jėgos, vadinamieji „jedinstveninkai", iš sąjunginio pavaldumo įmonių darbininkų sukurtos „raudonosios brigados" ir jų organizuotas viešas pasipriešinimas „V. Landsbergio vykdomai politikai".

Suaktyvėjusios vietinės proimperinės jėgos privedė prie pirmosios Lietuvos Vyriausybės, vadovaujamos prof. K. Prunskienės, atsistatydinimo[179] 1991 m. sausio 7 d. neva dėl kainų pakėlimo, o milicija

[179] Apie šio įvykio atgarsius Vidaus reikalų ministerijoje amžininkai liudijo taip: sugrįžęs iš Lietuvos Vyriausybės posėdžio į Vidaus reikalų ministerijos patalpas 1991 m. sausio 7 d.

susirėmime su jomis 1991 m. sausio 8 d. „pridengė Aukščiausiąją Tarybą vien savo krūtinėmis“[180] ir gavo pirmąjį krikštą kovose dėl nepriklausomybės[181].

Nepavykus 1991 m. sausio 8 d. sukelti vadinamąjį „pilietinį nepasitenkinimą Lietuvos valdžia“, šis mėginimas buvo nukeltas į sausio 11 dieną. Į mitingą „prieš Landsbergį“ prie Aukščiausiosios Tarybos buvo kviečiami ir organizuotai autobusais vežami žmonės iš visos Lietuvos. Savo ruožtu rinkosi ir nepriklausomybės šalininkai. Apytiksliais duomenimis, 1991 m. sausio 11 d. Nepriklausomybės aikštėje susirinko apie 120–150 tūkst. žmonių. Pagal proimperinių jėgų išankstinį planą buvo numatyta prie Aukščiausiosios Tarybos rūmų išprovokuoti masinius neramumus ir muštynes tarp nepriklausomybės šalininkų ir jos priešininkų, o tuo pat metu prie Aukščiausiosios Tarybos prieigų išrikiuotieji

---

19 val. kolegijos Baltojoje salėje sukviestiems ministerijos darbuotojams (tuo metu ministerijoje ištisą parą budėdavo apie 50 darbuotojų), ministras M. Misiukonis pareiškė, jog Lietuvos Vyriausybė atsistatydino, ir jis kaip ministras nuo šiol įgaliojimus vykdys laikinai. Savo kalbą pareigūnams ministras užbaigė žodžiais: „Jūs jauni, Jūsų neslegia praeitis, niekas Jums neprimena praeities ir dėl to esate laisvi savo mintimis ir veiksmais“. Tačiau susitikimo dalyvius ištikęs trumpas šokas netrukus praėjo, ir pirmasis atsikvošėjęs L. Vasiliauskas pasakė: „Ministre, Jūs pasirinkote mus, kartu pradėjome, kartu padarėme daug gerų darbų ir taip paprastai palikti mūsų negalite!“ Jam pritarė kiti susitikimo dalyviai, ir nubraukęs ašaras, ministras M. Misiukonis tepasakė: „Atsiprašau vyrai, aš su jumis!“

[180] Z. Džavachišvilis. Vilniaus OMON-as iki ir po viduržiemio. V., 2001. P. 62.

[181] Pagal patvirtintą planą, 1991 m. sausio 8 d. vidaus reikalų padaliniai prie Aukščiausiosios Tarybos turėjo atvykti 9 val., nes, VRM žiniomis, planuotas jedinstvininkų mitingas turėjo prasidėti apie 10 val. Tačiau dėl gautos informacijos stokos ar dezinformacijos „raudonosios brigados“ mitingą pradėjo gerokai anksčiau, ir apie 8.30 val. jau visos gatvės prie Aukščiausiosios Tarybos prieigų buvo užtvindytos žmonių.

Tiesa, 1991 m. sausio 7 d. vakare, apie 21 val., į Vidaus reikalų ministeriją atvykęs Aukščiausiosios Tarybos Krašto apsaugos ir vidaus reikalų komisijos pirmininkas Z. Vaišvila informavo, kad rytoj, sausio 8 d., apie 8 val. žada mitinguoti „raudonosios brigados“ ir prašė imtis atitinkamų priemonių. Tačiau į šią informaciją nebuvo įsiklausyta, o pats informatorius iš ministro kabineto buvo palydėtas žodžiais: „Jūs tiek daug blogo padarėte vidaus reikalų sistemai, kad nesinori su Jumis bendrauti“.

Įvykiai prie Aukščiausiosios Tarybos 1991 m. sausio 8 d. ryte plėtojosi chaotiškai. Važiuodamas į darbą, vidaus reikalų ministras M. Misiukonis per radijo stotį pavedė savo pavaduotojui P. Liubertui persikelti į jo kabinetą (ten buvo įrengtas Aukščiausiosios Tarybos prieigų videostebėjimas) ir tiesiogiai vadovauti vidaus reikalų pajėgoms, o pats nuvyko į Aukščiausiąją Tarybą.

Matydamas iš visų pusių plūstančius žmones prie Aukščiausiosios Tarybos pastato, P. Liubertas davė nurodymą Ypatingosios paskirties milicijos būriui (OMON'ui) skubiai blokuoti įėjimą į Aukščiausiąją Tarybą. Sunkiai prasibraudami pro įkaitintą ir priešiškai nusiteikusią jedinstveninkų minią, milicijos pareigūnai vis dėlto atskyrė ją nuo tiesioginio įėjimo į Aukščiausiąją Tarybą ir sustabdė galimą įsiveržimą į pastatą. Netrukus, po pusvalandžio, į pagalbą OMON'ui atvykę vidaus reikalų padaliniai visiškai pašalino minios įsiveržimo į Aukščiausiąją Tarybą pavojų.

Todėl nieko bendra su istorine tikrove neturėjo Aukščiausiosios Tarybos apsaugos skyriaus

Sovietų Sąjungos kariniai daliniai jau laukė signalo pradėti puolimą ir likviduoti nepriklausomybę riaušių slopinimo bei tvarkos atkūrimo dingstimi.

Tačiau šis planas buvo sužlugdytas. Viešajai tvarkai sostinės gatvėse užtikrinti buvo įsteigtas specialus štabas, kuriam vadovavo vidaus reikalų ministro pavaduotojas V. Zabarauskas, Vilniaus miesto vidaus reikalų valdybos viršininkas V. Leipus, Aukščiausiosios Tarybos apsaugos vidaus reikalų štabui – Profilaktikos tarnybos valdybos viršininkas L.Vasiliauskas, Lietuvos policijos akademijos apsaugos štabui – Akademijos viršininkas A. Pumputis. Analogiški štabai buvo įsteigti ir kituose mūsų šalies miestuose. Tūkstančiai žmonių visoje Lietuvoje dieną ir naktį budėjo prie svarbiausių valstybės objektų. Tomis tragiškomis dienomis dirbo visi vidaus reikalų sistemos darbuotojai. Kasdien į šalies miestus ir rajonus teletaipas siuntė Vidaus reikalų ministerijos vadovybės nurodymus, kada ir kiek policininkų, „ginkluotų guminėmis lazdomis, be šaunamųjų ginklų“ privaloma komandiruoti į Vilnių. Telegramose buvo reikalaujama „išvykti organizuotai autotransportu, atsižvelgti į tai, jog budėti teks lauke žiemos sąlygomis. Su savimi pasiimti nešiojamas radijo stotis, sausą davinį ir būtinus asmeninės higienos reikmenis“[182]. Sausio įvykių metu policijai buvo iškelti šie uždaviniai: palaikyti tvarką ir ramybę, iškilus grėsmei – ginti Lietuvos piliečius nuo Sovietų Sąjungos kareivių siautėjimo.

Ypatingi uždaviniai buvo iškelti Vidaus reikalų ministerijos operatyvinėms tarnyboms, kurių darbo koordinatoriumi buvo paskirtas A. Sadeckas. Šios tarnybos žvalgybinėmis priemonėmis rinko informaciją apie proimperinių jėgų planus ir jų įgyvendinimo būdus, sovietinių karinių dalinių ir kariškių judėjimą, neretai padėjo šalies Vidaus reikalų ministerijos vadovybei imtis įspėjamųjų veiksmų.

Buvo numatytos specialios Lietuvos vidaus reikalų ministerijos apsaugos priemonės. Pastato viduje buvo įrengtos gynybinės užtvaros iš

---

vadovo A. Skučo tuo metu spaudoje paskleisti teiginiai, kad neva jis vandens čiurkšle, paleista iš pastato priešgaisrinio čiaupo, sustabdęs jedinstvenininkų puolimą. Jau tuo metu Aukščiausiosios Tarybos gynėjai šį A. Skučo žygį įvertino kaip provokaciją, kuri dar daugiau įsiutino jedinstveninkus.

Nors 1991 m. sausio 8 d. įvykiai baigėsi nepriklausomybės priešininkų pralaimėjimu, o jie to visiškai nesitikėjo, bet kartu paaiškėjo, jog aukščiausia Lietuvos valdžios institucija – Aukščiausioji Taryba – gali būti fiziškai visiškai lengvai pažeidžiama, o valdžios institucijos nėra reikiamai pasiruošusios ją ginti.

[182] E. Ganusauskas. Lietuvos policija buvo atsidūrusi tarp kelių ugnių // Lietuvos rytas. 1996 m. sausio 13 d.

smėlio maišų, sustiprinta įvažiavimo į ministerijos kiemą apsauga, keletą kartų padidinta gaisro gesinimo įranga, dokumentai paruošti evakuoti arba sunaikinti vietoje. Pagal Lietuvos vidaus reikalų ministerijos 1991 m. sausio 10 d. parengtą planą buvo sudarytas 420 žmonių vidaus reikalų ministro rezervas, 58 pareigūnai buvo paskirti ginti Vidaus reikalų ministerijos pastatą[183]. 1991 m. sausio 13 d., kai sovietų kariškiai kelis kartus sunkvežimiais buvo priartėję prie Lietuvos vidaus reikalų ministerijos pastato, vidaus reikalų ministras M. Misiukonis telefonu įspėjo Sovietų Sąjungos vidaus reikalų ministro pavaduotoją N. Demidovą: „Jeigu lįsite – kausimės“. Visiems Vidaus reikalų ministerijos darbuotojams buvo išdalyti ginklai[184].

1991 m. sausio 12 d. buvo išleistas dar vienas svarbus Lietuvos vidaus reikalų ministro M. Misiukonio cirkuliaras miestų ir rajonų vidaus reikalų skyriams. Jame pažymėta, jog „pastarosiomis dienomis įvairios politinės ir visuomeninės jėgos bei karinės pajėgos mėgina komplikuoti padėtį Lietuvoje. Galimas dalykas, kad bus mėginama prievarta, apgaule ar kitokiu būdu užgrobti ginklus, esančius vidaus reikalų skyriuose ir įstaigose. Kategoriškai reikalauju užtikrinti ginklų apsaugą“[185].

Didžiulės ir ryžtingos policijos pastangos padėjo išvengti piliečių tarpusavio riaušių Lietuvos sostinėje, ir iš anksto agresoriaus parengto ir užgrobtajai televizijai, vadinamajai „kaspervizijai“, įteikto teksto apie tai, kad „įsikišus tarybinėms ginkluotosioms pajėgoms tvarka sostinės gatvėse atstatyta“, pasaulis neišgirdo.

Tiesa, užgrobęs Lietuvos televizijos administracinį pastatą ir bokštą, agresorius skubėjo paskelbti Vilniaus gyventojams apie valdžios paėmimą į savo rankas. Vilniaus gatvėmis zujo karinės mašinos, per garsiakalbius skleisdamos melą apie valdžios perėjimą į agresoriaus sukurto nacionalinio gelbėjimo komiteto rankas. Tačiau tuo metu, t. y. sausio 13 d. naktį, kai agresorius užgrobė Lietuvos radiją ir televiziją, ir lietuvių tauta neteko svarbiausių visuomenės informavimo priemonių, iš Vidaus reikalų ministerijos visus Lietuvos rajonus pasiekė tikra informacija apie teisėtos valdžios funkcionavimą šalyje: „Skubiai, teletaipu. Vidaus reikalų organų ir įstaigų viršininkams. Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba ir

[183] E. Ganusauskas. Lietuvos policija buvo atsidūrusi tarp kelių ugnių // Lietuvos rytas. 1996 m. sausio 13 d.

[184] R. Barauskas. M. Misiukonis: buvau mafijos ir specialiųjų tarnybų akiratyje // Lietuvos rytas. 1995 m. rugsėjo 22 d.

[185] Ten pat.

Vyriausybė š. m. sausio 13 d. 05 val. 00 min. tęsė savo darbą. Susiklosčius ypatingoms aplinkybėms, reikalaujame iš visų pareigūnų griežtos drausmės, rimties ir susiklausymo, vykdant tarnybines pareigas. Sąryšyje su tuo kategoriškai uždrausti bet kokias komandiruotes ar išvykimus už aptarnaujamo miesto bei rajono ribų be ministerijos vadovybės nurodymo. Ir toliau pagrindinė VRO užduotis – užtikrinti viešąją tvarką, visuomeninę rimtį ir piliečių saugumą. 1991 m. sausio 13 d. 05 val. 05 min."[186]. Teletaipu perduotame 1991m. sausio 14 d. „Cirkuliare „A" visiems šalies vidaus reikalų organų viršininkams vidaus reikalų ministras M. Misiukonis pažymėjo, jog „iki šiol sudėtingiausiomis sąlygomis savo tarnybines pareigas vykdo sostinės ir komandiruotieji iš miestų bei rajonų VRO pareigūnai, kurie š. m. sausio 13-ą savo pasiaukojamais veiksmais padėjo išvengti dar didesnių aukų tragiškų konfliktų tarp kariškių ir civilių gyventojų vietose prie televizijos bokšto, Lietuvos televizijos ir radijo pastato".

Savo pareigą Lietuvos policija atliko garbingai. 1991 m. sausio 18 d. įvykusiame Lietuvos vidaus reikalų ministerijos darbuotojų susirinkime vidaus reikalų ministras M. Misiukonis pabrėžė, kad „Lietuvos policija išlaikė egzaminą, sustiprėjo, susitelkė"[187]. Jis padėkojo visiems, kurie, negailėdami jėgų, dirbo sąžiningai. Specialiam desantininkų būriui šturmuojant televizijos bokštą ir administracinį pastatą, 1991 m. sausio 13 d. naktį žuvo 13 Lietuvos gyventojų, 580 buvo sužaloti. Nukentėjo ir policininkai, 11 iš jų buvo paguldyti į ligonines[188]. Deja, tomis dienomis sąmoningai buvo paskleista melaginga informacija, kad neva pusė Lietuvos vidaus reikalų ministerijos pareigūnų perėjo į Sovietų Sąjungos ginkluotųjų pajėgų pusę. Iš tikrųjų, grupelė Vidaus reikalų ministerijos Ypatingosios paskirties milicijos dalinio (OMON'o) darbuotojų (M. Makutinovičius, A. Skliar, V. Razvodov, E. Petrauskas ir kt.) ėmė talkinti Sovietų Sąjungos kariuomenei, pagrobė minėto dalinio automobilius, ginklus, šaudmenis, specialiąsias priemones, operatyvinę techniką, darbuotojų asmens bylas ir kitus dokumentus ir perėjo SSRS ginkluotųjų pajėgų žinion, taip pat keletas darbuotojų atsisakė vykdyti savo tarnybines pareigas. Už vidaus reikalų darbuotojo vardo diskreditavimą 1991 m. sausio 12 d. vidaus reikalų ministro įsakymu Nr. 5 visi jie (iš viso 37 darbuotojai) buvo pašalinti iš tarnybos[189].

[186] Lemtingi posūkiai Lietuvos policijos istorijoje. V., 1993. P. 63.

[187] Liaudies sargyboje. 1991 m. vasario 11–17 d. Nr. 4.

[188] Liaudies sargyboje. 1991 m. sausio 14–20 d. Nr. 3.

[189] Grupelės atskalūnų atsiradimas OMON'e sausio įvykių metu nebuvo atsitiktinis reiškinys. Tai sudėtinė proimperinių jėgų veiklos dalis. Įvairiais būdais ir visur buvo kurstoma

Daug Lietuvos policijos, vidaus reikalų sistemos darbuotojų už nuopelnus ginant Lietuvos nepriklausomybę buvo apdovanoti Sausio 13-osios medaliais ir kitais valstybiniais apdovanojimais. Tačiau tuo metu dirbtinai kurstomoje nepasitikėjimo Lietuvos vidaus reikalų ministerijos vadovybe atmosferoje dėl politinių konjunktūrinių motyvų nemaža dalis vadovaujančių vidaus reikalų sistemos pareigūnų, vadovų, nepaisant jų didžiulio indėlio ir aktyvaus dalyvavimo įvykiuose, to meto Lietuvos valdžia neįvertino.

Po Sausio įvykių netrukus vėl buvo atnaujintas milicijos reorganizavimo į policiją darbas. Vadovaudamasi policijos įstatymu, Lietuvos Vyriausybė 1991 m. sausio 30 d. priėmė potvarkį Nr. 22 p., kuriuo vidaus reikalų organai miestuose ir rajonuose buvo pervardyti į policijos komisariatus[190].

Vyriausiasis policijos komisariatas buvo numatytas trijuose didžiausiuose Lietuvos miestuose: Vilniuje, Kaune ir Klaipėdoje. Savo ruožtu jie dar skirstėsi į policijos komisariatus: Vilniuje ir Klaipėdoje buvo pirmasis, antrasis ir t. t. policijos komisariatas, o Kaune – Centro, Santakos ir Panemunės policijos komisariatai. Kituose šalies miestuose ir rajonuose vidaus reikalų skyriai buvo pervardyti į miesto ir rajono, miesto arba rajono policijos komisariatus. Jiems vadovauti turėjo atitinkamai vyriausiasis komisaras, vyresnysis komisaras, komisaras ir komisaras – inspektorius.

Lietuvos Vyriausybės potvarkiu Nr. 92 p. 1991 m. vasario 28 d. vidaus reikalų ministro pirmasis pavaduotojas P. Liubertas buvo paskirtas Policijos departamento generaliniu komisaru. Atsižvelgdama į Policijos įstatymo 12 straipsnio reikalavimą, Aukščiausioji Taryba 1991 m. vasario 26 d. svarstė pritarimo pateiktai P. Liuberto kandidatūrai į policijos generalinio komisaro postą klausimą. Pasiūlytoji kandidatūra abejonių deputatams nekėlė, ir jai buvo vieningai pritarta[191].

Pagal Policijos įstatymo 12 straipsnį šalies policijos sistemą sudaro

---

tarpusavio neapykanta ir telkiami nepriklausomybės priešininkai. Vidaus reikalų sistema čia nebuvo išimtis. Atskilusi omonininkų dalis privalėjo tapti ta baze, kurios pagrindu Lietuvoje turėjo būti kuriami paraleliniai vidaus reikalų dariniai, vykdantys SSRS prezidento įsakus. Todėl neatsitiktinai jau kitą dieną po vadinamojo „skilimo“ OMON'e apsilankė aukštas SSRS VRM pareigūnas generolas Makarovas, o netrukus ir SSRS vidaus reikalų ministro pavaduotojas generolas N. Demidovas.

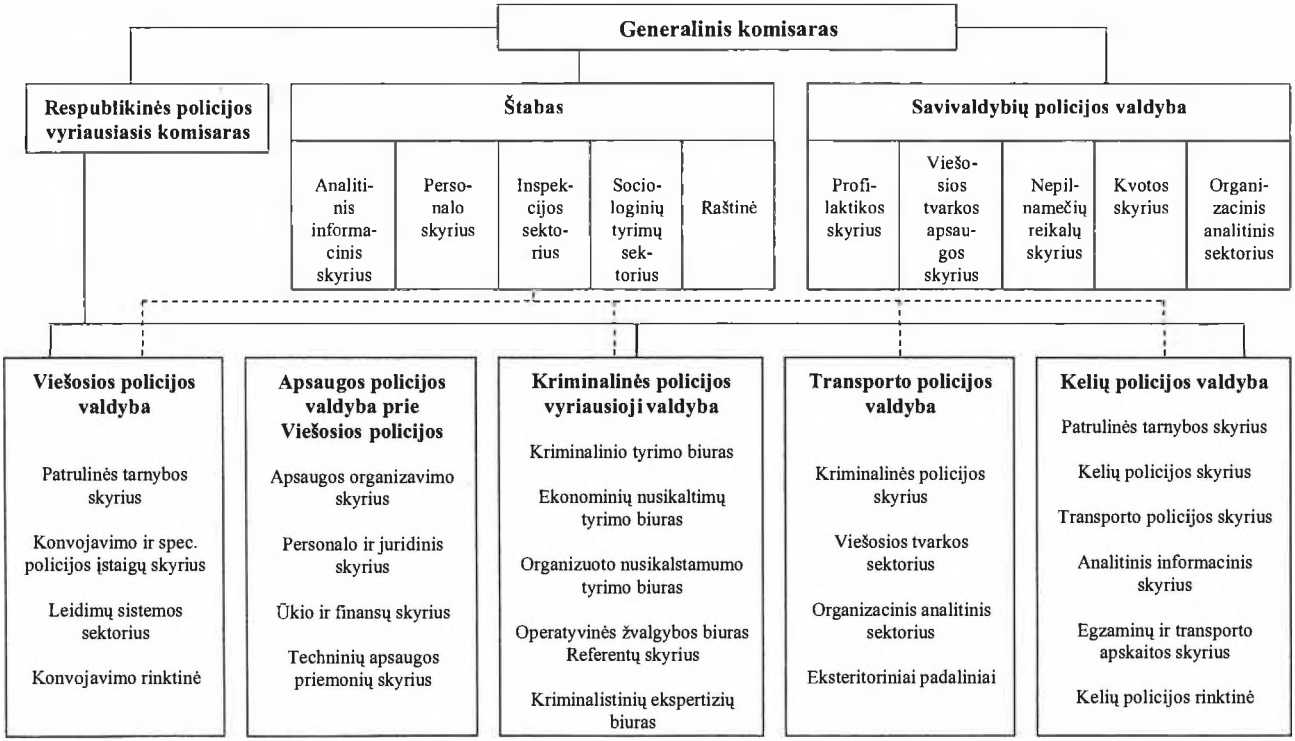
[190] Liaudies sargyboje. 1991 m. vasario 11–17 d. Nr. 7.

[191] Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos (pirmojo šaukimo) antroji sesija. Stenogramos. T. 27. V., 1994. P. 112–113, 435.

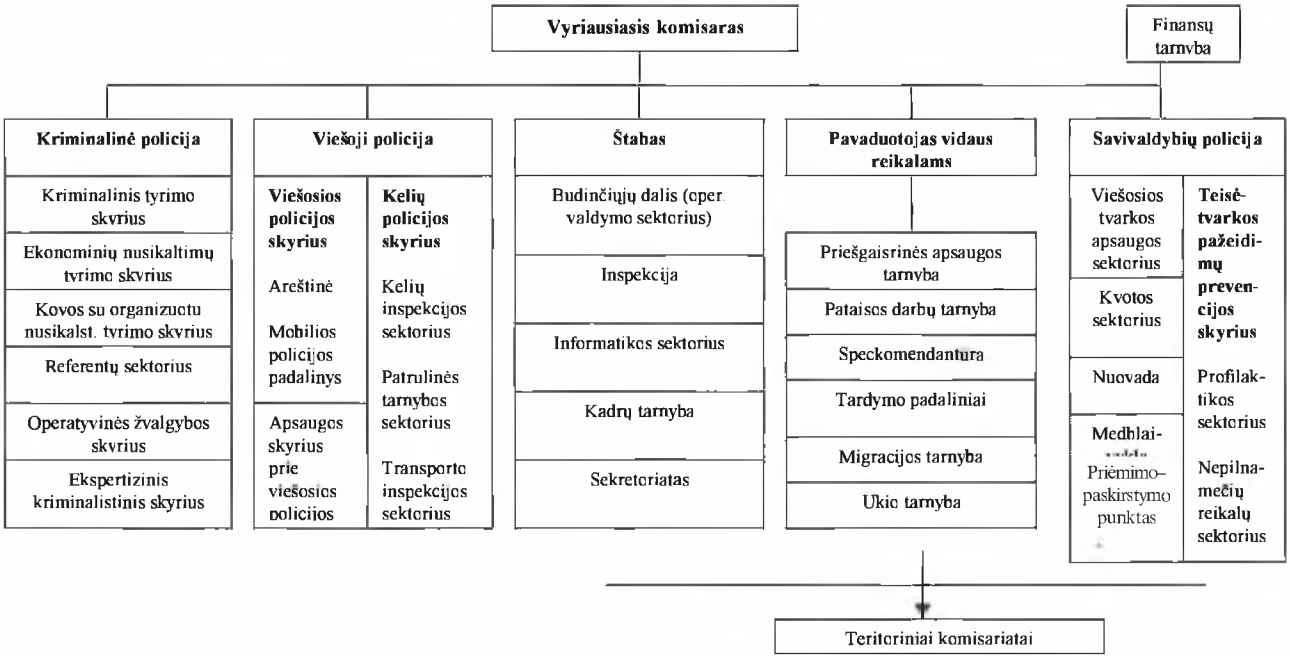
Lietuvos vidaus reikalų ministerijos Policijos departamento vadovaujamos respublikinė ir savivaldybių policija. Savo ruožtu respublikinė dar skirstoma į keturias rūšis: viešąją, kriminalinę, transporto ir kelių. Viešojoje policijoje Lietuvos Vyriausybės nutarimu dar gali būti sudaromi specialios paskirties policijos daliniai, tiesiogiai pavaldūs Policijos departamento generaliniam komisarui. Lyginant su ištisais dešimtmečiais iki tol vyravusia milicijos samprata, tai buvo naujas reiškinys šios teisėsaugos institucijos gyvenime. Suskirsčius Lietuvos policiją į respublikinę ir savivaldybių, kai kurios policijos tarnybos buvo panaikintos, kitos sujungtos, trečių pavadinimas pakeistas, nors pareigybinės funkcijos ir uždaviniai liko beveik nepakitę.

Svarbią reikšmę policijos darbo organizavimui turi optimalios kiekvieno jos teritorinio padalinio struktūros nustatymas. Toliau pateikiame tuo metu patvirtintą tipinę Lietuvos policijos sistemos struktūrą, pradedant Policijos departamentu, miesto ir rajono policijos komisariatais ir baigiant mažiausiu struktūriniu padaliniu vietose – policijos nuovada (žr. 1–6 schemas).

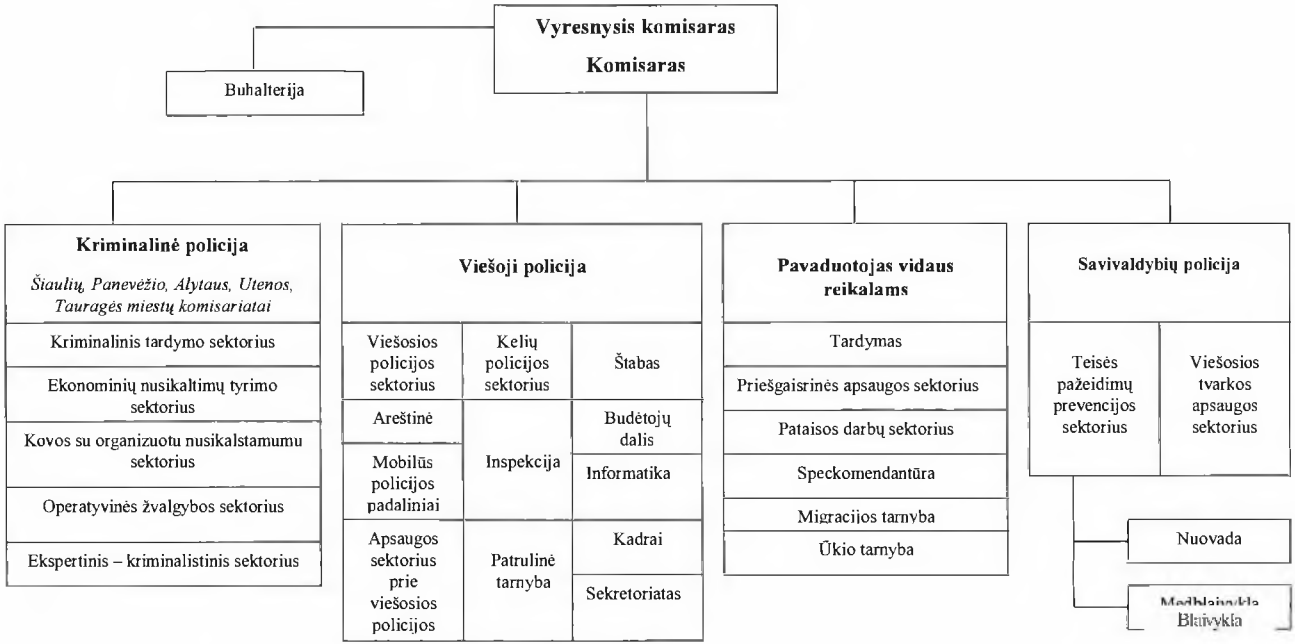
1 schema. Policijos departamento struktūra

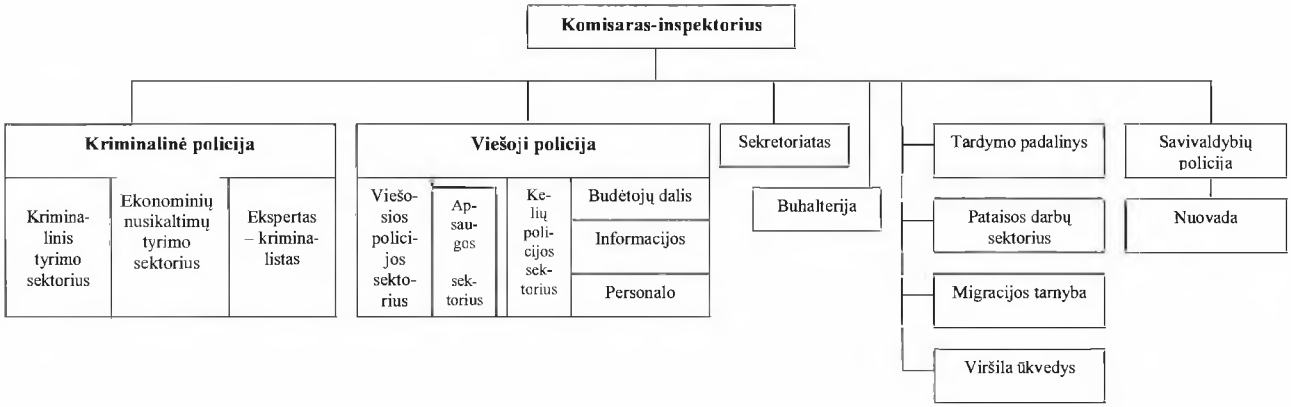
2 schema. Vilniaus, Kauno, Klaipėdos vyriausiųjų policijos komisariatų tipinė struktūra

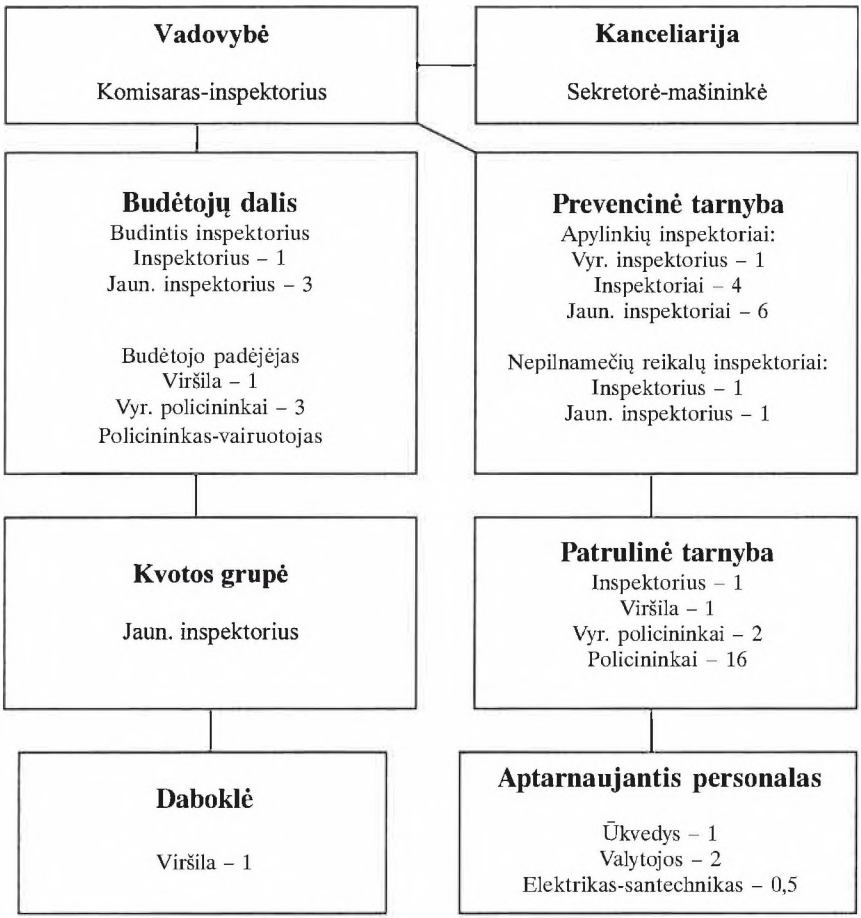
3 schema. Respublikinio pavaldumo miestų ir rajonų policijos komisariatų, aptarnaujančių daugiau kaip 50 tūkst. gyventojų, tipinė struktūra

4 schema. Respublikinio pavaldumo miestų ir rajonų policijos komisariatų, aptarnaujančių daugiau kaip 50 tūkst. gyventojų, tipinė struktūra

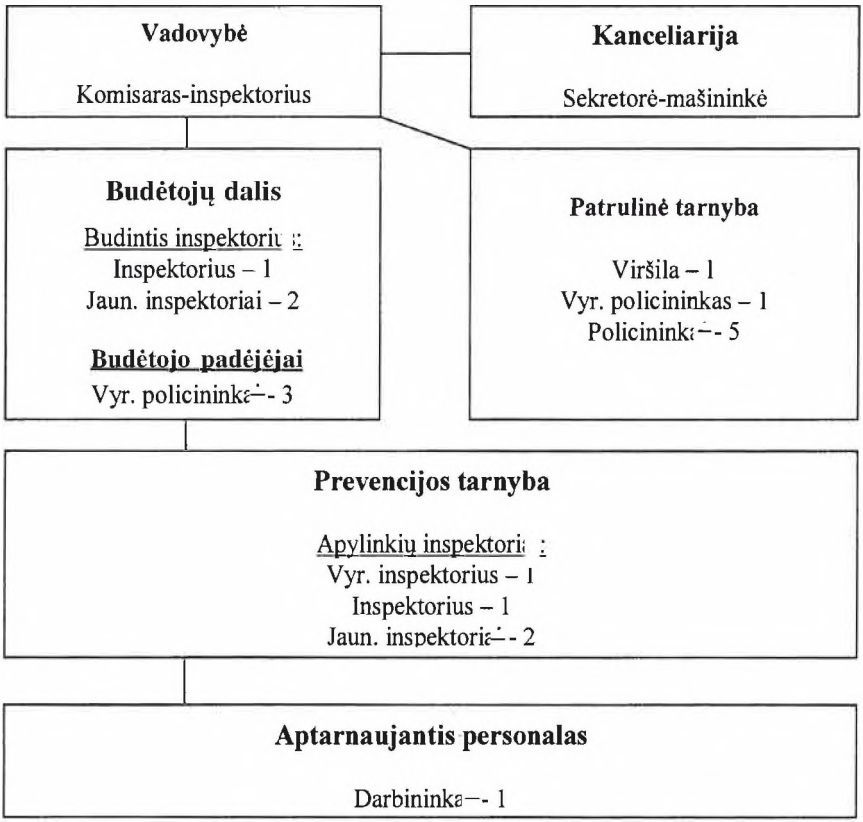

5 schema. Policijos nuovada (miesto policijos nuovados struktūra 30-čiai tūkst. gyventojų)

Normatyvai: *apylinkės inspektorius – 3000 gyv.,*
nepilnamečių inspektorius – 3000 nepilnamečių,
policijos patrulis – 1500 gyv.

6 schema. Policijos nuovada (kaimo policijos nuovados struktūra 10-čiai tūkst. gyventojų)

Normatyvai: *apylinkės inspektorius aptarnauja 2500 gyv.,*
policijos patrulis – 1400 gyv.

Iš pateiktos policijos komisariatų tipinės struktūros matyti, kad milicijos reorganizavimo į policiją laikotarpiu buvo nustatytos keturios policijos komisariatų grupės. Pirmajai grupei priklausė trijų didžiausių šalies miestų – Vilniaus, Kauno ir Klaipėdos vyriausieji policijos komisariatai, kuriems vadovavo vyriausieji komisarai. Antrą grupę sudarė Šiaulių, Panevėžio, Alytaus ir Marijampolės policijos komisariatai, kuriems vadovavo vyresnieji policijos komisarai. Trečią grupę sudarė stambių rajonų, turinčių daugiau kaip 50 tūkst. gyventojų, policijos komisariatai, kuriems vadovavo policijos komisarai.

Policijos nuovados buvo dviejų tipų – miesto ir kaimo vietovių. Miesto policijos nuovada turėjo aptarnauti daugiau kaip 30 tūkst. gyventojų, o kaimo – ne mažiau kaip 10 tūkst. gyventojų. Abiejų tipų policijos nuovadoms vadovavo policijos komisaras-inspektorius.

Vėlesniais metais policijos komisariatų organizacinė struktūra šiek tiek keitėsi. Pažymėtina, jog įvyko ypač svarbių pokyčių policijos vidinėse struktūrose, t. y. pakito policijos darbuotojų santykis pagal pareigybes. Reorganizuojant miliciją į policiją, gerokai buvo padidintas eilinių policininkų skaičius policijos komisariatuose ir tuo pat metu sumažintas policijos valdininkų skaičius, lyginant jį su iki tol vyravusiu Lietuvos milicijoje karininkų ir eilinių milicininkų skaičiumi. Didžiausiame Lietuvoje pagal darbuotojų skaičių Vilniaus miesto vyriausiajame policijos komisariate buvo patvirtinti 784 policijos valdininkų etatai, arba 164 etatais mažiau, negu iki tol buvo milicijos karininkų Vilniaus miesto vidaus reikalų (milicijos) valdyboje. Eilinių policininkų buvo patvirtintas 1201 etatas, arba 393 etatais daugiau, negu iki tol buvo eilinių milicininkų. Vilniaus miesto vyriausiajame policijos komisariate iš numatytų 1985 etatų policininkai sudarė 60,5 proc. visų policijos darbuotojų. Tai neabejotinai pažangus reiškinys, nes ne kabinetuose, o gatvėse ir kitose viešose vietose esantis didesnis policijos pareigūnų skaičius didino visuomenės saugumo jausmą. Antra vertus, toks policijos darbuotojų pakeitimas pagal pareigybes, t. y. policijos valdininkų ir eilinių policininkų santykio pakeitimas, reiškė ne tik sovietmečio milicijos paveldo atsisakymą, bet ir Lietuvos policijos priartėjimą prie kitų Europos šalių policijos modelio ir tarpukario Lietuvoje vyravusio policijos darbuotojų pagal pareigybes santykio. Policijos nuovadose Lietuvoje 1931 m. eilinių policininkų buvo 68,5 proc., kanceliarijos darbuotojų – 9 proc., o policijos valdininkų – 22,6 proc. visų policijos darbuotojų[192]. Tačiau miliciją

[192] Č. Mančinskas. Policija Lietuvoje 1918–1940 metais. V., 1998. P. 25.

reorganizuojant į policiją Lietuvoje pasireiškusi tendencija pakeisti sovietinės milicijos struktūros modelį vėlesniais metais nebuvo įtvirtinta. Kiekvienam naujam vidaus reikalų ministrui reformuojant Lietuvos policiją, vėl buvo sugrįžtama prie buvusio sovietinės milicijos modelio. Gana greitai Lietuva tapo ne tik viena iš Europos šalių, turinčių gausiausią policiją, bet ir policijos komisarų šalimi.

Vadovaudamasis Policijos įstatymu ir Policijos departamento generalinio komisaro teikimu, vidaus reikalų ministras 1991 m. kovo 5 d. įsakymu Nr. 40 respublikinės policijos vyriausiuoju komisaru paskyrė buvusį Profilaktikos tarnybos valdybos viršininką L. Vasiliauską, Kriminalinės policijos vyriausiosios valdybos vyriausiuoju komisaru buvusį 6-ojo skyriaus viršininką A. Sadecką, Kelių policijos valdybos vyresniuoju komisaru buvusį Valstybinės automobilių inspekcijos valdybos viršininko pavaduotoją R. Oleką, Transporto policijos valdybos vyresniuoju komisaru buvusį Transporto vidaus reikalų valdybos viršininko pavaduotoją V. Bagužį, Apsaugos policijos valdybos prie viešosios policijos valdybos vyresniuoju komisaru buvusį Nežinybinės apsaugos valdybos apsaugos tarnybos skyriaus viršininką J. Juodį, Viešosios policijos valdybos vyresniuoju komisaru buvusį Viešosios tvarkos apsaugos tarnybos viršininką V. Navicką. Tai buvo pirmieji Lietuvos Respublikos policijos komisarai. Vėliau buvo paskirti ir kiti. Vidaus reikalų ministro 1991 m. balandžio 5 d. įsakymu Nr. 60 nuo 1991 m. balandžio 10 d. Savivaldybių policijos valdybos vyresniuoju komisaru paskirtas Č. Blažys, buvęs Lietuvos policijos akademijos Neakivaizdinio fakulteto viršininkas.

Vadovaujantis policijos įstatymo 14 straipsniu, viešojoje policijoje buvo sukurti savarankiški padaliniai, tiesiogiai pavaldūs Policijos departamento generaliniam komisarui. Tai specialiosios paskirties dalinys „Aras“, valstybinių įstaigų ir kitų svarbių objektų apsaugos rinktinė „Skydas“. Jų komisarais buvo paskirti P. Valiukas (vėliau – P. Burdelis) ir J. Dervinis.

Vidaus reikalų ministro įsakymais Nr. 54, 58, 74, išleistais 1991 m. kovo 27, balandžio 4 ir 19 d., buvo paskirti daugumos Lietuvos miestų ir rajonų policijos komisariatų vadovai[193]. Jais tapo beveik visi anksčiau minėti atitinkamų miestų ir rajonų vidaus reikalų valdybų arba skyrių viršininkai. Tik keletas jų tuo metu išėjo į pensiją, o Kauno ir Panevėžio miestų tarybos nepatvirtino policijos vyresniųjų komisarų pareigoms

[193] Lemtingi posūkiai Lietuvos policijos istorijoje. V., 1993. P. 65.

Pirmieji policijos komisarai 1991 m. kovo 5 d. priima priesaiką tarnauti nepriklausomai Lietuvai

Vytautas Navickas

Vincas Bagužis

Liutauras Vasiliauskas

Alvydas Sadeckas

Juozas Juodis

Pirmieji Lietuvos policijos komisarai priėmę priesaiką 1991 m. kovo 5 d. pas Vidaus reikalų ministerijos vadovybę. Iš kairės: Kriminalinės policijos vyriausiasis komisaras A. Sadeckas, Respublikinės policijos vyriausiasis komisaras L. Vasiliauskas, vidaus reikalų ministro pavaduotojas J. Matonis, vidaus reikalų ministro pavaduotojas V. Zabarauskas, Policijos generalinis komisaras P. Liubertas, Transporto policijos vyresnysis komisaras V. Bagužis, vidaus reikalų ministras M. Misiukonis, vidaus reikalų ministro pavaduotojas A. Svetulevičius, Viešosios policijos vyresnysis komisaras V. Navickas, Apsaugos policijos vyresnysis komisaras J. Juodis

buvusių vidaus reikalų institucijų viršininkų. Naujais policijos komisariatų vadovais buvo paskirti: Kauno miesto – P. Valiukas, Panevėžio miesto – E. Venskevičius, Jurbarko rajono – J. Šimelionis, Jonavos – J. Indriūnas, Marijampolės miesto ir rajono – A. Papečkys, Šiaulių rajono – J. Kavaliauskas, Šilalės – P. Čepauskas, Varėnos – V. Maigis, Vilkaviškio – J. Gabraitis. Vidaus reikalų ministras 1991 m. gegužės 6 d. įsakymu Nr. 154 panaikino miestų vidaus reikalų valdybų, miestų ir rajonų vidaus reikalų skyrių, poskyrių etatus ir patvirtino naujus miestų ir rajonų policijos vyriausiųjų komisariatų ir komisariatų etatus. Iš viso jų buvo nustatyta 12,9 tūkst. Pati didžiausia pagal etatų skaičių buvo suformuota savivaldybių policija. Ją sudarė 3,6 tūkst., arba 28 proc., visų policijos etatų.

Reorganizavus Lietuvos miliciją į policiją, jos etatų skaičius 1990–1991 m. apskritai išaugo 82 proc. ir 1991 m. pabaigoje buvo 13 562 etatai. Milicijos reorganizavimas į policiją Lietuvoje vyko gana sklandžiai. Tai nulėmė vietinių milicijos organų, Vidaus reikalų ministerijos susitelkimas ir organizuotumas, jos vadovybės sugebėjimas vykdyti tik įstatymus ir apsaugoti vidaus reikalų organų sistemą nuo politinių partijų, atskirų politinių grupių ir asmenybių įtakos. Policijos generalinis komisaras P. Liubertas viešai spaudoje nurodė, jog milicijos pertvarkymas į policiją vyksta be didesnių komplikacijų[194]. Jau 1991 m. birželio viduryje milicijos reorganizavimas į policiją buvo užbaigtas vienuolikoje šalies rajonų: Akmenės, Alytaus, Biržų, Joniškio, Kaišiadorių, Pakruojo, Panevėžio, Plungės, Prienų, Varėnos ir Vilniaus. Dvidešimt trijuose policijos komisariatuose visi pareigūnai, kurie buvo įteikę prašymus priimti dirbti policijoje, jau buvo priėmę priesaiką ir priimti į tarnybą. Vilniaus ir Klaipėdos miestų policijos komisariatuose tuo metu buvo priimta daugiau kaip 60 proc. policijos darbuotojų. Tačiau dėl sunkiai vykusio ir ilgai užsitęsusio policijos komisariatų vadovų paskyrimo Kauno ir Panevėžio miestuose ir Jonavos rajone reorganizavimas dar tik prasidėjo. Nebuvo įpusėjęs jis Šalčininkų, Švenčionių, Kauno, Kretingos, Molėtų, Tauragės, Raseinių, Utenos rajonuose. Šalčininkų rajone iš 76 milicijos darbuotojų tuo metu tik 13 pareigūnų, arba 9,9 proc., tebuvo pareiškę norą dirbti Lietuvos policijoje. Tuo tarpu tuose rajonuose, kuriuose buvo baigtas reorganizavimas, nepareiškė noro dirbti policijoje iš viso tik 53 pareigūnai. Dauguma jų ruošėsi išeiti į pensiją.

[194] Žirgų perkėloje nekeičia // Mažoji Lietuva. 1991 m. liepos 18 d.

Pažymėtina, kad Lietuvos policijos pareigūnais tapo beveik visi buvę milicininkai, atitikę dorovės, profesijos ir sveikatos reikalavimus. Tik kelios dešimtys išėjo į pensiją, išvyko į Baltarusiją ir Rusiją arba pabėgo į OMON'ą[195]. Iki 1991 m. rudens iš milicijos išėjo 264 darbuotojai, 113 iš jų – nuo 1991 m. liepos 1 dienos.

Tačiau kai kuriose Lietuvos vietose milicijos reorganizavimo į policiją procesas vyko gana skausmingai, nes didelė specialistų dalis nesutiko tarnauti nepriklausomai Lietuvai. Prisidengę formaliais motyvais, jie paliko tarnybą Lietuvos policijoje. Reikėjo nemažai laiko, kol kai kurie policijos komisariatai atgavo jėgas. Vilniaus miesto vyriausiasis policijos komisaras V. Leipus 1996 m. sausio 23 d. viešai spaudoje pareiškė, jog „skaudus ir nuostolingas buvo laikotarpis nuo 1990 metų pabaigos iki 1991 metų rugpjūčio, kai milicija tapo policija. Tada iš mūsų išėjo daug profesionalių darbuotojų. Dabar jau po truputį atsigauname, tačiau iki šiol mums trūksta apie 10 procentų darbuotojų"[196].

Kokie reikalavimai buvo keliami norintiems dirbti Lietuvos policijoje?

Lietuvos Vyriausybės 1991 m. sausio 30 d. nutarimu Nr. 44 patvirtintos „Laikinosios priėmimo į tarnybą Lietuvos Respublikos policijoje ir atleidimo iš jos taisyklės bei policijos pareigūnų priesaikos priėmimo tvarka" skelbė, kad „į tarnybą policijoje savanoriškumo ir atrankos pagrindu priimami ne jaunesni kaip 18 metų mokantys valstybinę kalbą Lietuvos Respublikos piliečiai, kurie pagal išsilavinimą, asmenines savybes, dalykinį ir fizinį pasirengimą bei sveikatos būklę tinka policijos pareigūno pareigoms". Kai kuriose policijos tarnybose pretendentams buvo taikomas ūgio reikalavimas. Į tarnybą viešojoje policijoje galėjo būti priimami ne žemesni kaip 172 cm, į rikiuotės padalinius – ne žemesni nei 175 cm, į operatyvinę tarnybą – ne žemesni kaip 165 cm ūgio asmenys. Policijoje tarnauti galėjo tik piliečiai, turintys ne mažesnį kaip vidurinį išsilavinimą, o komisaro ir aukštesnes pareigas galėjo eiti tik turintys aukštojo mokslo cenzą. Taisyklės draudė priimti dirbti policijoje vyresnius kaip 30 metų amžiaus asmenis, taip pat silpnos sveikatos, teismo baustus už nusikaltimus ar specialaus tikrinimo metu nustačius kitus kompromituojančius duomenis. Taisyklės taip pat nustatė policijos pareigūnų skyrimo bei atleidimo tvarką, draudė taikyti Policijos įstatyme nenumatytus atleidimo iš darbo motyvus.

[195] R. Jarmalavičius. Sudie, milicija... // Respublika. 1991 m. liepos 2 d.

[196] D. Stravinskas. Nusikaltimų banga neatslūgs // Lietuvos rytas. 1996 m. sausio 23 d.

Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1990 m. sausio 30 d. nutarimas Nr. 44 šias Taisykles laikė laikinomis. Jos turėjo nustoti galioti, priėmus Tarnybos policijoje statutą. Tačiau jis nebuvo parengtas, ir Taisyklės toliau tebegaliojo.

Pagal Lietuvos Vyriausybės 1990 m. sausio 30 d. nutarimu Nr. 44 patvirtintą policijos pareigūnų priesaikos priėmimo tvarką, visi policijos pareigūnai, nepriklausomai nuo jų einamų pareigų, per vieną mėnesį nuo paskyrimo į naujas pareigas dienos privalėjo viešai prisiekti. Priesaika buvo priimama iškilmingoje aplinkoje, dalyvaujant policijos padaliniui ir vadovybei. Atsisakiusieji prisiekti, turėjo būti atleisti iš tarnybos Lietuvos policijoje.

SSRS kariškių Vilniuje užgrobtoji ir kolaborantų tvarkoma „kasper-vizija" tuo metu mėgino diskredituoti milicijos reorganizavimo į policiją procesą, aiškindama, jog milicininkai vos ne jėga verčiami stoti į policiją, kad dalis Lietuvos milicijos bus pavaldi Sovietų Sąjungai ir kita.[197]. Tačiau šie Lietuvai priešiškų jėgų prasimanymai nieko bendra su tikrove neturėjo. Milicijos apsisprendimas tarnauti Nepriklausomai Lietuvai subrendo ne per dieną kitą, o per gana ilgą laiką ir jis buvo tvirtas. Tai parodė Lietuvos policijos veikla, jos elgesys 1991 m. rugpjūčio mėn. antivyriausybinio pučo Maskvoje metu.

Siekdami įvykdyti valstybinį perversmą, pučo organizatoriai Maskvoje įsteigė vadinamąjį gynybos komitetą ir jo vardu mėgino įvesti savo valdžią Sovietų Sąjungoje. Susidariusiai padėčiai aptarti 1991 m. rugpjūčio 19 d. ryte einantis vidaus reikalų ministro pareigas policijos generalinis komisaras P. Liubertas sušaukė Lietuvos vidaus reikalų ministerijos kolegijos posėdį. Jame buvo nutarta, kad

- Lietuvos Respublikos policija, visi vidaus reikalų sistemos pareigūnai toliau vykdo savo pareigas ir besąlygiškai vadovaujasi tik Lietuvos Respublikos įstatymais ir Lietuvos Vyriausybės nutarimais;
- Visoms Respublikos vidaus reikalų sistemos pajėgoms vadovauja tik Lietuvos vidaus reikalų ministerija per savo įgaliotus asmenis;
- Sovietinės kariuomenės ginkluotam užpuolimui galima pasipriešinti ginklu tik Lietuvos Vyriausybės patvirtintuose objektuose. Tą pačią dieną, t. y. 1991 m. rugpjūčio 19 d., Lietuvos Vyriausybė patvirtino ginkluotai saugomų objektų sąrašą, kuris apėmė mūsų šalies valdžios ir valdymo įstaigas, ministerijas, savivaldybes, prokuratūrą, policijos komisariatus ir kt.;

[197] Liaudies sargyboje. 1991 m. rugpjūčio 5–11 d. Nr. 32.

• Sovietinei kariuomenei ginkluoto užpuolimo atveju užėmus Vidaus reikalų ministerijos pastatą ir smurtu nutraukus jos darbą, tolesnį vadovavimą Lietuvos policijai vykdyti per Vilniaus, Kauno arba Klaipėdos vyriausiuosius policijos komisariatus. Tuo tikslu sudaroma Vidaus reikalų ministerijos vadovybės ypatingo ryšio schema, koordinatoriumi paskirtas Kriminalinės policijos valdybos vyriausiasis komisaras A. Sadeckas;

• Kadangi sovietiniai kariškiai ypač dėmesį buvo sutelkę į ginklus, tai visiems policijos komisariatams pavesta ginklus išdalyti policijos pareigūnams, o ginklų rezervus, esančius Vidaus reikalų ministerijoje, Transporto policijos komisariate, Kauno ir Klaipėdos vyriausiuosiuose policijos komisariatuose, slapta pervežti į kitas saugojimo vietas.

Tuo pat metu buvo pasiūlymų policijos turimais ginklais apginkluoti ir kitus šalies piliečius, bet Vidaus reikalų ministerijos vadovybė su tuo nesutiko. Aukščiausiosios Tarybos Pirmininkas V. Landsbergis, 1991 m. rugpjūčio 19 d. vakare išsikvietęs policijos generalinį komisarą P. Liubertą, primygtinai siūlė automatiniais ginklais apginkluoti Aukščiausiosios Tarybos apsaugos darbuotojus, ten esančius savanorius gynėjus, šaulius ir kitus. Vidaus reikalų ministerija sutiko tai padaryti tik Aukščiausiajai Tarybai arba Lietuvos Vyriausybei priėmus atitinkamą nutarimą. Tačiau toks nutarimas nebuvo priimtas.

1991 m. rugpjūčio 19 d. 15 val. omonininkai užėmė Vilniaus, o apie 16 val. sovietiniai kariškiai užėmė Kauno telefono ir telegrafo patalpas.

1991 m. rugpjūčio 20 d. ryte į Lietuvos vidaus reikalų ministeriją atvykęs SSRS desantinės kariuomenės vyriausiojo vado pavaduotojas generolas leitenantas O. Pikauskas ultimatyviai pareiškė, jog šalyje įvedus ypatingąją padėtį, SSRS kariuomenė įpareigota Lietuvoje įgyvendinti pučistų komiteto iškeltus uždavinius, ir visus savo veiksmus Vidaus reikalų ministerija privalo derinti su juo asmeniškai. Tačiau kokių nors ryžtingesnių veiksmų pučistai nesiėmė, išskyrus tai, kad buvo išleistas Pabaltijo karinės apygardos vyriausiojo vado pavaduotojo generolo Ovčarovo raginimas Lietuvos Vyriausybei nuginkluoti Krašto apsaugos departamentą, nerengti mitingų, piketų ir kitų piliečių akcijų prieš sovietinių kariškių bazes. Jau 1991 m. rugpjūčio 21 d. vakare paaiškėjo, kad antivyriausybinis pučas Maskvoje žlugo, ir kariškiai Lietuvoje nesiims jokių planuotų veiksmų. Omonininkai pasitraukė iš jų saugoto banko Naujojoje Vilnioje ir susispietė užgrobtuose Lietuvos policijos aka-

demijos rūmuose Valakampių g. 5. Jiems atsisakius nusiginkluoti, Lietuvos Vyriausybė 1991 m. rugpjūčio 22 d. kreipėsi į SSRS vidaus reikalų ministeriją, Vidaus kariuomenės vadovybę, karinių junginių vadovus su prašymu „imtis pačių skubiausių priemonių uždrausti beprotiškus TSRS VRM OMON'o veiksmus. OMON'o aprūpinimas šarvuočiais, kulkosvaidžiais, kitais šaunamaisiais ginklais (...) leidžia daryti išvadą, kad esate nesuinteresuoti padėties normalizavimu". Tuo pat metu iš Lietuvos politikų ir šalies vadovų pasipylė siūlymai šturmuoti OMON'o bazę[198], ginklo jėga atsiimti kariškių užgrobtus pastatus. Tačiau tam buvo aktyviai pasipriešinta ir išvengta kraujo praliejimo. Netrukus omonininkai pasitraukė pas savo globėjus į sovietinės kariuomenės bazę Šiaurės miestelyje, Vilniuje.

Nagrinėjamu 1990–1991 m. laikotarpiu buvo parengti ir Lietuvos Vyriausybės patvirtinti būtiniausieji norminiai dokumentai: Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos nuostatai, Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos Policijos departamento nuostatai, Tarnybos Lietuvos Respublikos vidaus reikalų sistemoje statutas, Lietuvos Respublikos policijos rezervo nuostatai, nauja Lietuvos policijos pareigūnų uniforma, simbolika, skiriamieji bei pareiginių laipsnių ženklai[199].

Lietuvos Vyriausybės 1991m. birželio 28d. nutarimu Nr. 255 patvirtintieji Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos Policijos departamento nuostatai sudarė norminį pagrindą ne tik paties Policijos departamento, bet ir jam pavaldžių visų pagrindinių policijos struktūrinių padalinių darbui organizuoti. Nutarimo prieduose pateiktieji Kriminalinės policijos vyriausiosios valdybos, Viešosios, Kelių Transporto ir Savivaldybių policijos valdybų nuostatai reglamentavo šių policijos rūšių

[198] Lietuvos valdžios reikalavimai ginklo jėga likviduoti OMON'ą Vilniuje buvo nuolatiniai ir smarkiai trikdė VRM ir policijos vadovybės darbą. Ypač jie sustiprėdavo ir tapdavo kategoriški, kai siekdamas išprovokuoti ginkluotą susirėmimą su policija ir krašto apsaugos dariniais, OMON'as suaktyvindavo savo provokacijas. 1991 m. sausio–rugpjūčio mėnesiais buvo užregistruota daugiau nei 30 įvykių, dėl kurių galėjo kilti ginkluoti susirėmimai. Vienas tokių, pvz., buvo 1991 m. kovo 17 – 18 d. naktį, kai OMON'as Vilniuje, Sierakausko gatvėje, sulaikė automobiliu važiavusį Krašto apsaugos departamento direktorių A. Butkevičių ir jo vairuotoją V. Jezerską. Tada Aukščiausiosios Tarybos Pirmininkas V. Landsbergis pareikalavo paskelbti policijos kovinę padėtį Lietuvoje, ginklo jėga „likviduoti OMON'o banditus", kviesti žmones blokuoti OMON'o bazę (Lietuvos policijos akademijos I rūmus, Valakampių g. 5). Tiktai VRM ir policijos vadovybės didelių pastangų dėka (telefoniniai skambučiai į Maskvą, pokalbiai su atsakingais SSRS VRM pareigūnais, karinių dalinių vadovybe ir t. t.) konfliktas tada buvo išspręstas nedidinant konfrontacijos ir nepanaudojus ginklų.

[199] Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios. 1991. Nr. 15, 18, 22, 25, 28.

veiklą, nustatė jų pagrindinius uždavinius ir funkcijas.

Pradžioje, kol neturėjo savo uniformos, Lietuvos policija dėvėjo seną sovietinės milicijos uniformą, tik su pakeista simbolika: vietoj SSRS herbo visur buvo Lietuvos valstybės herbas – Vytis. Šalies piliečiai, pvz., Vilniaus gatvėse, iki 1991 m. rugpjūčio mėn. pabaigos nepriklausomos Lietuvos policijos pareigūną nuo SSRS milicijos (omonininkų) galėjo atskirti tik iš arti ir tiktai pagal šią simboliką.

Pagal dailininkės R. Karpavičienės sukurtą modelį buvo pasiūta ir 1991 m. birželio 20 d. pirmą kartą viešai parodyta nauja policijos uniforma.

Lietuvos Vyriausybė 1991 m. rugpjūčio 2 d. nutarimu Nr. 319 patvirtino naują policijos pareigūnų uniformą, simboliką, skiriamuosius ir pareigūnų laipsnių ženklus. Nustatyta, kad paradinė, išeiginė ir kasdieninė uniforma siuvama iš tamsios mėlynai žalios spalvos vilnonio audinio. Paradinės ir išeiginės uniformos marškiniai balti, o kasdieninės – tamsios mėlynai žalios spalvos. Visų tipų uniformų kaklaraiščiai juodi, o plicijos komisarų – tamsiai raudoni su sidabro spalvos Vyčio ženklu. Kepurė su snapeliu, dirželiu ir kartušu, moterims – pilotė, papuošta juoda juostele, batai juodi.

Policijos pareigūnų uniforma sezoninė: vasarinė ir žieminė. Vasarinė striukė siuvama iš sintetinio mišriapluoščio audinio, o žieminė – iš lietpaltinio tamsios mėlynai žalios spalvos audinio. Moteriškas uniforminis žieminis paltas siuvamas iš vilnonio tamsios mėlynai žalios spalvos audinio. Kartu dėvima kepurė, avima žieminiais aulinukais.

Policijos uniforminis ženklas – tai Lietuvos valstybės herbas, įkomponuotas sidabro spalvos aštuonkampėje žvaigždėje, kurios kampus skiria į centrą einantys spinduliai. Virš žvaigždės, lenktoje juodos spalvos juostelėje įrašas baltomis didžiosiomis raidėmis „Policija“. Ženklas – skydas juodam fone.

Policijos pareigūnų skiriamasis ženklas susideda iš dviejų detalių: Vidaus reikalų ministerijai tiesiogiai pavaldžių padalinių pareigūnų uniformose lenktos pagal peties liniją juodos juostelės su užrašu baltomis didžiosiomis raidėmis „Lietuva“ ir ženklo su aukso spalvos Jogailaičių kryžiumi, o vietinio pavaldumo pareigūnų uniformose vietoj užrašo „Lietuva“ – rajono administracinio centro pavadinimas ir ženklas su rajono administracinio centro herbu – savivaldybių policijos pareigūnų uniformose (žr. 1 priedą).

Policijos pareigūnų pareigybinių ženklų yra dvylika: policininko

stažuotojo, policininko, vyresniojo policininko, viršilos, jaunesniojo inspektoriaus, inspektoriaus, vyresniojo inspektoriaus, komisaro inspektoriaus, komisaro, vyresniojo komisaro, vyriausiojo komisaro ir generalinio komisaro (žr. 2 priedą).

Iš pateiktų piešinių matyti, kad policininkų pareigybinių laipsnių skiriamasis ženklas susideda iš vieno–trijų baltos spalvos siaurų (9 mm pločio) ševronų; policijos inspektorių – žalios spalvos juostoje vienos sidabrinės žvaigždės ir vieno–trijų baltos spalvos ševronų; policijos komisarų – raudonos spalvos juostoje dviejų sidabrinių žvaigždžių ir vieno–trijų baltos spalvos ševronų; generalinio komisaro – auksinės spalvos juostoje vienos sidabrinės žvaigždės, apjuostos ąžuolo vainiku ir vieno baltos spalvos plataus (30 mm pločio) ševrono. Viršilos ir vyriausiojo komisaro ševronai taip pat yra platūs – 30 mm pločio.

Vykdydamas Lietuvos Vyriausybės 1991 m. rugpjūčio 2 d. nutarimą Nr. 319, vidaus reikalų ministras 1991 m. spalio 9 d. išleido įsakymą Nr. 438, kuriuo patvirtino policijos pareigūnų uniformos dėvėjimo taisykles ir pavedė Policijos departamento, Vilniaus, Kauno, Klaipėdos, Šiaulių, Panevėžio, Alytaus ir Marijampolės miestų policijos komisariatų vadovams organizuoti komendantines tarnybas, kurios kontroliuotų, kaip laikomasi šių taisyklių ir policijos pareigūnų elgesį gatvėse bei kitose viešose vietose.

Svarbus Lietuvos policijos gyvenimo įvykis buvo policijos tradicijų atgaivinimas jau pirmaisiais Nepriklausomybės metais. Tarpukario metais, nuo 1925 m., spalio antroji diena buvo paskelbta profesine policijos šventė ir švenčiama kasmet iki 1940 metų. Tai buvo prasminga policijos šventė, sutapusi su krikščioniškąja Angelų sargų diena. Jos metu buvo pagerbiamas žuvusiųjų už Lietuvos Nepriklausomybę atminimas, visuose policijos padaliniuose organizuojamos iškilmingos rikiuotės, sportinės varžybos ir kiti renginiai policijos darbutojams bei šalies gyventojams.

Einantis Respublikos vidaus reikalų ministro pareigas policijos generalinis komisaras P. Liubertas 1991 m. rugsėjo 6 d. išleido įsakymą Nr. 378 „Dėl Lietuvos Respublikos policijos tradicijų tęstinumo“. Įsakymas įpareigojo „atgaivinti Lietuvos policijos tradicinę profesinę šventę spalio mėn. 2 dieną ir ją švęsti kasmet“ ir kartu nustatė, kad „šią šventę švenčia visi Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos sistemos pareigūnai ir įstaigos“.

Pirmą kartą atkūrus nepriklausomybę policijos profesinė šventė buvo

švenčiama 1991 m. spalio 2 dieną. Tą dieną Vilniaus Arkikatedroje buvo pašventinta Policijos vėliava, prie Vidaus reikalų ministerijos Kultūros ir sporto rūmų atidarytas memorialinis skveras Lietuvos policijos pareigūnams, atidavusiems gyvybę dėl žmonių ramybės, skvere atidengtas paminklinis akmuo – aukuras, pasodinti ąžuoliukai. Taip pat įvyko Vidaus reikalų ministerijos kolegijos iškilmingas posėdis tema „Tarnauti žmonėms – Lietuvos policijos pašaukimas ir pareiga“[200]. Policijos šventės iškilmėse Vilniuje 1991 m. spalio 2 d. dalyvavo Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Pirmininkas V. Landsbergis, ministras pirmininkas G. Vagnorius, vyskupas J. Tunaitis, Aukščiausiosios Tarybos deputatai, Vyriausybės nariai ir žinybų vadovai, visuomeninių, švietimo, kultūros organizacijų atstovai, taip pat užsienio šalių – Latvijos, Estijos, Rusijos, Baltarusijos – atstovai[201].

Policijos šventė 1991 m. spalio 2 d. buvo iškilmingai pažymėta ir kituose Lietuvos miestuose ir rajonuose, visose policijos įstaigose.

Lietuvos vidaus reikalų ministerijos kolegija 1991 m. rugsėjo 6 d. priėmė sprendimą „Dėl Lietuvos VRM sistemos darbuotojų skatinimo ir tradicijų puoselėjimo“, kuriuo buvo sudaryta nuolatinė Vidaus reikalų ministerijos Tradicijų komisija. Jai buvo pavesta atgaivinti Lietuvos policijos tradicijas, rengti policijos darbuotojų skatinimo ir atminimo ženklus ir kita. Šiuo kolegijos sprendimu buvo įvestas aukščiausias Vidaus reikalų ministerijos sistemos žinybinis pasižymėjimo ženklas „Vardinis garbės ginklas“, įteikiamas specialiu Vidaus reikalų ministerijos kolegijos sprendimu už didžiulius nuopelnus teisėsaugos ir teisėtvarkos srityje.

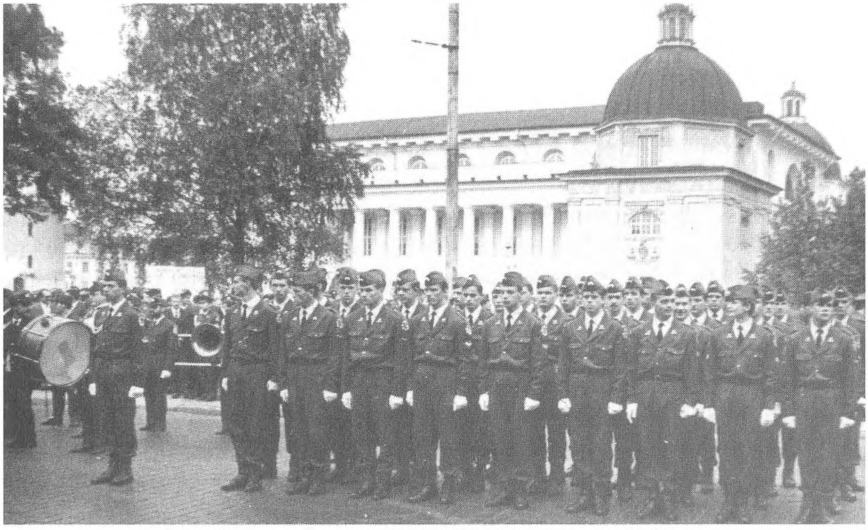
Reorganizuojant miliciją į policiją šioje teisėtvarkos institucijoje vyko didelių struktūrinių pokyčių. Buvo sukurtos naujos penkios policijos rūšys, Policijos departamente – naujos valdybos, biurai. Struktūriniai pakitimai lėmė ir didelę kadrų kaitą. Padidinus etatų skaičių, policijos kadrų rengimo klausimas tapo labai aktualus. 1991 m. rugsėjo mėn. pradžioje neturėdami pirminio parengimo dirbo daugiau kaip 700 policijos pareigūnų, laisvų vietų policijoje buvo 3046, arba 23 proc., tarp jų policijos valdininkų – 1320 (22,6 proc.), policininkų – 1726 (23,9 proc.).

[200] LYA. F.V – 105. Ap. 2. B. 27. L. 95.

[201] Ten pat.

Lietuvos policijos vėliavos šventinimas Vilniaus arkikatedroje
1991 m. spalio 2 d.

Policijos pareigūnų šventinė rikiuotė Arkikatedros aikštėje
1991 m. spalio 2 d.

Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos kolegija 1991 m. rugsėjo 24 d. posėdyje konstatavo, kad „vykdant 1990 m. gruodžio 11 dienos Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos nutarimą „Dėl Lietuvos Respublikos policijos įstatymo įsigaliojimo", milicija reorganizuota į policiją". Toliau beliko tik tobulinti jos organizacinę struktūrą ir plėtoti veiklą. O tobulintinų policijos darbo sričių buvo gausu. Apibūdindamas policijos veiklą reorganizavimo laikotarpiu kaip nepatenkinamą, šalies policijos vyriausiasis komisaras L. Vasiliauskas kitame kolegijos posėdyje pažymėjo, kad šalyje klesti valstybinio ir asmeninio turto vagystės, o jų išaiškinama vis mažiau. Tuo metu policija išaiškindavo tik apie vieną iš penkių vagysčių. Neišaiškintos asmeninio turto vagystės sudarė net apie 80 proc. visų nusikaltimų, o Kaune – 92 proc., Vilniuje – 88 proc. Vien iki 1991m. rugsėjo mėn. šalyje buvo užregistruoti 28 634 nusikaltimai, bet daugiau kaip pusė jų, t. y. 16 952, liko neatskleisti. Be to, policijos skolą šalies gyventojams sudarė dar 65 tūkst. „senų", t.y. 1990 m., neišaiškintų nusikaltimų, tarp jų 135 nužudymai.

Reorganizuojant miliciją į policiją buvo iškreipta kvalifikacinių kategorijų suteikimo ir kartu priedų mokėjimo už jas policijos pareigūnams esmė. Šitoje srityje nebuvo pasinaudota vertinga istorine tarpukario Lietuvos policijos patirtimi, o nueita lengviausiu, sovietinės valdžios metais pramintu keliu, perimtas sovietinės milicijos paveldas. Suteikiant kvalifikacines kategorijas, daugiausia buvo žiūrima į turimą darbo stažą, o ne į profesionalumą, pareigūno žinias ir darbo kokybę. Kaip buvo pažymėta Vidaus reikalų ministerijos 1991 m. rugsėjo 24 d. kolegijos posėdyje, „nemažai daliai pareigūnų kvalifikacinės kategorijos suteiktos avansu". Be abejo, tai neskatino policijos pareigūnų mokytis ir kelti savo profesinį lygį.

Labai svarbus Lietuvos policijos veiklos ir gyvenimo įvykis buvo tai, kad jau 1991 m. rudenį pasiektas jos tarptautinis pripažinimas. 1991 m. spalio mėn. 18–19 d. Lietuvos vidaus reikalų ministerijoje viešėjo Prancūzijos vidaus reikalų ministerijos delegacija, o 1991 m. spalio 30–31 d. Lietuvos vidaus reikalų ministerijos atstovai dalyvavo Europos šalių vidaus reikalų ministerijų konferencijoje ir 1991 m. lapkričio 4 d. Lietuva buvo priimta į Interpolą.

Po to, kai buvo atlikti svarbesni milicijos reorganizavimo į policiją darbai ir šiek tiek stabilizavosi politinė padėtis Lietuvoje, vėl buvo iškeltas jau minėtas vadinamasis „vidaus reikalų ministro klausimas".

Lietuvos respublikinės policijos vyriausiasis komisaras L. Vasiliauskas

viešai spaudoje paskelbė to meto valdžios viršūnių veikloje pasireiškusį dėsningumą: „Kai tik suaktyvėja priešiškos Lietuvai jėgos ir pasidaro „karšta“, kaip mat Misiukonis ir VRM pasidaro reikalingi. Prisimenami profesiniai, tarnybiniai ryšiai su Maskva, telefono skambučiai... Tik viskas nurimsta – istorija kartojasi“[202].

Sausio įvykių metu suformuotoje G. Vagnoriaus vyriausybėje M. Misiukoniui buvo pavesta tik laikinai eiti vidaus reikalų ministro pareigas. Dar kartą dirbtinai sukurstytoje nepasitikėjimo Lietuvos vidaus reikalų ministerijos vadovybe atmosferoje ypač išryškėjo kompetencijos ir profesionalumo menkinimas policijos, apskritai vidaus reikalų institucijų darbe. Į vidaus reikalų ministro postą ėmė pretenduoti Aukščiausiosios Tarybos deputatai fizikai, ekonomistai, medikai ir kiti. Vykstanti politinė kampanija dėl Lietuvos vidaus reikalų ministerijos vadovybės neigiamai veikė vidaus reikalų sistemos darbą. 1991 m. gegužės 15 d. Panevėžyje vykęs 35 policijos komisariatų atstovų pasitarimas priėmė kolektyvinį pareiškimą[203], kuris buvo įteiktas Aukščiausiajai Tarybai ir vicepremjerui Z. Vaišvilai. Vidaus reikalų ministerijos kolegija 1991 m. birželio 13 d. pritarė šitam pareiškimui. Viename jo punktų sakoma: „Atsižvelgiant į vidaus reikalų organų darbuotojų absoliučios daugumos ir visuomenės nuomonę, objektyviai įvertinus neabejotiną vadovo ir profesinį autoritetą, siekiant išvengti neigiamų pasekmių, išsaugoti VRM sistemoje vieningumą, su minimaliais nuostoliais baigti milicijos reorganizavimą į policiją – būtina iki 1991 m. birželio 10 d. patvirtinti M. Misiukonį vidaus reikalų ministru“[204].

Vidaus reikalų ministerijos kolegija, dalyvaujant premjerui G. Vagnoriui, 1991 m. liepos 30 d. apsvarstė klausimą „Dėl situacijos apie vidaus reikalų ministeriją“. Vidaus reikalų ministras M. Misiukonis posėdyje nurodė, kad „VRM nuo 1990 m. kovo 11 d. išlaikė didžiausius egzaminus. Nepasidavėm nei kariškių, nei kitų jėgų įtakai, bandžiusiai mus nuvesti į destrukciją (...). Kiek su kariškiais išvargta! Kiek su TSRS VRM! Tačiau nesant šalies parlamento vadovybės paramos, toliau dirbti neįmanoma. Kokius penkis šešis kartus buvau pas Aukščiausiosios Tarybos Pirmininką V. Landsbergį. Jaučiasi boikotas, dėl kurio kenčia visa vidaus reikalų sistema“. Daugelio policijos komisariatų vadovai posėdyje nurodė, jog „šis klausimas iškeltas dirbtinai. Griovimo procesas

[202] Žirgų perkėloje nekeičia // Mažoji Lietuva. 1991 m. liepos 18 d.
[203] Ten pat.
[204] Liaudies sargyboje. 1991 m. gegužės 20–26. Nr. 21.

vyksta dirbtinai“. Ministras pirmininkas G. Vagnorius patarė vidaus reikalų ministrui daugiau nevaikščioti į Aukščiausiąją Tarybą, nes „čia yra politinis klausimas“, o „dėl Misiukonio kaip žmogaus jokių problemų aš neturiu. Galėčiau su juo sėkmingai dirbti“. Taip įvedus naują politiką į neseniai depolitizuotą vidaus reikalų sistemą, M. Misiukonis paliko vidaus reikalų ministro postą. Už nuopelnus vidaus reikalų sistemai Lietuvos valstybės atkūrimo laikotarpiu Vidaus reikalų ministerijos kolegijos 1991 m. rugsėjo 6 d. nutarimu jis buvo apdovanotas vardiniu garbės ginklu – kalaviju.

Aukščiausioji Taryba 1991 m. lapkričio 19 d. vidaus reikalų ministru paskyrė P. Valiuką, o nuo lapkričio 21 d. pirmuoju ministro pavaduotoju tapo J. Matonis. Naujoji Lietuvos vidaus reikalų ministerijos vadovybė įvykdė keletą policijos struktūros reorganizavimų. Svarbiausias jų buvo tas, kad augančio nusikalstamumo aplinkybėmis vidaus reikalų ministro P. Valiuko 1992 m. sausio 15 d. įsakymu Nr. 10 buvo likviduoti policijos kovos su organizuotu nusikalstamumu Lietuvoje padaliniai. Dėl to daug žinomų kriminalinės paieškos patyrusių profesionalų buvo atleista iš pareigų, perėjo į kitas tarnybas, kai kurie apskritai pasitraukė iš vidaus reikalų sistemos. Kaip viešai spaudoje nurodė buvęs pirmasis atkurtos Nepriklausomos Lietuvos vidaus reikalų ministras M. Misiukonis, naujoji „valdžia nesuprato, kiek kainuoja tikro profesionalo paruošimas valstybei ir kokios naudos, ginant įstatymus, šie žmonės gali duoti. Negalima buvo jų vaikyti vien dėl to, kad jie kitos tautybės ar anksčiau buvo partijos nariai. Tačiau kurį laiką taip buvo daroma“[205].

Naikinant šiuos padalinius, tuo pat metu buvo kuriama nauja – kontržvalgybos – tarnyba, turėjusi sekti savo kolegų darbą[206]. Pažeisdama Policijos įstatymo 14 straipsnį dėl specialiųjų policijos dalinių tiesioginio pavaldumo Policijos departamento generaliniam komisarui, G.Vagnoriaus vadovaujama Vyriausybė 1991 m. lapkričio 30 d. priėmė nutarimą Nr. 502, kuriuo greitojo reagavimo rinktinė „Aras“ buvo perduota tiesioginėn vidaus reikalų ministro žinion[207]. Pažeisdamas Policijos įstatymo 13 straipsnį, vidaus reikalų ministras ėmė skirti policijos pareigūnus eiti atsakingas vadovaujančias pareigas be Policijos departamento generalinio komisaro teikimo ir žinios[208]. Apibūdindamas naujos Vidaus

[205] R. Barauskas. M. Misiukonis: buvau mafijos ir specialiųjų tarnybų akiratyje // Lietuvos rytas. 1995 m. rugsėjo 22 d.

[206] D. Kaminskas. Medžioklė su varovais // Mažoji Lietuva. 1992 m. sausio 23 d.

[207] Ten pat.

[208] Ten pat.

reikalų ministerijos vadovybės veiklą, buvęs vicepremjeras Z.Vaišvila viešai spaudoje pareiškė, kad „vienoje iš pagrindinių teisėsaugos institucijų buvo nuklysta nuo teisingų darbo metodų ir įstatymo laikymosi. Įstatymas netapo šventu dalyku (...), išryškėjo ryšiai su nusikalstamu pasauliu. Ministro p. P. Valiuko vadovavimo metu šis procesas pasiekė savo viršūnę. Tai sakau kaip buvęs vadovas žinybos (Valstybės saugumo departamento – *aut. past.*), kuri rinko operatyvinę informaciją ir šiuo klausimu. Tai patvirtino ir jau iškeltos dėl kai kurių faktų baudžiamosios bylos, kurias tiria Prokuratūros tardytojai, tarnybinis patikrinimas dėl VRM kontržvalgybos skyriaus. Manau, tokios negerovės atsirado todėl, kad vidaus reikalų sistemoje nepavyko išvengti veiklos politizavimo (iš vieno kraštutinumo persimesta į kitą). Esu įsitikinęs, kad buvo tarnaujama politinei konjunktūrai, o gal net ir atliekami politiniai užsakymai, naudojamasi tarnybine padėtimi“[209]. Tokio aukšto valstybės pareigūno, juolab gerai informuoto apie teisėsaugos institucijų veiklą, žodžiais, matyt, abejoti nėra pagrindo.

Išrinkus Lietuvos Respublikos Seimą, naujasis vidaus reikalų ministras R. Vaitekūnas panaikino savo pirmtako padarytus reorganizavimus. Lietuvos vidaus reikalų ministerijos kolegijos posėdyje 1992 m. gruodžio 18 d. buvo prieita prie vienos nuomonės, kad mūsų šaliai nereikalinga kontržvalgyba, jog būtinas jėgų pergrupavimas, siekiant sustiprinti kovą su organizuotu nusikalstamumu. Vidaus reikalų ministro R. Vaitekūno 1993 m. vasario 23 d. įsakymu buvo reorganizuota kriminalinė policija, sukurti kovos su organizuotu nusikalstamumu padaliniai.

Taigi milicijos pertvarkymo idėja Lietuvoje brendo dar gerokai iki nepriklausomybės atkūrimo. Tačiau nesant reikiamų politinių ir socialinių sąlygų, ypač dėl vidaus reikalų institucijų sistemos ypač didelės priklausomybės nuo SSRS VRM, tuo metu buvo sunkiai įgyvendinama. Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, buvo priimtas Lietuvos Respublikos policijos įstatymas, kiti norminiai dokumentai, ir nuo 1990 m. gruodžio 11 d. prasidėjo Lietuvos milicijos reorganizavimo į policiją procesas. Nepaisant to, kad neseniai depolitizuotą miliciją buvo siekiama vėl politizuoti, milicijos pertvarkymas vyko gana sklandžiai. Milicijos darbuotojų dauguma perėjo tarnauti nepriklausomai Lietuvai. Iki 1991 m. rugsėjo mėn. milicijos reorganizavimas į policiją buvo baigtas. Policijos darbuotojų skaičius 1992 m. išaugo iki 15,3 tūkst., t. y. nuo reorganizacijos

[209] Pamirštas todėl, kad pavojingas // Tiesa. 1993 m. vasario 9 d.

pradžios padidėjo daugiau kaip du kartus. Lietuvoje buvo sukurtos penkios naujos policijos rūšys, nauji struktūriniai padaliniai ir tarnybos, pradėtas nacionalinių aukštos kvalifikacijos policijos kadrų rengimas.

Kol atsikūrusi nepriklausoma Lietuvos valstybė suformavo savo nacionalinius saugumo bei gynybos darinius, Lietuvos milicija, jos reorganizavimo į policiją metu dirbdama nepaprastai sunkiomis sąlygomis, 1990–1991 m. sugebėjo išlaikyti visuomenės rimtį ir viešąją tvarką, apginti valstybės saugumą. Nepasiduodama nei proimperinių Sovietų Sąjungos jėgų spaudimui, nei vietinių politinių jėgų įtakai, ji nuosekliai tarnavo Įstatymui ir Žmogui ir įnešė didžiulį indėlį į Lietuvos nepriklausomybės įtvirtinimą.

Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Pirmininkas V. Landsbergis Policijos dienos minėjime Vilniuje 1991 m. spalio 2 d.

II. PAGRINDINIŲ LIETUVOS POLICIJOS TARNYBŲ VEIKLA 1991–1996 METAIS

Atkūrus nepriklausomybę, Lietuvos policijai teko dirbti labai sudėtingomis ir permainingomis istorinėmis sąlygomis. Du svarbiausieji to laikotarpio istoriniai procesai – teisinės demokratinės valstybės kūrimas ir kapitalo pradinis kaupimas – darė didžiulę įtaką tiek apskritai visos visuomenės, tiek ir jos sudėtinės dalies – policijos – gyvenimui ir veiklai. Lietuvos policija oficialiai buvo depolitizuota, policijos pareigūnai negalėjo dalyvauti visuomeniniame politiniame gyvenime, politinių partijų veikloje. Tačiau 1990 m. Policijos įstatymas neapsaugojo šios teisėsaugos institucijos nuo šalyje vykstančių politinių procesų poveikio ir įtakos. Todėl prieš pradedant nagrinėti atskirų policijos rūšių veiklą ir atliktą konkrečių policijos tarnybų darbą atkūrus nepriklausomybę, reikia trumpai apžvelgti svarbiausius šalies gyvenimo įvykius ir apibūdinti to meto Lietuvos tarptautinę ir vidaus padėtį. Ji policijos veiklai 1991–1996 m. laikotarpiu darė didžiulę įtaką.

Pasaulio tautos su didžiuliu susižavėjimu sutiko lietuvių tautos išsiveržimą iš sovietinės imperijos gniaužtų. Tačiau pasaulio galingieji tiktai pritariamai linkčiojo Lietuvos nepriklausomybės atkūrimui, bet nieko konkretaus nedarė jai įtvirtinti, neskubėjo jos pripažinti. Tik 1991 m. vasario 11 d. Islandija pirmoji pripažino atkurtą Lietuvos valstybingumą. Iki antivyriausybinio komunistų pučo Maskvoje 1991 m. rugpjūčio 19–21 d. Lietuvą pripažino dar trys pasaulio valstybės – Zimbabvė, Moldova ir Kroatija. Tiktai pralaimėjus pučistams Maskvoje, prasidėjo Lietuvos tarptautinio pripažinimo maratonas. Vien 1991 m. rugpjūčio mėn. pabaigoje Lietuvą pripažino Vokietija, Austrija, Anglija, Prancūzija, Italija, Ispanija, Belgija, Danija, Švedija, Norvegija, Lenkija, Kanada, Argentina, Australija ir kitos.

Sovietų Sąjungos prezidento M. Gorbačiovo vadovaujami Kremliaus politikai Lietuvos išėjimą iš sovietinės imperijos sudėties vertino tik kaip nepaklusnių vaikų žaidimą ir ėmėsi visų priemonių, net atviros karinės agresijos, kad sugrąžintų ją atgal į imperijos sudėtį. Lietuvos policijai teko dalyvauti ginant savo šalies piliečius nuo užsienio karinės agresijos. 1991 m. sausio 11–13 d. žlugus Sovietų Sąjungos tiesioginei karinei agresijai, nuo 1991 m. balandžio 18 d. Maskva pradėjo Lietuvos ekonominę blokadą, kuri truko iki 1991 m. birželio 29 dienos. Pralaimėjus proimperinėms jėgoms 1991 m. rugpjūčio 19–21 d. pučą Maskvoje,

naujoji Sovietų Sąjungos vadovybė 1991 m. rugsėjo 6 d. pripažino Lietuvos valstybės nepriklausomybę. 1991 m. rugsėjo 17 d. Lietuva tapo Jungtinių Tautų Organizacijos nare. Rusijos prezidentui B. Jelcinui 1992 m. rugsėjo 7 d. pasirašius sovietinės kariuomenės išvedimo iš Lietuvos grafiką, 1993 m. rugpjūčio 31 d. iš Lietuvos buvo išvestas paskutinis Rusijos kariuomenės dalinys. Greta visuotinio mūsų tautos džiaugsmo dėl svetimos kariuomenės išvedimo iš Lietuvos teritorijos, Lietuvos policija pirmoji pajuto ir naujus su šiuo tarptautiniu įvykiu susijusius reiškinius. Išvedant Rusijos kariuomenę iš Lietuvos, mūsų šalyje susidarė palankios sąlygos nusikalstamoms grupuotėms pigiai įsigyti ginklų, šaudmenų, sprogmenų ir kitos karinės amunicijos, kuri buvo plačiai panaudota jų nusikalstamoje veikloje.

Sudėtinga ir sunki buvo šalies vidaus padėtis. Šalis grimzdo į gilią politinę ir ekonominę krizę. Laikydama to meto šalies padėtį dramatiška, pirmoji nepriklausomos Lietuvos Vyriausybės Ministrė pirmininkė prof. K. Prunskienė ją apibūdino kaip didžiulį chaosą, apėmusį visą mūsų šalies gyvenimą. „Jei 1988 metais man kas nors būtų pasakęs, kokia dramatiška padėtis susiklostys Lietuvoje 1991–1992 metais, – 1992 m. rugsėjo mėn. rašė prof. K. Prunskienė, – būčiau pamaniusi, kad Sąjūdis, Atgimimas nuslopinti ir vėl įsigalėjusios reakcinės komunistinės jėgos. Net pačios lakiausios vaizduotės žmogus nė sapne nebūtų susapnavęs, kad: revoliucingą ekonomikos griovimą, klupdant ją prieš Rytus ir prieš Vakarus, reiks vadinti ekonomikos reforma; nuolat keliamas kainas ir didžiulę infliaciją – rinkos ekonomika; ekstremizmą, žmonių prievartavimą ir grumtynes dėl valdžios – dorovinga politika ir demokratija; klastą ir veidmainystę – patriotizmu; politinę mafiją ir šnipus – patriotais, o jiems nepritariančius – tautos išdavikais; kad ant kiekvieno kampo Lietuvoje, šalia šmeižtų ir prakeiksmų, inkvizicinių grasinimų, kabės kryžiai ir Dievo motinos paveikslai; kad viso šio chaoso pagrindinis režisierius bus „tautos tėvas“ ir kad jam melsis ne tik didesnė pusė Parlamento, rėksminga gatvės minia, bet ir nemažai Lietuvos žmonių; kad istorijos tarpsnius daug kas skirstysime vis taip pat primityviai: „prie Smetonos“, „prie vokiečio“, „prie ruso“, „prie Landsbergio“[210]. O jeigu prie šito ekspremjerės gal kiek ir sutirštintomis spalvomis nupiešto vaizdo pridėtume dar tai, kad tuo metu Lietuvoje vyko nusikalstamas pradinis kapitalo kaupimas su visomis jo apraiškomis, kad grėsmingai reiškėsi organizuotas nusikalstamumas, turėtume beveik išsamų vidaus padėties

[210] K. Prunskienė. Iššūkis drakonui. K., 1992. P. 3.

šalyje ir tų sąlygų, kuriomis Lietuvos policijai reikėjo dirbti, užtikrinti viešąją tvarką, visuomenės rimtį ir kovoti su nusikalstamumu, vaizdą. Tai buvo Lietuvos teisėsaugos istorijos laikotarpis, kai organizuotų nusikaltėlių pasaulis galėjo beveik legaliai apsiginkluoti, ir šalį užplūdus didžiuliam skurdui ir siaučiant infliacijai, susikrauti didžiulius turtus, o teisėsauga gynė sovietinę komandinę ir žlugdė laisvos rinkos ekonomiką. Lietuvos vidaus reikalų ministerijos parengtoje pažymoje „Apie vidaus reikalų sistemos 1992–1993 metų veiklos rezultatus ir uždavinius sekantiems metams" pažymėta, jog „per 1992–1993 metus tirtos bylos akivaizdžiai rodo, kad Lietuvoje veikiančios grupuotės stengiasi internalizuoti savo ryšius ne tik Rytuose, bet ir Vakaruose. Beveik visos žinomos grupės yra gerai ginkluotos šaunamaisiais ginklais, turi šaltuosius ginklus, dujinius balionėlius, kai kuriose akcijose naudojamos policijos pareigūnų uniformos (...) Didėja nusikaltėlių agresyvumas, žiaurumas, vis dažnesni pasikėsinimai į policijos ir vidaus tarnybos pareigūnų gyvybę".

Politinei šalies padėčiai 1991–1996 m. buvo būdingas tolesnis spartus daugiapartinės sistemos kūrimasis, demokratinių institucijų kūrimas ir stiprėjimas šalyje ir dešiniųjų politinių jėgų, autoritarinio režimo šalininkų pralaimėjimas šalies piliečių referendumuose bei pirmuosiuose Seimo rinkimuose. Šiuo laikotarpiu valdžioje buvo dvi pagrindinės politinės partijos, atstovavusios šalies dešiniosioms ir kairiosioms politinėms jėgoms. Tai būsimoji Tėvynės sąjunga (Lietuvos konservatoriai) (1991–1992 m.) ir socialdemokratinės krypties Lietuvos demokratinė darbo partija (LDDP) (1992–1996 m.). Nors Lietuvos konservatorių partija formaliai buvo įsteigta tik 1993 m. gegužės 1 d., faktiškai ji šaliai vadovavo jau 1991–1992 m. laikotarpiu – dar neįforminta kaip politinė partija, veikė Sąjūdžio vardu.

Šalies demokratizavimui nagrinėjamo laikotarpio pradžioje didelę reikšmę turėjo šalies piliečių referendumai. Jau pirmame nepriklausomos valstybės referendume, kuris vyko 1991 m. vasario 9 d., daugiau kaip 90 proc. balsavusiųjų parėmė nuostatą, jog „Lietuvos valstybė yra nepriklausoma demokratinė respublika" ir kartu išreiškė savo priešiškumą autoritarinei valstybės sandarai. Šitame referendume Lietuvos piliečių išreikštas požiūris į valstybės sandarą tapo pamatu, kuriant naują Konstituciją.

Visuotiniame piliečių referendume 1992 m. spalio 25 d. buvo priimta Lietuvos Respublikos Konstitucija. Ji pradėjo veikti 1992 m. lapkričio 6 dieną. Tą pačią dieną, t.y. spalio 25 d., vyko Seimo rinkimai,

kuriuose didele balsų dauguma nugalėjo Lietuvos demokratinė darbo partija. Lietuvos Respublikos Seimo pirmasis posėdis vyko 1992 m. lapkričio 25 dieną. Tą dieną Seimo Pirmininkas A. Brazauskas pradėjo laikinai eiti Lietuvos Respublikos Prezidento pareigas. Remiantis nauja šalies Konstitucija, visuotiniuose rinkimuose 1993 m. vasario 14 d. buvo išrinktas pirmasis Nepriklausomos Lietuvos Respublikos Prezidentas. Juo tapo A. Brazauskas – už jį balsavo 60 proc. šalies rinkėjų.

1993 m. birželio 25 d. į apyvartą buvo išleisti nacionaliniai pinigai – litai.

Nagrinėjamu 1991–1996 m. laikotarpiu Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijai vadovavo M. Misiukonis (iki 1991 m. rugpjūčio 1 d.), P. Valiukas (1991 11 19–1992 12 10), R. Vaitekūnas (1992 12 12 – 1996 02 08), V. Bulovas (1996 02 23–1996 12 10). Taigi trumpiausiai šiuo laikotarpiu vidaus reikalų ministro poste dirbo V. Bulovas, o ilgiausiai, daugiau nei trejus metus, – R.Vaitekūnas.

Lietuvos Respublikos policijos generaliniais komisarais šiuo laikotarpiu dirbo P. Liubertas (1991 02 28–1994 09 05) ir J. Liaudanskas (1994 10 24–1997 01 13). Tuo pat metu jie ėjo ne tik Policijos departamento generalinio komisaro, bet ir vidaus reikalų ministro pavaduotojo ir Vidaus reikalų ministerijos sekretoriaus pareigas. Policijos generalinio komisaro pareigos buvo politizuotos.

Petras Liubertas gimė 1952 m. Molėtų raj., Kreiviškių kaime. Baigęs Molėtų vidurinę mokyklą, 1970–1974 m. studijavo Omsko aukštojoje milicijos mokykloje, 1983–1985 m. – SSRS VRM akademijoje. Vidaus reikalų sistemoje pradėjo dirbti 1970 m. spalio 1 dieną. 1974–1987 m. eidamas įvairias pareigas dirbo operatyvinį ir vadovaujantį darbą KSNG valdyboje, 1985–1987 m. buvo šios valdybos viršininko pavaduotoju. 1987 m. gegužės mėn. paskirtas Kauno miesto vidaus reikalų (milicijos) valdybos viršininku. Nuo 1989 m. dirbo Lietuvos vidaus reikalų ministro pavaduotoju, pirmuoju pavaduotoju.

Jonas Liaudanskas gimė 1947 m. Jonavos raj., Dienovidžių kaime. Baigęs Jonavos vidurinę mokyklą, mokėsi Ukmergės mechanizacijos technikume, 1983 m. baigė SSRS VRM Minsko aukštosios mokyklos Vilniaus fakulteto neakivaizdinį skyrių. 1970–1986 m. dirbo Jonavos raj. vidaus reikalų (milicijos) skyriaus automobilių inspekcijoje, kriminalinėje paieškoje, ėjo inspektoriaus, poskyrio viršininko pareigas. 1986–1991 m. Kauno miesto vidaus reikalų (milicijos) valdybos viršininko pavaduotojas, viršininkas, 1991 m. – Kauno miesto vyriausiojo policijos komisariato

Petras Liubertas
(1991 02 28 – 1994 09 05)

Jonas Liaudanskas
(1994 10 24 – 1997 01 13)

Kęstutis Šalkauskas
(1997 01 14 – 1998 06 30)

Edvardas Gružas
(1998 07 01 – 1999 06 21)

Visvaldas Račkauskas
(1999 06 22 – 2000 12 22)

Vytautas Grigaravičius
(nuo 2001 02 01)

vadovas, 1991–1992 m. – Policijos departamento Kriminalinės policijos valdybos vyresnysis komisaras. 1992–1994 m. buvo išėjęs iš tarnybos vidaus reikalų sistemoje į atsargą.

Aukščiausiosios Tarybos 1990 m. gruodžio 11 d. priimtas Policijos įstatymas nenumatė specializuotų policijos darinių, kurie kovotų su ekonominiais, finansiniais nusikaltimais. Nors šalyje ekonominė policija buvo pradėta steigti gana anksti, jau 1991 m., reorganizuojant Kovos su socialistinės nuosavybės grobstymu ir spekuliacija padalinius, bet jos veiklą šalies politikai nukreipė į laisvosios rinkos ekonomikos daigų triuškinimą, į turgus, į smulkmenas, smulkių pažeidėjų išaiškinimą ir visiškai ją nušalino nuo kovos su ekonominiu nusikalstamumu. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjo prof. V. Piesliako žodžiais tariant, 1991–1992 m. buvo ekonominių nusikaltimų rojaus metai[211], nes ekonomikos srityje viešpatavo visiškas nebaudžiamumas. Ypač masiškai buvo išgrobstytas per ištisus dešimtmečius žemdirbių darbu sukurtas kolūkių ir tarybinių ūkių turtas, kai sugriovus kolūkinę santvarką, valdžia Lietuvos kaime nieko alternatyvaus nesukūrė. Šalyje vyko nusikalstamas, purvinas pradinio kapitalo kaupimo procesas. Jo įtaka šalies socialiniam ir politiniam gyvenimui buvo didžiulė ir stabdė bei iškreipdavo pilietinės visuomenės kūrimo procesą.

Tik 1993 m. Lietuvos Vyriausybė viešai konstatavo ekonominių nusikaltimų klestėjimą mūsų šalyje[212] ir ėmė galvoti apie kovą su jais. 1997 m. buvo išleistas Policijos įstatymo pakeitimas – buvo numatyta Lietuvoje steigti tokias policijos tarnybas kaip Mokesčių policija, Specialiųjų tyrimų tarnyba, įstatymiškai apibrėžtos jų funkcijos bei uždaviniai. Iki tol čia vyravo chaosas ir valstybės ekonominių interesų ignoravimas. Todėl neatsitiktinai šalies politinės partijos šiuo laikotarpiu labiausiai rūpinosi ne tvarkos įvedimu, valstybinio turto grobstymo sustabdymu ir skaidriu privatizavimu, bet daugiausia varžėsi dėl savo įtakos policijai, kovojant dėl policijos generalinio komisaro, generalinio prokuroro ir kitų aukštų teisėsaugos ir teisėtvarkos institucijų vadovų postų. Kova vyko dėl patikimų, savų žmonių šiuose postuose tam, kad šios institucijos nesidomėtų valdžioje esančiųjų ir su jais susijusių verslo žmonių ir valstybinio ekonomikos sektoriaus valdymo ir tvarkymo reikalais.

[211] V. Piesliakas. Baudžiamoji politika Lietuvoje po 1990 m. ir jos tendencijos // Lietuvos teisės akademija. Mokslo darbai. 1999. T. 13. P. 60.

[212] Valstybės žinios. 1993. Nr. 72.

Kokios sudėtingos buvo policijos veiklos sąlygos Lietuvoje atkūrus nepriklausomybę, ypač pirmaisiais jos metais, liudija dar ir tokie reiškiniai kaip Sovietų Sąjungos VRM nuolatinis dėmesys ir pastangos daryti įtaką Lietuvos teisėsaugoje vykstantiems istoriniams pokyčiams, SSRS VRM atstovo Lietuvoje institucijos atsiradimas, Lietuvos VRM atstovo dalyvavimas SSRS VRM kolegijos posėdžiuose Maskvoje, politinių jėgų šalies viduje konfrontacijos padidėjimas 1991–1992 m. ir kaip padarinys pradėtas ką tik susikūrusios policijos kadrų valymas, kontržvalgybos institucijos sukūrimas, policijos generalinio komisaro juridinio statuso menkinimas, mėginimai atkurti Lietuvoje sovietinės milicijos valdymo modelį ir kita. Apie kai kuriuos jų šiek tiek plačiau.

Atsiliepdama į Lietuvos Vyriausybės vadovo G. Vagnoriaus 1991 m. kovo 18 d. laiške SSRS vidaus reikalų ministrui B. Pugo išreikštą norą bendradarbiauti kovojant su nusikalstamumu, SSRS VRM nuo 1991 m. birželio 13 d. paskyrė savo atstovą Lietuvai ir suteikė jam plačius įgaliojimus, tarp jų ir teisę dalyvauti Vidaus reikalų ministerijos operatyviniuose pasitarimuose, kolegijos posėdžiuose. Juo tapo milicijos pulkininkas E. Matuzanis, buvęs Vilniaus miesto vidaus reikalų valdybos viršininkas, vadovavęs VRM partinei delegacijai Lietuvos komunistų partijos XX suvažiavime ir nepritarusiai savarankiškos Lietuvos komunistų partijos susikūrimui. Nors per posėdžius SSRS VRM atstovas aktyvios pozicijos nereikšdavo, bet viską fiksuodavo ir, be abejo, pranešdavo Maskvai. E. Matuzanis iš SSRS VRM atstovo pareigų buvo atleistas žlugus antivyriausybiniam pučui Maskvoje, o nuo 1992 m. sausio 14 d. išleistas į atsargą.

Dėmesį atkreipia kai kurie šio bendradarbiavimo rezultatai. 1991 m. balandžio 27 d. abiejų šalių vidaus reikalų ministerijų atstovų pasirašytame susitikimo protokole numatyta priimti dirbti į Lietuvos policiją ne tik davusius priesaiką, bet ir neprisiekusius Lietuvos valstybei asmenis.

Be Lietuvos vidaus reikalų ministerijos vadovybės žinios 1991 m. kovo mėn. įsteigus vidaus reikalų ministro pavaduotojo kadrų reikalams etatą ir, kaip jau minėta, į jį paskyrus J. Matonį, beveik dvejus metus truko šalies policijos kadrų valymas – buvo atsikratoma nepageidaujamų pareigūnų. Archyviniai dokumentai liudija, kad iš dalies policijos kadrų valymas partiniais, nacionaliniais ir panašiais motyvais buvo vykdomas per sukurtą naują kontržvalgybos instituciją, kuriai vadovavo H. Margenis. Iš šios tarnybos darbo svarstymo Vidaus reikalų ministerijos

vadovybės pasitarime protokolo matyti, kad tik per du mėnesius ir vien tik Vilniuje ir Klaipėdoje kontržvalgyba iš policijos pašalino 167 pareigūnus. Į to meto nepageidaujamų sąrašą pateko buvę kompartijos nariai, kitataučiai ir net tie, kurių žmonos buvo ne lietuvių tautybės. Pasitarime paaiškėjo, kad šios tarnybos steigimą vietose policijos pareigūnai sutikdavo labai priešiškai – skirdavo pačias blogiausias patalpas, vengė bendrauti ir visokiais būdais ją ignoravo. Pasitarime kontržvalgybos valdybos pareigūnas A. Stončaitis atvirai prisipažino, kad „tiesiog mane gniuždo toks darbas" priešiškumo atmosferoje. 1992 m. gruodžio mėn. J. Matonis, jo paties žodžiais tariant, „įvedęs tvarką Vidaus reikalų ministerijoje, ramiai galėjo išeiti iš jos". Netrukus buvo likviduota ir kontržvalgybos tarnyba.

Lietuvos policijos sistema yra statutinė organizacija, kuri savo veiklą tvarko statutiniais pagrindais. Visų jos padalinių ir tarnybų vadovai, policijos komisarai turi didelius įgaliojimus. Ypač didžiulė valdžia yra sutelkta policijos generalinio komisaro rankose. Todėl, suprantama, nuo policijos vadovybės asmeninės sudėties, pirmiausia jos profesionalumo ir kompetencijos, policijos struktūrų valdymo demokratiškumo labai priklauso visos šalies policijos veikla, o kartu piliečių saugumas ir viešosios tvarkos užtikrinimas visuomenėje. Antra vertus, statutiniais pagrindais besitvarkanti policija yra gerokai lengviau pažeidžiama negu bet kuri kita, pvz., civilinė, institucija.

Policijos valdymas, jos generalinio komisaro juridinio statuso pasikeitimai, jo paskyrimo ir atleidimo mechanizmas Lietuvoje tuo laikotarpiu kaip veidrodyje atspindėjo teisinės demokratinės valstybės kūrimo mūsų šalyje laimėjimus ir praradimus. Nuo šio mechanizmo priklausė ne tik policijos generalinio komisaro, jo komandos, bet ir visos policijos vadovybės centre bei vietose formavimas. Kadangi šios aplinkybės turėjo didžiulę įtaką visų policijos tarnybų veiklai, prieš pradėdami jas nagrinėti, trumpai aptarsime šio mechanizmo pokyčius ir jo įgyvendinimo praktiką Lietuvoje.

Daugiau nei dešimties metų istorinė patirtis parodė, kad mūsų šalies politinės jėgos, tiek dešiniosios, tiek ir kairiosios po kiekvienų Seimo rinkimų vis labiau traukėsi nuo demokratinių policijos valdymo principų, nustatytų nepriklausomybės pradžioje. Visais būdais buvo siekiama policijos generalinį komisarą padaryti paklusniu įrankiu valdančiosios partijos rankose. Čia visų idėjinių srovių politikai, nepaisant jų ideologijos skirtumų, veikė tais pačiais metodais ir gana šiurkščiai demonstravo

politinės valdžios galią bei jos viršenybę prieš įstatymą. Pastaruoju metu net Lietuvos visuomenei teko ginti policijos generalinio komisaro instituciją nuo politikų neteisėtų veiksmų, organizuojant piketus prie valdžios įstaigų.

Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba policijos generaliniam komisarui suteikė gana aukštą juridinį statusą ir jį įtvirtino 1990 m. gruodžio 11 d. priimtame Policijos įstatyme. Pagal jį policijos generalinį komisarą paskirti ir atleisti be šalies parlamento sutikimo neturėjo teisės nei Vyriausybė, nei juo labiau vidaus reikalų ministras, nors generalinis komisaras ir buvo jo pavaduotojas. Įstatymo 12 straipsnis skelbė: „Policijos departamentui vadovauja generalinis komisaras – vidaus reikalų ministro pavaduotojas. Jį skiria ir atleidžia Vyriausybė, gavusi išankstinį Aukščiausiosios Tarybos pritarimą“[213]. Vadinasi, generalinio komisaro – vidaus reikalų ministro pavaduotojo juridinis statusas iš esmės skyrėsi nuo kitų pavaduotojų, kuriuos vidaus reikalų ministras skirdavo ir atleisdavo savo nuožiūra, nederindamas su kitomis valdžios institucijomis. Visa tai suteikė šalies policijos vadovybės veiklai tam tikro pastovumo, suteikė sąlygas jai būti daugiau mažiau savarankiška ir nepriklausoma nuo vykdomosios valdžios pokyčių, savo veikloje teikti pirmenybę įstatymų reikalavimams, o ne politikų konjunktūriniams interesams. Apskritai tai buvo pažangus ir visiškai naujas reiškinys Lietuvos policijos istorijoje.

Pažymėtina, kad pradžioje buvo laikomasi Policijos įstatymo reikalavimų, ir pirmasis policijos generalinis komisaras buvo paskirtas pagal šio įstatymo nustatytą tvarką. Apsvarsčiusi vidaus reikalų ministro teikimą, Lietuvos Vyriausybė pritarė jam ir 1991 m. vasario mėn. pateikė šį klausimą svarstyti šalies parlamentui. Tik gavus jo pritarimą, kaip jau minėta, P. Liubertas tapo pirmuoju Lietuvos policijos generaliniu komisaru. Tačiau atleisdama jį iš šio posto, vykdomoji valdžia nepaisė Policijos įstatymo reikalavimų ir šiurkščiai pažeidė jo nuostatas.

Ministras pirmininkas A. Šleževičius vienvaldiškai savo potvarkiu Nr. 508 p. 1994 m. rugsėjo 5 d. atleido P. Liubertą iš generalinio komisaro posto ne tik nepateikęs šio klausimo svarstyti Seimui ir neturėdamas jo pritarimo, bet tai padarė ir be vidaus reikalų ministro žinios, nesant jo teikimo ir nesvarsčius Vyriausybės posėdyje[214]. To meto spaudos žiniomis,

[213] Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios. 1990. Nr. 31.
[214] Respublika. 1994 m. rugsėjo 6, 7 d.; Lietuvos rytas. 1994 m. rugsėjo 7 d.

šitokio LDDP valdžios žygio iniciatoriumi buvo šalies Prezidentas A. Brazauskas, prieš keletą dienų, 1994 m. rugsėjo 2 d., kritikavęs teisėsaugos vadovus ir grasinęs juos atleisti iš pareigų už alkoholio kontrabandos klestėjimą Lietuvoje[215]. Bet tai pirmiausia buvo muitinės ir pasienio policijos darbo sritis, kurioms tuo metu vadovavo LDDP žmonės (V. Geržonas ir kiti).

Opozicinės Konservatorių partijos atstovai Seime formaliai protestavo prieš šiurkštų Policijos įstatymo pažeidimą, ragino Seimą kreiptis į Konstitucinį Teismą su reikalavimu panaikinti neteisėtą P. Liuberto atleidimą[216], bet praktiškai jokių žygių šiuo reikalu nesiėmė. To priežastis gana paprasta – turėti savo rankose visiškai paklusnų policijos generalinį komisarą konservatoriams rūpėjo ne mažiau negu tuo metu šalį valdžiusiai LDDP. Šiuo klausimu jie tik žodžiais vaidino opoziciją.

Siekdama turėti valdančiajai partijai ištikimą naują policijos vadovą ir išvengti galimų nemalonumų svarstant jo kandidatūrą Seime, LDDP valdžia skubiai pakeitė Policijos įstatymą ir supaprastino generalinio komisaro paskyrimo procedūrą. Kartu smarkiai buvo sumenkintas ir jo juridinis statusas. LDDP vadovaujamas Seimas 1994 m. spalio 12 d. priėmė Policijos įstatymo 12 straipsnio pakeitimą. Jis skelbė: „Policijos departamentui vadovauja generalinis komisaras – Vidaus reikalų ministerijos sekretorius. Jį skiria ir atleidžia Vyriausybė, vidaus reikalų ministro teikimu“[217]. Taip buvo padarytas pirmas žingsnis atgal prie buvusio milicijos valdymo modelio. Paskutinį žingsnį šia kryptimi netrukus padarė prie valdžios vairo atėjusi konservatorių ir krikdemų valdžia.

Deja, šis LDDP žygis Seime nesukėlė opozicinių partijų prieštaravimo. Jam nepritarė tik vieni socialdemokratai, tuo metu buvę opozicijoje valdančiajai LDDP.

Atskleisdamas Policijos įstatymo 12-ojo straipsnio pakeitimo esmę, socialdemokratų atstovas V. Andriukaitis Seime pabrėžė, kad „vyrauja tendencija Lietuvos policijos sistemą padaryti vėl milicija, kuri turėtų jėgos sistemos principą nuo viršaus iki apačios“[218]. Socialdemokratų partijos vadovas prof. A. Sakalas nurodė, kad „generalinis policijos komisaras yra labai svarbus pareigūnas (...), kurio rankose sukoncentruota didelė

[215] Lietuvos aidas. 1994 m. rugsėjo 9 d.

[216] Respublika. 1994 m. rugsėjo 12 d.

[217] Valstybės žinios. 1994. Nr. 82.

[218] Lietuvos Respublikos Seimo penktoji sesija. 1994 m. spalio 11 ir 12 d. 14,15 ir 16 posėdžiai. 166 sąs. P. 5.

valdžia, nuo kurios sprendimų labai priklauso tvarka valstybėje ir visų mūsų saugumas. Todėl, mūsų nuomone, jokiu būdu negalima būtų nušalinti Seimo nuo generalinio policijos komisaro skyrimo procedūros" ir jis turėtų „prisiekti Seime ir taip pabrėžtų policijos svarbą"[219].

Socialdemokratai taip pat prieštaravo LDDP valdžios sumanymui policijos generalinio komisaro pareigybę sujungti su Vidaus reikalų ministerijos sekretoriaus pareigybe, nes „vidaus reikalų ministras turėtų būti politikas, turėtų būti civilis žmogus, o ministerijos sekretoriai yra jo politinė komanda. Tuo tarpu policijos generalinis komisaras yra jėgos, ginklo žmogus, jis negali būti ministerijos sekretoriumi"[220].

Tuo metu Lietuvoje buvo susiklosčiusi tokia padėtis, kad pažeidžiant Lietuvos Konstituciją[221], Vidaus reikalų ministerijai vadovavo ne civilis politikas, o generolas (R. Vaitekūnas). Socialdemokratų nuomone, priėmus 12 straipsnį, dabar „kadrinis pareigūnas vadovauja ministerijai, savo nuožiūra „styguoja" ir ministerijos sekretorius, ir generalinį policijos komisarą ir (...) iš tikrųjų policijos sistema praktiškai vėl tampa milicijos sistema"[222]. Kadangi „ši militarinė sistema neatitinka (...) demokratijos reikalavimų ir valdymo principų"[223], socialdemokratai pareikalavo Seime vardinio balsavimo. Tačiau tai nepakeitė valdančiosios partijos nuomonės. Dauguma Seimo narių – 60 – balsavo „už", 41 – „prieš", 6 susilaikė, ir Policijos įstatymo 12 straipsnio minėtoji redakcija buvo priimta.

Prie šalies valdžios vairo 1996 m. pabaigoje atėjusių konservatorių ir krikščionių demokratų nepatenkino LDDP pasiektas policijos vadovybės pajungimas valdančiosios partijos interesams. Jie policijos generalinio komisaro juridinį statusą sumenkino ir padarė jį visiškai priklausomą nuo vidaus reikalų ministro. Lietuvos Seimo 1997 m. liepos 1 d. priimtas Policijos įstatymo 12 straipsnio pakeitimas skelbė: „Policijos departamentui vadovauja generalinis komisaras. Jį skiria ir atleidžia vidaus reikalų ministras". Generalinį komisarą paskirti galėjo vidaus reikalų ministras savo nuožiūra, nederinęs su Seimu arba Vyriausybe. Faktiškai tai buvo sovietinės milicijos valdymo modelio atkūrimas.

---

[219] Lietuvos Respublikos Seimo penktoji sesija. 1994 m. spalio 11 ir 12 d. 14,15 ir 16 posėdžiai. 166 sąs. P. 3.

[220] Ten pat. P. 9.

[221] Lietuvos rytas. 1996 m. birželio 18 d.

[222] Lietuvos Respublikos Seimo penktoji sesija. 1994 m. spalio 11 ir 12 d. 14,15 ir 16 posėdžiai. 166 sąs. P. 3, 10.

[223] Lietuvos Respublikos Seimo penktoji sesija. 1994 m. spalio 11 ir 12 d. 14,15 ir 16 posėdžiai. 166 sąs. P. 10.

Konservatorių ir krikdemų valdymo metais (1996–2000 m.) besikeičiantys vidaus reikalų ministrai turėjo vis naują policijos generalinį komisarą. Lietuvos policija buvo tiesiog priversta nuolatos prisitaikyti prie naujai atėjusių prie valdžios vairo vykdomos politikos, daugiau rūpintis išlaikyti einamas pareigas, negu ramiai dirbti teisėsaugos ir teisėtvarkos užtikrinimo darbą.

Vidaus reikalų ministras konservatorius V. Žiemelis policijos generaliniu komisaru paskyrė savo jaunystės draugą ir bendramokslį K. Šalkauską, neturėjusį darbo policijoje patirties ir dėl savo sveikatos būklės negalėjusį tarnauti policijoje[224]. To meto spaudos teigimu, jo vadovavimo Policijos departamentui metais mūsų šalies policija faktiškai neturėjo vadovo ir tiesiog buvo žlugdoma[225].

Policijos generalinio komisaro institucijos deramą reikšmę grąžino ir policijos vadovybės veiklos stabilumą ir pastovumą užtikrinti numatė Lietuvos Seimo 2000 m. spalio 17 d. priimtas Lietuvos Respublikos policijos veiklos įstatymas[226]. Jo 12 straipsnis skelbė: „Policijos departamentui vadovauja policijos generalinis komisaras. Policijos generalinį komisarą vidaus reikalų ministro siūlymu ir Vyriausybės teikimu penkerių metų kadencijai skiria ir atleidžia Respublikos Prezidentas. Policijos generalinis komisaras yra tiesiogiai pavaldus vidaus reikalų ministrui bei atskaitingas Respublikos Prezidentui". Tai buvo labai svarbus policijos generalinio komisaro institucijos sureikšminimas, kartu atsisakius jos politizavimo, t. y. generalinio komisaro pareigybė nebuvo sujungta, kaip anksčiau, nei su vidaus reikalų ministro pavaduotojo, nei su VRM sekretoriaus pareigomis. Pirmą kartą Lietuvos policijos istorijoje šiai pareigybei buvo nustatyta penkerių metų kadencija, kuriai nepasibaigus jokia valdžios institucija negalėjo atleisti policijos generalinio komisaro iš pareigų, jeigu tam nebuvo įstatyme išvardytų priežasčių ir sąlygų. Pirmą kartą policijos generalinis komisaras tapo atskaitingas tik valstybės vadovui, ir valdančioji politinė partija negalėjo jo paversti savo paklusniu įrankiu. Tai įtikinamai parodė pastarojo meto įvykiai, kai vidaus reikalų ministras J. Bernatonis pašalino V. Grigaravičių iš policijos generalinio komisaro posto. Lietuvos visuomenei pradėjus piketuoti valdžios įstaigas[227] ir Seimo specialiajai komisijai nustačius vidaus reikalų ministro

[224] Lietuvos rytas. 1998 m. gegužės 22 d.

[225] Lietuvos rytas. 1998 m. spalio 26 d.; 1999 m. vasario 10 d.

[226] Valstybės žinios. 2000 m. Nr. 90, 101.

[227] Lietuvos rytas. 2003 m. balandžio 15, 18, 24 d.; Respublika. 2003 m. balandžio 12,19, 24, 26 d.

veiksmų neteisėtumą bei viešai pareikštų kaltinimų V. Grigaravičiui nepagrįstumą[228], jis buvo sugrąžintas į policijos generalinio komisaro postą. Valdančiosios LDDP pirmininko pavaduotojas J. Bernatonis buvo priverstas atsistatydinti iš vidaus reikalų ministro pareigų.

Nagrinėjamo laikotarpio Lietuvos policijai, visoms jos rūšims ir tarnyboms buvo būdinga keletas bendrų bruožų.

Pradžioje visų Lietuvos policijos rūšių uniforma buvo vienoda. Nuo 1994 m. sukūrus naują policijos rūšį – pasienio policiją, ji netrukus turėjo savo uniformą. Pačioje pradžioje, kaip jau minėta, Lietuvos policija neturėjo savo uniformos ir vilkėjo senąją sovietinės milicijos uniformą, bet su Lietuvos Respublikos simbolika. Vilniaus miesto gyventojai pagal šią simboliką iki 1991 m. rugpjūčio mėn. pabaigos miesto gatvėse ir atskirdavo savąją policiją nuo sovietinei imperijai tarnavusių omoninkų.

Nauja Lietuvos policijos uniforma pasirodė 1991 m. birželio – liepos mėn., o 1991 m. spalio 9 d. vidaus reikalų ministro įsakymu Nr. 438 buvo patvirtintos jos dėvėjimo taisyklės. Tuo pat metu pasirodė ir naujai – juoda ir balta spalva – perdažyti policijos automobiliai su Lietuvos policijos herbu ant durelių. Žmonės su pasididžiavimu žiūrėjo į savą policiją, jaunus ir žvalius pareigūnų veidus.

Pirmasis viešas pasirodymas su Lietuvos policijos uniforma 1991 m. birželio 20 d. Iš kairės: Kelių policijos komisaras V. Jonikas, Kelių policijos valdybos vyr. komisaras R. Oleka, Respublikinės policijos vyriausiasis komisaras L. Vasiliauskas Kelių policijos valdyboje pradedant taikomosios daugiakovės varžybas

[228] Valstybės žinios. 2003. Nr. 43.

Nagrinėjamu 1991–1996 m. laikotarpiu smarkiai augo policijos darbuotojų skaičius. Mūsų šalies nepriklausomybės atkūrimo išvakarėse, 1990 m. sausio 1 d. Lietuvoje buvo 6,7 tūkst. milicijos darbuotojų iš tuo metu turėtų 7,2 tūkst. etatų, o 1992 m. policijos darbuotojų skaičius pasiekė 12,8 tūkst., 1997 m. – 17,9 tūkst. žmonių. Lietuvos policija netrukus tapo viena gausiausių Europos šalyse.

Smarkiai padidinus etatų skaičių, į policiją plūstelėjo didžiulė masė naujų žmonių, kurie neturėjo patyrimo ir nebuvo pasirengę dirbti šitoje teisėsaugos srityje. Tai neišvengiamai lėmė policijos atliekamo darbo profesinio lygio kritimą ir kitus neigiamus reiškinius.

Šiuo laikotarpiu įvyko svarbių ir policijos tarnybų vidaus organizacinės struktūros pokyčių. Kaip jau minėta, miliciją reorganizuojant į policiją, 1990–1991 m., buvo gerokai pakeistas policijos valdininkų ir eilinių policininkų santykis pastarųjų naudai, lyginant jį su sovietmečiu buvusiu milicijos karininkų ir eilinių milicininkų santykiu. Tačiau pirmaisiais nepriklausomybės metais priimtas pareigybinis modelis policijos tarnybose netrukus buvo pakeistas – mažinant eilinių policininkų padidintas policijos valdininkų skaičius. Ypač smarkiai padidėjo policijos komisarų skaičius šalyje. Vidaus reikalų ministro generolo R. Vaitekūno 1994 m. lapkričio 9 d. įsakymu Nr. 778 policijos komisarų skaičius buvo padidintas daugiau negu dvigubai.

Iki tol vienas vyresnysis policijos komisaras galėjo būti tik tose tarnybose, kurios turėjo daugiau kaip 400 etatų, o pagal 1994 m. lapkričio 9 d. įsakymą ši norma buvo sumažinta iki 250 etatų, t. y. beveik dvigubai. Anksčiau, pvz., viešojoje policijoje komisaro pareigybė galėjo būti tik respublikinio pavaldumo miestuose, didžiausiuose rajonuose – tik komisaro inspektoriaus, o visuose kituose rajonuose – vyresniojo inspektoriaus, o dabar policijos komisaro pareigybės buvo įvestos visur be išimties, jei tik tarnyba turėjo 250 etatų, ir dar buvo įvesta komisaro inspektoriaus pareigybė visur, jei tarnyba turėjo nuo 100 iki 250 etatų. Policijos rikiuotės padaliniuose taip pat buvo dvigubai padidintas policijos komisarų, vyr. inspektorių skaičius. Anksčiau komisaras buvo skiriamas vadovauti rinktinei tik tada, kai ji turėjo daugiau kaip 300 darbuotojų, batalionui skiriamas komisaras inspektorius, jei jame buvo nuo 60 iki 299 darbuotojų, o pagal 1994 m. lapkričio 9 d. įsakymą komisaras skiriamas turint 201 etatą, bataliono komisaras inspektorius – 91–200 etatų, vyr. inspektorius – 51–90 etatų (iki tol buvo 60–149 etatai). Dabar rinktinei, kurioje yra daugiau kaip 500 etatų, vadovauja

ne komisaras, o jau vyresnysis komisaras, taip pat čia dvigubai padidintas komisarų, komisarų inspektorių, inspektorių ir jaunesniųjų inspektorių skaičius. Taigi policijos struktūriniams padaliniams vadovauti buvo nustatytas ne tik viena pakopa aukštesnis pareiginis laipsnis (kai kur – dviem pakopom ir daugiau), bet ir tuose padaliniuose esančių žmonių skaičius šiuo požiūriu sumažintas dvigubai ir dar daugiau.

Apie šių 1994 m. įvestų naujų normatyvų mokslinį pagrįstumą negalima kalbėti. Įvedus juos, mūsų šalies policijoje dirbo 40 proc. policijos valdininkų ir 40 proc. eilinių policininkų. Lietuva tapo policijos komisarų šalimi. Tai buvo policijos inspektoriaus ir ypač policijos komisaro pareigybių, komisaro valdymo funkcijos nuvertinimas. Aukščiausio rango policijos komisarai, ypač didžiųjų miestų gatvėse, dažnai ėmė vykdyti inspektoriaus ir net vyresniojo policininko funkcijas.

Valdymo funkcijos policijoje buvo supainiotos arba net sutapatintos su darbinėmis vykdomosiomis funkcijomis. Kaip šia prasme įvykdytoji reforma iškreipė vidinę pareigybinę struktūrą policijos padaliniuose, matyti iš susidariusios padėties vietose. Pvz., iki reformos Šiaulių miesto vyriausiojo policijos komisariato 584 žmonių kolektyvui vadovavo 14 policijos komisarų, o ilgainiui, iki galo įvykdžius reformą, 536 pareigūnams vadovavo 50 policijos komisarų, t. y. vidutiniškai kiekvienai dešimčiai pareigūnų teko po vieną komisarą.

Įvedus šiuos normatyvus, t. y. įgyvendinus vidaus reikalų ministro R. Vaitekūno 1994 m. lapkričio 9 d. įsakymą Nr. 778, valstybės biudžeto išlaidos šalies policijai išlaikyti padidėjo. Tačiau Lietuvos pavertimas policijos komisarų šalimi buvo tik pirmas nepagrįstas žingsnis, iškreipęs padėtį šalies policijoje ir apsunkinęs valstybės biudžetą. Tam tikras lenktyniavimas – kas policijai duos daugiau – tarp šalies politinių partijų tęsėsi ir toliau. 1996 m. rudenį po Seimo rinkimų prie šalies valdžios vairo atėjus Konservatorių ir Krikščionių demokratų partijoms, buvo žengtas dar vienas neatsakingas žingsnis. Vidaus reikalų ministru tapus V. Žiemeliui, buvo nepaprastai padidinti policijos valdininkų, ypač komisarų, atlyginimai. Per trejus ketverius metus jie išaugo apie dešimt kartų. Lietuvos policijos laikraštis „Sargyba" tai viešai pavadino pasityčiojimu iš dabartinės ekonominės padėties, nes „nei ekonomika, nei gyvenimo lygis per tuos metus tiek nepagerėjo"[229]. Atotrūkis tarp eilinių policininkų ir komisarų atlyginimų buvo daugiau nei dešimteriopas. Dar

[229] Sargyba. 2000 m. liepos 27 d. Nr. 30.

Popiežiaus Jono Pauliaus II vizito į Lietuvą organizavimo 1993 m. rugsėjo mėn. VRM štabas.
I eilėje iš kairės: policijos generalinis komisaras P. Liubertas, vidaus reikalų ministras R. Vaitekūnas, ministro pavaduotojai A. Svetulevičius ir V. Skapcevičius;
II eilėje: Valstybės saugumo departamento direktoriaus pavaduotojas A. Tekorius, kriminalinės policijos vyriausiasis komisaras V. Račkauskas, kunigas K. Latoža, policijos generalinio komisaro referentas A. Soldatenko, Kauno VPK vyr. komisaras G. Aleksonis, Kauno VPK komisarai A. Ruzgas ir G. Žemaitis

Spaudos konferencijoje po popiežiaus Jono Pauliaus II vizito Lietuvoje 1993 m. rugsėjo mėn. į žurnalistų klausimus atsakinėja metropolitas Audrys Juozas Bačkis ir policijos generalinis komisaras P. Liubertas

ryškesnis jis buvo lyginant su kitų sričių specialistais. Pvz., universiteto aukščiausios kvalifikacijos specialisto – profesoriaus, turinčio du mokslinius laipsnius ir ketverto dešimtmečių mokslinio ir pedagoginio darbo patirtį pagal Lietuvos Vyriausybės nustatytą pareigybinių atlyginimų skalę tarnybinio atlyginimo koeficientas buvo 21,5, o neseniai masiškai „iškeptų" komisarų, neturinčių nė keleto metų darbo patirties ir niekaip nepakėlusių savo kvalifikacijos – šis koeficientas siekė 30 ir daugiau. Išties tai ryškus to meto šalies politikų neatsakingai priimtų sprendimų pavyzdys.

Sukūrus šalyje nepaprastai išpūstą ir labai brangiai mokamą policijos valdymo aparatą, jis tapo sunkiai pakeliama našta valstybės biudžetui. Neatsitiktinai šios reformos netrukus atvedė policiją prie logiškos pabaigos. Policijos įstaigoms ėmė stigti lėšų ne tik mokesčiams užmokėti už patalpų šildymą, elektrą, telefono ryšį, darbuotojų atlyginimams, bet ir būtiniausiam darbui atlikti – atskleisti nusikaltimus, sekti nusikaltėlius, nuvykti (dėl benzino trūkumo) į nusikaltimo vietą.

Antra vertus, smarkiai padidinus valstybės biudžeto išlaidas policijai išlaikyti, bet nepakėlus jos kvalifikacinio lygio, nuo to jos darbo efektyvumas nepadidėjo, nusikalstamumas šalyje be perstojo ir toliau augo, daug nusikaltimų likdavo neišaiškintų, nusikaltimų prevencija nebuvo vykdoma, prevencijos įstatymas nepriimtas iki šiol.

Pasibaigus popiežiaus Jono Pauliaus II vizitui Lietuvoje susitikimas Vilniuje, Nuncijantūroje 1993 m. rugsėjo mėn.

Iš 4 lentelės matyti, kad 1992 m. pagal darbuotojų skaičių pati didžiausia buvo viešoji policija. Jai priklausė 3,6 tūkst. žmonių, arba 28,1 proc. visų šalies policijos darbuotojų. Po jos ėjo savivaldybių (26 proc.), kriminalinė (13,1 proc.), apsaugos (12,7 proc.), kelių (11,7 proc.) ir „kitos" (5,1 proc.) policijos tarnybos. Vidaus reikalų ministerijai perėmus iš Krašto apsaugos ministerijos valstybės sienų apsaugą, 1994 m. buvo sukurta nauja policijos rūšis – pasienio policija. Ji netrukus pagal darbuotojų skaičių tapo gausiausia. Pasienio policijoje 1997 m. dirbo 3,6 tūkst. žmonių, o tai buvo 22 proc. visų šalies policijos darbuotojų.

4 lentelė. Lietuvos policijos darbuotojai 1992–1997 m. (tūkst.)

Eil. Nr.	Policijos rūšis	1992		1995		1997	
		skaičius	proc.	skaičius	proc.	skaičius	proc.
1.	Viešoji	3,6	28,1	3,3	19,7	3,0	16,8
2.	Savivaldybių	3,3	26,0	3,6	21,9	3,5	19,6
3.	Kriminalinė	1,7	13,1	2,5	15,0	2,6	14,8
4.	Kelių	1,5	11,7	1,5	9,0	1,5	8,5
5.	Apsaugos	1,6	12,7	1,9	11,6	1,6	9,4
6.	Transporto	0,4	3,3	0,4	2,3	0,4	2,4
7.	Pasienio			2,8	16,4	3,6	22,0
8.	Kitos tarnybos	0,7	5,1	0,7	4,1	0,9	6,5
	Iš viso:	12,8	100	16,7	100	17,1	100

Per šį laikotarpį taip pat išaugo kriminalinė policija – nuo 1,7 tūkst. iki 2,6 tūkst. žmonių, arba nuo 13,1 (1992 m.) iki 14,8 proc. (1997 m.) visų policijos darbuotojų. Kitų policijos rūšių pareigūnų skaičius, išskyrus „kitas tarnybas", per šį laikotarpį sumažėjo. Savivaldybių policijoje 1997 m. dirbo 19,6 proc., viešojoje – 16,8, apsaugos – 9,4, kelių – 8,5 proc. visų Lietuvos policijos darbuotojų. Per visą nagrinėjamą laikotarpį mažiausia pagal darbuotojų skaičių buvo transporto policija. Ji 2001 m. buvo apskritai likviduota.

Nagrinėjamu laikotarpiu Lietuvos policija išgyveno nemažai įvairių reformų ir pertvarkų. Tačiau kai kurių ekspertų nuomone, nemažai jų buvo atlikta nepagrįstai, nežinant ir neskaičiuojant, kiek jos kainuos mokesčių mokėtojams. Išaugus įvairių tarnybų skaičiui, ypač kriminalinėje

policijoje, jos ėmė dubliuoti viena kitą. Specialistų nuomone, mūsų šalies policijos institucijų veikla apskritai buvo pernelyg centralizuota, Policijos departamento aparatas nepaprastai išpūstas. Jo etatai prilygo tokio stambaus policijos padalinio kaip Klaipėdos vyriausiasis policijos komisariatas etatams, o biudžeto išlaidos departamentui išlaikyti buvo per 40 mln. litų, o tai prilygo Šiaulių, Panevėžio ir Alytaus miestų policijos įstaigų išlaidoms.

Policijos pareigūnų skaičius, tenkantis 10-čiai tūkst. gyventojų, arba policijos tankumas šalyje, atskirose vietovėse buvo labai skirtingas. Vidutiniškai 10-čiai tūkst. gyventojų 1993 m. teko 42,9 policijos darbuotojų, Panevėžyje – 43,7, Kaune – 45,9, Šiauliuose – 50,8, Klaipėdoje – 60,9, o Vilniuje – tik 39,2. Tuo tarpu nusikalstamumo lygis Vilniuje buvo vienas aukščiausių šalyje – 179,6 kriminaliniai nusikaltimai 10-čiai tūkst. gyventojų, o Panevėžyje – 111,1, Šiauliuose – 124,1, Kaune – 152,6, Klaipėdoje – 186,8.

Antroje monografijos dalyje aptarsime ne tik atskirų policijos struktūrų organizacinę raidą nagrinėjamu laikotarpiu, bet ir jų praktinę veiklą, t. y. kasdienį policijos pareigūnų darbą, vykdant visuomenės socialinį užsakymą – užtikrinti visuomenės viešąją tvarką, rimtį ir saugumą.

Pirmasis Lietuvos policijos vadovų vizitas užsienyje: policijos generalinis komisaras P. Liubertas ir Lenkijos VRM sekretorius, vėliau – Lenkijos ambasadorius Lietuvoje J. Vidacki 1991 m. balandžio mėn. Varšuvoje

Lietuvos policijos delegacija tarptautinėje konferencijoje Varšuvoje 1992 m. rugsėjo mėn.

Iš kairės: Izraelio policijos ministras M. Shahal, Lietuvos policijos generalinis komisaras P. Liubertas ir policijos vadovas J. Terner 1992 m. rugsėjo mėn. Jeruzalėje

Viešoji policija

Viešoji policija – tai viena svarbiausių policijos rūšių, palaikanti visuomeninę tvarką šalyje. Viešosios policijos tikslas ir paskirtis – užtikrinti viešąją tvarką ir rimtį įstatymų numatytais atvejais, taip pat ir respublikiniuose renginiuose; teikti pagalbą prokuratūrai ir tardymo organams tiriant nusikaltimus; padėti teismams nagrinėjant bylas ir vykdant teismų sprendimus; kitoms valstybės įstaigoms (valstybės kontrolės, valstybinėms inspekcijoms ir kt.) – sprendžiant joms pavestus uždavinius; Vyriausybės pavedimu saugoti valstybines įstaigas ir kitus svarbius objektus. Viešajai policijai taip pat pavesta prižiūrėti, kad būtų laikomasi nustatytos tvarkos realizuojant, įgyjant ir saugant šaunamuosius ginklus, sprogstamąsias medžiagas ir kitus leidimų sistemos reglamentuojamus daiktus ir medžiagas; organizuoti ir vykdyti sulaikytųjų asmenų apsaugą ir konvojavimą, kontroliuoti areštinių, daboklių, priėmimo ir paskirstymo punktų veiklą.

Atkūrus nepriklausomybę, viešoji policija Lietuvoje atsirado pertvarkant sovietinės valdžios metais buvusios viešosios tvarkos apsaugos milicijos struktūrinius padalinius.

Sovietmečiu viešosios tvarkos apsaugos milicija buvo gausiausia pagal darbuotojų skaičių milicijos tarnyba ir buvo gana plati bazė viešajai policijai formuoti. Ji 1990 m. turėjo 1959 etatus, iš jų 338 karininkų ir 1621 eilinių milicininkų, o tai sudarė atitinkamai 17,3 ir 82,7 proc. visų šios tarnybos milicijos pareigūnų.

Naujai sukurtos Policijos departamento Viešosios policijos valdybos pirmtakas buvo Vidaus reikalų ministerijos Viešosios tvarkos apsaugos valdyba, kuriai ilgą laiką vadovavo milicijos pulkininkas A.Vilkas. Ją sudarė vadovybė, tarnybos skyrius, patrulinės-postinės tarnybos poskyris, specialiųjų tarnybų poskyris, pasų skyrius, kanceliarija bei vizų ir užsieniečių registracijos skyrius. Pastarasis 1992 m. sausio 16 d. vidaus reikalų ministro įsakymu Nr. 24 buvo likviduotas, ir jo vietoje buvo įkurta emigracijos ir imigracijos tarnyba prie Vidaus reikalų ministerijos, vėliau tapusi Migracijos departamentu.

Teritoriniuose (rajonų) vidaus reikalų skyriuose ir poskyriuose viešosios tvarkos apsaugos miliciją sudarė patrulinė-postinė tarnyba, apylinkių inspektoriai ir leidimų sistemos inspektoriai. Vilniaus miesto vidaus reikalų valdyboje tuo metu buvęs patrulinės tarnybos batalionas dabar tapo patrulinės tarnybos rinktine, administracine tvarka suimtų asme-

nų skyrius ir asmenų, sulaikytų už valkatavimą, priėmimo-paskirstymo punktas tapo priėmimo-paskirstymo punktu, laikinai suimtųjų izoliatorius buvo pavadintas dabokle, buvęs atskirasis konvojaus būrys tapo Vilniaus miesto vyriausiojo policijos komisariato konvojaus būriu ir dar naujai buvo sukurtas viešosios policijos skyrius. Patrulinė tarnyba tapo svarbiausia sostinės viešosios policijos struktūrine dalimi, kuri vienijo penkias kuopas, tarp jų mobilios paskirties ir specialiųjų objektų kuopas ir raitosios policijos būrį. Raitosios policijos įvedimas buvo labai aktuali Vilniaus miestui naujovė. Šalies sostinėje nuolat vyksta daug kultūrinio ir kitokio pobūdžio renginių, į kuriuos suvažiuoja žmonių iš visos Lietuvos, ir policininkai su žirgais turi gerokai daugiau galimybių nekliudomai saugoti viešąją tvarką ir rimtį, nors ir labai daug žmonių būtų susitelkę aikštėse ar kitose vietose.

Pagal Aukščiausiosios Tarybos–Atkuriamojo Seimo 1990 m. gruodžio 11 d. priimtą Policijos įstatymą viešoji policija yra viena iš respublikinės policijos rūšių. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1991 m. birželio 28 d. nutarimu Nr. 225 buvo patvirtinti Vidaus reikalų ministerijos Policijos departamento ir atskirų policijos rūšių valdybų nuostatai[230]. Juose pasakyta, kad Policijos departamentas yra aukščiausiasis Lietuvos Respublikos policijos valdymo organas, vadovaujantis respublikinei ir savivaldybių policijai. Jo sistemoje sudaromos kriminalinės, viešosios, kelių, transporto ir savivaldybių policijos valdybos, kurioms pavedama vadovauti atitinkamoms policijos rūšims.

7 schema. Viešosios policijos valdymo schema 1991–1992 metais

[230] Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios. 1991. Nr. 22.

Iš 7 schemos matyti, kad pagal Viešosios policijos valdybos nuostatus pagrindinis šios policijos rūšies struktūrinis padalinys vietose, t. y. miestų ir rajonų policijos komisariatuose, buvo viešosios policijos skyrius, o mažesniuose – viešosios policijos pareigūnai. Viešosios policijos valdybai taip pat buvo pavesta koordinuoti ir greitojo reagavimo rinktinės „Aras" bei valstybinių įstaigų ir kitų svarbių objektų apsaugos rinktinės „Skydas" veiklą. Abi šios rinktinės tiesiogiai buvo pavaldžios Policijos departamento generaliniam komisarui. Rinktinė „Aras" 1993 m. iš Viešosios policijos valdybos pavaldumo perėjo Kriminalinės policijos valdybos žinion. Pradžioje „Aro" rinktinei vadovavo P. Valiukas, o 1991 m. lapkričio 19 d. jam tapus vidaus reikalų ministru, – komisaras P. Burdelis, vėliau – komisaras J. Lazarenka.

Vadovaujantis Lietuvos Vyriausybės 1991 m. nutarimu Nr. 465 „Dėl atvykstančių į Lietuvos Respubliką oficialių užsienio valstybių asmenų, jų gyvenamųjų patalpų, turto bei transporto priemonių apsaugos"[231] Policijos departamentas 1991 m. kovo 29d. išleido įsakymą Nr. 97 „Dėl Policijos departamento Viešosios policijos Valstybinių įstaigų ir kitų svarbių objektų apsaugos rinktinės sudarymo". Šiuo įsakymu buvo sudaryta speciali valstybinių ir kitų svarbių objektų apsaugos rinktinė viešosios policijos sudėtyje. Policijos departamento 1991 m. spalio 23 d. įsakymu Nr. 460 šiai rinktinei buvo suteiktas „Skydo" pavadinimas. Rinktinei „Skydas" vadovavo komisaras J. Dervinis. Jos sudėtyje buvo sudaryta atskira kuopa užsienio valstybių atstovybių Lietuvoje apsaugai. Iš šitos kuopos netrukus išaugo nauja rinktinė – „Vytis". Vidaus reikalų ministro 1993 m. sauso 12 d. įsakymu Nr. 16 „Dėl Vidaus reikalų ministerijos viešosios policijos apsaugos rinktinės „Skydas" reorganizavimo" vietoj šios rinktinės buvo sudarytos dvi rinktinės – Apsaugos policijos valdybos rinktinė „Skydas" ir viešosios policijos užsienio valstybių atstovybių apsaugos rinktinė „Vytis". Tuo pačiu įsakymu buvo patvirtinti rinktinės „Vytis" nuostatai, kuriuose nustatyta rinktinės paskirtis, struktūra, uždaviniai, funkcijos, pareigūnų teisės ir pareigos. Rinktinei „Vytis" vadovauti buvo pavesta Vilniaus miesto vyriausiojo policijos komisariato viešosios policijos skyriaus komisarui E. Kaliačiui.

Prie Viešosios policijos valdybos buvo sukurtas atskiras ūkiskaitinis padalinys – Apsaugos policijos valdyba, kuri turėjo užtikrinti juridinių ir fizinių asmenų turto ir asmens apsaugą remiantis sudarytomis sutartimis. Viešosios policijos valdybai buvo pavesta kuruoti apsaugos

[231] Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios. 1991. Nr. 34.

policijos veiklą. Pagal 1994 m. patvirtintus Apsaugos policijos nuostatus, ši policijos rūšis pasidarė pavaldi Viešosios policijos valdybai ir tapo savarankišku struktūriniu policijos padaliniu.

Vidaus reikalų ministro 1992 m. sausio 30 d. įsakymu Nr. 61 buvo patvirtinti Lietuvos Respublikos miestų ir rajonų policijos komisariatų pavyzdiniai nuostatai, o 1995 m. kovo 2 d. įsakymu Nr. 262 – Nuostatai. Juose buvo nustatyti pagrindiniai policijos, taip pat ir viešosios, uždaviniai ir veiklos kryptys.

Atsižvelgiant į viešosios policijos uždavinius ir pagrindines veiklos kryptis, buvo nustatyta ir atitinkama jos vidinė organizacinė struktūra. Šalies didžiųjų miestų policijos komisariatų viešosios policijos skyriai susidėjo iš patrulinės tarnybos, konvojavimo, leidimų sektorių, priėmimo ir paskirstymo punkto ir raštinės. Tokia pati vidinė organizacinė struktūra buvo ir Policijos departamento Viešosios policijos valdyboje. Čia taip pat buvo atatinkami skyriai: patrulinės tarnybos (nuo 1992 m. – tarnyba), konvojavimo ir specialių įstaigų (nuo 1992 m. – sektorius, nuo 1994 m. – poskyris); sektoriai – leidimų sistemos (nuo 1994 m. – poskyris) ir analitinis (nuo 1992 m. – informatikos poskyris).

Baltijos valstybinių jėgos struktūrų vadovų kursai Vašingtone 1993 m. kovo mėn. Lietuvos delegacijos atstovai, iš kairės: Valstybės saugumo departamento direktoriaus pavaduotojas J. Jurgelis, Policijos departamento Kriminalinės policijos vyr. komisaras J. Rimkevičius, Policijos generalinis komisaras P. Liubertas, Policijos departamento vyr. komisaras B. Lazutka, Respublikos Prezidento patarėjas A. Sadeckas, VRM pulko vadas S. Madalov

Bendradarbiavimo sutartį 1993 m. liepos mėn. pasirašo Lietuvos vidaus reikalų ministras R. Vaitekūnas ir Baltarusijos vidaus reikalų ministras V. D. Jegorovas

Europos šalių policijos vadovų konferencija Londone 1992 m. gegužės mėn.
Iš kairės: Lietuvos policijos vadovas P. Liubertas, Rygos – V. Bugaj, Londono – P. Imbert, Estijos – J. Nurme

Šalies viešosios policijos vadovu, t. y. Viešosios policijos valdybos vyresniuoju komisaru, 1991 m. kovo 5 d. buvo paskirtas buvęs Vidaus reikalų ministerijos viešosios tvarkos apsaugos valdybos tarnybos skyriaus viršininkas V. Navickas. Jis vadovavo Lietuvos viešajai policijai visą nagrinėjamąjį laikotarpį. Vidaus reikalų ministro 1992 m. sausio 2 d. įsakymu buvo įsteigta vyresniojo komisaro pavaduotojo pareigybė. Viešosios policijos valdybos komisaru buvo paskirtas S. Paskačius.

Policijos departamento Viešosios policijos valdybos struktūrą pagal vidaus reikalų ministro 1991 m. balandžio 22 d. įsakymą, kaip jau minėta, sudarė vadovybė, du skyriai ir du sektoriai. Patrulinės tarnybos skyriui 1991–1995 m. vadovavo E. Kisielius, A. Šliužas, A. Januška, konvojavimo ir specialiųjų įstaigų skyriui – G. Šeikis, A. Medelis, V. Martyšius, leidimų sistemos sektoriui – A. Čipkus, analitiniam sektoriui – Ž. Matvejeva, K. Dikas.

Atsižvelgiant į policijos struktūrinio padalinio dydį, vietiniuose policijos komisariatuose buvo sukurti respublikinės viešosios policijos skyriai (sektoriai) arba atskiro padalinio nebuvo, o tik keletas viešosios policijos pareigūnų. Didžiuosiuose Lietuvos Respublikos miestuose – Vilniuje, Kaune, Klaipėdoje – buvo sukurti viešosios policijos skyriai, Šiauliuose, Panevėžyje, Alytuje, Marijampolėje viešąją tvarką saugojo patrulinės tarnybos kuopos, o kituose šalies rajonuose – patrulinės tarnybos būriai arba po keletą viešosios policijos pareigūnų.

Lietuvos miestų ir rajonų viešajai policijai 1991–1995 m. vadovavo: Vilniaus miesto – E. Kaliačius, Č. Šidagis, A. Sutkevičius, Kauno miesto – A. Zuzevičius, A. Ruzgas, Klaipėdos miesto – R. Kavaliauskas, D. Smatavičius, K. Bukys, R. Mačiulaitis, Šiaulių miesto – V. Janavičius, S. Praspaliauskas, Panevėžio miesto – R. Urbonas, E. Vitoško, A. Samas, Alytaus miesto ir rajono – A. Kazakevičius, J. Valiūnas, Marijampolės miesto ir rajono – V. Barauskas, V. Jašinskas, H. Nagrodskis, Druskininkų miesto – V. Biekša, Palangos miesto – G. Kairys, A. Šerpytis, Neringos miesto – R. Vytautas, A. Juknaitis, V. Paukštys, Birštono miesto – V. Raišys, P. Petkevičius, Visagino miesto – I. Aleksiejevas; Akmenės rajono – R. Aukštuolis, Anykščių – S. Jurgelionis, Biržų – V. Šeškas, R. Gelažnykas, Ignalinos – S. Kasparovič, J. Dubaka, V. Sidorenko, Jonavos – V. Nurulin, A. Kruolis, J. Ščiupakovas, Joniškio – A. Žąsinas, Jurbarko – J. Laugalys, Kaišiadorių – S. Šimkūnas, V. Matačiūnas, A. Daukša, Kauno – A. Taučas, Kelmės – O. Romanovas, A. Gajauskas, Kėdainių – D. Švarcas, A. Baltuškevičius, Klaipėdos – R. Sidabras,

A. Šeibelis, Kretingos – K. Rapalis, J. Stonys, Kupiškio – A. Krestov, J. Vogulis, Lazdijų – A. Berkmonas, K. Burba, Mažeikių – V. Fedorenko, Molėtų – L. Kazlauskas, R. Pelakauskas, Pakruojo – J. Ingelevičius, A. Dervinis, Panevėžio – J. Vaivada, V. Čiamolonskas, V. Grigaliūnas, Pasvalio – R. Antanavičius, R. Ruplėnas, Plungės – K. Dobrovolskas, Prienų – J. Ulevičius, R. Lisauskas, Radviliškio – S. Laurušonis, G. Čerba, Raseinių – K. Mačiulaitis, K. Vaivada, Rokiškio – J. Kvedaravičius, V. Maračinskas, Skuodo – A. Armalis, Šakių – J. Motekaitis, K. Škleinikas, P. Balčiūnas, Šilalės – S. Mikutis, A. Laurinavičius, S. Mikutavičius, Šilutės – S. Mickevičius, Širvintų – J. Petkevičius, E. Piškinas, Švenčionių – V. Tijūnėlis, G. Misiūnas, Tauragės – A. Radžius, Telšių – K. Kerpauskas, A. Rukšėnas, Trakų – A. Kotenkov, Ukmergės – E. Balčiūnas, Utenos – A. Baranauskas, V. Bivainis, Varėnos – J. Gelažauskas, V. Kaminskas, Vilkaviškio – A. Miliauskas, Vilniaus – J. Kuzmickij, V. Juchnevič, Zarasų – R. Dudėnas, V. Kšenavičius.

Nagrinėjant viešosios policijos veiklos naujos norminės bazės sukūrimo klausimą, reikia pažymėti, kad valdžios viršūnėse vykstant kovai dėl vidaus reikalų ministro ir kitų šios sistemos aukštų valdininkų postų, atsisakant „nesavų" žmonių paslaugų, apie pora metų atkūrus nepriklausomybę Vidaus reikalų ministerija iš esmės nerengė poįstatyminių aktų. Todėl policijos tarnybos neturėjo daugelio svarbių instrukcijų, nuostatų, taisyklių ir kitų norminių dokumentų, reglamentuojančių policijos veiklą[232]. Naujų instrukcijų nebuvo, senosios teoriškai negaliojo, bet praktiškai jomis buvo vadovaujamasi.

Pirmieji norminiai aktai, reglamentavę viešosios policijos tarnybų veiklos tvarką, buvo skirti leidimų sistemai. Skirtingai nuo kitų, jie pasirodė netrukus po to, kai buvo atkurta nepriklausomybė. Tai lėmė šių gyvenimo sričių specifika – buvo būtina kuo skubiau ir neatidėliojant reglamentuoti veiklą šioje srityje.

Leidimų sistema – tai administracinės teisės normomis nustatyta tvarka gaminti, įgyti, naudoti, saugoti, vežti griežtai nustatytus daiktus ir medžiagas, taip pat kai kurių įmonių ir įstaigų ypatinga įkūrimo ir funkcionavimo tvarka. Leidimų sistema reglamentuoja šaunamųjų ginklų, sprogstamųjų, nuodingųjų, narkotinių ir kitų medžiagų, spalvotos dauginimo technikos įgyjimo, saugojimo, naudojimo ir pardavimo tvarką, taip pat saugos tarnybų įkūrimo registravimą. Leidimų sistemą reglamentuojančių norminių aktų ir jų pakeitimų 1990–1996 m. buvo išleista

[232] Liaudies sargyboje. 1992 m. kovo 9 d.

bene daugiausia iš visų viešosios policijos veiklos sričių. Tai lėmė naujų leidimų sistemos objektų atsiradimas, pvz., leidimai įsigyti savigynai pistoletą, lygiavamzdį medžioklinį šautuvą, spalvotą dauginimo techniką.

Lietuvos Respublikos Vyriausybė 1990 m. gegužės 30 d. priėmė nutarimą Nr. 188, kuriuo patvirtino Antspaudų ir dokumentų blankų su Lietuvos valstybės herbu gaminimo, naudojimo, saugojimo ir sunaikinimo instrukciją[233]. Tokie antspaudai gaminami tik leidus vidaus reikalų tarnyboms. Instrukcija numatė atsakomybę už neteisėtą antspaudo su Lietuvos valstybės herbu panaudojimą, numatė antspaudo perdavimo, saugojimo tvarką. Gerokai vėliau, 1992 m. gegužės 21 d., Vyriausybė patvirtino leidinių ir griežtos apskaitos dokumentų blankų spausdinimo taisykles ir sąrašą spaustuvių, kurioms buvo leidžiama spausdinti griežtos apskaitos blankus[234].

Lietuvos Respublikos Vyriausybė 1991 m. lapkričio 11 d. nutarimu Nr. 463 įpareigojo Vidaus reikalų ministeriją parengti detalią instrukciją dėl šaunamųjų ginklų ir šaudmenų įsigijimo, vežimo, saugojimo, apskaitos ir naudojimo, šaltojo ginklo gamybos, tirų ir šaudyklų, medžioklinių stendų, ginklų remonto įmonių steigimo, prekybos šaunamaisiais ginklais ir šaudmenimis, medžioklinių peilių įsigyjimo ir laikymo tvarkos[235]. Nutarimas nustatė, kad atitinkamų valstybinių tarnybų darbuotojams atliekant pareigas leidžiama laikyti ir nešioti ginklą, o visi neregistruoti ginklai privalo būti užregistruoti policijos įstaigose. Vyriausybės 1991 m. gruodžio 4 d. nutarimas „Dėl priemonių, užkertančių kelią neteisėtai prekybai ginklais“[236] nustatė, kad sandoriai, sudaryti šitoje srityje pažeidžiant nustatytą tvarką, yra negaliojantys nuo jų sudarymo momento, o kalti asmenys – traukiami baudžiamojon atsakomybėn.

Ilgą laiką Lietuvoje nebuvo įstatymo, reglamentuojančio ginklų įsigyjimą ir panaudojimą savigynos tikslams. Tačiau ir nesant reikiamo įstatymo, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1991 m. gruodžio 24 d. nutarimu Nr. 587 „Dėl leidimo įsigyti šaunamuosius ginklus savigynai“[237] buvo leista Lietuvos piliečiams ir nuolatiniams jos gyventojams savigynai įsigyti ir laikyti lygiavamzdžius medžioklinius šautuvus ir šaudmenis; parduotuvėms, turinčioms Vidaus reikalų ministerijos leidimą prekiauti medžiokliniais šautuvais, dujiniais pistoletais, šaudmenimis ir dujiniais

[233] Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios. 1990. Nr. 17.
[234] Ten pat. 1992. Nr. 22.
[235] Ten pat. 1991. Nr. 33.
[236] Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios. 1992. Nr. 6.
[237] Ten pat. 1992. Nr. 7.

balionėliais. Tiktai 1994 m. sausio 11 d. buvo priimtas įstatymas „Dėl leidimo įsigyti, laikyti ir nešiotis šaunamuosius ginklus savigynai bei dėl neteisėtai įgytų ir laikomų šaunamųjų ginklų, šaudmenų ar sprogstamųjų medžiagų savanoriško atidavimo“[238]. Pirmą kartą Lietuvoje įstatymiškai buvo nustatyta, kokį ginklą galima įsigyti ir kokios kategorijos asmenys gali turėti, o kokiems asmenims draudžiama įsigyti ginklą savigynos tikslams. Remdamasi šiuo įstatymu, Lietuvos Vyriausybė 1994 m. kovo 18 d. patvirtino ginklų savigynos tikslams įsigyjimo ir panaudojimo tvarką[239]. Šis nutarimas leido įsigyti ginklą savigynai ne bet kokioje, o tik Lietuvos ginklų fondo parduotuvėje. Vėlesniais metais ši tvarka dar daug kartų buvo keičiama – daugiausia ji buvo griežtinama ir didinama atsakomybė.

Krenta į akis tai, kad vieno iš šalies dešiniųjų politinių jėgų lyderio G. Vagnoriaus vadovaujama Lietuvos Vyriausybė leido Lietuvos piliečiams ir nuolatiniams gyventojams įsigyti ginklus ir šaudmenis savigynai 1991 m. gruodžio 24 d., o jų įsigijimo, laikymo ir naudojimo tvarka buvo patvirtinta tik 1994 m. kovo 18 d., t. y. jau LDDP valdymo metais išleidus atitinkamą įstatymą. Vietoj to, kad nustatytų Lietuvos Vyriausybės 1991 m. gruodžio 24 d. nutarimo įgyvendinimo tvarką bei policijos komisariatų uždavinius ir funkcijas šitoje srityje, vidaus reikalų ministro P. Valiuko vadovaujama Vidaus reikalų ministerija būtent tuo metu, jautriai reaguodama į šalies vadovų viešus pareiškimus, jog Lietuvoje nėra mafijos, 1992 m. sausio 15 d. likvidavo policijos kovos su organizuotu nusikalstamumu Lietuvoje padalinius. Šitų Lietuvos Vyriausybės ir Vidaus reikalų ministerijos nutarimų sutapimas laiko atžvilgiu ir toks vėlavimas parengti norminius dokumentus, tiksliau, tokia netvarka valstybėje negalėjo neturėti įtakos teisėsaugos ir teisėtvarkos būklei, policijos darbui ir buvo labai palanki nusikalstamumui augti mūsų šalyje. Apskritai didėjant nusikalstamumui, nutraukti policinį organizuotų nusikaltėlių persekiojimą ir tuo pat metu suteikti galimybę apsiginkluoti – tai sunkiai suvokiami dalykai. Matyt, tai buvo įmanoma tik neįvertinus to padarinių ir tik valstybėje viešpatavusio chaoso sąlygomis. Šalies piliečių ir jų turto saugumas smarkiai sumažėjo, o siekdama padėtį pagerinti policija, apskritai teisėsaugos institucijos turėjo įdėti milžiniškas pastangas.

Vadovaujantis minėtu 1994 m. sausio 11 d. įstatymu ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimais, Vidaus reikalų ministerija nagrinėjamu 1991–1996 m. laikotarpiu apskritai išleido daugybę nutarimų,

[238] Ten pat. 1994. Nr. 22.

[239] Valstybės žinios. 1994. Nr. 5.

Lietuvos policijos generalinis komisaras P. Liubertas (centre) ir Interpolo Lietuvos nacionalinio biuro vadovas A. Racevičius (dešinėje) su Interpolo darbuotojais 1992 m. vasario mėn. Lijone stažuotės metu

Baltijos valstybių policijos ir kitų spectarnybų vadovų susitikimas su JAV FTB direktoriumi L. Frech Vilniuje 1994 m. liepos mėn.

instrukcijų, jų pakeitimų ir papildymų, reglamentuojančių leidimų sistemos tvarką ir policijos komisariatų funkcijas, įgyvendinant leidimų sistemą. Galima teigti, kad policijoje nebuvo kitos tokios tarnybos kaip leidimų sistema, kurios veiklą reglamentuotų tokia gausybė norminių aktų. Tai iš dalies galima paaiškinti tuo, kad daugelis leidimų sistemos institucijų buvo naujos, sukurtos tik atkūrus nepriklausomybę, ir todėl buvo ieškoma kuo tinkamesnio teisinio reglamentavimo. Tačiau nuolatos besikeičiančios valdžios sąlygomis nemažą vaidmenį čia atliko ir politiniai konjunktūriniai motyvai.

Viena svarbiausių viešosios policijos tarnybų yra patrulinė tarnyba. Ši tarnyba gatvėje pirmoji susiduria su nusikaltimu, pirmoji skuba į pagalbą žmogui, ji taip pat pirmosiose gretose vykstančiuose mitinguose, piketuose, užsienio valstybių svečių vizitų metu ir kituose renginiuose, užtikrinant viešąją tvarką ir rimtį, žmonių saugumą ir turto apsaugą.

Palyginti ilgą laiką patrulinė tarnyba savo veikloje vadovavosi dar senomis sovietmečio instrukcijomis. Tik 1992 m. liepos 3 d. vidaus reikalų ministro įsakymu Nr. 442 buvo patvirtintas Policijos patrulinės tarnybos statutas. Jis nustatė policijos patrulinės tarnybos uždavinius, tarnybos organizavimo ir vykdymo tvarką, užtikrinant viešąją tvarką ir visuomenės rimtį ir saugumą gatvėse, kitose viešose vietose, transporte; piliečių teisių, laisvių ir turto apsaugą, tvarką ir visuomenės saugumą masinių renginių metu ir ypatingomis sąlygomis; policijos pareigūnų teises ir pareigas, vykdant patrulinę tarnybą bei saugojant Lietuvos Respublikos ir užsienio valstybių specialius objektus.

Patrulinės tarnybos, skirtingai nuo leidimų sistemos tarnybos, veiklą reglamentavo mažiausiai norminių dokumentų.

Viešosios policijos konvojavimo tarnybų veiklą teisiškai reglamentuoti buvo pradėta tik 1993 m. rugpjūčio 24 d. išleidus Pataisos įstaigų laikinąjį statutą, kurio penktas skyrius „Nuteistųjų ir kalinamųjų konvojavimas“ nustatė konvojavimo tvarką. Jame, be bendro pobūdžio nuostatų (konvojavimo ir konvojaus samprata, konvojaus rūšys, keitimosi punktai ir konvojaus sudėtis) buvo nustatytos konvojuojamųjų apsaugos užtikrinimo sąlygos, konvojavimo apsaugos planas, konvojų skiriančio pareigūno pareigos, nuteistųjų paruošimas konvojavimui, konvojavimo ypatingais atvejais sąlygos ir eiga. Tačiau šis norminis dokumentas dar neužtikrino reikiamos konvojavimo tvarkos. Vidaus reikalų ministro 1994 m. balandžio 13 d. įsakymu Nr. 320 patvirtinus Vidaus reikalų padalinių konvojavimo laikinąjį statutą, šis Pataisos įstaigų priežiūros ir apsaugos laikinojo statuto penktasis skyrius buvo panaikintas.

Konvojavimo laikinasis statutas nustatė sulaikytų, suimtų, teisiamų ir nuteistų asmenų konvojavimo organizavimo tvarką ir sąlygas, vidaus tarnybos ir policijos pareigūnų teises ir pareigas, specialiųjų priemonių ir šaunamojo ginklo panaudojimo tvarką ir sąlygas. Konvojavimas buvo suskirstytas į rūšis, numatyti pasikeitimo punktai, konvojaus organizavimo tvarka, kontrolės sąlygos ir rūšys, konvojaus instruktavimas, kalinamųjų paruošimas lydėti pagal atitinkamas režimo rūšis, tinkamas dokumentų įforminimas ir sutvarkymas. Šis statutas gerokai plačiau ir detaliau nustatė konvojavimo tarnybos organizavimo tvarką. Vėliau laikinasis konvojavimo statutas dar ne kartą buvo keistas ir pildytas, kol jį panaikino ir pakeitė 1996 m. vasario 13 d. vidaus reikalų ministro įsakymu Nr. 125 patvirtintas Vidaus reikalų konvojaus statutas.

Specialiųjų policijos įstaigų, t. y. areštinių ir skirstymo punktų tarnybų, tvarka buvo nustatyta tik nuo 1993 m. spalio 27 d., kai vidaus reikalų ministro įsakymu Nr. 820 buvo patvirtinti Policijos komisariatų areštinių, skirstymo punktų laikinieji nuostatai. Jie reguliavo sulaikytų asmenų, įtariamų padarius nusikaltimą, areštuotų administracine tvarka ir kitų priėmimo į areštinę pagrindus ir tvarką, paskirstymą areštinėse, asmenų teises ir pareigas bei teisių užtikrinimo, susirašinėjimo, pasimatymų leidimo, perdavimų, siuntinių priėmimo bei būtiniausių reikmenų įsigijimo tvarką. Šiuose Nuostatuose taip pat buvo numatyta areštinėje laikomų asmenų materialinė atsakomybė, paskatinimų ir nuobaudų skyrimo tvarka, materialinis aptarnavimas, paleidimo iš areštinės pagrindai ir tvarka, tarnybos areštinėje organizavimo ypatumai. Šiuos Laikinuosius nuostatus panaikino ir pakeitė vidaus reikalų ministro 1996 m. rugpjūčio 29 d. įsakymu Nr. 747 patvirtinti Policijos komisariatų areštinių, skirstymo punktų veiklos nuostatai.

Viešosios policijos personalas

Prieš pradedant analizuoti viešosios policijos personalo kiekybinę sudėtį, būtina pažymėti, kad Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos Kadrų departamentas statistikos duomenis apie vidaus reikalų sistemos, taip pat ir policijos, kadrus pradėjo kaupti automatizuotuose duomenų bankuose tik nuo 1992 m. liepos 1 dienos. Ankstesnių metų statistikos duomenys liko nesusisteminti arba apskritai nebuvo renkami. Tai pasakytina ne tik apie viešąją, bet ir visas kitas policijos rūšis. Todėl antrojoje knygos dalyje pateikti statistikos duomenys apie Lietuvos policiją yra liepos 1 dienos tik vienerių metų – 1992 m., o visų kitų metų – sausio 1 dienos.

Iš 5 lentelės matyti, kad didžiausias viešosios policijos etatų, taip pat ir pareigūnų skaičius Lietuvoje buvo 1993 m. – atitinkamai 4884 ir 4300, nors tuo metu buvo didžiausias ir laisvų vietų skaičius – 584 vietos, arba 13,6 proc. Kitais metais, t. y. 1994 m., gerokai, net 22,5 proc. sumažinus etatų skaičių, mažiausias per visą nagrinėjamą laikotarpį buvo ir darbuotojų skaičius – 3224 darbuotojai, arba 25 proc. mažiau negu 1993 metais.

5 lentelė. Viešosios policijos kadrai 1992–1996 m. (sausio 1 d.)

Eil. Nr.	Rodikliai	1992 liepos 1d.	1993	1994	1995	1996
1.	Etatai	3980	4884	3788	3689	3776
2.	Darbuotojai:					
	1) iš viso	3662	4300	3224	3286	3495
	2) komisarai					
	a) sk.		57	49	69	76
	b) proc.		1,3	1,5	2,1	2,2
	3) inspektoriai					
	a) sk.		815	662	634	677
	b) proc.		19,0	20,6	49,3	19,4
	4) policininkai					
	a) sk.		3428	2513	2583	2742
	b) proc.		79,7	77,9	78,6	78,4
	5)moterys					
	a) sk.	118	148	95	152	165
	b) proc.	3,2	3,4	3,0	4,6	4,7
3.	Laisvos vietos:					
	a) sk.	358	584	564	403	281
	b) proc.	9,0	13,6	14,9	10,9	7,4
4.	Išsimokslinimas:					
	1) aukštasis					
	a) sk.	255	377	253	266	276
	b) proc.	7,0	8,8	7,8	8,1	7,9
	2) aukštasis teisinis					
	a) sk.	109	144	115	122	114
	b) proc.	3,0	3,3	3,6	3,7	3,3
	3) aukštesnysis					
	a) sk.	636	930	644	640	716
	b) proc.	17,6	21,6	20,0	19,5	20,5
	4) aukštesnysis teisinis					
	a) sk.	116	140	118	117	152
	b) proc.	3,2	3,3	3,7	3,6	4,3
5.	Darbuotojai, neturintys specialaus policinio parengimo					
	a) sk.	892	666	307	231	214
	b) proc.	24,6	15,5	9,5	7,0	6,1

5 lentelės tęsinys

6.	Amžius:					
	1) iki 30 metų					
	a) sk.	2501	2761	2167	2244	2379
	b) proc.	69,1	64,2	67,2	68,3	68,1
	2) nuo 31 iki 45 metų					
	a) sk.	1010	1341	916	939	1008
	b) proc.	27,9	31,2	28,4	28,6	28,8
7.	Darbo stažas iki 3 metų					
	a) sk.	2022	2406	1865	1341	1212
	b) proc.	55,8	56,0	57,8	40,8	34,7
8.	Priimta		1368	636	746	694
9.	Atleista:					
	1) iš viso		682	586	576	460
	2) dėl neigiamų motyvų					
	a) sk.		313	205	184	194
	b) proc.		45,9	35,0	31,9	42,2
	3) pirmaisiais tarnybos metais					
	a) sk.		283	74	71	45
	b) proc.		41,5	12,6	12,3	9,8
10.	Darbuotojai, kuriems taikytos drausminės nuobaudos					
	a) sk.		534	1156	970	954
	b) proc.		15,7	35,9	29,5	27,3

Policijos komisarų skaičius nagrinėjamu laikotarpiu padidėjo nuo 57 (1993 m.) iki 76 (1996 m.), o policininkų sumažėjo nuo 3428 iki 2742 žmonių, nors jų skaičius kai kuriais metais, ypač 1993 m. ir 1994 m. smarkiai svyravo, o 1994–1996 m. nuolat augo. Policijos inspektorių skaičius buvo beveik pastovus. Eiliniai policininkai viešojoje policijoje sudarė apie 78–79 proc., o kitą dalį – policijos valdininkai.

Laisvų vietų skaičius viešojoje policijoje vis mažėjo ir 1996 m. jų buvo mažiausiai – 281 vieta, arba 7,4 proc. turimų etatų.

Moterys viešojoje policijoje sudarė labai nedidelę pareigūnų dalį – tik 3–4,7 proc.

Aukštąjį išsilavinimą turinčių darbuotojų skaičius svyravo nuo 377 iki 253 žmonių, o tai sudarė 7–8,8 proc., o aukštesnįjį – nuo 636 iki 930, arba nuo 17,6 iki 21,6 proc. visų pareigūnų. Tačiau aukštąjį teisinį išsilavinimą turinčių pareigūnų skaičius viešojoje policijoje buvo palyginti labai nedidelis ir nesiekė 4 proc. visų darbuotojų. Beveik tiek pat buvo ir turinčių aukštesnįjį teisinį išsilavinimą. Viešojoje policijoje specialistų,

turinčių aukštąjį teisinį išsilavinimą, dirbo dvigubai mažiau negu kitų policijos rūšių tarnybose. Tuo metu šis vidurkis Lietuvos policijoje buvo apie 8 proc.

Neturinčių specialaus policinio pasirengimo dirbti šitoje teisėsaugos srityje daugiausia buvo 1992 m. vasarą – 892 žmonės, o tai sudarė net 24,6 proc. visų pareigūnų. Tačiau vėliau jų skaičius kasmet mažėjo ir 1996 m. buvo pats mažiausias – 214 žmonių, o tai sudarė tik 6,1 proc. Neturinčių specialaus policinio pasirengimo darbuotojų skaičius nagrinėjamu laikotarpiu sumažėjo daugiau kaip 4 kartus.

Viešosios policijos pareigūnai buvo jauni žmonės. Dauguma jų, 64–69 proc., neturėjo 30 metų amžiaus.

Laipsniškai didėjo šitoje teisėsaugos srityje turinčių didesnę patirtį pareigūnų skaičius. 1992 m. vasarą neturintys trejų metų darbo stažo policijoje buvo 2022 žmonės, arba 55,8 proc. darbuotojų, o 1996 m. jų sumažėjo iki 1212 žmonių, arba iki 34,7 proc.

Didžiausia kadrų kaita viešojoje policijoje buvo 1993 m. Tuo metu į darbą buvo priimti 1368 nauji žmonės. Tai sudarė apie trečdalį, t. y. 31,8 proc., visų darbuotojų. Tais metais daugiausia pareigūnų buvo ir atleista iš darbo – 682 žmonės. Ypač daug, net 41,5 proc., buvo atleista jau pirmaisiais tarnybos policijoje metais. Vėlesniais metais jų skaičius smarkiai sumažėjo. Išdirbę mažiau nei vienerius metus ir atleisti iš darbo policijoje 1996 m. sudarė tik 9,8 proc., arba jų buvo mažiau kaip 4 kartus, lyginant su 1993 metais. Tai rodo, kad žmonės laipsniškai įsitvirtindavo policijoje, mažėjo kadrų kaita ir kartu didėjo jų darbo patyrimas.

1994 m. drausminės nuobaudos buvo taikytos 1156 pareigūnams, arba net 35,9 proc. visų darbuotojų. Kitais metais, tiek anksčiau, tiek vėliau, jų buvo gerokai mažiau – nuo 15,7 iki 29,5 proc.

Kadrų kaita ir drausminė praktika viešojoje policijoje rodo, jog nepriklausomybės pradžioje, kai reikėjo daug jaunų ir energingų žmonių, į policiją dirbti nemažai vaikinų buvo priimta gana skubotai, tinkamai neatlikus visų patikrinimų, todėl nebuvo išvengta įvairių prisiplakėlių. Daug jų buvo atleidžiama neišdirbus policijoje vienerių metų ir dėl neigiamų motyvų. Tarp pastarųjų net 95 proc. buvo atleisti už drausmės pažeidimus ir pareigūno vardo diskreditavimą, t. y. už Vidaus tarnybos statuto 43.5 ir 43.7 punktų pažeidimą. Pažymėtina, kad iš viešosios policijos dėl šių pažeidimų buvo atleidžiama daugiausia darbuotojų. Pvz., iš viso šalyje 1994 m. iš darbo buvo atleista 425 policininkai, o vien iš viešosios policijos – 119, t. y. daugiau kaip trečdalis visų atleistųjų.

6 lentelė. Viešosios policijos pareigūnų išsimokslinimas pagal kategorijas 1993–1996 m. (sausio 1 d.)

Eil. Nr.	Rodikliai	1993	1994	1995	1996
1.	Aukštasis:				
	1) komisarai				
	a) sk.	52	44	57	60
	b) proc.	91,2	89,8	82,6	78,9
	2) inspektoriai				
	a) sk.	286	185	166	173
	b) proc.	35,1	27,9	26,2	25,5
	3) policininkai				
	a) sk.	39	24	43	43
	b) proc.	1,1	0,9	1,6	1,5
2.	Aukštasis teisinis:				
	1) komisarai				
	a) sk.	31	30	41	38
	b) proc.	54,3	61,2	59,4	50,0
	2) inspektoriai				
	a) sk.	105	76	65	59
	b) proc.	12,8	11,4	10,2	8,7
	3) policininkai				
	a) sk.	8	9	16	17
	b) proc.	0,2	0,3	0,6	0,6
3.	Aukštesnysis:				
	1) komisarai				
	a) sk.	4	4	11	14
	b) proc.	7,0	8,1	15,9	18,4
	2) inspektoriai				
	a) sk.	313	265	271	289
	b) proc.	38,4	40,0	42,7	42,7
	3) policininkai				
	a) sk.	613	375	358	413
	b) proc.	17,8	14,9	13,8	15,0
4.	Aukštesnysis teisinis:				
	1) komisarai				
	a) sk.	2	2	6	8
	b) proc.	3,5	4,0	8,6	10,5
	2) inspektoriai				
	a) sk.	113	100	90	107
	b) proc.	13,8	15,1	14,2	15,8
	3) policininkai				
	a) sk.	25	16	21	37
	b) proc.	0,7	0,6	0,8	1,3

Viešosios policijos pareigūnams daugiausia taikyta ir drausminių nuobaudų. 1994 m. drausminės nuobaudos buvo taikytos 2899 pareigūnams, beveik pusė jų – 1156 – dirbo viešojoje policijoje.

Iš 6 lentelės matyti, kad absoliuti dauguma viešosios policijos komisarų turėjo aukštąjį išsimokslinimą ir daugiau kaip pusė jų – aukštąjį teisinį. Tačiau tiek vienų, tiek kitų 1993–1996 m. mažėjo. Turinčių aukštąjį išsimokslinimą komisarų sumažėjo nuo 91,2 iki 78,9 proc., aukštąjį teisinį – nuo 61,2 (1994 m.) iki 50 proc. (1996 m.).

Priešinga tendencija pastebima tarp aukštesnįjį išsimokslinimą turinčių pareigūnų. Turinčių aukštesnįjį ir aukštesnįjį teisinį išsimokslinimą komisarų 1993–1996 m. padaugėjo atitinkamai nuo 7 iki 18,4 proc. ir nuo 3,5 iki 10,5 proc. Vadinasi, vis daugiau pareigūnų eidavo komisaro pareigas neturėdami aukštojo išsimokslinimo.

Tarp viešosios policijos inspektorių daugiausia buvo pareigūnų, turinčių aukštesnįjį ir aukštesnįjį teisinį išsimokslinimą. Jų skaičius 1993–1996 m. buvo beveik pastovus ir sudarė atitinkamai apie 40 ir 15 proc.

Palyginti nemažai policijos inspektorių turėjo aukštąjį (35,1–25,5 proc.) ir aukštąjį teisinį (12,8–8,7 proc.) išsimokslinimą. Tai buvo nemažas aukštesnio rango pareigūnų rezervas.

Nemažai pareigūnų, turinčių aukštesnįjį, kartais ir aukštąjį išsimokslinimą, dirbo eiliniais policininkais. Šis reiškinys buvo būdingas beveik visoms policijos rūšims. Pagrindinė priežastis buvo ta, kad sugriovus kolūkinę santvarką, daug įvairių sričių žemės ūkio specialistų – agronomų, zootechnikų, mechanizatorių ir t. t. – liko be darbo ir atėjo dirbti į policiją, neturėdami jokio pasirengimo dirbti šioje teisėsaugos srityje. Todėl daugeliui teko pradėti savo karjerą policijoje nuo eilinio policininko pareigų.

Tačiau atkreiptinas dėmesys į tai, kad nagrinėjamu laikotarpiu viešojoje policijoje labai didelė policijos inspektorių dalis neturėjo nei aukštesniojo, nei aukštojo, juo labiau teisinio, išsimokslinimo, o tuo pat metu eilinių policininkų, turinčių aukštąjį, aukštesnįjį ir net teisinį išsimokslinimą, kasmet vis daugėjo. 1993 m. aukštąjį teisinį išsimokslinimą buvo įgiję 8 policininkai, o 1996 m. jų padaugėjo dvigubai, t. y. iki 17 žmonių. Turinčių aukštesnįjį teisinį išsimokslinimą policininkų skaičius per tą laiką padidėjo nuo 16 (1994 m.) iki 37 (1996 m.). Tuo pat metu, t. y. 1994 m., policijos inspektorių pareigas ėjo net 212 žmonių, 1996 m. – 215 žmonių, turinčių tik bendrąjį vidurinį išsimokslinimą. Komisarų, įgijusių tik bendrąjį vidurinį išsimokslinimą, 1993–1995 m.

buvo vienas, o 1996 m. – du. Tai rodo, kad struktūrinių padalinių ir personalo tarnybų vadovai nepakankamai vertino policijos pareigūnų teisinį išsimokslinimą ir neskyrė reikiamo dėmesio tam, kad aukštesnį išsimokslinimą įgiję pareigūnai būtų perkelti į aukštesnes pareigas.

Viešosios policijos veikla

Atkūrus nepriklausomybę, Lietuvos policijai teko dirbti labai sudėtingomis sąlygomis. Dėl to ir dėl nepakankamo dėmesio, o kartais ir aplaidumo nebuvo kaupiami ir sisteminami reikiami statistikos duomenys apie policijos veiklą pirmaisiais nepriklausomybės metais. Todėl neįmanoma bent kiek išsamiau aptarti nagrinėjamo 1990–1992 m. laikotarpio policijos veiklą, todėl ją apibūdinsime tik bendrais bruožais.

Kaip jau minėta, patrulinė tarnyba yra pagrindinė viešosios policijos tarnyba, kurios paskirtis – užtikrinti viešąją tvarką, užkirsti kelią gatvėse ir viešose vietose daromiems teisės pažeidimams, saugoti piliečių teises, laisves, teisėtus interesus, turtą, dalyvauti atskleidžiant nusikaltimus bei sulaikant nusikaltėlius. Patrulinė tarnyba 1995 m. turėjo 193 patrulinius automobilius ir kitų transporto priemonių, 766 radijo ryšio priemones, 1245 dujinius balionėlius, 1429 gumines lazdas, 1036 antrankius, 12 tarnybinių šunų. Panaši šios tarnybos materialinė padėtis buvo ir 1992 m., tik tuo metu keleriopai mažiau turėta dujinių balionėlių ir antrankių.

Patrulinės tarnybos veiklos rezultatus galima objektyviai įvertinti žinant tuo metu buvusią bendrą nusikalstamumo būklę mūsų šalyje.

Lietuvoje 1991 m. buvo užregistruotas 38 591 nusikaltimas, iš jų viešose vietose – 5507 nusikaltimai, t. y. jie sudarė 14,3 proc. visų nusikaltimų. Viešoji policija atskleidė arba padėjo atskleisti 2075 nusikaltimus, arba 19,4 proc. visų tais metais išaiškintų 10 696 nusikaltimų. Šie 1991 m. rodikliai buvo šiek tiek blogesni už 1990 m. rodiklius. Tada viešoji policija atskleidė 2397 nusikaltimus, arba 25,4 proc. visų 9442 tais metais išaiškintų nusikaltimų. 1991 m. buvo išaiškinta 322, arba 13,4 proc. nusikaltimų mažiau negu 1990 metais. Blogesnius patrulinės tarnybos 1991 m. rezultatus lėmė tai, kad didėjant nusikalstamumui ir blogėjant kriminogeninei padėčiai, daug pareigūnų buvo atitraukiama nuo tiesioginių funkcijų vykdymo, komandiruojama į Vilnių palaikyti teisėtvarkos. Tiesa, tuo pat metu buvo didinamas etatų skaičius, bet pradėję dirbti nauji žmonės neturėjo jokio pasirengimo darbui policijoje. 1992 m. šalyje padaryta 50 585 nusiklatinų, iš jų viešose vietose – 6212 nusikaltimų, t. y. lyginant su 1991 m., padidėjo atitinkamai 31,1 ir 12,8 proc. Kaip ir ankstesniais metais, daugiausia nusikaltinų viešose vietose buvo

Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos kolegijos posėdis 1994 m. vasario mėn.
Kolegijos posėdžio prezidiumas. Iš kairės: policijos generalinis komisaras P. Liubertas, Respublikos Prezidentas A. Brazauskas, vidaus reikalų ministras R. Vaitekūnas, ministras pirmininkas A. Šleževičius, vidaus reikalų ministro pavaduotojai A. Svetulevičius ir V. Skapcevičius

VRM kolegijos posėdžio dalyviai. I eilėje iš kairės: Lietuvos Vyriausybės Teisės skyriaus vadovas G. Bacevičius, Aukščiausiojo Teismo pirmininkas M. Lošys, generalinis prokuroras A. Paulauskas, Seimo Pirmininko pavaduotojas E. Bičkauskas, teisingumo ministras J. Prapiestis, Respublikos Prezidento patarėjas Z. Kalinas, Seimo Nacionalinio saugumo komiteto pirmininkas V. Petkevičius.

padaryta šalies didžiuosiuose miestuose. Čia daugiausia užregistruota ir asmeninio turto vagysčių. Patrulinės tarnybos pareigūnai 1992 m. atskleidė 2517, arba 17,1 proc., nusikaltimų iš visų 14 699 išaiškintų. Išaiškinamų nusikaltimų skaičius vėl, nors ir nedaug, sumažėjo (2,3 proc.).

Mažėjantį išaiškinamų nusikaltimų skaičių lėmė keletas aplinkybių. Stokodamos lėšų, kai kurios savivaldybės nebuvo įsteigusios patrulinių tarnybų, o Vidaus reikalų ministerija irgi nebuvo skyrusi šiai tarnybai etatų; patruliai buvo panaudojami ne pagal paskirtį – budėtojų poskyryje, areštinėje, konvojuje. Įtakos turėjo nepakankamas techninis aprūpinimas, ypač trūko radijo ryšio ir susisiekimo priemonių. Net 23 padalinių patruliai neturėjo nė vieno automobilio, o dauguma turimų buvo seni, daugiau kaip dešimties metų, ir dažnai remontuojami, naudojami dviem trim pamainomis. Daug laiko buvo praleista įvairiuose renginiuose – jų 1992 m. buvo per 150, juose panaudota daugiau kaip 5000 policijos pareigūnų.

Patrulinės tarnybos darbo rezultatams įtakos turėjo ir nauja priėmimo į darbą policijoje tvarka. Iškėlus reikalavimą, kad į darbą policijoje galima priimti tik baigusiuosius policijos mokyklą, daug patrulinės tarnybos pareigūnų buvo pasiųsta mokytis į Vilniaus, Kauno, Klaipėdos aukštesniąsias policijos mokyklas, šioje tarnyboje smarkiai padaugėjo laisvų vietų, trūko darbuotojų.

7 lentelė. Viešosios policijos patrulinės tarnybos veikla 1993–1995 metais

Eil. Nr.	Rodikliai	1993	1994	1995
1.	Nusikaltimai:			
	a) iš viso	54 408	52 211	53 551
	b) viešose vietose	7249	7611	9595
2.	Išaiškinta nusikaltimų viešose vietose	3474	2360	2115
3.	Maršrutai, postai	550	621	531
4.	Sulaikyta įtariamųjų	2310	2349	2334
5.	Sulaikyta ieškomų asmenų	424	560	417
6.	Administracinės teisės pažeidėjai	77 338	105 238	107 385

7 lentelės tęsinys

7.	Girtavimas	41 719	55 345	61 202
8.	Prekybos taisyklių viešose vietose pažeidėjai	704	582	384
9.	Kelių eismo taisyklių pažeidėjai	5 356	21 137	14 579
10.	Chuliganizmas	10 681	11 226	10 263
11.	Kiti teisės pažeidėjai	18 218	16 078	19 163

Iš 7 lentelės matyti, kad per trejus metus, t. y. 1993–1995 m., nusikalstamumas šalyje šiek tiek sumažėjo, bet viešose vietose jis padidėjo nuo 7249 iki 9595 kriminalinių nusikaltimų, t. y. išaugo 32,4 proc. Tačiau augant nusikalstamumui viešose vietose, viešosios policijos vaidmuo atskleidžiant šitos rūšies nusikaltimus ne didėjo, o mažėjo. 1993 m. patrulinės tarnybos išaiškino ar padėjo išaiškinti 3474 kriminalinius nusikaltimus, o 1995 m. – 2115, t. y. 39,1 proc. mažiau.

Smarkiai padaugėjo administracinės teisės pažeidėjų. Patrulinės tarnybos pareigūnai 1993 m. išaiškino 77 338 administracinės teisės pažeidėjus, o 1995 m. – 107 385, t. y. 30 047 pažeidėjais, arba 28 proc., daugiau.

Per nagrinėjamą laikotarpį patrulinės tarnybos pareigūnai kasmet turėdavo apie 500–600 maršrutų, sektorių, postų, sulaikydavo apie 2,3 tūkst. įtariamųjų, apie 400–500 ieškomų asmenų, išaiškindavo apie 10 tūkst. smulkaus chuliganizmo atvejų, apie 16–19 tūkst. kitų administracinės teisės pažeidimų. Per tą laiką girtuokliaujančių, t.y. vartojančių alkoholinius gėrimus viešose vietose, neblaivių asmenų gatvėse ir pan., padidėjo nuo 41 719 iki 61 202 žmonių, t. y. 19 483, arba 46,7 proc., kelių eismo taisyklių pažeidėjų – nuo 5336 iki 14 579, t. y. beveik tris kartus, o prekybos viešose vietose taisyklių pažeidėjų skaičius sumažėjo nuo 704 iki 384, t. y. 320, arba 83,3 proc.

Didėjantis nusikalstamumas viešose vietose ir gatvėse vertė ieškoti naujų darbo formų. Kai kuriose Lietuvos vietose 1993 m. buvo organizuotas eksperimentas „Vieningas patrulis“. Į „Vieningą patrulį“ buvo įtraukti viešosios, kelių, savivaldybių ir apsaugos policijos padalinių patruliai. „Vieningas patrulis“ turėjo užtikrinti viešąją tvarką, eismo saugumą ir saugomų objektų apsaugą. Buvo sudaryti bendri patrulių ekipažai, aprūpinti reikiamomis ryšio ir transporto priemonėmis, dirbo dviem pamainom. Jų veiksmus koordinavo budėtojų poskyriai.

Eksperimento metu nusikalstamumas Panevėžio mieste, palyginti

Lietuvos policijos ir prokuratūros pareigūnai po apdovanojimo Vyčio Kryžiaus ordinais pas Respublikos Prezidentą A. Brazauską. Iš kairės: VilniausVPK komisaras A. Alijevas, Vilniaus VPK vyriausiasis komisaras V. Leipus, Policijos generalinis komisaras P. Liubertas, Organizuoto nusikalstamumo tyrimo tarnybos vadovas J. Britov, prokuroras G. Jasaitis, Respublikos Prezidentas A. Brazauskas, Vilniaus VPK komisaras J. Subačius, prokuroras A.Klimavičius, Policijos departamento komisaras B. Lazutka, Vilniaus apygardos vyr. prokuroras R. Grodskis, prokuroras V. Skirmantas

Respublikos Prezidentas A. Brazauskas prisega Vyčio Kryžiaus ordiną Policijos generaliniam komisarui P. Liubertui

su 1992 m. tuo pačiu laikotarpiu, sumažėjo 36,8 proc., Ignalinos rajone – 70 proc. Eksperimentas parodė, kad siekiant užtikrinti viešąją tvarką, tikslinga panaudoti ne tik viešosios policijos patrulinės tarnybos, bet ir kitų policijos rūšių pareigūnus. Tačiau eksperimentas buvo trumpalaikis, ir jo teigiami rezultatai nebuvo paskleisti bei įgyvendinami visos šalies mastu. Pagal Vidaus reikalų ministerijos 1993 m. gruodžio 31 d. patvirtintas rekomendacijas dėl viešosios tvarkos užtikrinimo, siekiant veiksmingai panaudoti policijos komisariatų visų rūšių patrulinių tarnybų pareigūnus, „Vieningo patrulio" organizavimas buvo paliktas pačių policijos komisariatų nuožiūrai. Tai rodo, jog veiksmingesniam viešosios tvarkos užtikrinimui aiškiai trukdė atskirų policijos rūšių žinybiškumas, nenoras spręsti iškilusius naujus organizacinius ir kitus klausimus.

Užtikrinant visuomenės saugumą ir rimtį, apskritai viešąją tvarką šalyje, didžiulę reikšmę turi leidimų sistema. Ji įpareigoja įstaigas ir atskirus piliečius, norinčius atlikti tam tikrus veiksmus, įsigyti leidimus, leidžiančius jiems tai padaryti. Policijos pareigūnai išduoda leidimus tokiems daiktams ir priemonėms, kurių nekontroliuojamas naudojimas gali būti pavojingas visuomenei, piliečių turtui ir asmeniniam saugumui. Jie išduoda leidimus įsigyti, saugoti ir naudoti šaunamuosius ir kitus ginklus, šaudmenis, įsteigti ginklų remonto dirbtuves, tirus, šaudyklas ir šaltojo ginklo gamybos ir kitas įstaigas, prekiauti šaunamaisiais ginklais, gaminti antspaudus ir spaudus, kontroliuoja šių įmonių funkcionavimo tvarką.

Leidimų sistema Lietuvoje, aišku ir vidaus reikalų organų veikloje, buvo naujas reiškinys. Iki 1991 m. ji nebuvo atskira, specializuota darbo sritis, t. y. nebuvo išskirta iš kitų viešosios policijos funkcijų, ir vietiniuose (teritoriniuose) policijos komisariatuose ją atlikdavo įvairių tarnybų pareigūnai, kuriems buvo pavedama atlikti vieną ar kitą šios srities darbą. Susikūrus Viešosios policijos valdybai, maždaug 1991 m. antroje pusėje čia buvo įkurtas leidimų sistemos sektorius, kurio veikla sparčiai plėtėsi. Tai lėmė nepaprastas ginklų, šaudmenų įsigijimo bei prekybos liberalizavimas mūsų šalyje, daugelio naujų leidimų sistemos objektų atsiradimas, saugos struktūrų kūrimasis. Susistemintų duomenų, išskyrus epizodinius, apie leidimų sistemos veiklą 1991 m. neišliko.

Iš 8 lentelės matyti, kad 1992–1995 m. leidimų sistemos objektų skaičius išaugo nuo 686 iki 834, t. y. 21,6 proc. Taip pat padaugėjo objektų, kuriuose saugomi ginklai, – nuo 402 iki 607, arba 51 proc., o juose saugomų ginklų skaičius padidėjo nuo 2097 iki 6475, arba daugiau nei 3 kartus. Per vienerius metus ginklų parduotuvių skaičius Lietuvoje išaugo nuo 8 iki 56, o vėliau, 1995 m., jų sumažėjo iki 46. Antspaudus (spaudus) gaminančių dirbtuvių 1992–1995 m. padaugėjo nuo 10 iki 36, o leidimų anspaudus gaminti – nuo 26,7 iki 36,7 tūkst., t. y. 37,3 proc.

8 lentelė. Viešosios policijos leidimų sistemos veikla 1992–1995 metais

Eil Nr.	Rodikliai	1992	1993	1994	1995
1.	Leidimų sistemos objektai	686	784	828	834
2.	Ginklų saugyklos	402	491	585	607
3.	Ginklų saugyklose laikoma ginklų	2097	3532	5787	6475
4.	Ginklų parduotuvės	8	56	53	46
5.	Parduota ginklų:				
	a) lygiavamzdžių šautuvų		2636	2380	2115
	b) graižtvinių šautuvų		381	319	444
	c) pistoletų (revolverių)			123	
	d) dujinių pistoletų		4224	6282	7810
	e) dujinių balionėlių		1098	967	2025
	f) pneumatinių šautuvų		303	218	975
6.	Tirai	50	6	5	6
7.	Šaudyklos	51	36	25	16
8.	Antspaudų (spaudų) dirbtuvės	10	31	29	36
9.	Objektai su:				
	a) nuodingomis medžiagomis	37	50	36	25
	b) radioaktyviomis medžiagomis	86	54	11	11
	c) narkotinėmis medžiagomis	35	56	46	45
10.	Medžiotojai	26 847	28 450	28 557	28 806
11.	Medžiotojų ginklai:				
	a) iš viso	33 494	36 150	36 947	37 158
	b) lygiavamzdžiai	32 404	34 155	34 203	33 940
	c) graižtviniai	1090	1995	2744	3218
12.	Asmenys, turintys ginklą savigynai	42	4833	6540	7635
13.	Savigynos ginklai:				
	a) iš viso			6548	7669
	b) lygiavamzdžiai	42	4877	6416	6866
	c) pistoletai			132	803
14.	Asmenys, turintys vardinius ginklus			174	269
15.	Surašyta administracinės teisės pažeidimo protokolų			943	1451
16.	Nubausta asmenų			910	1380
17.	Paimta nelegaliai laikomų ginklų	77	318	418	459
18.	Išduota leidimų gaminti antspaudus	26 776	27 174	33 184	36 756
19.	Išduota leidimų įsigyti ginklus	2793	5328	4753	4872

Nepaprastai išaugo mūsų visuomenei parduotų ginklų skaičius, ypač dujinių balionėlių, pneumatinių šautuvų ir kitų. Lietuvos Vyriausybei 1991 m. gruodžio 24 d. leidus įsigyti ginklą savigynos tikslams, tik per likusias penkias senųjų metų darbo dienas, t. y. iki 1992 m. sausio 1 d., su prašymais leisti įsigyti ginklą savigynai į vietinius policijos komisariatus kreipėsi 1562 asmenys. Jiems buvo išduota 211 leidimų, bet ginklą įsigijo tik 42 asmenys. Remiantis šiuo Lietuvos Vyriausybės nutarimu, nekreipiant dėmesio į ginklo įsigijimo šaltinį, buvo užregistruoti 353 lygiavamzdžiai medžiokliniai šautuvai. Tik per 1992 m. ginklus savigynai įsigijo beveik 5 tūkst. asmenų. 1993 m. sausio 1 d. 4833 asmenys savigynos tikslams turėjo 4877 lygiavamzdžius šautuvus.

Nagrinėjamo laikotarpio pabaigoje ypač padaugėjo savigynai įsigytų pistoletų. 1994 m. jų buvo užregistruota 132, o 1995 m. – 803, t. y. 6,5 karto daugiau.

Nors medžiotojų skaičius 1992–1995 m. laikotarpiu mūsų šalyje padidėjo nedaug – nuo 26,8 iki 28,8 tūkst., bet jų turimų ginklų, ypač graižtvinių šautuvų, gerokai padaugėjo: 1992 m. sausio 1 d. graižtvinių šautuvų buvo užregistruota 1090, o 1995 m. sausio 1 d. – 3218, t. y. jų skaičius padidėjo beveik 3 kartus. Dalis medžiotojų, nors palyginti ir nedidelė, turėjo po du šautuvus – lygiavamzdį ir graižtvinį.

Daugiausia leidimų įsigyti ginklų buvo išduota 1992 m. – 5328 asmenims. Vėlesniais metais tokių leidimų skaičius šiek tiek sumažėjo.

Kasmet daugėjo iš piliečių paimtų nelegaliai laikomų ginklų – 1992 m. tokių ginklų buvo paimta tik 77, o 1995 m. – 459 ginklai.

Nagrinėjamu laikotarpiu sumažėjo tokių leidimų sistemos objektų kaip tirai, šaudyklos, objektai su radioaktyviomis, narkotinėmis ir nuodingomis medžiagomis.

Viešosios policijos leidimų sistemos tarnybos pareigūnai 1994 m. savo kontroliuojamuose objektuose atliko 3536 patikrinimus. Už leidimų sistemos pažeidimus buvo surašyti 943 administracinės teisės pažeidimų protokolai, 910 asmenų nubausta. Kitais, t. y. 1995 metais, tokių patikrinimų buvo atlikta 5670, surašytas 1451 administracinis teisės pažeidimų protokolas ir nubausta 1380 asmenų.

Sulaikytų ir suimtų asmenų apsauga apima ištisą kompleksą priemonių, kurių tikslas – užtikrinti patikimą šių asmenų izoliavimą nuo aplinkos ir įstatymų nustatytą laikymo režimą. Tokie asmenys yra laikomi specialiai šitam tikslui pritaikytuose izoliatoriuose – areštinėse. Areštinėse paprastai yra laikomi asmenys, kurie suimti įtarus padarę

nusikaltimą, kuriem pritaikyta kardomoji priemonė suėmimas, areštuotieji administracine tvarka ir sulaikyti užsieniečiai, taip pat nuteistieji iki nuosprendžio įsiteisėjimo, nuteisti ir perkelti į areštinę, vykdant teismo nutartį, perkelti iš pataisos darbų įstaigų nagrinėjant bylą arba atliekant tardomuosius veiksmus kito asmens byloje.

9 lentelė. Viešosios policijos areštinių veikla 1991–1995 metais

Eil. Nr.	Rodikliai	1991	1992	1993	1994	1995
1.	Areštinės	44	45	45	45	46
2.	Uždaryta į areštines:					
	a) iš viso	22768	27779	42105	57584	51567
	b) sulaikytųjų	7803	9426	16746	17392	16009
	c) suimtųjų	10275	12145	18514	30631	22907
	d) areštuotų administracine tvarka	4532	5528	6221	9253	10790
	e) persiunčiamų į SPRĮ	158	684	464	308	356
3.	Vidutiniškai per parą laikoma	463	583	735	965	947
4.	Ypatingi atvejai		13	12	12	4

Iš 9 lentelės matyti, kad 1991–1995 m. Lietuvoje buvo 44–46 areštinės. Jas turėjo 9 miestų ir 35–37 rajonų policijos komisariatai. Nagrinėjamu laikotarpiu areštinių skaičius šalyje padidėjo tik dviem areštinėm, o jose laikomų suimtųjų padaugėjo daugiau nei du kartus – nuo 22,7 iki 51,5 tūkst. Nepaisant suimtųjų skaičiaus augimo, areštinių talpumas dėl lėšų stokos mažai keitėsi, ir suimtųjų laikymo sąlygos blogėjo. 1991 m. vidutiniškai per parą areštinėse buvo laikomi 463 suimtieji, o 1995 m. – 947, arba dvigubai daugiau. Ypač smarkiai išaugo areštuotų administracine tvarka asmenų skaičius – nuo 4,5 iki 10,8 tūkst., arba 2,4 karto.

Reikia pažymėti, kad nagrinėjamu laikotarpiu daugiau nei pusė areštinių neatitiko sanitarijos ir higienos reikalavimų. Dėl lėšų stygiaus jos nebuvo tinkamai įrengtos, bet uždaryti jų taip pat nebuvo galima, nes tada apskritai nebūtų kur laikyti suimtųjų. Nepatenkinamos sanitarijos sąlygos kartais tapdavo incidento priežastimi teritorinių policijos komisariatų areštinėse. Nagrinėjamu laikotarpiu šalies areštinėse buvo 41 ypatingas atvejis.

Policijos pareigūnai darbą areštinėse laiko sunkiu ir neprestižiniu

ir, pasitaikius pirmai galimybei, stengiasi jį pakeisti. Todėl nuolat iškyla sunkumų renkant ir rengiant kadrus darbui areštinėse.

Suimtųjų asmenų konvojavimas – tai lydėjimas į paskirtą vietą, saugant ginkluotiems pareigūnams. Šį lydėjimo darbą atlieka specialūs konvojavimo padaliniai. Jų uždavinys – nustatytu laiku pristatyti suimtuosius į paskyrimo vietą, užkirsti kelią konvojuojamų asmenų pabėgimui, susižalojimams, konvojaus užpuolimui iš išorės, taip pat sulaikyti asmenis, mėginančius išlaisvinti konvojuojamuosius. Specialius konvojavimo padalinius 1991 m. turėjo 15, 1992–1994 m. – 18, 1995 m. – 25 šalies miestų ir rajonų policijos komisariatai. Tuose policijos komisariatuose, kur nebuvo įsteigta konvojavimo tarnyba, šį darbą atlikdavo apylinkių inspektoriai, patrulinės tarnybos ir kiti pareigūnai.

10 lentelė. Viešosios policijos konvojavimo padalinių veikla 1991–1995 metais

Eil. Nr.	Rodikliai	1991	1992	1993	1994	1995
1.	Konvojuota asmenų	68109	20732	24572	33642	45207
2.	Specialios paskirties automobiliai	29	20	22	30	46
3.	Antrankiai	49	96	97	186	229
4.	Guminės lazdos	91	96	107	156	242
5.	Dujiniai balionėliai	20	23	33	147	208
6.	Ypatingi atvejai		7	3	11	8
7.	Aptarnauta teismų	31	30	22	22	31

Iš 10 lentelės matyti, kad daugiausia buvo konvojuota asmenų – 68,1 tūkst. – 1991 m., kai viešoji policija turėjo mažiausiai konvojavimo padalinių. Vėlesniais metais, t. y. 1992–1995 m., laipsniškai konvojuotų asmenų skaičius padidėjo nuo 20,7 iki 45,2 tūkst., t. y. daugiau kaip du kartus. Konvojavimo tarnybos aptarnavo 22–31 miestų (rajonų) apylinkių teismus. Nuo jų darbo apimties ir priklausė konvojuotų asmenų skaičiaus kitimas.

Policijos komisariatų konvojavimo tarnybos pradžioje turėjo 29 specialius automobilius. Vėliau, 1992 m., jų skaičius sumažėjo iki 20, o 1995 m. padidėjo iki 46. Taip pat laipsniškai gerėjo konvojavimo tarnybų

aprūpinimas specialiomis priemonėmis – antrankiais, guminėmis lazdomis ir ypač dujiniais balionėliais. Pastarųjų skaičius konvojavimo tarnybose 1991–1995 m. padidėjo nuo 20 iki 208, t. y. daugiau kaip 10 kartų.

Viešosios policijos konvojavimo tarnybose 1992–1995 m. buvo užfiksuoti 29 ypatingi atvejai.

Nagrinėjamu laikotarpiu Lietuvoje buvo įsteigti ir veikė trys skirstymo punktai – Vilniaus, Kauno ir Klaipėdos. Pastarojo skirstymo punkto patalpų sanitarinė techninė būklė buvo patenkinama, o Vilniaus ir Kauno – bloga. Skirstymo punktuose buvo laikomi nelegaliai atvykę užsienio šalių piliečiai, valkataujantys asmenys, taip pat lygtinai nuteisti ar paleisti asmenys, pažeidžiantys viešąją tvarką, kol bus nustatyta jų asmenybė ir pilietybė, išspręstas jų užimtumo, išsiuntimo iš Lietuvos arba patraukimo baudžiamojon atsakomybėn klausimas. Sulaikytiesiems užtikrinamos minimalios gyvenimo sąlygos, suteikiama nakvynė, jie aprūpinami maistu.

11 lentelė. Viešosios policijos skirstymo punktų veikla 1991–1995 metais

Eil. Nr.	Rodikliai	1991	1992	1993	1994	1995
1.	Pristatyta asmenų, įtariamų valkatavimu	1677	1813	1990	2417	
2.	Uždaryta asmenų, įtariamų valkatavimu	1377	1474	1538	1805	1558
3.	Vidutiniškai per parą laikoma asmenų	90	88	101	126	214
4.	Išduota asmens dokumentų	197	168	174	223	110
5.	Įrašyta į Informatikos tarnybos įskaitą	897	1002	631	752	
6.	Išsiūsta daktiloskopinių kortelių	1168	1043	1048	1236	1719
7.	Nustatyta nusikaltėlių	134	190	205	223	220
8.	Paskelbta paieškų	128	128	136	151	192
9.	Atskleista nusikaltimų	130	253	190	240	86
10.	Perduota patraukti baudžiamojon atsakomybėn	64	111	98	121	146

Iš 11 lentelės matyti, kad 1991–1995 m. laikotarpiu paieškos grupės kasmet vis daugiau nustatydavo, sulaikydavo ir į skirstymo punktus pristatydavo anksčiau išvardytų kategorijų asmenų. 1991 m. paieškos grupės į skirstymo punktus pristatė 1677 įtariamus valkatavimu asmenis, 1994 m. – 2417. Didelė jų dalis buvo pristatyta į skirstymo punktus. Daugiausia jų buvo uždaryta 1994 m. – 1805, mažiausia 1991 m. – 1377 asmenys. Vidutiniškai per parą skirstymo punktuose laikomų asmenų skaičius 1992–1995 m. padidėjo nuo 88 iki 214. Tam tikrai laikomųjų daliai buvo išduodami asmens pažymėjimai, dalis įtraukiama į Informatikos tarnybos įskaitą. Kasmet vis didėjo skirstymo punktų pareigūnų nustatytų nusikaltėlių skaičius: 1991 m. jų buvo išaiškinta 134, o 1995 m. – 220. Kasmet išaiškinamų nusikaltimų skaičius svyravo nuo 86 iki 253, perduotų baudžiamojon atsakomybėn – nuo 64 iki 146 asmenų.

Savivaldybių policija

Savivaldybių policija buvo bene universaliausia policijos rūšis. Savivaldybių policijos prioritetinė veiklos kryptis – teisėtvarkos pažeidimų prevencija. Ši jos veiklos kryptis įstatymiškai įtvirtinta Policijos įstatyme, Savivaldybių policijos valdybos nuostatuose, policijos nuovados nuostatuose ir visų savivaldybių policijos tarnybų veiklą reglamentuojančiuose instrukcijose ir kituose norminiuose dokumentuose.

Remiantis Savivaldybių policijos valdybos nuostatais[240], pagrindiniai šios valdybos uždaviniai yra tokie:

1) vykdyti teisėtvarkos pažeidimų prevenciją, saugoti viešąją tvarką ir visuomeninę rimtį, užtikrinti piliečių teisių ir teisėtų interesų apsaugą;

2) organizuoti kvotą įstatymų nustatyta tvarka jos kompetencijai skirtose bylose;

3) organizuoti savivaldybės teritorijoje esančių teismų pavedimų vykdymą;

4) padėti kelių policijai atitinkamoje teritorijoje užtikrinti eismo saugumą.

Vykdydama jai pavestus uždavinius, Savivaldybių policijos valdyba atlieka šias funkcijas:

1) rengia ir įgyvendina priemones, užkertančias kelią nusikaltimams ir teisėtvarkos pažeidimams;

[240] Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios. 1991. Nr. 22.

2) nagrinėja ir šalina nusikaltimų ir teisėtvarkos pažeidimų priežastis ir sąlygas;

3) formuoja ir įgyvendina administracinių ir kitokių priemonių taikymo teisėtvarkos pažeidėjams politiką;

4) organizuoja patruliavimą viešose vietose;

5) prižiūri, kaip laikomasi įstatymų kovojant su nusikalstamumu, girtavimu, narkotikų vartojimu, prostitucija, kitais antivisuomeniniais reiškiniais;

6) organizuoja savivaldybių policijos kadrų rengimą ir jų kvalifikacijos kėlimą;

7) kontroliuoja, kad būtų laikomasi teisėtumo savivaldybių policijos padaliniuose, tikrina, kaip atliekama kvota.

Savivaldybių policijai vadovauja vyresnysis komisaras, kurį Policijos departamento generalinio komisaro teikimu skiria ir atleidžia iš pareigų vidaus reikalų ministras. Savivaldybių policijos valdybos vyresnysis komisaras asmeniškai atsako už pavestų uždavinių vykdymą, pagal savo kompetenciją savarankiškai reguliuoja tarnybos funkcionavimo sferą. Savivaldybių policijos valdyba savo funkcijas vykdo per jai pavaldžias tarnybas, esančias miestų ir rajonų policijos komisariatuose.

Savivaldybių policija – nauja policijos rūšis, kurios Lietuvoje nebuvo iki nepriklausomybės atkūrimo. Ji buvo sukurta įgyveninant 1990 m. gruodžio 11 d. Lietuvos policijos įstatymą ir praktiškai pradėjo funkcionuoti nuo 1991 m. liepos mėn., pirmiausia kaip mūsų šalies policijos sudėtinė dalis greta respublikinės policijos ir kartu kaip viena iš policijos rūšių.

Savivaldybių policija buvo sukurta buvusios sovietinės milicijos profilaktikos tarnybos pagrindu. Nepriklausomybės atkūrimo išvakarėse, 1990 m. pradžioje, profilaktikos tarnybą sudarė Profilaktikos tarnybos valdyba ir profilaktikos tarnybos struktūriniai padaliniai vietiniuose vidaus reikalų skyriuose.

Profilaktikos tarnybos valdybą sudarė du skyriai – speckomendantūrų darbo organizavimo ir nuteistų asmenų resocializacijos bei individualios profilaktikos, du poskyriai – nepilnamečių ir jaunimo teisės pažeidimų profilaktikos ir organizacinis analitinis, taip pat sekretoriatas ir buhalterija. Profilaktikos tarnybos valdybos viršininku dirbo L. Vasiliauskas, jo pavaduotojais – Č. Blažys ir J. Jatkevičius. Speckomendantūrų darbo organizavimo ir nuteistų asmenų resocializacijos skyriui vadovavo J. Jatkevičius, jo pavaduotojas – R. Pukanasis. Individualios profilaktikos

skyriui vadovavo Č. Blažys, jo pavaduotojas – S. Paskačius. Nepilnamečių ir jaunimo teisės pažeidimų profilaktikos poskyriui vadovavo E. Jūrienė, organizaciniam analitiniam – R. Senovaitis.

Profilaktikos tarnybos valdybai vietose buvo pavaldžios daugelis tarnybų ir įstaigų. Viena iš tokių tarnybų buvo speckomendantūros. Jos buvo įsteigtos prie šalies gamyklų ir buvo skirtos asmenims, lygtinai nuteistiems ir lygtinai paleistiems iš laisvės atėmimo vietų. Speckomendantūros buvo įsteigtos didžiuosiuose Lietuvos miestuose: Vilniuje, Kaune, Klaipėdoje, Panevėžyje, taip pat Jonavos, Kėdainių, Kaišiadorių, Mažeikių rajonuose, Garliavoje ir Grigiškėse.

Antra įstaiga, buvusi pavaldi Profilaktikos tarnybos valdybai, tai blaivyklos. Jų iš viso buvo 20. Blaivyklų tinklas buvo išsisklaidęs po visą šalies teritoriją, apimdamas šiuos miestus: Vilnių, Kauną, Klaipėdą, Šiaulius, Panevėžį, Alytų, Druskininkus, Jonavą, Kėdainius, Marijampolę, Mažeikius, Prienus, Rokiškį, Radviliškį, Šilutę, Tauragę, Telšius, Trakus, Ukmergę ir Uteną.

Pati gausiausia profilaktikos tarnyba buvo apylinkų inspektorių tarnyba, turėjusi 982 etatus. Nepilnamečių reikalų inspektorių tarnyboje dirbo apie 200 pareigūnų. Be šių, pagrindinių tarnybų, dar buvo kvotos grupės, patrulinė tarnyba, budėtojų poskyris. Tokia buvo savivaldybių policijos pirmtakų organizacinė struktūra Lietuvoje.

Kaip jau minėta, sukurti savivaldybių policiją Lietuvoje buvo mėginta 1990 m. dar prieš išleidžiant Policijos įstatymą. Vykdydama minėtą 1990 m. gegužės 24 d. Aukščiausiosios Tarybos nutarimą „Dėl viešosios tvarkos apsaugos užtikrinimo Respublikos miestuose“, Vidaus reikalų ministerija 1990 m. rugpjūčio 14 d. išleido įsakymą Nr. 197 „Dėl policijos nuovadų struktūros ir tipinių etatų paskelbimo“. Įsakymas įpareigojo miestų ir rajonų vidaus reikalų skyrių viršininkus parengti policijos nuovadų ir jų etatų projektus, su jais supažindinti vietines savivaldybes ir juos suderinus iki 1990 m. rugsėjo 30 d. pateikti pasiūlymus Vidaus reikalų ministerijai dėl policijos nuovadų steigimo. Tačiau tokios policijos nuovados 1990 m. rudenį buvo įsteigtos tiktai Šiauliuose. Kilus esminiams nesutarimams tarp vietinių savivaldybių ir Vidaus reikalų ministerijos, Aukščiausiosios Tarybos 1990 m. gegužės 24 d. nutarimas nebuvo įgyvendintas. Kadangi tuo metu priimtas Savivaldybių įstatymas leido savivaldybėms labai plačiai traktuoti savo teises net visos vidaus reikalų sistemos atžvilgiu, tai vietos savivaldybės kai kur siekė panaikinti ir Vidaus reikalų ministerijai pavaldžias milicijos struktūras. Visa tai

sukėlė daug prieštaravimų. Tiktai 1990 m. gruodžio 11 d. išleidus Policijos įstatymą buvo pašalintos svarbiausios nesutarimų priežastys, ir Lietuvoje pradėta kurti savivaldybių policiją kaip vieną iš šalies policijos sistemos sudėtinių dalių.

Savivaldybių policija, palyginti su respublikine policija, turėjo daug ypatumų. Daugelis jų išplaukė iš šios policijos rūšies dvigubo pavaldumo – savivaldybėms ir Policijos departamentui. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1991 m. birželio 28 d. nutarimu Nr. 255 patvirtintuose Policijos departamento nuostatuose ir Savivaldybių policijos valdybos nuostatuose pabrėžta, kad Savivaldybių policijos valdyba yra struktūrinis Policijos departamento padalinys, valdymo organas, vadovaujantis šalies savivaldybių policijai.

Antra vertus, ši policijos rūšis tuo pat metu palaikė glaudžius ryšius su vietos savivaldybėmis. Savivaldybės valdžia sprendė policijos nuovados steigimo, jos etatų skaičiaus, nuovados vadovo paskyrimo klausimus. Miesto (rajono) teritorijoje esančioms nuovadoms vadovavo savivaldybių policijos komisaras, kurį skyrė aukštesniosios pakopos savivaldybės valdyba, o tvirtino savivaldybės taryba. Skirtingai nei respublikinė policija, kuri buvo finansuojama tik iš Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto, savivaldybių policija buvo finansuojama ir iš valstybės, ir iš savivaldybių biudžeto. Savivaldybės iš savo biudžeto mokėjo savivaldybių policijos pareigūnams darbo užmokestį ir apmokėdavo nuovados išlaikymo ūkines išlaidas. Valstybės biudžeto lėšomis buvo išlaikomas respublikinis savivaldybių policijos valdymo aparatas, centralizuotai finansuojamas savivaldybių policijos nuovadų materialinis techninis aprūpinimas, pareigūnams mokamos įstatymo numatytos kompensacijos ir atlyginama padaryta žala.

Policijos įstatymas savivaldybėms suteikė gana plačias teises savivaldybių policijos atžvilgiu ir tolesnė savivaldybių policijos plėtra šalyje visiškai priklausė nuo vietinės valdžios. Nors ir buvo nustatytas dvigubas savivaldybių policijos pavaldumas, vis dėlto ji buvo atskira ir gana savarankiška Lietuvos Respublikos policijos sistemos sudėtinė dalis.

Miliciją reorganizuojant į policiją, Profilaktikos tarnybos valdyba buvo reorganizuota į Savivaldybių policijos valdybą. Speckomendantūrų darbo organizavimo ir nuteistų asmenų resocializacijos skyrius buvo panaikintas ir su visomis speckomendantūromis perduotas Vidaus reikalų ministerijos Pataisos reikalų departamentui. Kita buvusios Profilaktikos tarnybos valdybos struktūra išliko nepakeista, ir ji tapo

Savivaldybių policijos valdyba, t. y. faktiškai buvo pakeistas tik šio struktūrinio padalinio pavadinimas.

Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro 1991 m. kovo 5 d. įsakymu Nr. 40 buvęs Profilaktikos tarnybos valdybos viršininkas L. Vasiliauskas buvo paskirtas respublikinės policijos vyriausiuoju komisaru, o jo pavaduotojas Č. Blažys 1991 m. balandžio 5 d. įsakymu Nr.60 – Savivaldybių policijos valdybos vyresniuoju komisaru. Nagrinėjamo laikotarpio pabaigoje savivaldybių policijos vadovas buvo pakeistas. Vidaus reikalų ministro 1994 m. gruodžio 16 d. įsakymu Nr. 1041 Savivaldybių policijos valdybos vyriausiuoju komisaru buvo paskirtas R. Senovaitis.

Savivaldybių policijos funkcionavimui šalyje iš pat pradžių buvo perduota 1750 etatų. Vienos pirmųjų šalyje policijos nuovados buvo sukurtos Vilniaus rajone. Kaip nurodė tuometinis Vilniaus rajono savivaldybių policijos komisaras M. Naruševičius, iki 1991 m. liepos mėn. rajone buvo įsteigtos septynios policijos nuovados: Nemenčinėje, Paberžėje, Vaidotuose, Rūkainiuose, Mickūnuose, Rudaminoje ir Maišiagaloje, sukomplektuota apie 40 proc. pareigūnų[241]. 1992 m. kovo mėnesį Lietuvoje buvo įsteigta jau apie 80 nuovadų: Panevėžyje – 4, Klaipėdoje – 5, Kaune – 12 ir kt. Taip pat nuovados buvo įsteigtos Šiauliuose, Marijampolėje, Trakuose, Vilkaviškyje. Tačiau daugelyje šalies vietų tuo metu dar nebuvo įsteigtos nuovados. Ilgokai jų dar nebuvo Molėtų, Kupiškio, Kretingos, Skuodo, Švenčionių rajonuose ir kitose vietose[242]. Kuriant nuovadas, buvo susidurta su daugeliu sunkumų. Daugelyje vietų ypač trūko patalpų, pareigūnams aprūpinti reikalingų specpriemonių, taip pat kadrų. Toli gražu ne visur buvo surastas tarpusavio supratimas ir sutarimas tarp vietinių policijos komisariatų ir savivaldybių valdybų bei tarybų dėl savivaldybių policijos komisarų paskyrimo ir patvirtinimo. Kaune, Alytaus, Pakruojo, Ukmergės rajonuose nebuvo patvirtinti paskirtieji komisarai. Politizavus savivaldybių policijos vadovo skyrimo klausimą, kai kuriose vietose buvo mėginta į šias pareigas paskirti žmones, nepaisant profesionalumo principo, o pagal jų politinę ir ideologinę priklausomybę, iškilo grėsmė suskaldyti vietinius policijos kolektyvus politiniais motyvais. Pasitaikė ir nuovadų steigimo iškraipymų. Vilniuje, Alytuje, Marijampolėje buvo įsteigta tik po vieną nuovadą visam miestui su visomis tarnybomis – patruline,

[241] Liaudies sargyboje. 1991 m. liepos 1 d. Nr. 27.
[242] Liaudies sargyboje. 1992 m. kovo 2 d. Nr. 9.

prevencine, budėtojų dalimi, kvota, kriminaline paieška ir t. t. Tokios nuovados ėmė bereikalingai dubliuoti teritorinių policijos komisariatų darbą.

Savivaldybių policijos veikla pirmaisiais metais sukūrus nuovadas išryškino ir daugelį kitų esminių trūkumų, taip pat ir galiojančio Policijos įstatymo spragų, kurios trukdė tinkamai funkcionuoti šios policijos rūšies struktūriniams padaliniams. Paaiškėjo, jog daugelis šalies savivaldybių, ypač nedidelių rajonų, buvo visiškai nepajėgios ir kartu nesuinteresuotos turėti ir išlaikyti stiprią policiją, ėmė likviduoti kai kuriuos struktūrinius padalinius, mažinti savivaldybių policijos etatus ir pareigūnų skaičių.

Didžiausia problema buvo savivaldybių policijos finansavimas. Daugelis šalies savivaldybių buvo nemokios ir nepajėgė išlaikyti savosios policijos, o iš valstybės biudžeto savivaldybių policija taip pat buvo finansuojama tik liekamuoju principu. Daugelio miestų ir rajonų savivaldybės nepajėgė ne tik apskritai užtikrinti normalaus savivaldybių policijos finansavimo, bet neturėjo lėšų net darbo užmokesčiui išmokėti ir buvo priverstos kreiptis į šalies Vyriausybę su prašymais suteikti pagalbą. Vien 1993 m. savivaldybės „išprašė" iš Lietuvos Vyriausybės savivaldybių policijos pareigūnų atlyginimams 2,25 mln. litų, o pačios iš savo biudžeto tam reikalui skyrė 9,56 mln. litų. Tai buvo palyginti tik menka dalis reikalingų lėšų, nes savivaldybių policijos struktūriniai padaliniai 1994 m. darbo užmokesčiui prašė skirti iš savivaldybių biudžeto 35,43 mln. litų.

Savivaldybių policijos pareigūnai gaudavo gerokai mažesnį darbo užmokestį negu respublikinės policijos. Tai neabejotinai sukėlė jų nepasitenkinimą ir visiškai pagrįstą norą pasitaikius pirmai progai pereiti dirbti į respublikinę policiją.

Panaši padėtis buvo ir su savivaldybių policijos materialiniu techniniu aprūpinimu. Net 56 proc. savivaldybių policijos pareigūnų neturėjo tinkamų tarnybinių patalpų, 83 proc. neturėjo ar nepasinaudojo tarnybiniu transportu, tik 28 proc. pareigūnų turėjo gumines lazdas, 7 proc. – dujų balionėlius, 5,5 proc. – antrankius. Visa tai taip pat rodo centralizuoto materialinių techninių išteklių skirstymo savivaldybių policijai liekamąjį pobūdį.

Susidariusi padėtis faktiškai vedė prie savivaldybių policijos likvidavimo, ir tai vertė imtis ryžtingų priemonių visos valstybės mastu. Vidaus reikalų ministerija 1994 m. spalio 6 d. sukvietė 152 savivaldybių policijos vadovus į respublikinį pasitarimą, kuriame dalyvavo Seimo Pirmininko

pavaduotojas E. Bičkauskas, Seimo nacionalinio saugumo komiteto pirmininkas V. Petkevičius, Lietuvos Vyriausybės, įvairių kitų žinybų atstovai. Pasitarime buvo visapusiškai apsvarstytas „Savivaldybių policijos problemų ir perspektyvų" klausimas[243]. Pranešėjas – Savivaldybių policijos valdybos vyriausiasis komisaras R. Senovaitis. Pasitarime kalbėję Viešosios policijos valdybos vyriausiasis komisaras V. Navickas, vidaus reikalų ministras R. Vaitekūnas, Seimo narys V. Juškus, Policijos departamento generalinio komisaro pareigas einantis V. Račkauskas, Vilniaus miesto tarybos pirmininko pavaduotojas R. Čaplinskas ir savivaldybių policijos atstovai iš vietų įtikinamai atskleidė iš tikrųjų sunkią ir be perspektyvų savivaldybių policijos padėtį mūsų šalyje. Pasitarimo dalyviai priėjo prie vienos nuomonės, kad savivaldybių policija, pasidariusi neprofesionaliausia policijos rūšimi šalyje, gali sustiprėti ir tinkamai atlikti savo funkcijas tik perėjus prie jos centralizuoto finansavimo iš valstybės biudžeto per Vidaus reikalų ministeriją.

Vidaus reikalų ministerijos iniciatyva buvo parengtas atitinkamas Policijos įstatymo pakeitimo projektas. Jį Seimas netrukus ir priėmė. Pagal „Policijos įstatymo 12, 15 ir 49 straipsnių pakeitimą"[244] buvo pakeista ne tik savivaldybių policijos finansavimo tvarka, bet ir pasikeitė jos juridinis statusas. Naujas Policijos įstatymo 49 straipsnis skelbė: „Respublikinė ir savivaldybių policija finansuojama iš Lietuvos Respublikos Valstybės biudžeto". Savivaldybės apskritai buvo išbrauktos iš savivaldybių policijos finansavimo.

Priėmus Policijos įstatymo 12 ir 15 straipsnių pakeitimus, visiškai pasikeitė savivaldybių policijos teisinė padėtis. Anksčiau Policijos įstatymo 12 straipsnio 3 dalis skelbė, kad „Miesto (rajono) policijos komisariatas yra aukštesniosios pakopos savivaldybės valdybos padalinys, kuriame veikia respublikinės ir savivaldybių policijos tarnybos". Priėmus minėtus pakeitimus, vietoj „aukštesniosios pakopos savivaldybių valdybos padalinys" buvo įrašyta „Vidaus reikalų ministerijos padalinys", t. y. buvęs jo dvigubas pavaldumas panaikintas, ir policijos komisariatas tapo pavaldus tik Vidaus reikalų ministerijai. Anksčiau teritorinio policijos komisariato vadovą tvirtino savivaldybės taryba Policijos departamento generalinio komisaro ir aukštesniosios pakopos savivaldybės valdybos teikimu, o skyrė vidaus reikalų ministras, o dabar jį skyrė ir atleido vidaus

[243] Savivaldybių policijos valdybos einamasis archyvas. Savivaldybių policijos valdybos posėdžių protokolai. Protokolas Nr. 3. 1994. 10. 06.

[244] Valstybės žinios. 1994. Nr. 82

reikalų ministras Policijos departamento generalinio komisaro teikimu. Anksčiau miesto (rajono) savivaldybių policijos komisarą skyrė aukštesniosios pakopos savivaldybės valdyba, miesto (rajono) policijos komisariato vadovo teikimu, o tvirtino savivaldybės taryba, dabar jį skirdavo ir atleisdavo Policijos departamento generalinis komisaras bendru miesto (rajono) policijos komisariato vadovo, savivaldybės valdybos ir mero teikimu. Anksčiau paskirtąjį nuovados komisarą dar turėjo tvirtinti žemesnės pakopos savivaldybės taryba, kurios teritorijoje veikė nuovada, o dabar jį skyrė policijos komisariato vadovas savivaldybių policijos komisaro teikimu, t. y. savivaldybė jokios įtakos policijos nuovados komisaro paskyrimui neturėjo.

Taip pat buvo pakeista policijos nuovadų sudarymo ir jų aptarnaujamos teritorijos nustatymo tvarka. Anksčiau tai buvo išimtinė aukštesniosios pakopos savivaldybės teisė. Dabar sudaryti nuovadas ir nustatyti jų aptarnaujamą teritoriją taip pat turėjo savivaldybė, bet tik valstybės nurodymu, t. y. ji prarado šitoje srityje turėtąją išimtinę teisę.

1994 m. spalio 12 d. Policijos įstatymo pakeitimas smarkiai sumažino savivaldybių įtaką ne tik apskritai policijai, bet ir pačiai savivaldybių policijai. Pastaroji taip pat tapo visiškai pavaldi tik Vidaus reikalų ministerijos Policijos departamentui. Įsigaliojus Policijos įstatymo 1994 m. spalio 12 d. pakeitimams, savivaldybių policija kaip Lietuvos policijos sistemos sudėtinė dalis nustojo egzistavusi. Ji tapo respublikine policija, viena iš jos rūšių. O išlikęs pavadinimas „savivaldybių policija" jau neatspindėjo šitos policijos rūšies paskirties ir pagrindinių funkcijų. Jai labiau tiktų „prevencinės policijos" ar kitas pavadinimas, nes jos ryšiai su savivaldybėmis pasidarė tokie pat kaip ir kitų policijos rūšių, pvz., viešosios policijos.

Savivaldybių policijos pirminė grandis, o kartu ir jos pagrindinis struktūrinis padalinys vietose, yra nuovada. Lietuvos Vyriausybė 1991 m. birželio 10 d. nutarimu Nr. 226 patvirtino Lietuvos Respublikos savivaldybių policijos nuovados nuostatus. Juose yra apibrėžtos bendrosios nuostatos, svarbiausieji nuovados uždaviniai bei funkcijos ir jos darbo organizavimo pagrindai.

Savivaldybių policijos nuovada – sudėtinė Lietuvos Respublikos policijos sistemos dalis, struktūrinis savivaldybių policijos tarnybos vienetas, sudarytas ir veikiantis teritoriniu principu.

Svarbiausieji policijos nuovados uždaviniai – vykdyti teisėtvarkos pažeidimų prevenciją savo aptarnaujamoje teritorijoje, saugoti viešąją tvarką ir užtikrinti visuomeninę rimtį bei piliečių teisių ir teisėtų interesų

apsaugą, taip pat pagal savo kompetenciją – aplinkos apsaugą; atlikti kvotą įstatymo nustatyta tvarka jos kompetencijai priskirtose bylose; vykdyti atitinkamos savivaldybės teritorijoje esančių teismų pavedimus ir padėti kelių policijai savo aptarnaujamoje teritorijoje užtikrinti eismo saugumą.

Atsižvelgiant į savivaldybių policijos nuovadai iškeltus uždavinius, atitinkamos yra ir jos funkcijos bei vidinė organizacinė struktūra. Policijos nuovadoje gali būti įsteigtos šios tarnybos: budėtojų poskyris, prevencinė tarnyba, policijos patruliai, daboklė, kvota, pagalbinis aptarnaujantis personalas ir kitos.

Prevencinė tarnyba, kurią sudaro apylinkių inspektoriai ir nepilnamečių reikalų inspektoriai, yra pagrindinė ir svarbiausia savivaldybių policijos tarnyba. Tačiau ilgą laiką ji neturėjo savo naujų instrukcijų ir praktiškai naudojosi senomis sovietinėmis, nors formaliai jos buvo laikomos negaliojančiomis. Tiktai 1994 m. rugpjūčio 25 d. Vidaus reikalų ministerija išleido įsakymą Nr. 618 „Dėl Policijos departamento savivaldybių policijos apylinkės inspektoriaus tarnybinės veiklos laikinosios instrukcijos patvirtinimo“. Instrukciją sudaro bendroji dalis, inspektoriaus darbo organizavimas, inspektoriaus tarnybos uždaviniai, apylinkės inspektoriaus funkcijos nusikaltimų atskleidimo ir tyrimo, nusikaltimų ir kitų teisės pažeidimų prevencijos srityse; apylinkės inspektoriaus funkcijos viešosios tvarkos, visuomenės rimties ir saugumo, piliečių teisių ir laisvių, taip pat aplinkos apsaugos srityse; apylinkės inspektoriaus pareigos, nagrinėjant gyventojų pareiškimus, pranešimus, skundus ir pasiūlymus; apylinkės inspektoriaus teisės vykdant jam pavestas funkcijas.

Tuo pat metu, t. y. 1994 m. rugpjūčio 25 d., Vidaus reikalų ministerija išleido ir įsakymą Nr. 619 „Dėl Policijos departamento savivaldybių policijos nepilnamečių reikalų inspektoriaus tarnybinės veiklos laikinosios instrukcijos patvirtinimo“. Šią instrukciją sudaro bendroji dalis, nepilnamečių reikalų inspektoriaus tarnybinės veiklos organizavimas, nepilnamečių teisės pažeidėjų įskaita, prevencinis darbas su atskirų kategorijų nepilnamečiais teisės pažeidėjais, darbas su nepilnamečiais, atvesdintais į budėtojų poskyrį.

Kitų savivaldybių policijos tarnybų darbo instrukcijos buvo išleistos porą metų anksčiau. Vidaus reikalų ministerija 1992 m. birželio 19 d. išleido įsakymą Nr. 388, kuriuo patvirtino Savivaldybių policijos blaivyklų veiklos, blaivyklos medicinos punktų ir blaivyklų felčerių pareigų nuostatus. Juose buvo aptartas blaivyklų darbo organizavimas, asmenų

pristatymas į blaivyklą, jų priėmimas, laikymas ir išleidimas. Budėtojų dalių darbą reglamentuoja Vidaus reikalų ministerijos 1992 m. liepos 2 d. įsakymu Nr. 418 patvirtinta „Respublikos policijos įstaigų budėtojų dalių laikinoji darbo instrukcija". Joje yra aptartas budėtojų dalių darbo organizavimas, budėtojų ir kitų paros pamainos pareigūnų pareigos ir teisės.

Savivaldybių policijos personalas

Pirmaisiais nepriklausomybės metais kuriant savivaldybių policiją mūsų šalyje, buvo susidurta su didžiuliais jos kadrų formavimo sunkumais. Savivaldybių policija faktiškai buvo kuriama liekamuoju principu. To padarinys – didelė kadrų stoka ir kaita. 1991 m. savivaldybių policijai buvo skirta 4312 etatų, o iki tų metų pabaigos čia liko net 1313 laisvų vietų, t. y. net 30,4 proc. visų etatų. Tuo pat metu visoje šalies policijoje buvo tik 15 proc. laisvų etatinių vietų. Dvigubai daugiau laisvų vietų savivaldybių policijoje, palyginti su respublikine policija, buvo ir vėlesniais metais. Vėlesniais metais laisvos darbo vietos buvo užimamos palyginti labai lėtai. Net 1995 m. sausio 1 d. dar buvo 19,2 proc. laisvų vietų. Ir tik per 1995 m. šalies savivaldybių policija buvo daugmaž sukomplektuota. Laisvų vietų 1996 m. sausio 1 d. čia buvo tik 9,7 proc.

Tačiau kadrų stoka pirmaisiais nepriklausomybės metais dar nebuvo pati didžiausia savivaldybių policijos problema. Kur kas svarbesnė buvo didžiulės jos kadrų kaitos problema. Tai buvo savivaldybių policijos kadrų komplektavimo liekamuoju principu padarinys. Savivaldybių policijos kadrų kaita 1992 m. sudarė 29 proc., 1993 m. – 32 proc. Be to, savivaldybių policija kaskart vis „jaunėjo" ne tik pagal pareigūnų amžių, bet ir pagal patyrimą. Turinčių darbo stažą nuo vienerių iki trejų metų 1993 m. buvo daugiau kaip 50 proc. visų šios policijos rūšies pareigūnų. Kaip jau minėta, dėl nepatenkinamo savivaldybių policijos finansavimo šios policijos rūšies tarnybose dirbo mažiausiai mokami pareigūnai, kurie, kai tik sugebėdavo rasti geresnę darbo vietą, pereidavo ten dirbti, paprastai į respublikinę policiją, o į jų vietą ateidavo nauji, jauni, nepatyrę darbuotojai. Nebuvo atsitiktinumas ir tai, kad labai daug savivaldybių policijos pareigūnų buvo atleidžiama iš darbo dėl neigiamų motyvų. 1991 m. dėl neigiamų motyvų atleistieji sudarė net 45,7 proc., 1992 m. – 43,5 proc. visų atleistų darbuotojų.

12 lentelė. Savivaldybių policijos kadrai 1992–1996 m. (sausio 1 d.)

Eil. Nr.	Rodikliai	1992	1993	1994	1995	1996
1.	Etatai	4312	4333	4545	4545	4074
2.	Darbuotojai:	3350	3378	3479	3673	3679
	1) iš viso					
	2) komisarai					
	a) sk.		88	96	103	117
	b) proc.		2,6	2,7	2,8	3,2
	3) inspektoriai					
	a) sk.		1888	2030	2148	2143
	b) proc.		55,9	58,4	58,5	58,2
	4) policininkai					
	a) sk.		1402	1352	1422	1419
	b) proc.		41,5	38,9	38,7	38,6
	5) moterys					
	a) sk.	361	379	443	567	526
	b) proc.	10,8	11,2	12,7	15,4	14,3
3.	Laisvos vietos:					
	a) sk.	962	955	1066	872	395
	b) proc.	22,3	22,0	23,4	19,2	9,7
4.	Išsimokslinimas:					
	1) aukštasis					
	a) sk.	636	615	652	697	686
	b) proc.	19,0	18,2	18,7	19,0	18,3
	2) aukštasis teisinis					
	a) sk.	300	277	249	244	241
	b) proc.	9,0	8,2	7,2	6,6	6,6
	3) aukštesnysis					
	a) sk.	1021	1105	1179	1306	1392
	b) proc.	30,5	32,7	33,9	35,6	37,8
	4) aukštesnysis teisinis					
	a) sk.	337	307	281	275	341
	b) proc.	10,1	9,1	8,1	7,5	9,3
5.	Darbuotojai, neturintys specialaus policinio pasirengimo					
	a) sk.	667	701	612	567	552
	b) proc.	19,9	20,8	17,6	15,4	15,0
6.	Amžius:					
	1) iki 30 metų					
	a) sk.	1801	2019	2111	2376	2223
	b) proc.	53,8	59,8	60,7	64,7	60,4

12 lentelės tęsinys

	2) nuo 31 iki 45 metų					
	a) sk.	1259	1182	1196	1191	1245
	b) proc.	37,6	35,0	34,4	32,4	33,8
7.	Darbo stažas iki 3 metų					
	a) sk.	1584	1867	1807	1663	1261
	b) proc.	47,3	55,3	52,0	45,3	34,3
8.	Priimta		1867	1807	1663	1261
9.	Atleista:					
	1) iš viso		469	466	600	424
	2) dėl neigiamų motyvų					
	a) sk.		204	167	127	157
	b) proc.		43,5	35,8	21,2	37,0
	3) pirmais tarnybos metais					
	a) sk.		180	65	88	63
	b) proc.		38,4	13,9	14,7	14,9
10.	Darbuotojai, kuriems taikytos drausminės nuobaudos					
	a) sk.			826	822	962
	b) proc.			23,7	22,4	26,1

Iš 12 lentelės matyti, kad nepaisant etatų mažinimo, pradedant 1995 m., savivaldybių policijos pareigūnų skaičius 1992 m. liepos 1 d. – 1996 m. sausio 1 d. laikotarpiu nuolat didėjo nuo 3350 iki 3679 darbuotojų.

Komisarų skaičius 1993–1996 m. laikotarpiu padidėjo nuo 88 iki 117, inspektorių – nuo 1888 iki 2143 asmenų. Taip pat padidėjo ir jų skaičius, lyginant su bendru pareigūnų skaičiumi, – atitinkamai nuo 2,6 iki 3,2 proc. ir nuo 55,9 iki 58,2 proc. Eilinių policininkų skaičius nagrinėjamo laikotarpio pabaigoje šiek tiek sumažėjo. Taip pat sumažėjo ir jų skaičius, lyginant su bendru pareigūnų skaičiumi, – nuo 41,5 (1993 m.) iki 38,6 proc. (1996 m.).

Savivaldybių policija buvo bene moteriškiausia policijos rūšis mūsų šalyje. Moterų skaičius 1992–1995 m. išaugo beveik dvigubai – nuo 361 iki 567 darbuotojų, arba nuo 10,8 iki 15,4 proc., ir tiktai paskutiniais metais, t.y. 1996 m., jų šiek tiek sumažėjo – iki 526 darbuotojų ir atitinkamai iki 14,3 proc.

Laisvų vietų savivaldybių policijoje 1992–1994 m. beveik nuolat buvo daugiau kaip 20 proc. ir tik 1996 m., kaip jau minėta, jų buvo 9,7 proc.

Aukštąjį išsimokslinimą turinčių pareigūnų skaičius 1992–1996 m. laikotarpiu sumažėjo palyginti labai nedaug – nuo 19 proc. iki 18,3 proc. Ypač ryškus šis procesas buvo tarp apylinkės inspektorių. Turinčių aukštąjį išsimokslinimą apylinkių inspektorių 1991–1995 m. sumažėjo nuo 23,6 iki 16,7 proc.

Išimtis buvo tik nepilnamečių reikalų inspektoriai. Ši tarnyba ne tik geriausiai buvo sukomplektuota, bet ir jų išsimokslinimas buvo bene pats aukščiausias, palyginti su kitų tarnybų darbuotojais. 1991 m. net 64 proc. nepilnamečių reikalų inspektorių turėjo aukštąjį išsimokslinimą, vėlesniais metais jų nuolat buvo daugiau nei 50 procentų.

Aukštesnįjį išsimokslinimą turinčių pareigūnų skaičius 1992–1996 m. padidėjo nuo 1021 iki 1392 asmenų, arba nuo 30,5 iki 37,8 proc.

Kitokia buvo turinčių aukštąjį ir aukštesnįjį teisinį išsimokslinimą padėtis. Jų skaičius 1992–1996 m. nuolat mažėjo. 1992 m. liepos 1 d. savivaldybių policijoje dirbo 300 pareigūnų, turinčių aukštąjį teisinį išsimokslinimą, 1996 m. sausio 1 d. – 241, t. y. jų skaičius, sumažėjo nuo 9 iki 6,6 proc. Panašiai keitėsi turinčių aukštesnįjį teisinį išsimokslinimą pareigūnų skaičius. Iki 1995 m. sausio 1 d. turinčių šį išsimokslinimą pareigūnų skaičius sumažėjo nuo 337 iki 275, arba nuo 10,1 iki 7,5 proc. Ir tik per paskutinius šio laikotarpio metus padėtis šiek tiek pagerėjo.

Iš 12 lentelės matyti, kad 1992–1996 m. laikotarpiu savivaldybių policijoje nuolat mažėjo darbuotojų, neturinčių specialaus policinio parengimo, skaičius. 1993 m. sausio 1 d. jų buvo 701, o 1996 m. sausio 1 d. – 552, arba nuo 20,8 iki 15 proc.

Kaip jau minėta, savivaldybių policija kasmet vis „jaunėjo“: 1992 m. darbuotojai iki 30 metų amžiaus sudarė 53,8 proc., o 1995 m. – 64,7 proc. visų darbuotojų. Tuo pat metu mažėjo vyresnio amžiaus pareigūnų skaičius: 1992 m. savivaldybių policijos pareigūnų nuo 31 iki 45 metų amžiaus buvo 37,6 proc., o 1995 m. – 32,4 proc. visų pareigūnų.

Daugiausia darbuotojų, turinčių mažiausią darbo stažą, buvo 1993 m. – 1867 asmenys, o tai buvo 55,3 proc. visų darbuotojų. Vėlesniais metais padėtis šitoje srityje vis gerėjo ir, pervedus savivaldybių policijos finansavimą iš savivaldybių biudžeto į valstybės biudžetą, per dvejus metus įvyko staigus šuolis – šis rodiklis nuo buvusių 55,3 proc. nukrito iki 34,3 proc.

Nagrinėjamu laikotarpiu į savivaldybių policiją kasmet buvo priimama 2,7–3,9 karto daugiau darbuotojų negu jų atleidžiama. Sumažėjo atleidžiamų dėl neigiamų motyvų skaičius: daugiausia tokių buvo atleista 1993 m. – 204 darbuotojai, o 1995 m. – 127, t. y. beveik dvigubai mažiau. Tiktai paskutiniais metais jų skaičius šoktelėjo nuo 127 iki 157, o tai lėmė bendro skaičiaus išaugimą nuo 21,2 iki 37 proc.

Taip pat gerokai sumažėjo atleistųjų pirmaisiais tarnybos metais skaičius: 1993 m. tokių buvo atleista 180, o 1996 m. – 63, t. y. daugiau kaip du kartus mažiau. Pirmaisiais tarnybos metais atleistųjų šiuo laikotarpiu sumažėjo nuo 38,4 iki 14,9 proc.

Paskutinių trejų metų, t. y. 1994–1996 m., drausminė praktika savivaldybių policijoje rodo, jog kasmet palyginti nemažas pareigūnų skaičius, daugiau nei 20 proc., gaudavo įvairaus pobūdžio drausmines nuobaudas.

Iš 13 lentelės matyti, kad absoliuti dauguma savivaldybių policijos komisarų turėjo aukštąjį išsimokslinimą ir daugiau kaip pusė jų – aukštąjį teisinį. Tačiau tiek vienų, tiek kitų skaičius 1993–1996 m. sumažėjo: turinčių aukštąjį išsimokslinimą komisarų sumažėjo tik 7,2 proc. (nuo 84,1 iki 76,9 proc.), o turinčių aukštąjį teisinį išsimokslinimą – dvigubai daugiau, t. y. 14,1 proc. (nuo 60,2 iki 46,1 proc.).

Savivaldybių policijos veiklos 1991–1994 m. laikotarpiu, kai ji buvo finansuojama iš savivaldybių biudžeto, aukštą kvalifikaciją turintys pareigūnai tiesiog nebuvo suinteresuoti dirbti komisarais. Jie geriau ėjo, pvz., kriminalinės policijos inspektorių, tardytojų ar kitas pareigas, negu dirbo savivaldybių policijos komisarais vadovais ir todėl savo noru iš policijos valdininkų pereidavo net į policininkų pareigas. Tokia padėtis, kaip buvo pažymėta respublikiniame savivaldybių policijos vadovų pasitarime 1994 m. spalio 6 d., buvo susidariusi Kauno, Prienų ir kai kuriuose kituose šalies rajonuose.

Priešinga tendencija pastebima tarp aukštesnįjį išsimokslinimą turinčių pareigūnų. Šis rodiklis tarp komisarų pagerėjo nuo 13,6 (1993 m.) iki 21,3 proc. (1996 m.). Vadinasi, vis daugiau pareigūnų pradėjo eiti komisarų pareigas, neturėdami aukštojo išsimokslinimo. Turinčių aukštesnįjį teisinį išsimokslinimą komisarų skaičius nagrinėjamu laikotarpiu buvo beveik pastovus arba net sumažėjo, nukrisdamas nuo 10,2 (1993 m.) iki 9,4 proc. (1996 m.).

13 lentelė. Savivaldybių policijos pareigūnų išsimokslinimas 1993–1996 m. (sausio 1 d.)

Eil. Nr.	Išsimokslinimas	1993	1994	1995	1996
1.	Aukštasis:				
	1) komisarai				
	a) sk.	74	80	78	90
	b) proc.	84,1	83,3	75,5	76,9
	2) inspektoriai				
	a) sk.	531	558	600	578
	b) proc.	28,1	27,5	27,9	26,9
	3) policininkai				
	a) sk.	10	14	19	18
	b) proc.	0,7	1,0	1,3	1,3
2.	Aukštasis teisinis:				
	1) komisarai				
	a) sk.	53	55	55	54
	b) proc.	60,2	57,3	53,4	46,1
	2) inspektoriai				
	a) sk.	220	192	186	182
	b) proc.	11,6	9,4	8,6	8,5
	3) policininkai				
	a) sk.	4	2	3	5
	b) proc.	0,3	0,1	0,2	0,3
3.	Aukštesnysis:				
	1) komisarai				
	a) sk.	12	16	24	25
	b) proc.	13,6	16,6	23,3	21,3
	2) inspektoriai				
	a) sk.	903	1003	1085	1143
	b) proc.	47,8	49,4	50,5	53,3
	3) policininkai				
	a) sk.	190	160	197	224
	b) proc.	13,5	11,8	13,8	15,8
4.	Aukštesnysis teisinis:				
	1) komisarai				
	a) sk.	9	10	12	11
	b) proc.	10,2	10,4	11,6	9,4
	2) inspektoriai				
	a) sk.	288	261	246	304
	b) proc.	15,2	12,8	11,4	14,2
	3) policininkai				
	a) sk.	10	10	17	26
	b) proc.	0.7	0.7	1.2	1.8

Tarp savivaldybių policijos inspektorių daugiausia buvo pareigūnų, turinčių aukštesnįjį išsimokslinimą, – jų buvo 47,8–53,3 proc. visų šios kategorijos darbuotojų. Tačiau didelė jų dalis, daugiau nei ketvirtadalis (26,9–28,1 proc.), turėjo aukštąjį išsimokslinimą. Turinčių aukštąjį teisinį ir aukštesnįjį teisinį išsimokslinimą savivaldybių policijos inspektorių skaičius buvo beveik vienodas, ir abu šie rodikliai nagrinėjamu laikotarpiu pablogėjo. Turinčių aukštąjį teisinį išsimokslinimą inspektorių skaičius sumažėjo atitinkamai nuo 220 iki 182 asmenų ir nuo 11,6 iki 8,5 proc., o turinčių aukštesnįjį teisinį išsimokslinimą bendras skaičius išaugo nuo 288 (1993 m.) iki 304 (1996 m.), arba sumažėjo nuo 15,2 iki 14,2 proc.

Tačiau tai vidutiniai statistikos duomenys, kurie nerodo padėties atskirose tarnybose. Nepilnamečių reikalų inspektoriai, turintys aukštąjį išsimokslinimą, visą laiką sudarė daugiau nei pusę visų šios kategorijos darbuotojų. Kaip jau minėta, 1991 m. jų buvo 141, arba 64,4 proc. Vėlesniais metais, 1992–1995 m., jų skaičius svyravo nuo 134 iki 162 asmenų, o tai buvo 53–59 proc. visų šios kategorijos darbuotojų.

Nemažai savivaldybių policijos pareigūnų, turinčių aukštesnįjį, kartais ir aukštąjį išsimokslinimą, dirbo eiliniais policininkais. Kaip jau minėta, šis reiškinys buvo būdingas ir kitoms policijos rūšims dabartiniame Lietuvos nepriklausomybės etape. Tačiau, kaip ir viešojoje policijoje, savivaldybių policijoje didelė dalis inspektorių neturėjo nei aukštesniojo, nei aukštojo išsimokslinimo, o tuo pat metu eiliniais policininkais dirbančių pareigūnų, turinčių aukštesnįjį išsimokslinimą skaičius 1993–1996 m. išaugo nuo 190 iki 224 žmonių, turinčių aukštąjį – nuo 10 iki 18 žmonių. 1993 m. turinčių aukštesnįjį teisinį išsimokslinimą buvo 10, o 1996 m. – 26 policininkai. Turinčių aukštąjį teisinį išsimokslinimą buvo du trys policininkai. O tuo pat metu kasmet savivaldybių policijos inspektorių pareigas ėjo net 422–462 žmonės, turintys tik bendrąjį vidurinį išsimokslinimą. Komisarų, turinčių tik bendrąjį vidurinį išsimokslinimą, 1993 ir 1996 m. buvo du, 1995 m. – vienas. Taip nutiko pirmiausia todėl, kad savivaldybių policijos atsakingi vadovai neskyrė reikiamo dėmesio, kad pavaldiniai būtų pakelti į aukštesnes pareigas atsižvelgiant į jų turimą išsimokslinimą.

Savivaldybių policijos veikla

Savivaldybių policija, tiksliau – jos prevencijos tarnybos, atlieka didžiulį nusikaltimų prevencijos darbą. Šias tarnybas, kaip jau minėta, sudaro apylinkių inspektoriai ir nepilnamečių reikalų inspektoriai. Vykdydamos prevencinį darbą, šios tarnybos tvarko profilaktines įskaitas ir kontroliuoja į įskaitas įtrauktų asmenų elgesį. Pagrindinis prevencinės tarnybos darbo tikslas – siekti, kad įskaitoje esantys asmenys nepadarytų nusikaltimo ar teisės pažeidimo.

Iš 14 lentelės matyti, kad per nagrinėjamą šešerių metų laikotarpį savivaldybių policijos prižiūrimų asmenų skaičius kasmet vis didėjo. 1991–1996 m. jis išaugo nuo 21,2 iki 55,2 tūkst. asmenų, arba 2,6 karto. Prižiūrimų asmenų skaičius nepaliaujamai didėjo, nepaisant net to, kad nagrinėjamo laikotarpio pabaigoje buvo patvirtintos naujos apylinkių ir nepilnamečių reikalų inspektorių veiklą reglamentuojančios instrukcijos, kurios apskritai panaikino kai kurių asmenų kategorijų įrašymą į policijos profilaktinę įskaitą. 1994 m. pabaigoje buvo panaikinta buitinių triukšmadarių įskaita, o nepilnamečius buvo galima įrašyti į profilaktinę įskaitą tik nuo 14 metų amžiaus

Ypač smarkiai mūsų šalyje išaugo nuolat įstatymų nesilaikančių teisės pažeidėjų skaičius – 1991 m. tokių asmenų profilaktikos įskaitoje buvo 8064, o 1996 m. – 34 294 asmenys, t. y. jų skaičius išaugo net 4,2 karto. Asmenų, anksčiau padariusių nusikaltimą, įrašytų į profilaktinę įskaitą, skaičius 1991–1996 m. svyravo nuo 13,2 iki 32,2 tūkst. asmenų. Daugiausia jų buvo 1992, 1994 ir 1995 metais.

Didėjant policijos prižiūrimų asmenų skaičiui, didėjo ir prevencinės tarnybos pareigūnų darbo krūviai. 1991 m. vienas apylinkės inspektorius prižiūrėjo vidutiniškai po penkiolika šešiolika asmenų, įrašytų į policijos profilaktinę įskaitą, o 1996 m. – dvidešimt keturis dvidešimt penkis tokius asmenis.

Iš 14 lentelės matyti, kad nepilnamečių, įrašytų į policijos profilaktinę įskaitą, skaičius pirmaisiais nepriklausomybės metais kasmet augo ir 1993 m. buvo didžiausias – 8062 žmonės. Nuo 1994 m. jų skaičius kasmet mažėjo ir 1996 m. siekė 5010 vaikų, t. y. per trejus metus sumažėjo 62,1 proc. Ypač sumažėjo nuolat darančiųjų teisės pažeidimus skaičius. 1991 m. jų buvo įrašyta į profilaktinę įskaitą 5903, o 1996 m. – 1779 vaikai, t. y. sumažėjo 30,1 proc. Tuo tarpu vaikų, anksčiau padariusių nusikaltimus, profilaktinėje įskaitoje per šį laikotarpį padaugėjo nuo 1 461 (1991m.) iki 3588 (1995m.), arba 2,5 karto.

14 lentelė. Į policijos profilaktikos įskaitą 1991–1996 m. įrašyti asmenys

Eil. Nr.	Asmenų kategorija	1991	1992	1993	1994	1995	1996
1.	Iš viso įskaitoje:	21 267	44 920	43 639	49 702	53 019	55 274
	Iš jų:						
	a) nuolat nesilaikantys įstatymų teisės pažeidėjai	8064	12 745	14 095	17 443	20 362	34 294
	b) asmenys, anksčiau padarę nusikaltimus	13 203	32 175	29 544	32 259	32 657	20 980
2.	Nepilnamečiai įskaitoje	7364	7394	8062	7665	6357	5010
	Iš jų:						
	a) nuolat nesilaikantys įstatymų teisės pažeidėjai	5903	4523	5845	5201	2769	1779
	b) vaikai, anksčiau padarę nusikaltimus	5240	8792	11 005	12 911	11 531	13 236
3.	Į policijos įstaigas pristatyti vaikai	1461	2871	2217	2464	3588	3231
	a) nuolat nesilaikantys įstatymų teisės pažeidėjai	5240	8792	11005	12 911	11 531	13 236
	b) valkataujantys	1549	7649	4096	9218	1580	996
	c) elgetaujantys					697	720
	d) pamestinukai					196	306
			268	339	383	197	148
4.	Asmenys, anksčiau laiko paleisti iš laisvės atėmimo vietų	500	891	1372	1877	2328	3122
5.	Asmenys, kuriems teismai atidėjo bausmės vykdymą	3190	5789	5470	7479	10 433	10 736
6.	Nepilnamečiai, kuriems teismai atidėjo bausmės vykdymą	3190	5789	5470	7479	10 433	10 736
		469	731	396	821	1190	787
7.	Asmenys, kuriems skirti pataisos darbai		5814	1827	1693	764	632

14 lentelės tęsinys

8.	Asmenys, kuriems taikytos SPRĮ priemonės	7328	12 253	9366	10 684	11 008	9369
9.	Agresyvūs psichikos ligoniai		319	299	294	315	345
10.	Lindynių laikytojai		220	256	226	273	233
11.	Buitiniai triukšmadariai	2307	3978	3596	4839		

Kasmet daugėjo pristatomų į policijos įstaigas vaikų. 1991 m. tokių vaikų buvo 5240, o 1996 m. – 13 236 vaikai, arba 2,5 karto daugiau. Daugiausia vaikų – nuolat darančių teisės pažeidimus – buvo pristatyta į policijos įstaigas 1994 m. – 9218, 1992 m. – 7649, 1993 m. – 4096 vaikai. Kitais metais jų buvo apie 1,5 tūkst., o 1996 m. sumažėjo iki 996 vaikų.

Nagrinėjamo laikotarpio pabaigoje mūsų šalyje išaugo valkataujančių ir elgetaujančių vaikų skaičius. Pastarųjų statistika iki 1995 m. apskritai nebuvo vedama.

Nors pamestinukų skaičius pradžioje didėjo, bet paskui beveik dvigubai sumažėjo – 1994 m. jų buvo 383, 1993 m. – 339, o vėlesniais metais jų skaičius gerokai sumažėjo ir 1996 m. buvo 148.

Remiantis teismų nuosprendžiais į policijos profilaktinę įskaitą buvo įrašomi trijų kategorijų asmenys:

1) grįžę iš laisvės atėmimo vietų iki teistumo išnykimo;

2) asmenys, kuriems teismo nuosprendžiu bausmės vykdymas atidėtas;

3) lygtinai paleisti iš laisvės atėmimo vietų asmenys.

Statistikos duomenys rodo, kad dažniausiai nusikalsdavo asmenys, grįžę iš laisvės atėmimo vietų iki teistumo išnykimo. 1992–1995 m. laikotarpiu kasmet vidutiniškai po 19,3 proc. šių asmenų būdavo išrašomi iš policijos profilaktinės įskaitos, nes vėl padarydavo nusikaltimą. Panaikinus šios kategorijos asmenų administracinę priežiūrą, nuo 1994 m. nei apylinkių inspektoriai, nei kitos tarnybos jų atžvilgiu neturėjo jokių įgaliojimų, išskyrus statistikos duomenų apie jų padarytus nusikaltimus rinkimą. Todėl nenuostabu, kad šios kategorijos asmenys, likę be policijos priežiūros, dažniausiai vėl nusikalsdavo.

Šiuo požiūriu buvo panaši ir antra asmenų grupė – lygtinai paleistieji

iš laisvės atėmimo vietų. Nagrinėjamu 1992–1995 m. laikotarpiu kasmet vidutiniškai po 16,6 proc. šios kategorijos asmenų vėl padarydavo nusikaltimą ir būdavo grąžinami į laisvės atėmimo vietas. Šis rodiklis iš dalies rodo nepakankamą apylinkės inspektorių atliekamą prevencinį darbą nurodytos kategorijos asmenų atžvilgiu. Ypač išsiskyrė 1992 m., kai net 42 proc. lygtinai paleistų iš laisvės atėmimo vietos asmenų buvo sugrąžinti atgal, nes padarė naują nusikaltimą. Vėlesniais metais didesnių pokyčių šitoje srityje nebuvo, o 1995 ir 1996 m. atgal į laisvės atėmimo vietas buvo sugrąžinta vidutiniškai po 8,6 proc. šios kategorijos asmenų.

Trečią grupę sudarė asmenys, kuriems teismo nuosprendžio vykdymas buvo atidėtas. Iš 14 lentelės matyti, kad 1991–1996 m. laikotarpiu šios kategorijos asmenų skaičius padidėjo nuo 3190 iki 10 736 asmenų, t.y. 3,3 karto. Vadinasi, nagrinėjamu laikotarpiu teismai vis dažniau taikė alternatyvias laisvės atėmimui bausmes. Tačiau šios kategorijos asmenų grupėje recidyvas, t.y. pakartotinis nusikaltimas, 1991–1995 m. buvo pastovus, ir kasmet vidutiniškai 7 proc. šių asmenų buvo išrašomi iš policijos profilaktinės įskaitos kaip vėl padarę nusikaltimą.

Didžiausią nerimą kėlė policijos profilaktinėje įskaitoje esantys nepilnamečiai, kurie anksčiau buvo teisti. Kasmet vidutiniškai 14,7 proc. šios kategorijos nepilnamečių būdavo išrašoma iš įskaitos todėl, kad vėl padarydavo nusikaltimą.

Panašūs ir kitų kategorijų nepilnamečių nusikaltėlių statistikos duomenys. Paleisdamas iš laisvės atėmimo vietos nepilnametį, teismas kasmet suteikdavo jam galimybę kitą bausmės dalį praleisti laisvėje. Tačiau kasmet vidutiniškai 14,8 proc. šios kategorijos asmenų buvo išrašomi iš policijos profilaktinės įskaitos, nes vėl nusikalsdavo.

Alternatyvios laisvės atėmimui bausmės buvo taikomos ir nepilnamečiams nusikaltėliams. 1991 m. teismo nuosprendžio vykdymas buvo atidėtas 469, o 1996 m. – 787 nepilnamečiams. Taip pat vis dažniau buvo taikomas paleidimas iš laisvės atėmimo vietų anksčiau laiko. 1991 m. tokių buvo 500 asmenų, o 1996 m. pirma laiko iš laisvės atėmimo vietų buvo išleisti 3122 asmenys, arba 6,2 karto daugiau.

Nagrinėjamu laikotarpiu vis daugiau dėmesio buvo skiriama tiek nepilnamečių, tiek ir suaugusių recidyvinio nusikalstamumo prevencijai. Nusikaltimų recidyvų tikimybė priklauso ne tik nuo sulaikytų nusikaltėlių skaičiaus ir skiriamų bausmių, bet ypač nuo anksčiau teistų asmenų resocializacijos, jų sugebėjimo prisitaikyti prie gyvenimo laisvėje sąlygų. Jeigu adaptacijos procesas vyksta sėkmingai, nusikaltimų recidyvo

tikimybė gerokai sumažėja. Bausmę atlikusio asmens elgesį dažnai lemia pirmieji gyvenimo laisvėje mėnesiai. Jeigu per šį laikotarpį jiems pavyksta adaptuotis, įveikti bent pagrindinius sunkumus (surasti būstą, darbą), galima tikėtis, kad tolesnis jų elgesys atitiks įstatymų reikalavimus.

Statistikos duomenys rodo, kad išėjus iš laisvės atėmimo vietos per pirmuosius metus yra padaroma daugiau kaip pusė recidyvinių nusikaltimų, per pirmus trejus metus – nuo 80 iki 90 proc. Laikotarpis nuo išėjimo iš įkalinimo įstaigos iki naujo nusikaltimo skirtingų anksčiau teistų asmenų kategorijų yra skirtingas. Jį lemia teistumų skaičius ir išleidimo iš įkalinimo įstaigos pagrindai. Daug kartų teistiems asmenims recidyvinis nusikalstamumas būdingesnis negu teistiems vieną ar du kartus. Kuo ilgesnė buvo nusikalstama veikla, tuo labiau asmenybė degradavusi ir tuo sunkiau adaptuotis visuomenėje.

Savivaldybių policijos veikla pirmaisiais nepriklausomybės metais parodė, jog norint tikėtis sėkmingos recidyvinio nusikalstamumo prevencijos, nepakanka policijos prevencijos tarnybų žinioje esamų ir jų naudojamų priemonių. Pirmiausia būtina išspręsti sugrįžusių iš laisvės atėmimo vietų įkurdinimo ir įdarbinimo problemą. Neturėdami nei būsto, nei legalaus pajamų šaltinio, tokie asmenys arba daro naujus nusikaltimus, arba valkatauja ir elgetauja.

Skirtingai nuo alternatyvių laisvės atėmimui bausmių taikymo ir pirmalaikio išleidimo iš įkalinimo vietų, 1991–1996 m. laikotarpiu teismai vis rečiau taikė nuteistiesiems pataisos darbų bausmę. Ši bausmė paprastai taikoma tik dirbantiems asmenims. Dėl šitos priežasties smarkiai sumažėjo šios kategorijos asmenų, esančių policijos profilaktinėje įskaitoje. 1992 m. jų buvo 5814, o 1996 m. – 632, arba sumažėjo 9,2 karto.

Buitinių triukšmadarių skaičius 1991–1994 m. laikotarpiu padidėjo daugiau nei du kartus – nuo 2307 iki 4839 asmenų. Kaip jau minėta, 1994 m. pabaigoje įsigaliojusi nauja apylinkės inspektorių tarnybinės veiklos instrukcija panaikino buitinių triukšmadarių profilaktinę įskaitą.

Daugėjant profilaktinių įskaitų, užtikrinant jose esančių asmenų kontrolę, labai svarbi buvo savivaldybių policijos prevencijos tarnybų veikla. Joms teko svarbiausias vaidmuo, siekiant sumažinti recidyvinį nusikalstamumą, nes pataisos įstaigos dar nebuvo pajėgios pakeisti susiformavusios asmenybės, o valstybė ir visuomenė dar negalėjo (ir dažnai nenorėjo) suteikti reikiamą socialinę paramą sugrįžusiems iš laisvės atėmimo įstaigų. Dažniausiai prevencijos tarnybos darbas apsiribojo profilaktinio pobūdžio pokalbiais ir prižiūrimųjų asmenų

elgesio kontrole. Prevencijos tarnyba sugrįžusių iš laisvės atėmimo vietų asmenų gyvenimo sąlygų pakeisti negalėjo. Tai ne vien šitos policijos tarnybos, bet ir valstybinių bei visuomeninių organizacijų ir judėjimų, visos visuomenės uždavinys.

Dar 1990 m pradžioje Vidaus reikalų ministerijos kolegijos sprendimu Profilaktikos tarnybos valdyba buvo įpareigota užmegzti tiesioginius ryšius su katalikišku sambūriu „Caritas", Lietuvos moterų sąjunga, vaikų fondo, jaunimo organizacijomis, turint tikslą panaudoti šių organizacijų dorovinį potencialą anksčiau teistų asmenų resocializacijos procese. Tuo pat tikslu savivaldybių policija užmezgė ryšius su švietimo įstaigomis. Siekiant atitraukti asmenis nuo nusikalstamų veiksmų, buvo organizuojamos sporto varžybos, konkursai, išvykos ir kitos vaikų užimtumo priemonės.

Bendradarbiaudama su labdaringomis organizacijomis, savivaldybių policija padėjo spręsti nedirbančių asmenų maitinimo, aprengimo ir kitus gyvenimiškus buitinius klausimus. Padedant vietinei valdžiai, kai kuriuose Lietuvos miestuose buvo įsteigti nakvynės namai. Bene daugiausia dėmesio šiems klausimams spręsti aptariamu laikotarpiu skyrė Šiaulių miesto policijos komisariatas.

Be anksčiau minėtų asmenų kategorijų, į savivaldybių policijos profilaktinę įskaitą buvo įrašomi asmenys, kurie nuolat darė administracinės teisės pažeidimus, būdami apsvaigę nuo alkoholio, narkotinių ar toksinių medžiagų. Tai pati gausiausia profilaktinė įskaita. Joje įrašytų asmenų skaičius 1991–1996 m. laikotarpiu svyravo nuo 7,3 iki 12,2 tūkst. Daugiausia šios kategorijos asmenų buvo profilaktinėje įskaitoje 1992 m. pabaigoje – 12 253 asmenys. Šios profilaktinės įskaitos asmenų skaičius labai priklausė nuo pačios prevencinės tarnybos iniciatyvos, nes į šią įskaitą buvo įrašomi asmenys, padarę administracinės teisės pažeidimus. Asmenys, kurie nesilaiko nustatytų įpareigojimų ir toliau daro administracinės teisės pažeidimus, teismo sprendimu izoliuojami Socialinės ir psichologinės reabilitacijos įstaigoje (SPRĮ). Pažymėtina, kad teismų požiūris į šios kategorijos asmenis darėsi vis liberalesnis. 1992 m. iš visų šios kategorijos asmenų, išrašytų iš profilaktinės įskaitos, 38 proc. asmenų buvo išrašyti dėl to, kad buvo pasiųsti į Socialinės ir psichologinės reabilitacijos įstaigas, o 1996 m. tokių asmenų buvo tik 3 procentai.

Į savivaldybių policijos profilaktinę įskaitą taip pat buvo įrašomi agresyvūs psichikos ligoniai ir lindynių laikytojai. Ši profilaktinė įskaita nebuvo gausi: pirmos kategorijos asmenų skaičius svyravo apie 300, o antrosios nesiekė ir tiek.

Labai svarbus savivaldybių policijos uždavinys buvo saugoti viešąją tvarką ir visuomeninę rimtį, užtikrinti piliečių teisių ir teisėtų interesų apsaugą. Spręsdama šį uždavinį, savivaldybių policija surašydavo administracinių teisių pažeidimo protokolus, nagrinėjo tokių pažeidimų bylas, teisės pažeidėjams skirdavo administracines nuobaudas ir taikė kitas administracinės prievartos priemones.

Iš 15 lentelės matyti, kad savivaldybių policijos surašytų administracinės teisės pažeidimų protokolų skaičius 1991–1995 m. laikotarpiu kasmet sparčiai didėjo. 1991 m. jų buvo surašyta 64 608, o 1995 m. – 210 443, arba 3,2 karto daugiau. Ir tiktai 1996 m. jų skaičius šiek tiek sumažėjo – surašytas 205 051 protokolas.

Daugiausia protokolų buvo surašoma už girto pasirodymą viešoje vietoje, kaip žmogaus orumo ir visuomenės dorovės įžeidimą. Šios rūšies administracinės teisės pažeidimo protokolai 1991–1995 m. sudarė daugiau nei 50 proc. visų savivaldybių policijos surašytų protokolų. Tiktai 1996 m. jie sudarė 42,8 proc. visų protokolų, arba 18 517 protokolų mažiau negu 1995 metais. Būtent dėl šitos rūšies protokolų skaičiaus mažėjimo sumažėjo ir bendras jų skaičius. Tai lėmė keletas aplinkybių. Viena iš jų – įvykę tam tikri poslinkiai vertinant savivaldybių policijos darbą. Stiprėjant policijos darbo socialinei orientacijai, vis daugiau dėmesio pradėta skirti apskritai žmonių saugumo didinimui ir nusikalstamumo lygio mažinimui aptarnaujamoje teritorijoje, o ne surašytų protokolų skaičiui. Nemažą įtaką policijos darbui čia darė ir vyraujanti visuomenės nuomonė. Tokį pažeidimą kaip girto asmens pasirodymą viešoje vietoje visuomenė toleravo. Antra vertus, policijai iškilo nemažai finansinio pobūdžio sunkumų, nustatant piliečio girtumo laipsnį, nes dėl nepakankamo materialinio techninio aprūpinimo dažnai pareigūnas, ypač kaimo vietovėse, neturėjo galimybės to padaryti. Todėl vis mažiau asmenų buvo nubaudžiama už girto pasirodymą viešoje vietoje ir uždaroma į blaivyklą. Į blaivyklą už šį pažeidimą 1995 m. buvo uždaryti 43,2 proc., 1996 m. – 33 proc. asmenų. Tik daliai tokių piliečių girtumo laipsnis buvo nustatytas gydymo įstaigose, o didelei jų daliai apskritai jis nebuvo nustatytas.

Kiek mažiau protokolų 1991–1996 m. savivaldybių policija surašė už nedidelį chuliganizmą. 1991 m. jų buvo surašyta 9959, 1996 m. – 18 779, o tai sudarė atitinkamai 14,7 ir 9,1 proc. visų tais metais surašytų protokolų.

15 lentelė. Savivaldybių policijos surašyti protokolai už administracinės teisės pažeidimus 1991–1996 metais

Eil. Nr.	Administracinės teisės pažeidimas	1991	1992	1993	1994	1995	1996
1.	Girto pasirodymas viešoje vietoje	39 408	69 633	86 664	105 578	106 314	87 797
2.	Nedidelis chuliganizmas	9959	17 236	18 112	19 478	20 304	18 779
3.	Namų gamybos ir falsifikuotų stiprių alkoholinių gėrimų įsigyjimas, laikymas, gaminimas	6653	8094	6161	5660	6484	8677
4.	Kelių eismo taisyklių pažeidimas	4728	6220	2028	2362	2075	2437
5.	Aguonų auginimas	211	171	361	518	1789	3847
6.	Policijos pareigūno reikalavimų nevykdymas	605	1078	2131	3200	3770	4566
7.	Prekybos alkoholiniais gėrimais pažeidimas	122	445	964	1623	2283	848
8.	Nepilnamečių nugirdymas	752	952	1037	1220	1276	1014
9.	Kiti pažeidimai	2170	24 403	19984	41 339	66 148	77 086
10.	Iš viso surašyta administracinės teisės pažeidimo protokolų	64 608	12 8232	137442	18 0978	210 443	205051

Trečia vieta pagal skaičių tektų protokolams, surašytiems už namų gamybos ir falsifikuotų stiprių alkoholinių gėrimų gamybą, laikymą ir įsigijimą. 1991 m. jų buvo surašyta 6653, 1996 m. – 8677, o tai sudarė atitinkamai 10,2 ir 4,2 proc. visų protokolų.

Savivaldybių policija ne tik kovojo su nelegaliais alkoholinių gėrimų platintojais, bet ir kontroliavo prekybos vietas ir prižiūrėjo, kaip laikomasi

prekybos alkoholiniais gėrimais taisyklių. Šios rūšies, kaip ir bendrasis, protokolų skaičius 1991–1995 m. augo, o 1996 m. gerokai sumažėjo. 1991 m. buvo surašyta 122, 1995 m. – 2283, 1996 m. – 848 protokolai. Tokį staigų jų skaičiaus sumažėjimą 1996 m. lėmė Seimo priimtoji Administracinės teisės pažeidimų kodekso pataisa, perdavusi šios rūšies administracinių bylų nagrinėjimą iš policijos komisariatų į teismų žinią. Tai pareikalavo iš policijos pareigūnų ne tik teisingiau kvalifikuoti pažeidimą, kokybiškiau surinkti administracinės bylos medžiagą, bet kaimo vietovėse iškilo ir objektyvių sunkumų pristatant pažeidėją į teismą.

Padėdama kelių policijai užtikrinti eismo saugumą, savivaldybių policija taip pat fiksavo savo aptarnaujamoje teritorijoje kelių eismo taisyklių pažeidimus ir surašydavo protokolus. Daugiausia jų buvo surašyta 1991 m. ir 1992 m. – 4728 ir 6220. Vėlesniais metais jų skaičius staigiai sumažėjo. Pagrindinė to priežastis – Administracinės teisės pažeidimų kodekso pakeitimas, įgaliojęs surašyti protokolus tik tuos policijos pareigūnus, kurie išlaikydavo specialų egzaminą kelių policijos valdyboje. Sumažėjus pareigūnų, turinčių teisę surašyti tokius protokolus, nuo 1993 m. sumažėjo ir pačių protokolų skaičius.

Vykdydama narkomanijos prevenciją, savivaldybių policija surašydavo administracinės teisės pažeidimo protokolus už neteisėtą aliejinių aguonų auginimą. 1991 m. buvo surašyta 211 tokių protokolų, o 1996 m. – 3847, t. y. net 18,2 karto daugiau.

Kokie buvo savivaldybių policijos pareigūnų ir teisėtvarką pažeidusių asmenų santykiai administracinėje praktikoje, rodo skaičius protokolų, surašytų už policijos pareigūnų garbės ir orumo įžeidimą bei teisėtų reikalavimų nevykdymą. 1991 m. tokių protokolų buvo surašyta 605, o 1996 m. – 4566, arba 7,5 karto daugiau. Tai sudarė atitinkamai 0,9 proc. ir 2,2 proc. visų tais metais surašytų protokolų. Remiantis šiais duomenimis galima teigti, jog kartais tarp policijos ir visuomenės susidarydavo konfliktinės situacijos. Tai galima paaiškinti tuo, kad mažėjant saugumui viešose vietose ir didėjant nusikalstamumui šalyje, policija kartais nepajėgė valdyti šių procesų, ir jos reitingas visuomenėje krito. Kai visuomenė ėmė negerbti policijos, kai kurie jos nariai savo nepagarbą jai rodė padarydami administracinės teisės pažeidimą, tiesiogiai nukreiptą prieš pačią policiją.

Daugiausia, apie 95 proc., adminstracinės teisės pažeidimų protokolų buvo surašyta suaugusiems piliečiams, o kiti 5 proc. – nepilnamečiams. Daugiausia jų, apie 50–60 proc., buvo surašyta už girto

nepilnamečio pasirodymą viešoje vietoje, įžeidžiant žmogaus orumą ir garbę. Kiek mažiau protokolų surašyta už nedidelį chuliganizmą ir dar mažiau – už kelių eismo taisyklių pažeidimus.

Apibendrinant savivaldybių policijos administracinę praktiką 1991–1996 m., galima teigti, kad ji buvo vienas iš pagrindinių policijos veiklos rodiklių, ir šie rodikliai nagrinėjamu laikotarpiu pagerėjo. Tačiau nuo to visuomenės pasitikėjimas policija ir policijos reitingas visuomenėje nepakilo.

Labai svarbi savivaldybių policijos veiklos sritis buvo nusikaltimų atskleidimas ir tyrimas. Savivaldybių policijos budėtojų tarnybos priimdavo ir registruodavo piliečių ir organizacijų pranešimus apie teisėtvarkos pažeidimus.

Per 1991–1996 m. laikotarpį buvo užregistruota ir išnagrinėta daugiau kaip 627 tūkst. tokių pranešimų. Per šešerius metus (1991–1996 m.) savivaldybių policija iškėlė 63 191 baudžiamąją bylą. Jų skaičius kasmet vis didėjo. Tiktai 1996 m. viduryje panaikinus savivaldybių policijos kvotėjų tarnybą, sumažėjo ir iškeltų baudžiamųjų bylų skaičius. 1995 m. savivaldybių policijos kvotėjai iškėlė 8806 baudžiamąsias bylas, o 1996 m. – tik 2452, arba 3,6 karto mažiau.

Apylinkių inspektorių indėlį užkardant ir atskleidžiant nusikaltimus rodo 16 lentelės duomenys. 1991–1995 m. apylinkių inspektorių tarnyba užkardė 260 kriminalinių nusikaltimų. Pradžioje, 1991–1993 m. apylinkių inspektorių užkardytų nusikaltimų skaičius nebuvo didelis. 1991 m. asmeniškai apylinkių inspektoriai užkardė 9 nusikaltimus iš 460, 1993 m. – 20 iš 804 tuo metu užkardytų nusikaltimų.

Siekdama padidinti apylinkių inspektorių vaidmenį atskleidžiant ir tiriant nusikaltimus, Vidaus reikalų ministerijos kolegija 1993 m. spalio 19 d. nutarė įpareigoti policijos nuovadas ir kriminalinę policiją sustiprinti tarpusavio bendradarbiavimą. Tuo tikslu pirmiausia atitinkama dalis kriminalinės policijos pareigūnų buvo perkelta į policijos nuovadų patalpas, taip pat įgyvendintos kitos priemonės. Tai davė teigiamų rezultatų jau kitais metais. 1994 m. buvo užkardyta 453 nusikaltimais daugiau negu 1993 m., o apylinkių inspektoriai užkardė 110 nusikaltimų iš 1257, arba 5,5 karto daugiau negu 1993 metais.

Iš 16 lentelės matyti, kad apylinkių inspektorių tarnybų išaiškintų nusikaltimų skiačius kasmet didėjo: 1990 m. buvo išaiškinti 9442 nusikaltimai, o 1995 m. – 20 475, arba 2,2 karto daugiau. Apylinkių inspektoriai asmeniškai kasmet išaiškindavo apie 2–3 tūkst. nusikaltimų.

Apylinkių inspektorių tarnyba kasmet išaiškindavo apie du tūkstančius ekonominio pobūdžio nusikaltimų. Daugiausia jų buvo išaiškinta 1992 m. – 2119, mažiausia – 1994 m. – 1518 nusikaltimų. Apylinkių inspektorių išaiškintų ekonominių nusikaltimų skaičius svyravo nuo 99 iki 159.

Apylinkių inspektorių tarnyba taip pat atskleisdavo nemažai įvairių kitų nusikaltimų – apie 2–3 tūkst. kasmet, iš jų ir apylinkių inspektoriai – nuo 267 iki 402 nusikaltimų.

16 lentelė. Savivaldybių policijos apylinkų inspektorių veikla 1991–1995 metais

Eil. Nr.	Veiklos rūšis	1991	1992	1993	1994	1995	1996
1.	Atskleista kriminalinių nusikaltimų	9442	10 696	14 699	18 703	19 982	20 475
2.	Asmeniškai apylinkių inspektorių išaiškinti kriminaliniai nusikaltimai	2092	2048	2145	2882	3105	3334
3.	Užkardyta kriminalinių nusikaltimų	460	469	647	804	1257	1215
4.	Asmeniškai apylinkių inspektorių užkardyti nusikaltimai	6	9	23	20	110	92
5.	Asmeniškai apylinkių inspektorių atskleisti neakivaizdūs nusikaltimai	1568	1608	1615	1958	2127	2181
6.	Išaiškinta ekonominių nusikaltimų	1883	1829	2119	1657	1518	2087
7.	Asmeniškai apylinkių inspektorių išaiškinti ekonominiai nusikaltimai	159	130	139	99	99	106
8.	Išaiškinta kitų nusikaltimų	2878	3149	2550	1843	2347	2639

9.	Asmeniškai apylinkių inspektorių išaiškinta kitų nusikaltimų	370	301	267	277	383	402

Spręsdama savivaldybių policijai pavesto prevencinio darbo uždavinius, ji atlikdavo ir vieną labai specifinę funkciją – pristatydavo į specialią savivaldybių policijos įstaigą – blaivyklą – girtus asmenis iš viešų vietų ir lindynių, jeigu jie negalėjo judėti arba galėjo padaryti žalą aplinkiniams arba patiems sau arba tapti nusikaltimų aukomis. Į blaivyklą buvo pristatomi ir asmenys, apsvaigę nuo narkotinių psichotropinių medžiagų ir esantys bejėgiškos būklės. Šie asmenys taip pat galėjo tapti nusikaltimų aukomis ir buvo šalinami iš viešų vietų.

1992–1996 m. laikotarpiu kasmet į blaivyklas būdavo pristatoma apie 60 tūkst. asmenų. Tačiau dažnai žmonės laikymą blaivykloje vertindavo ne kaip policijos teikiamą socialinę paslaugą piliečiams, o kaip prievartos priemonę.

Antra vertus, visuomenėje stiprėjant nuomonei, jog alkoholizmas yra liga, o policijai orientuojantis į socialinės pagalbos teikimą šalies gyventojams, buvo siūlymų girtus asmenis dažniau pristatyti į jų namus, o ne į blaivyklą. Šiuo atveju policijos veikla įgautų vis didesnį teikiamos socialinės pagalbos pobūdį. Be to, tai daryti savivaldybių policijai būtų tikslinga ir ekonominiu požiūriu, nes didžiausią į blaivyklą uždarytų asmenų dalį sudarė nedirbantys piliečiai, kurie už suteiktas paslaugas vėliau negalėjo susimokėti. Už blaivykloje suteiktas paslaugas 1995 m. buvo išieškota 55,8 proc., o 1996 m. – 54,9 proc. paskirtos baudų sumos. Vadinasi, girtiems asmenims ši socialinė paslauga didžia dalimi buvo suteikta nemokamai, o tiksliau – iš savivaldybių policijai išlaikyti skirtų lėšų.

Pasienio policija

Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, iškilo uždavinys nustatyti atkurtos valstybės sienas ir užtikrinti jų saugumą[245]. Jau pirmomis dienomis, kai buvo paskelbta nepriklausomybė, buvo priimta keletas svarbių nutarimų valstybės sienos nustatymo ir jos apsaugos organizavimo klausimais.

Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumas 1990 m. kovo 15 d. priėmė nutarimą „Dėl Lietuvos Respublikos valstybės sienos kontrolės postų įsteigimo"[246], kuriuo Vidaus reikalų ministerijai buvo pavesta įsteigti valstybės sienos kontrolės postus, parengti šių postų nuostatus.

Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba 1990 m. kovo 20 d. priėmė nutarimą „Dėl Lietuvos Respublikos valstybės sienos ženklinimo"[247], kuriuo pavedė Ministrų Tarybai pradėti parengiamuosius valstybės sienos ženklinimo darbus.

Pirmoji nepriklausomos Lietuvos Respublikos Vyriausybė, vadovaujama prof. K. Prunskienės, 1990 m. rugsėjo 10 d. priėmė nutarimą „Dėl papildomų laikinųjų priemonių Lietuvos Respublikos rinkai apsaugoti"[248], kuriame buvo numatyta formuoti Krašto apsaugos tarnybą Lietuvos Respublikos sienos ekonominei apsaugai užtikrinti. Ji buvo pavadinta Krašto apsaugos departamento Pasienio apsaugos skyriumi. Pirmuoju šio skyriaus viršininku nuo 1990 m. spalio 22 d. buvo paskirtas V. Česnulevičius.

Krašto apsaugos departamento 1990 m. spalio 15 d. įsakymu Nr. 198 buvo sudaryta priėmimo į Pasienio apsaugos tarnybą komisija, kurios pirmininku buvo paskirtas J. Paužolis, nariais – V. Česnulevičius, A. Bajoras, A. Dulevičius ir kiti.[249] Krašto apsaugos departamento įsakymais 1990 m. spalio 23 d. buvo priimti pirmieji pasienio apsaugos darbuotojai. Tarp jų buvo Lazdijų rajono užkardos viršininkas R. Zavadskas, šio rajono patrulinės tarnybos baro pamainos viršininkas A. Glambockas, Kapčiamiesčio kontrolės posto viršininkas A. Bražinskas,

[245] Išsamiau apie Lietuvos valstybės sienų apsaugą dabartiniu nepriklausomybės laikotarpiu žr. Č. Mančinskas , A. Balaišis, I. Reikaitė. Lietuvos valstybės sienos apsaugos tarnybos istorija (1918–2000). V., 2003.

[246] Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios. 1990. Nr. 10.

[247] Ten pat.

[248] Lietuvos aidas. 1990 m. rugsėjo 12 d.

[249] Č. Mančinskas ir kt. Min. veik. P. 105.

Dieveniškių patrulinės tarnybos pamainos viršininkas G. Žagunis, Mickūnų pasienio užkardos pasieniečiai – savanoriai K. Malašauskas, J. ir K. Kazlauskai, R. Liepa, M. Žuromskas, G. Sviderskis, S. Morkūnas, Vilniaus oro uosto pasienio posto viršininkas R. Česūnas, Pabradės užkardos vadas R. Česnuitis, Medininkų užkardos vadas R. Simonavičius, Karmėlavos oro uosto pasienio kontrolės posto viršininkas R. Vaškevičius, pamainų viršininkai A. Daninas, R. Šuliokas, V. Ravinas, budėtojai – V. ir G. Ramansevičiai, G. Kvaraciejus, A. Paulauskas, V. Vilkauskas, A. Gardauskas, K. Lukša, T. Strukas ir kt.

Netrukus pasieniečių veikla buvo įteisinta. Aukščiausioji Taryba 1990 m. lapkričio 8 d. priėmė Lietuvos Respublikos laikinąjį Pasienio apsaugos tarnybos įstatymą[250]. Jis įgaliojo Pasienio apsaugos tarnybą vykdyti valstybės sienų apsaugą, pasienio ruožo režimą ir padėti Lietuvos Respublikos muitinei vykdyti jos funkcijas. Krašto apsaugos departamento 1990 m. lapkričio 15 d. įsakymu Nr. 25 „Dėl pasienio kontrolės postų išstatymo" nuo 1990 m. lapkričio 19 d. buvo pradėta tarnyba visuose 64 pasienio postuose. Atsižvelgiant į tai, kad pasieniečiai tarnybinių ginklų neturėjo, kontroliuoti valstybės sieną buvo pavesta ir policijai.

Pradėjus kontroliuoti Lietuvos valstybės sieną, Sovietų Sąjungos represiniai organai iki pat 1991 m. rugpjūčio 23 d. karinio pučo Maskvoje pralaimėjimo, nuolat terorizavo ir užpuldinėjo beginklius Lietuvos pasieniečius. Sovietų Sąjungos kariškiai, Vilniaus ir Rygos OMON'o padaliniai, sovietiniai desantininkai degino ir daužė pasieniečių vagonėlius, grobdavo ir sprogdindavo jų automobilius, mušė ir visaip žemino Lietuvos pasieniečius.

Sovietiniai desantininkai 1991 m. kovo 25 d. nusiaubė Medininkų postą, 1991m. gegužės 17 d. užpuolė Kalvarijos postą ir negailestingai sumušė tuo metu budėjusius pasieniečius G. Paliulį, E. Pranckevičių, G. Žemaitį ir V. Grabauską[251].

Lietuvos–Baltarusijos pasienyje 1991 m. gegužės 19 d. tarnybos metu buvo nušautas Krakūnų pasienio posto pamainos viršininkas G. Žagunis. Tai buvo pirmasis Lietuvos pasienietis, žuvęs atkūrus nepriklausomybę kaip sovietinio kerštо auka.

Visą Lietuvą sukrėtė 1991 m. liepos 31 d. Medininkų žudynės. Tą naktį iki šiol nenustatyti asmenys iš Vilniaus ir Rygos OMON'o iš pasalų sušaudė septynis Medininkų poste budėjusius „Aro", kelių policijos ir

[250] Č. Mančinskas ir kt. Min. veik. P. 108.

[251] Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios. 1992. Nr. 20.

Padedamos gėlės Medininkų aukoms atminti. 1992 m. liepa

muitinės pareigūnus: M. Balavaką, A. Juozaką, A. Kazlauską, J. Janonį, A. Musteikį, S. Orlavičių ir R. Rabavičių.

Skaudžios netektys tapo pamokomis visiems. Po kruvinųjų Medininkų įvykių Lietuvos Vyriausybė nurodė visuose pasienio postuose įvesti sugriežtintą pasienio kontrolės režimą, nuo 1991 m. rugpjūčio 2 d. pasieniečiai buvo apginkluoti, aprūpinti ryšio priemonėmis, sustiprinti patys pasienio postai.

Vietoj Pasienio apsaugos skyriaus 1991 m. spalio 30 d. buvo įsteigta Pasienio apsaugos tarnyba, kuri vėliau, 1992 m. rugpjūčio 6 d. Krašto apsaugos ministerijos įsakymu buvo pervadinta į Valstybės sienos apsaugos tarnybą.

Lietuvos Respublikai pasirašius sutartį su Rusija dėl sovietinės kariuomenės išvedimo iš Lietuvos, 1992 m. rugsėjo 8 d. buvo patvirtintas sovietinės kariuomenės išvedimo grafikas. Laikantis šio grafiko, 1993 m. rugpjūčio 31 d., t.y. beveik po metų, Lietuvos teritoriją paliko paskutinis sovietinis kareivis. Tą dieną Lietuvos valstybės sieną per Kenos geležinkelio pasienio kontrolės punktą kirto paskutinis SSRS armijos karinis ešelonas.

Reorganizavus Krašto apsaugos departamentą į Krašto apsaugos ministeriją, Lietuvos Vyriausybės potvarkiu Nr. 768 Pasienio apsaugos tarnybos viršininku nuo 1991 m. spalio 30 d. buvo paskirtas S. Stančikas, o vėliau, nuo 1992 m. birželio 4 d. – J. Paužolis.

Lietuvos valstybės sienos apsaugos tarnybą pagal krašto apsaugos ministro 1992 m. rugsėjo 1 d. patvirtintą šios tarnybos organizacinę struktūrą sudarė Šiaulių pasienio komendantūra, trys rinktinės (Klaipėdos, Marijampolės, Vilniaus) su 35 pasienio užkardomis ir 10 atskirų pasienio kontrolės praleidimo punktų – Vilniaus, Kauno, Klaipėdos, Lazdijų, Pagėgių, Kybartų, Druskininkų, Joniškio, Saločių ir Smėlynės. Nuo Pakrančių apsaugos rinktinės buvo atskirtas laivų divizionas, o iš Pakrančių apsaugos rinktinei pavaldžių kontrolės praleidimo postų ir užkardų buvo sukurti du nauji Klaipėdos ir Pagėgių kontrolės praleidimo postai.

Pirmaisiais pasienio apsaugos tarnybos rinktinių vadovais buvo paskirti T. Gelžinis (Marijampolės), J. Leišys, vėliau – V. Požarskas (Klaipėdos), L. Prontkevičius (Vilniaus), A. Jaras (Šiaulių).

Lietuvos valstybės sienos apsaugos tarnyboje 1992 m. rudenį tarnavo 4587 pareigūnai. Beveik pusė jų – 2096 – buvo liktiniai kariai. Šauktinių karių buvo 1752, karininkų – 524, tarnautojų – 220.

Lietuvos Aukščiausioji Taryba 1992 m. birželio 25 d. priėmė Lietuvos Respublikos Valstybės sienos įstatymą[252] ir Lietuvos Respublikos Valstybės sienos apsaugos įstatymą. Pastarasis panaikino iki tol galiojusį Laikinąjį Pasienio apsaugos tarnybos įstatymą. Pagal šį įstatymą, kaip ir anksčiau, valstybės sienos apsauga buvo palikta Krašto apsaugos ministerijos Valstybės sienos apsaugos tarnybai, kuriai vadovauja šios tarnybos viršininkas, tiesiogiai pavaldus krašto apsaugos ministrui. Valstybės sienos apsaugos tarnybą atlikdavo tikrosios tarnybos kariai. Į šią tarnybą galėjo būti samdomi taip pat ir civiliai Lietuvos Respublikos piliečiai.

Valstybės sienos apsaugos tarnyba 1992 m. daugiausia dėmesio skyrė ekonominei Lietuvos Respublikos sienos apsaugai. Per 1992 m. Valstybės sienos apsaugos pareigūnai sulaikė daugiau kaip 700 automobilių, apie 2000 piliečių, pažeidusių valstybės sieną. Buvo konfiskuota beveik 420 tūkst. talonų vertės benzino, 1250 vienetų šaunamųjų ginklų, daugiau kaip 100 tūkst. talonų vertės meno kūrinių, daugiau kaip 100 t grūdų, 70 t nikelio, 50 t bronzos, 45 t vario, 1420 elektros variklių, 1000 t degtinės, daugiau kaip 21 t mėsos, 50 t cukraus, 6 t aguonų grūdelių ir daug kitų neteisėtai gabentų per valstybės sieną prekių. Bendra jų suma viršijo 15 mln. talonų[253].

---

[252] Č. Mančinskas ir kt. Min. veik. P. 114.

[253] Valstybės žinios. 1994. Nr. 53.

Valstybės sienos apsaugos tarnybos veiklą 1992 m., galima pavadinti kūrimosi laikotarpiu.

Tobulindamas valstybės sienos apsaugą ir tęsdamas tarpukario Lietuvos pasienio apsaugos tradicijas bei pasinaudodamas turtinga demokratinio pasaulio patirtimi, 1994 m. birželio 28 d. Lietuvos Respublikos Seimas priėmė naują Lietuvos Respublikos valstybės sienos apsaugos įstatymą[254], kuriame buvo apibrėžti nauji valstybės sienos apsaugos uždaviniai:

1) valstybės sienų fizinė ir techninė apsauga;

2) muitinės, medicininė karantino, veterinarinė ir fitosanitarinė kontrolė;

3) pasienio incidentų reguliavimas, ginkluotų valstybės užpuolimų atrėmimas;

4) migracijos procesų kontrolė;

5) sienų perėjimo, krovinių ir kitokių vertybių gabenimo per valstybės sieną kontrolė;

6) verslo veiklos ir įvairių darbų ekonominėje zonoje ir pasienio ruože kontrolė;

7) įstatymų pažeidimų nustatymas bei poveikio priemonių pažeidėjams taikymas, priežasčių ir sąlygų šitiems pažeidimams atsirasti šalinimas.

Be to, šiame įstatyme pirmą kartą buvo apibrėžti valstybės sienų apsaugos subjektai. Valstybės sienų apsaugą užtikrina Lietuvos Respublikos Vyriausybė. Valstybės sienų apsaugą sausumoje ir teritoriniuose vandenyse atlieka pasienio policija, oro erdvėje – Krašto apsaugos ministerijos karinės oro pajėgos. Valstybės sienos apsaugos subjektais kartu su pasienio policija pagal kituose įstatymuose numatytą jų veiklos kompetenciją taip pat tapo Krašto apsaugos, Užsienio reikalų, Sveikatos apsaugos ministerijos, Valstybės saugumo departamentas, Muitinės departamentas prie Finansų ministerijos, Valstybinė veterinarijos tarnyba ir kitos žinybos.

Lietuvos Respublikos Vyriausybė 1994 m. liepos 18 d. priėmė nutarimą Nr. 628 „Dėl Krašto apsaugos ministerijos Valstybės sienos apsaugos tarnybos reorganizavimo“, kuriuo valstybės sienų apsaugą pavedė Vidaus reikalų ministerijai. Nuo šiol, kaip ir tarpukaryje, Lietuvos valstybės sieną pradėjo saugoti pasienio policininkai. Vykdant šį nutarimą, bendru

[254] Valstybės žinios. 1994. Nr. 53.

vidaus reikalų ir krašto apsaugos ministrų 1994 m. rugpjūčio 29 d. įsakymu Nr. 602/644 buvo sudaryta darbo komisija Krašto apsaugos ministerijos Valstybės sienų apsaugos tarnybai reorganizuoti bei klausimams, susijusiems su turto perdavimu, Pasienio policijos departamento bei struktūros formavimu, spręsti. Komisijos pirmininku buvo paskirtas tuometinis valdymo reformų ir savivaldybių reikalų ministras M. Stankevičius. Šiai komisijai buvo pavesta iki 1994 m. spalio 15 d. atlikti Krašto apsaugos ministerijos Valstybės sienų apsaugos tarnybos struktūrinių padalinių materialinės bazės, ginkluotės, autotransporto ir nebaigtų statybos objektų inventorizaciją. Taigi pasienio policija tapo pavaldi Vidaus reikalų ministerijai, o Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1994 m. liepos 27 d. nutarimu Pasienio policijos departamento vyriausiuoju komisaru buvo paskirtas S. Stančikas. Vėliau, nuo 1996 m. spalio 28 d., Pasienio policijos departamentui vadovavo A. Beišys.

Kadangi Pasienio policijos padaliniai pagal minėtus įstatymus jau įėjo į vientisą Lietuvos Respublikos policijos sistemą, Pasienio policijos veikla, jos organizavimas, funkcijos, teisės ir pareigos, saugant valstybės sieną, buvo apibrėžtos Lietuvos Respublikos policijos įstatyme. Jis buvo papildytas atitinkamais straipsniais[255]. Įstatymo 16^1 straipsnyje buvo nurodyta pasienio policijos organizacija ir struktūra. Tai padaliniai, užtikrinantys valstybės sienų režimą ir atliekantys teisėtvarkos pažeidimų prevenciją, valstybės sienų sargybą ir priežiūrą ir pagal savo kompetenciją reguliuojantys pasienio incidentus, atliekantys operatyvinę paiešką bei kvotą įstatymų nustatyta tvarka dėl valstybės sienų pažeidimų, užtikrinantys visuomeninę rimtį bei piliečių teisių ir teisėtų interesų apsaugą. Šias funkcijas pasienio policija atlieka pasienio ruože ir kitose vietose, kuriose galioja pasienio režimas. 16^2 straipsnyje buvo išdėstyti pagrindiniai pasienio policijos uždaviniai. Pasienio policija užtikrina valstybės sienų apsaugą ir neliečiamumą, Lietuvos Respublikos valstybės sienos įstatymo ir kitų įstatymų vykdymą, padeda įgyvendinti valstybės migracijos politiką, užtikrina Lietuvos Respublikos piliečių bei užsieniečių perėjimo per valstybės sieną tvarką, atlieka kvotą bei operatyvinę paiešką dėl sienų režimo pažeidimų, pagal savo kompetenciją reguliuoja pasienio incidentus, saugo visuomeninę rimtį ir piliečių teises ir teisėtus interesus pasienio ruože ir kitose vietose, kuriose galioja pasienio režimas, bendradarbiauja su kitais valstybės sienų apsaugos subjektais.

[255] Valstybės žinios. 1994. Nr. 53.

Taigi anksčiau pagrindinis pasienio pareigūnų uždavinys, vykdant sienų apsaugą, buvo užkirsti kelią valstybės sienų pažeidimams. Reorganizacija numatė Pasienio policijos veiklą papildyti – jai buvo pavesta spręsti sudėtingus nusikalstamumo kontrolės uždavinius.

Pasienio policijos pareigūnai, atlikdami tarnybines pareigas tose vietose, kuriose galioja pasienio režimas, turi teisę Policijos įstatymo 39 [1] straipsnyje nustatyta tvarka[256]:

1) nutraukti asmenų ir pareigūnų neteisėtus veiksmus;

2) tikrinti asmenų ir pareigūnų, transporto priemonių ir krovinių dokumentus (ne muitinės priežiūros zonoje);

3) sulaikyti, atlikti asmens kratą bei daiktų apžiūrą ir pasienio režimo pažeidėjus pristatyti į pasienio policijos, teisėsaugos institucijų, muitinės tarnybines patalpas atlikti kvotos ar asmens identifikavimo veiksmus;

4) sustabdyti ir apžiūrėti transporto priemones; jei nustatomas pasienio režimo pažeidimas, transporto priemones sulaikyti; transporto priemonėje esantiems asmenims atsisakius paklusti, panaudoti šaunamuosius ginklus ir specialiąsias priemones (gumines lazdas, antrankius, surišimo priemones, kovinių imtynių veiksmus, dujas, tarnybinius šunis, priverstinio transporto sustabdymo ir kitas priemones) bei jėgą, kad būtų galima patekti į transporto priemonę;

5) pasienio ruože ir kitose vietose, kuriose galioja pasienio režimas (ne muitinės priežiūros zonoje), atlikti poėmį uždraustiems vežti daiktams ir dokumentams sulaikyti;

6) tarnybos tikslais ir saugumo sumetimais apriboti patekimą į tam tikrą pasienio ruožo teritoriją arba kitą teritoriją, kurioje galioja pasienio režimas;

7) fotografuoti, daryti garso arba vaizdo įrašus pasienio ruože ar kitoje teritorijoje, kurioje galioja pasienio režimas.

Vidaus reikalų ministras generolas R. Vaitekūnas 1994 m. spalio 12 d. įsakymu Nr. 726 patvirtino Pasienio policijos departamento prie Vidaus reikalų ministerijos nuostatus. Pagal šiuos nuostatus Pasienio policijos departamentas yra Lietuvos Respublikos valstybės kontrolės bei priežiūros prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos institucija, užtikrinanti valstybės sienos apsaugą sausumoje ir teritoriniuose vandenyse, pasienio policijos veiklą reglamentuojančių įstatymų ir kitų teisės aktų įgyvendinimą, tikrina, kaip jie vykdomi pasienio

[256] Valstybės žinios. 1994. Nr. 53.

policijos padaliniuose, apibendrina ir aiškina jų taikymo praktiką, rengia pasiūlymus juos tobulinti ir teikia per Vidaus reikalų ministeriją Lietuvos Respublikos Vyriausybei.

Svarbiausieji Pasienio policijos departamento uždaviniai yra šie:

1) užtikrinti valstybės sienų apsaugą ir neliečiamumą sausumoje ir teritoriniuose vandenyse bei valstybės sienos režimą;

2) užtikrinti Lietuvos Respublikos tarptautinių įsipareigojimų valstybės sienos režimo klausimais vykdymą;

3) užtikrinti Lietuvos Respublikos valstybės sienos įstatymo bei kitų įstatymų vykdymą;

4) padėti įgyvendinti valstybės migracijos ir muitinių politiką;

5) užtikrinti Lietuvos Respublikos piliečių ir užsieniečių perėjimo per valstybės sieną tvarką ir visų rūšių transporto priemonių judėjimą bei vykdyti jų apskaitą;

6) užtikrinti policijos uždavinių įgyvendinimą nusikalstamumo kontrolės ir prevencijos srityje.

Spręsdamas šiuos uždavinius, Pasienio policijos departamentas:

1) pagal savo kompetenciją reguliuoja pasienio incidentus;

2) bedradarbiauja su kitais valstybės sienų apsaugos subjektais;

3) kartu su kitais policijos padaliniais pasienio ruože ir kitose vietose, kur galioja pasienio režimas, vykdo kovą su nusikaltimais ir kitais teisėtvarkos pažeidimais;

4) nustato Pasienio policijos deparatmento struktūrinių padalinių bei teritorinių pasienio policijos padalinių konkrečias veiklos formas, metodus ir priemones, rengia savo veiklos srities norminių aktų projektus;

5) pagal savo kompetenciją vykdo operatyvinę paiešką, atlieka kvotą, nagrinėja administracinių teisės pažeidimų bylas ir skiria administracines nuobaudas;

6) imasi priemonių nusikaltimų ir kitų teisėtvarkos pažeidimų priežastims ir sąlygoms šalinti pasienio ruože bei kitose vietose, kur galioja pasienio režimas;

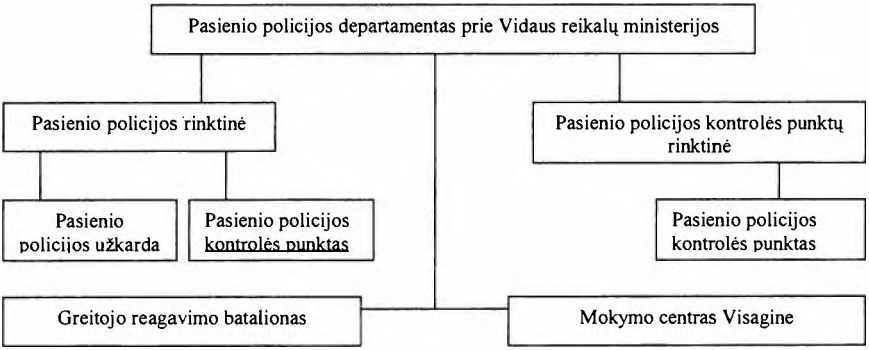
7) parenka pasienio policijos kadrus, organizuoja jų mokymą ir kvalifikacijos kėlimą;

8) užmezga ir palaiko profesinius ryšius su kitų šalių atitinkamomis institucijomis ir tarptautinėmis organizacijomis.

Pertvarkant Krašto apsaugos ministerijos Valstybės sienos apsaugos tarnybą į Pasienio policijos departamentą prie Vidaus reikalų ministerijos, 1994 m. rugsėjo mėn. buvo nustatyta nauja pasienio policijos

padalinių organizacinė struktūra (žr. 8 schemą).

8 schema. Pasienio policijos organizacinės struktūros schema 1994 metais

Ji susidėjo iš dviejų pagrindinių struktūrinių padalinių – pasienio policijos rinktinių su joms pavaldžiomis užkardomis bei kontrolės punktais ir pasienio policijos kontrolės punktų rinktinių su joms pavaldžiais kontrolės punktais. Pirmųjų rinktinių buvo penkios: Vilniaus, Marijampolės, Pagėgių, Klaipėdos, Šiaulių; antrųjų trys: Vilniaus, Lazdijų ir Klaipėdos. Buvo numatyti dviejų rūšių pasienio policijos kontrolės punktai. Pasienio policijos rinktinių kontrolės punktai nuo pasienio policijos kontrolės punktų rinktinių kontrolės punktų skyrėsi tuo, kad pirmuosiuose kontrolės punktuose tarnavo nemažai šauktinių karių, o antruosiuose tarnybą atlikdavo nuolatiniai, samdomi pareigūnai.

Antras svarbus žingsnis, vykdant reformą, buvo 1994 m. rugsėjo mėn. vidaus reikalų ministro įsakymais atlikta pasienio policijos struktūrinių padalinių reorganizacija. Konkrečioms pasienio policijos rinktinėms ir pasienio policijos kontrolės punktų rinktinėms buvo paskirtos šios užkardos ir kontrolės punktai:

• Vilniaus pasienio policijos rinktinei buvo priskirta Visagino, Ignalinos, Švenčionių, Varėnos, Druskininkų ir Kapčiamiesčio pasienio policijos užkardos, Druskininkų pasienio policijos kontrolės tarnyba bei Medininkų pasienio policijos kontrolės punktas;

• Marijampolės pasienio policijos rinktinei – Vartelių, Reketijos, Trumpalių, Galinių, Akmenių ir Pazapsių pasienio policijos užkardos;

• Pagėgių pasienio policijos rinktinei – Vištyčio, Kybartų, Šakių, Viešvilės, Pagėgių ir Rusnės pasienio policijos užkardos bei Kybartų ir Pagėgių pasienio policijos kontrolės tarnybos;

• Klaipėdos pasienio policijos rinktinei – Nidos, Juodkrantės, Karklės ir Palangos pasienio policijos užkardos;

• Šiaulių pasienio policijos rinktinei – Skuodo, Mažeikių, N. Akmenės, Joniškio, Pasvalio, Biržų, Rokiškio ir Zarasų pasienio policijos užkardos bei Mažeikių, Joniškio, Zarasų pasienio policijos kontrolės tarnybos ir Saločių pasienio kontrolės punktas;

• Vilniaus pasienio policijos kontrolės punktų rinktinei – Vilniaus ir Kauno oro uostai bei Kenos ir Stasylų geležinkelio pasienio policijos kontrolės punktai;

• Lazdijų pasienio policijos kontrolės punktų rinktinei – Lazdijų, Kalvarijos ir Mockavos pasienio policijos kontrolės punktai;

• Klaipėdos pasienio policijos kontrolės punktų rinktinei – Prekybos ir Žvejybos uostų, Tarptautinės perkėlos, Nidos, Palangos aerouosto bei Klaipėdos oro uosto ir marių prieplaukos pasienio policijos kontrolės punktai.

Be to, Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos 1994 m. rugpjūčio 31 d. įsakymu „Dėl Pasienio policijos departamento etatų" buvo įsteigtos operatyvinės tarnybos.

Taigi 1994 m. liepos – rugsėjo mėn. Valstybės sienos apsaugos tarnyba buvo reorganizuota į Pasienio policijos departamentą prie Vidaus reikalų ministerijos, patvirtinti nauji etatai ir struktūra, atlikta departamento pareigūnų atestacija. Ši sienos apsaugos reorganizacija buvo dėsningas žingsnis tobulinant valstybės sienų apsaugą.

Vykdydami savo tiesioginę paskirtį – saugoti Lietuvos Respublikos valstybės sieną, užkirsti kelią nelegaliam jos perėjimui bei neteisėtam prekių gabenimui, Pasienio policijos departamento padaliniai 1994 m. sulaikė 5011 valstybės sienos ir pasienio ruožo režimo pažeidėjų (tarp jų daugiau kaip 2000 Rusijos armijos kariškių). Tai daugiausia Azijos ir Artimųjų Rytų šalių piliečiai, bandę nelegaliai išvykti per mūsų šalį į Vakarų Europos šalis. Buvo sulaikyta daugiau kaip 300 automobilių, iš jų 109 su padarytais dokumentais arba perkaltais kėbulo ar važiuoklės numeriais, 9 plaukiojimo priemonės, užfiksuota 112 oro erdvės pažeidimų, iš kontrabandininkų paimti neteisėtai gabenti 482 vnt. šaunamųjų ginklų, 5 granatsvaidžiai, daugiau negu 20 700 vnt. šovinių ir 90 kg įvairių narkotinių medžiagų. Konfiskuota ir perduota muitinei

apie 102 t cukraus, 97,8 t metalo (35,2 t spalvotojo), 78 t kuro, 28 t daržovių, apie 19 t grūdų, 35 t spirito, 48 t medienos, didelis kiekis tabako gaminių, maisto produktų, vaistų, kailių ir kitų prekių bei antikvarinių dirbinių – iš viso 3 mln. litų vertės[257].

Pasirašius Europos (Asociacijos) sutartį 1995 m. birželio 12 d., integracija į Europos Sąjungą buvo pripažinta svarbiausiu Lietuvos politiniu tikslu. 1995 m. gruodžio 8 d. Lietuva pateikė oficialią paraišką tapti Europos Sąjungos nare. Lietuvai siekiant narystės Europos Sąjungoje, jai, be politinių, ekonominių, kultūrinių ir kitų reikalavimų, buvo keliama ir labai svarbi patikimos sienų kontrolės užtikrinimo, teritorinio neliečiamumo ir suvereniteto pažeidimų pašalinimo ir prevencijos sąlyga. Plėtojantis integracijos procesams Europoje, sienų apsauga turi didelę reikšmę, nes atsiradus šalių Sąjungai, vienos šalies narės sienų apsauga gali turėti įtakos kitos šalies saugumui. Europos Sąjungos išorinių sienų apsaugos sutartyje išdėstyti šie pagrindiniai sienų apsaugos principai:

1) Europos Sąjungos išorinių sienų perėjimas turi vykti per oficialius pasienio kontrolės punktus, saugomus šalių narių;

2) už išorines sienas pereinančių asmenų kontrolę atsako kompetentingos šalies narės įgaliotos institucijos;

3) efektyvią sausumos (upės, ežero, kito vandens telkinio) sienos apsaugą tarp pasienio kontrolės punktų turi užtikrinti mobilūs patruliai (sargybos grupės) arba kitos panašios pajėgos;

4) šalys narės saugo visą išorinių sienų perimetrą;

5) efektyvi išorinių sienų kontrolė reikalauja glaudaus pasienio tarnybų personalo bendradarbiavimo (tarptautinės kooperacijos).

Lietuvos Respublikos siena su Baltarusijos Respublika, Rusijos Federacija (Kaliningrado sritimi) ir siena Baltijos jūroje yra būsimos išorinės Europos Sąjungos sienos. Todėl siekiant sustiprinti valstybės sienos apsaugą, Lietuvos Respublikos Vyriausybė 1995 m. sausio 13 d. nutarimu Nr. 62 sudarė tarpžinybinę komisiją valstybės sienos apsaugos kompleksinės sistemos projekto kūrimui ir įgyvendinimui koordinuoti[258]. Komisijos pirmininku buvo patvirtintas Valdymo reformų ir savivaldybių reikalų ministerijos sekretorius J. Jurginis. Lietuvos Respublikos Vyriau-

[257] Č. Mančinskas ir kt. Min. veik. P. 122.

[258] Valstybės žinios. 1995. Nr.7.

sybė 1995 m. kovo 6 d. patvirtino šios komisijos nuostatus[259]. Svarbiausias komisijos uždavinys – koordinuoti visų valstybės sienos apsaugos subjektų, nurodytų Lietuvos Respublikos Valstybės sienos apsaugos įstatyme, veiklą, susijusią su valstybės sienos apsaugos kompleksinės sistemos projektų kūrimu ir įgyvendinimu. Tarpžinybinė komisija, vykdydama jai pavestus uždavinius:

1) teikia nustatyta tvarka Lietuvos Respublikos Vyriausybei išvadas ir pasiūlymus dėl teisės aktų, reglamentuojančių valstybės sienos apsaugos subjektų veiklą, rengimo ir tobulinimo;

2) koordinuoja užsienio valstybių ir ūkio subjektų materialinę techninę paramą, susijusią su valstybės sienos apsauga, teikia šiuo klausimu informaciją, išvadas ir pasiūlymus Lietuvos Respublikos Vyriausybei;

3) nustatyta tvarka, pasitelkusi Lietuvos Respublikos ir užsienio valstybių ekspertus ir specialistus, rengia valstybės sienos apsaugos kompleksinės sistemos projekto metmenis ir techninę užduotį;

4) teikia Lietuvos Respublikos Vyriausybės darbo reglamento nustatyta tvarka Lietuvos Respublikos Vyriausybei išvadas ir pasiūlymus dėl valstybės sienos apsaugos kompleksinės sistemos projekto kūrimo ir įgyvendinimo, finansavimo ir šių darbų vykdytojų parinkimo;

5) kaupia ir teikia valstybės sienos apsaugos subjektams informaciją apie užsienio valstybių patirtį valstybės sienos apsaugos klausimais.

Tarpžinybinė komisija aktyviai rengė, derino su valstybės sienos apsaugos subjektais ir teikė svarstyti labai svarbius nutarimų projektus valstybės sienos tobulinimo klausimais.

Vadovaudamasi Lietuvos Respublikos Valstybės sienų apsaugos įstatymo 4 straipsniu, Lietuvos Respublikos Vyriausybė 1995 m. birželio 7 d. patvirtino Lietuvos Respublikos valstybės sienos apsaugos kompleksinės sistemos metmenis[260]. Šios kompleksinės sistemos tikslas – nustatyti valstybės sienos apsaugos pagrindinius principus, prioritetus ir tobulinimo kryptis. Metmenyse buvo suformuluoti šie valstybės sienos apsaugos kompleksinės sistemos uždaviniai:

1) įgyvendinti Lietuvos Respublikos įstatymus ir kitus teisės aktus valstybės sienos apsaugos srityje;

2) tobulinti teisinę bazę, reglamentuojančią valstybės sienos apsaugą;

---

[259] Valstybės žinios. 1995. Nr.21.

[260] Valstybės žinios. 1995. Nr.49.

3) nustatyti šios sistemos priemonių įgyvendinimo tvarką ir etapus;

4) tobulinti valstybės sienos apsaugos subjektų organizacinę struktūrą, gerinti jų materialinę bazę, modernizuoti inžinerijos ir technikos įrenginius.

Metmenyse buvo numatytas organizacinis struktūros tobulinimas. Valstybės sienos apsaugos subjektų veiklos efektyvumas priklauso nuo jų valdymo struktūros, aprūpinimo techninėmis apsaugos priemonėmis ir jų panaudojimo, kadrų komplektavimo bei parengimo. Buvo numatytos šios Pasienio policijos organizacinės struktūros tobulinimo kryptys:

1) esamų padalinių reorganizavimas;

2) naujų padalinių steigimas;

3) valdymo aparato mažinimas;

4) etatinių vienetų mažinimas ir techninių priemonių įdiegimas.

Lietuvos Respublikos Vyriausybė 1995 m. birželio 18 d. nutarimu Nr.816 patvirtino Lietuvos Respublikos valstybės sienos jūroje ir teritorinės jūros apsaugos koncepciją[261]. Šios koncepcijos tikslas – nustatyti bendruosius Lietuvos Respublikos valstybės sienos jūroje ir teritorinės jūros apsaugos principus. Teritorinės jūros apsaugos politika ir praktika siekiama užtikrinti valstybės suverenitetą ir ginti jos interesus jūroje. Svarbiausias šios koncepcijos uždavinys – numatyti konkrečius valstybės sienos jūroje ir teritorinės jūros apsaugos būdus ir organizacinę struktūrą. Ši koncepcija buvo parengta vadovaujantis Lietuvos Respublikos Konstitucija, Lietuvos Respublikos valstybės sienos įstatymu, Lietuvos Respublikos valstybės sienos apsaugos įstatymu, 1958 m. Ženevos konvencija dėl teritorinės jūros ir gretutinės zonos ir kitomis tarptautinės jūros konvencijomis, prie kurių ir Lietuvos Respublika yra prisijungusi.

Taigi kokia nors veikla teritorinėje jūroje gali būti vykdoma tik gavus valstybės leidimą, pagal jos įstatymus ir taisykles. Oro erdvėje virš teritorinės jūros galioja valstybės suverenitetas. Svarbiausieji valstybės sienos jūroje ir teritorinės jūros apsaugos uždaviniai yra šie:

1) palaikyti Lietuvos Respublikos įstatymuose, norminiuose aktuose ir tarptautinėse sutartyse nustatytą valstybės sienos režimą;

2) užkirsti kelią nelegaliai migracijai ir kontrabandai;

3) kontroliuoti verslovių veiklą ir įvairius darbus jūroje;

4) vykdyti laivybos kontrolę ir apsaugą;

5) saugoti inžinerinius įrenginius jūroje;

---

[261] Valstybės žinios. 1995. Nr. 49.

6) ieškoti žmonių, ištiktų nelaimės jūroje, ir juos gelbėti;

7) užtikrinti aplinkos apsaugą jūroje.

Visiems šiems uždaviniams vykdyti yra būtina darni valstybės sienos jūroje ir teritorinės jūros apsaugos sistema, leidžianti stebėti jūrą ir jos pakrantes, taip pat aptikti bei sulaikyti pažeidėjus. Apsaugos sistemą sudaro jūros bei jos pakrančių stebėjimo tarnybos, teritorinės jūros ir pakrančių apsaugos pajėgos ir personalas. Jūros ir jos pakrančių stebėjimą užtikrina radiotechniniai stebėjimo postai, iš kurių informacija perduodama valdymo centrui. Valdymo centras renka ir analizuoja šių stebėjimo postų, pasienio kontrolės tarnybų ir užkardų, muitinės, aplinkos apsaugos ir žvejybos kontrolės padalinių, uosto kapitono tarnybų, policijos, jūroje esančių laivų pateiktą informaciją, koordinuoja visų subjektų veiklą teritorinėje jūroje.

Apsaugos sistemos funkcijos yra šios:

1) nuolatinis teritorinės jūros stebėjimas ir kontrolė;

2) laivų, esančių jūroje, atpažinimas vizualiai ir radijo ryšiu;

3) neatpažintų laivų patikrinimas ir palyda;

4) jūros žvalgyba iš oro;

5) patruliavimas jūroje ir budėjimas uoste;

6) pažeidėjų persekiojimas ir sulaikymas;

7) dalyvavimas žmonių, ištiktų nelaimės jūroje, paieškose ir gelbėjimo darbuose;

8) dalyvavimas likviduojant ekologines nelaimes.

Lietuvos Respublikos Vyriausybė 1995 m. rugpjūčio 4 d. nutarimu Nr. 1096 pritarė ir Lietuvos Respublikos Valstybės sienos apsaugos kompleksinės sistemos metmenų įgyvendinimo priemonėms. Šiame nutarime buvo numatytas įgyvendinamų priemonių – teisinės bazės rengimas ir materialinės techninės bazės kūrimas, – planas laikotarpiu nuo 1995 m. rugsėjo mėn. iki 2000 m. pabaigos, tai yra buvo nustatyti įgyvendinimo etapai, įvykdymo terminai, lėšų poreikis ir asmenys, atsakingi už įvykdymą.

Lietuvos Respublikos Vyriausybei priėmus šiuos nutarimus valstybės sienos apsaugos tobulinimas, teisinės bazės rengimas ir materialinės techninės bazės kūrimas įgavo kryptingą ir organizuotą pobūdį.

Vykdydama kompleksinės sistemos metmenų įgyvendinimo planą, 1996 m. liepos 22 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybė nutarimu Nr.878 patvirtino Lietuvos Respublikos pasienio ruožo režimo taisykles[262]. Šios

[262] Valstybės žinios. 1996. Nr.71.

taisyklės reglamentuoja:

1) Lietuvos Respublikos piliečių ir užsieniečių vykimo į Lietuvos Respublikos pasienio ruožą ir buvimo jame tvarką;

2) gamybinę, ūkinę ir kitokią fizinių ir juridinių asmenų veiklos tvarką pasienio ruože;

3) laivų išplaukimo į teritorinę jūrą, jūros vidaus vandenis, pasienio vandenis bei plaukimo ir buvimo juose tvarką.

Pasienio ruožui priskiriami kaimai, miesteliai, miestai ir kiti teritoriniai administraciniai vienetai, esantys iki 5 km atstumu į teritorijos gilumą nuo valstybės sienos arba nuo kranto linijos, jeigu valstybės siena eina jūra, mariomis, ežeru, upe arba kitokiu vandens telkiniu. Teritorinių administracinių vienetų, įeinančių į pasienio ruožo ribas, sąrašą nustato Lietuvos Respublikos Vyriausybė. Visoje Lietuvos Respublikos jūros pakrantėje galioja pasienio ruožo režimas. Valstybės sienai saugoti Lietuvos Respublikos Vyriausybė pasienio policijai priskiria pasienio ruožo dalį – sienos apsaugos zoną, kurioje įrengiami valstybės sienos ženklai, pasienio keliai ir takai, kontrolės pėdsakų juosta, inžinerinės užtvaros ir įrenginiai, signalizacinės apsaugos sistemos ir kompleksai, techniniai stebėjimo postai ir kiti objektai.

Pagal šias taisykles Lietuvos Respublikos piliečiams (16 m. ir vyresniems) draudžiama į pasienio ruožą vykti ir būti jame be Lietuvos Respublikos piliečio paso arba kitų jo asmens tapatybę patvirtinančių dokumentų, išduotų Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos, su nuotrauka ir asmens kodu. Užsieniečiams vykti ir būti pasienio ruože be paso arba kito jam prilyginto asmens tapatybę ir teisėtą buvimą Lietuvos Respublikoje patvirtinančio dokumento draudžiama. Asmenims patekti į pasienio juostą, teritoriją, esančią tarp valstybės sienos ir inžinerinių užtvarų, įrenginių, signalizacinės apsaugos sistemos ar kompleksų, draudžiama.

Pasienio policija turi teisę gauti iš vietos savivaldos atsakingų institucijų duomenis apie asmenis, atvykusius nuolat gyventi pasienio ruože. Asmenys, esantys pasienio ruože, pasienio policijai pareikalavus, privalo pateikti asmens, transporto priemonės, gabenamų krovinių ir vertybių dokumentus, leisti apžiūrėti neplombuotą transporto priemonę, krovinius ir kitas vertybes, vykdyti kitus teisėtus pasienio policijos reikalavimus.

Gamtos išteklių naudojimas valstybės sienos apsaugos zonoje turi būti derinamas su pasienio policija. Medžioklė valstybės sienos apsaugos zonoje, žvejyba teritorinėje jūroje, jūros vidaus vandenyse ir pasienio

vandenyse leidžiama fiziniams ir juridiniams asmenims, turintiems verslinės arba mėgėjiškos žūklės leidimus, užregistruotus pasienio policijoje. Gamybinė, ūkinė ir kitokia veikla pasienio juostoje, teritorijoje, esančioje tarp valstybės sienos ir inžinerinių užtvarų, įrenginių, signalizacinės apsaugos sistemos ar kompleksų be pasienio policijos leidimo draudžiama.

Taigi pasienio ruožo režimą kontroliuoja pasienio policija. Bet stichinių nelaimių, katastrofų atveju, paskelbus karantiną, įvedus karo arba nepaprastąją padėtį, asmenų vykimas į pasienio ruožą ir buvimas jame, gamybinė, ūkinė ar kitokia veikla pasienio ruože, laivų išplaukimas į teritorinę jūrą, jūros vidaus vandenis, pasienio vandenis gali būti apribojami Lietuvos Respublikos įstatymu ar tarptautinių sutarčių nustatyta tvarka.

1996 m. buvo žengtas pirmas žingsnis, tobulinant Pasienio policijos departamento organizacinę struktūrą, t. y. Marijampolės pasienio policijos rinktinė ir Lazdijų pasienio policijos kontrolės punktų rinktinė buvo reorganizuota į Pietvakarių pasienio policijos rinktinę.

Realizuojant toliau Lietuvos Respublikos valstybės sienos apsaugos kompleksinės sistemos įgyvendinimo priemones, buvo vykdoma valstybės sienos demarkacija Lietuvos–Latvijos, Lietuvos–Baltarusijos ir Lietuvos–Rusijos Federacijos sienos ruožuose.

Efektyvi sienų apsauga nėra įmanoma be pažymėtos ir vietovėje aiškiai matomos valstybės sienos. Valstybės sienos demarkavimas:

1) padeda praktiškai įtvirtinti valstybės saugumo ir gyvybiškai svarbius teritorijos vientisumo ir nedalomumo, sienų neliečiamumo principus;

2) užkerta kelią netyčiniams sienos pažeidimams;

3) suteikia galimybę efektyviau atlikti patruliavimą ir stebėjimą prie valstybės sienos;

4) verčia žmones laikytis su valstybės siena susijusių režimo apribojimų;

5) suteikia galimybę patraukti asmenį atsakomybėn už nelegalų sienos kirtimą, nes sieną kirtęs asmuo negali teisintis nežinojimu, kur eina siena.

Lietuvos ir Latvijos sienos ilgis kartu su jūros siena yra 594,8 kilometrai, 573,2 kilometrus sudaro sausumos siena. Kaip jau buvo minėta, 1993 m. birželio 29 d. Lietuvos Respublikos ir Latvijos Respublikos pasirašytoje ir ratifikuotoje sutartyje „Dėl valstybės sienos atstatymo“[263]

[263] Valstybės žinios. 1995. Nr.100.

buvo nustatyta valstybės sienos linija. Įsigaliojus šiai sutarčiai, 1996 m. buvo pradėti sienos demarkavimo darbai. Su Latvijos Respublikos atstovais buvo suderintos pasienio juostoje būsimų pasienio ženklų vietos, patikslinta darbų apimtis. Demarkavimo darbus susitariančios šalys pasidalijo pusiau. 1999 m. pabaigoje Latvija demarkavo paskutinį sienos ruožą Pasvalio rajone. Siena buvo sutvarkyta: išvalyta pasienio juosta ir įrengti sienos ženklai.

Siena Baltijos jūroje, išskirtinės ekonominės zonos ir kontinentinio šelfo ribos ilgai buvo nenustatytos. Po ilgų derybų dėl jūros sienos 1999 m. liepos 9 d. buvo pasirašyta Lietuvos Respublikos ir Latvijos Respublikos sutartis dėl teritorinės jūros, išskirtinės ekonominės zonos ir kontinentinio šelfo atribojimo Baltijos jūroje[264]. Ją Lietuvos Respublikos Seimas ratifikavo 1999 m. spalio 28 d.

Lietuvos ir Baltarusijos sienos ilgis yra 656 kilometrai. 1995 m. vasario 6 d. buvo pasirašyta Lietuvos ir Baltarusijos sutartis dėl Lietuvos ir Baltarusijos valstybės sienos[265], kuri apibrėžė sienos liniją tarp šių valstybių. 1996 m. balandžio 26 d. šiai sutarčiai įsigaliojus, buvo sudaryta mišri demarkavimo komisija sienai nužymėti ir pradėti demarkavimo darbai. Mišri sienos demarkavimo komisija nustatė sienos padėtį vietovėje ir pažymėjo ją laikinaisiais centriniais stulpeliais. Lietuva savo pusėje per visą sienos ilgį išvalė sienos juostą ir 480 kilometrų ruožą paženklino sienos poligonometriniais ženklais. Baltarusija išvalė pasienio juostą, paženklino savo pusėje 26 kilometrų ruožą ir ketino savo pusę sutvarkyti iki 2003 metų.

Lietuvos ir Lenkijos sienos ilgis yra 103,7 kilometrai. Tai buvusi Sovietų Sąjungos ir Lenkijos siena, ji yra tinkamai pažymėta, įrengta elektrosignalizacinė sistema. Tačiau ilgai nebuvo naujos šio sienos ruožo dokumentacijos. Tik 1994 m. balandžio 26 d. buvo pasirašyta Lietuvos Respublikos ir Lenkijos Respublikos draugiškų santykių ir gero kaimyninio bendradarbiavimo sutartis[266]. Jos 2 straipsnyje nurodyta, kad susitariančios šalys pripažįsta tarp jų teritorijų pažymėtą sieną ir abipusiškai įsipareigoja gerbti jų suverenumą ir teritorinį vientisumą. O 1996 m. kovo 5 d. buvo sudaryta Lietuvos Respublikos ir Lenkijos Respublikos sutartis dėl bendros valstybės sienos, su ja susijusių teisinių santykių, taip pat dėl bendradarbiavimo ir abipusės pagalbos šioje

[264] Valstybės žinios. 1999. Nr.100.
[265] Valstybės žinios. 1995. Nr.100.
[266] Valstybės žinios. 1994. Nr.97.

srityje“[267]. Ši sutartis apibrėžė valstybės sienos padėtį, jos žymėjimą ir priežiūrą, sienos įgaliotinių statusą ir kitus bendradarbiavimo pasienyje aspektus. Ji įsigaliojo 1998 m. gruodžio 23 d.

Lietuvos ir Rusijos Federacijos (Kaliningrado srities) sienos ilgis kartu su jūros siena yra 289,4 km., iš jų 249,3 km sudaro sausumos siena. Beveik 90 proc. sausumos sienos eina upe. 1997 m. spalio 24 d. buvo pasirašyta Lietuvos Respublikos ir Rusijos Federacijos sutartis dėl Lietuvos ir Rusijos valstybės sienos[268], kuri nustatė valstybės sienos linijos padėtį vietovėje. Kartu buvo pasirašyta Lietuvos Respublikos ir Rusijos Federacijos sutartis dėl išskirtinės ekonominės zonos ir kontinentinio šelfo atribojimo Baltijos jūroje[269]. Šias abi sutartis Lietuvos Respublika ratifikavo 1999 m. spalio 19 dieną. Rusija šių sutarčių dar neratifikavo, todėl demarkavimo darbai nėra pradėti.

Kitas Lietuvos Respublikos valstybės sienos apsaugos kompleksinės sistemos įgyvendinimo priemonių etapas – materialinės techninės bazės kūrimas. Buvo numatyta net trimis etapais įdiegti valstybės sienos kontrolės informacinę ir valstybės sienos inžinerinę–techninę stebėjimo ir kontrolės sistemas, kurioms įgyvendinti buvo reikalinga apie 566 mln. litų. Įgyvendinant valstybės sienos apsaugos priemones remiantis mokslinių (techninių) ekspertų komisijų (grupių) išvadomis ir vertinimais, buvo nustatyta konkursinė priemonių projektavimo ir įrengimo tvarka, skirtas finansavimas.

Prancūzijos firma „Thomson CSF Communications“ laimėjo 1996 m. paskelbtą konkursą „Valstybės sienos inžinerinė–techninė stebėjimo ir kontrolės sistema“. Kadangi 650 km ruožas su Baltarusija yra ilgiausia Lietuvos valstybės siena (būsimoji Europos Sąjungos siena), be to, čia yra padaroma net 75 proc. visų valstybės sienos pažeidimų, su šia firma buvo pasirašytas kontraktas dėl valstybės sienos su Baltarusija stebėjimo ir kontrolės sistemos įdiegimo. Jo vertė – 567 mln. JAV dolerių. Tačiau tik 1999 m. spalio 19 d. dešimtyje svarbiausiuose sienos ruožuose su Baltarusija pastatytų 33 metrų aukščio stebėjimo bokštelių buvo sumontuotos termovizorinės (naktinio matymo) kameros „Sophie“ – tai infraraudonųjų spindulių kameros stebėti objektams jūroje, sausumoje ir ore. Šiomis kameromis bet kokiu oru galima aptikti ir identifikuoti šilumą skleidžiančius objektus. Jei oras geras, kamera aptinka

[267] Valstybės žinios. 1998. Nr.105.
[268] Valstybės žinios. 1999. Nr.100.
[269] Ten pat.

per 4,5 km esantį žmogų, o važiuojantį automobilį – net per 5–9 kilometrų [270].

Taigi pastačius Lietuvos pasienyje su Baltarusija stebėjimo bokštus ir sumontavus juose kameras, šiame ruože labai sumažėjo valstybės sienos pažeidimų, net 2,6 karto padaugėjo kontrabandos sulaikymo atvejų. „Sophie“ kameros ne tik nustato bet kokį sienos pažeidimą, bet ir psichologiškai veikia potencialius pažeidėjus.

Buvo gerinama pasienio infrastruktūra ir kituose valstybės sienos ruožuose, stiprinama sienų apsaugos techninė bazė: buvo statomi stebėjimo bokštai, tiesiami takai, keliai patruliams. 1998 m. buvo padėta diegti moderni kompiuterinė informacinė sistema, kuri užtikrins efektyvų pasienio policijos užduočių vykdymą. Informacinę sistemą diegia firma „Siemens Nixdorf Informationssysteme AG“. Ji 1997 m. laimėjo paskelbtą konkursą „Pasienio policijos departamento informacinė sistema“[271]. Šio projekto vertė – 18420 tūkst. Vokietijos markių. 2000–2001 m. visus pasienio kontrolės postus numatyta sujungti tarpusavyje ir su centriniu kompiuteriu. Centrinis kompiuteris perkamas iš firmos „SIEMENS“, kuri pagal 11 mln. JAV dolerių vertės sutartį įdiegs informacinę sistemą, kurią sudarys centrinis kompiuteris, 95 darbo stotys (serveriai) ir 424 kompiuterizuotos darbo vietos, sujungtos į vieną bendrą informacijos perdavimo tinklą. Pasieniečiai galės perskaityti informaciją asmens dokumentuose, turės galimybę naudotis Europos policijos duomenų bankais (vogtų automobilių, nepageidautinų ir ieškomų asmenų). Be to, ši sistema leis pasienio kontrolės punktuose atsisakyti apskaitos knygų, o tai turėtų labai pagerinti transporto ir piliečių laidumą per Lietuvos sienas. „Siemens Nixdorf“ montuoja visą sienos apsaugos sistemą uostuose, oro uostuose ir sausumos kontrolės punktuose. Šio ryšio pagrindas – „Siemens Nixdorf“ gaminys X.400/SEC – programinės įrangos paketas, kuris visiškai apsaugotas nuo įsilaužimų ir nelegalaus duomenų banko panaudojimo.

1996 m. paskelbtus konkursus „Transportas pasienio policijai“ ir „Lengvieji visureigiai automobiliai pasienio policijai“ laimėjo firma „Land Rover“ bei UAB „Eva Auto“. Garantuojant Lietuvos Respublikos Vyriausybei buvo nupirkti 152 vnt. „Land Rover“ automobiliai su naujausio modelio „Motorola“ radijo stotimis (senos ir nepatogios

[270] Moderni stebėjimo sistema // Sargyba. 1999 m. spalio 28 d. Nr.43.
[271] Sustiprės pasienio kontrolė // Sargyba. 2000 m. gegužės 4 d. Nr.18.

rusiškos radijo stotys buvo pakeistos į modernias, patogias radijo stotis „Motorola“) bei įsigyti 39 mikroautobusai „Volkswagen Transporter“.

1996 m. balandžio 25 d. į Pasienio policijos departamento sudėtį buvo įtraukta Ignalinos atominės elektrinės pasienio policijos rinktinė.

Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. vasario 26 d. nutarimu Nr. 283 buvo patvirtinta Pasienio policijos pareigūnų uniforma ir simbolika, skiriamieji ir pareiginių laipsnių ženklai[272].

1992–1995 m. buvo atliktas palyginti didžiulis darbas, sprendžiant valstybės sienos apsaugos problemas. Tačiau faktinė padėtis vietose, t. y. Lietuvos pasienyje, buvo nepatenkinama ir tolydžio blogėjo: klestėjo kontrabanda, nelegali migracija, nesąžiningumas ir korupcija tarp pasienio pareigūnų. Lietuvos Respublikos Prezidentas A. Brazauskas 1996 m. pradžioje viešai spaudoje konstatavo, kad „kontrabandos procese begėdiškai dalyvauja policija ir muitinė“, kad pasienio policija „nesulaikė nė vieno migranto“[273].

Valstybės saugumo departamento duomenimis, kontrabandininkų siūlomi kyšiai pareigūnams tuo metu siekė apie 10 tūkst. JAV dolerių, už kiekvieną nepatikrintą furgoną – 5 tūkst. dolerių, o dažniausiai – iki 10 proc. krovinio vertės[274]. Ypač pasakišką pelną duodavo nelegali migracija – viena iš pagrindinių tarptautinio nelegalaus verslo formų. Už kiekvieną lydimą bėglį Lietuvoje buvo mokama apie 4 tūkst. JAV dolerių[275]. O tokių bėglių buvo dešimtys tūkstančių. Vien 1995 m. vasarą NVS šalyse pasiruošusių „keliauti“ per Lietuvą į Vakarų Europą buvo apie 100 tūkst. pabėgėlių[276].

Lietuvos Respublikos vadovybės pavedimu, ištyręs padėtį mūsų šalies pasienyje, Valstybės saugumo departamentas nustatė čia susiformavusią ištisą korupcijos sistemą. Ji buvo apėmusi daugybę žmonių, nuo žemesnio iki labai aukšto rango valstybės pareigūnų. „Pradėjęs dirbti pasienio policijoje, – nurodė Valstybės saugumo departamento direktorius J. Jurgelis, – eilinis policininkas iškart ima mokėti duokles. Jas kas mėnesį renka vyresnieji policininkai. Jie pinigus perduoda aukštyn – rinktinių vadovams, iš ten pinigai eina į Pasienio policijos departamentą.

Policininkų mokamų duoklių dydis priklauso nuo postų. Taip pat

[272] Valstybės žinios. 1996. Nr.19.
[273] Lietuvos rytas. 1996 m. balandžio 30 d.
[274] Ten pat.
[275] Sargyba. 1995 m. liepos 20 d.
[276] Ten pat.

reikia sumokėti dalį už kontrabandos praleidimą ar kitas paslaugas surinktų pinigų (...). Mes siūlėme atsisakyti mokėti šias duokles, tačiau policininkai paaiškino, kad tuomet bus išmesti – per atestaciją ar kitokiu būdu. Žmogus, nenorintis dalyvauti šioje korumpuotoje sistemoje, yra išmetamas. Jeigu sistema būtų sveika, ji pati atmestų korumpuotą asmenį, o čia yra priešingai. Naikinti šią sistemą sunku"[277].

Lietuvos Respublikos Prezidentas A. Brazauskas 1996 m. sausio 29 d. iš vidaus reikalų ministro posto atstatydino generolą R. Vaitekūną. Vėliau buvo atstatydintas ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės Ministras Pirmininkas A. Šleževičius. Vidaus reikalų ministru nuo 1996 m. vasario 23 d. iki 1996 m. gruodžio 10 d. dirbo V. Bulovas. Po naujųjų Seimo rinkimų 1996 m. rudenį, į valdžią atėjus konservatoriams ir krikdemams, nuo 1996 m. gruodžio 10 d. vidaus reikalų ministru buvo paskirtas konservatorius V. Žiemelis.

Buvo būtina imtis kardinalių priemonių padėčiai Lietuvos pasienyje taisyti. Tačiau tuo metu valdžioje buvusi Lietuvos demokratinė darbo partija paskutiniais savo valdymo metais nesiėmė ryžtingų priemonių, o kai kurių nespėjo įgyvendinti.

Taip pat būtina pažymėti, kad pasikeitus Lietuvos Respublikos Vyriausybei, kai Ministru Pirmininku tapo M. Stankevičius, o vidaus reikalų ministru – V. Bulovas, per ne visus 1996 m. dar buvo įgyvendinta nemažai įvairių priemonių, siekiant užkirsti kelią kontrabandai, nelegaliai migracijai ir nustatyti korumpuotus pareigūnus. Valstybės saugumo departamento pastangomis buvo sulaikyti nelegalios migracijos organizatoriai šalies pajūryje ir buvo uždarytas nelegalių migrantų kelias į Vakarų Europą per Klaipėdą, sulaikyta nemažai kontrabandos, taip pat ir vienas didžiausių – 118 tonų Lietuvoje kontrabandinių spirito krovinių, sulaikyta nemažai nusikaltėlių, pardavinėjusių uraną, narkotikus, kai kuriuose postuose atskleista stambaus masto kontrabandos sistema[278]. Tačiau visa tai dar nedavė reikiamų rezultatų, ir esminio persilaužimo, gerinant padėtį Lietuvos pasienyje, nebuvo. Tam reikėjo ryžtingų ir kardinalių pertvarkymų. Lietuvos Respublikos Prezidentas A. Brazauskas 1996 m. pabaigoje buvo priverstas viešai konstatuoti, kad kontrabanda yra „daugiau negu baisus reikalas Lietuvai" ir viešai paragino naująją Lietuvos Respublikos Vyriausybę, vadovaujamą vieno konser-

[277] Lietuvos rytas. 1997 m. balandžio 22 d.
[278] Lietuvos rytas. 1998 m. gegužės 14 d.

vatorių lyderio G. Vagnoriaus, padaryti revoliuciją šitoje srityje, nes „dabar 90 procentų kontrabandos eina per praleidimo punktus pasienyje“[279]. Tai viešai pripažino ir naujos Lietuvos Respublikos Vyriausybės Ministras Pirmininkas G. Vagnorius. Jis nurodė, kad „kai kurios kontrabandos schemos buvo organizuojamos nuo pat valdžios viršaus“, kad „kontrabanda šalyje vyko beveik legaliai, o kai kurie aukšti pareigūnai netgi spaudė tai daryti“[280]. Susidariusi išties kritiška padėtis kompromitavo visą šalies vidaus reikalų sistemą. Vidaus reikalų ministerijos vadovybės susitikime su naujuoju Seimo Pirmininku V. Landsbergiu 1997 m. balandžio 4 d. vidaus reikalų viceministras R. Kilikauskas, kuriam tuo metu buvo pavesta kuruoti pasienio policiją, pareiškė: „Svarbiausia problema dabartinėje Lietuvos vidaus reikalų sistemoje yra korupcija Vidaus reikalų ministerijos (VRM) Pasienio policijos departamente“[281]. Susidariusi padėtis verste vertė reorganizuoti Pasienio policijos departamentą ir iš pagrindų reformuoti visą šalies pasienio policiją. Pirmiausia buvo numatyta didžiulę dalį pasienio policijos pareigūnų nuo Lietuvos ir Latvijos pasienio perkelti prie sienos su Baltarusija, pritraukti naujų žmonių, reformuoti pasienio policijos tarnybas, pakeisti pasieniečių mokymą. „Tik po to, kai pasienio policijoje bus išrauta korupcija, bus galima pradėti sienos inžinerinį įrengimą bei būtinos technikos pirkimą“[282], – pabrėžė vidaus reikalų viceministras R. Kilikauskas.

Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos 1996 m. gruodžio 10 d. įsakymu Nr. 1069 buvo patvirtinta nauja Pasienio policijos struktūra ir Pasienio policijos departamento reorganizavimo planas–grafikas. Vykdydamas Vidaus reikalų ministerijos 1997 m. balandžio 1 d. įsakymą Nr.133 „Dėl pasienio policijos departamento prie Vidaus reikalų ministerijos reorganizavimo“, Pasienio policijos departamento vyriausiasis komisaras 1997 m. balandžio 3 d. išleido įsakymą Nr. 110, pagal kurį nuo 1997 m. balandžio 15 d. vietoj Vilniaus pasienio policijos rinktinės ir Vilniaus pasienio policijos kontrolės punktų rinktinės buvo suformuotos Visagino, Vilniaus ir Varėnos pasienio policijos rinktinės. Tobulinant jūrų sienų apsaugą ir mažinant valdymo aparatą, nuo 1997 m. gegužės 1 d. vietoj Klaipėdos pasienio policijos rinktinės ir

[279] Lietuvos rytas. 1996 m. gruodžio 17 d.
[280] Lietuvos rytas. 1997 m. sausio 16 d.
[281] Lietuvos rytas. 1997 m. balandžio 5 d.
[282] Ten pat.

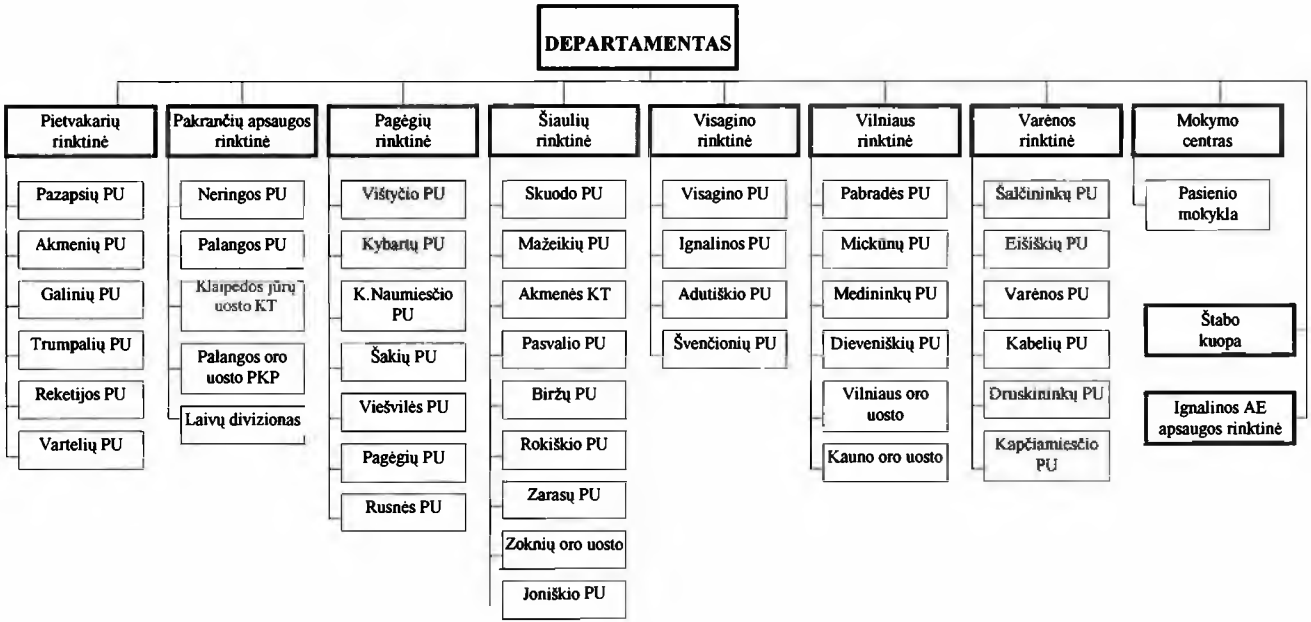
Klaipėdos pasienio policijos kontrolės punktų rinktinės buvo suformuota Pakrančių apsaugos pasienio policijos rinktinė. Šioje rinktinėje iš keturių užkardų dvi buvo panaikintos. Vadovaujantis Nacionalinio saugumo įstatymo nuostata dėl Lietuvos Respublikos jūrų sienų apsaugos užtikrinimo, 1997 m. balandžio 30 d. Pasienio policijos departamento įsakymu Nr.146 buvo įkurtas Pakrančių apsaugos laivų divizionas. Reorganizacijos metu prie valstybės sienos su Baltarusijos Respublika vietoj 11 buvusių užkardų buvo įkurta 14, prie valstybės sienos su Rusijos Federacijos Kaliningrado sritimi papildomai buvo įkurta dar viena užkarda. Tai leido sustiprinti „žaliosios juostos" apsaugą prie rytinės Lietuvos Respublikos sienos. Pasienio policijos departamento prie Vidaus reikalų ministerijos buvusios Operatyvinės tarnybos funkcijos kartu su etatais buvo perduotos į pasienio policijos rinktines. Be to, buvo likviduotas Pasienio policijos departamento Greitojo reagavimo batalionas, o Krašto apsaugos ministerijos atskirasis Ignalinos atominės elektrinės apsaugos batalionas buvo reorganizuotas į Pasienio policijos departamento prie Vidaus reikalų ministerijos Ignalinos atominės elektrinės apsaugos policijos rinktinę.

Vykdant pasienio policijos reorganizaciją, 1997 m. gegužės 10 d. Vidaus reikalų ministerijos įsakymu Nr. 209 buvo patvirtinti ir nauji Pasienio policijos departamento prie Vidaus reikalų ministerijos nuostatai[283].

Pasienio policijos departamento ir jo struktūrinių padalinių reorganizacija buvo baigta iki 1997 m. liepos 1 d. – buvo įkurtos arba pertvarkytos aštuonios Pasienio policijos rinktinės, iš jų septynios saugo Lietuvos Respublikos valstybės sieną, viena – Ignalinos atominę elektrinę. Naujoji pasienio policijos organizacinė struktūra matyti iš pateiktos 9 schemos. Atliekant reorganizaciją sumažintas Pasienio policijos departamento valdymo aparatas (40 proc.), taip pat darbuotojų skaičius sienos ruože su Latvija. Tai leido padidinti etatų skaičių sienos ruožuose su Baltarusija ir Rusija. Reikia pabrėžti, kad įvertinus valstybės sienos apsaugos penkerių metų patirtį ir klaidas, buvo sugrįžta prie 1992 m. sienos apsaugos modelio, kuris nuo Europos Sąjungos šalių analogiškų struktūrų skyrėsi tik tiek, kiek tai būtina, atsižvelgiant į vietos sąlygas.

[283] Valstybės žinios. 1997. Nr.43.

9 schema. Lietuvos pasienio policijos organizacinė struktūra 1997 metais

Lietuvos pasienio policijoje 1995 m. sausio 1 d. dirbo 2991 pareigūnas[284]. Tarp jų policininkų buvo 2505, inspektorių – 400, komisarų – 86, o tai sudarė atitinkamai 83,7 proc., 13,4 ir 2,9 proc. visų pareigūnų. Moterų pasienio policijoje dirbo 206, arba 7,3 proc. visų pareigūnų. Dauguma jų ėjo civilines pareigas.

Turintys bendrąjį vidurinį išsimokslinimą pasienio policijos pareigūnai sudarė 47,8 proc., aukštesnįjį – 40 ir aukštąjį – 12,2 proc. Tarp komisarų vyravo pareigūnai, turintys aukštąjį išsimokslinimą – 68,6, inspektorių, turinčių aukštesnįjį išsimokslinimą buvo 41,3 proc., o policininkų, baigusių vidurinį mokslą, – 52,6 proc.

Dauguma pasienio policijos pareigūnų – 2228 žmonės, arba 74,5 proc., tuo metu neturėjo specialaus policinio pasirengimo.

Pasienio policijai buvo pavesta užtikrinti valstybės sienos apsaugą ir neliečiamumą sausumoje ir teritoriniuose vandenyse bei valstybės sienos, pasienio ruožo ir pasienio kontrolės punktų režimus, Lietuvos Respublikos įstatymų ir teisės aktų vykdymą. Taip pat Lietuvos sienos apsaugos struktūros privalėjo užtikrinti Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių valstybės sienos režimo klausimais vykdymą, dalyvauti įgyvendinant valstybės migracijos ir muitų politiką. Lietuvos pasieniečiai vykdė piliečių, visų rūšių transporto priemonių, vykstančių per Lietuvos Respublikos valstybės sieną, ir gabenamų krovinių pasienio kontrolę.

Lietuvos Respublikos valstybės sieną 1995 m. kirto 10,4 mln. žmonių[285]. Didžiausias žmonių srautas tais metais vyko per sieną su Latvija – 3,3 mln. žmonių, arba 32 proc. visų vykstančiųjų, su Baltarusija – 2,8 mln., arba 27,7 proc., su Lenkija – 2,4 mln., arba 23,5 proc., su Rusija – 1,1 mln., arba 11,1 proc. Vykstančių per jūros sieną žmonių skaičius 1995 m. buvo palyginti nedidelis ir vos viršijo pusę milijono (590,7 tūkst.) arba 14,5 proc.

Lietuvos pasienio policija 1995 m. užfiksavo 4035 valstybės sienos pažeidimus[286]. Daugiausia buvo pažeista sausumos siena – 3944 atvejais, arba 97,8 proc. visų pažeidimų, oro erdvė – 61 kartą, arba 1,5 proc., jūros ir vidaus vandenų – 30 kartų, arba 0,7 proc. visų sienos pažeidimų.

Daugiausia Lietuvos valstybės sienos pažeidimų 1995 m. buvo prie sienos su Baltarusija – 2751, o tai sudarė 68,2 proc. visų pažeidimų. Lietuvos valstybės sienos pažeidimai prie sienos su Latvija sudarė

[284] Č. Mančinskas ir kt. Min. veik. P. 145.
[285] Ten pat. P. 156.
[286] Ten pat. P. 159.

12 proc. (484 atvejai), su Rusija – 8,2 proc. (333 atvejai), su Lenkija – 5,6 proc. (225 atvejai), jūros siena – 6 proc. (242 atvejai).

Prie Lietuvos valstybės sienos 1995 m. buvo sulaikyti 12 677 sienos pažeidėjai. Daugumą jų sudarė valstybės sienos pažeidėjai – 7289, arba 57,5 proc. visų pažeidėjų. Pasienio ruožo režimo pažeidėjų buvo 5292, arba 41,7 proc., viešosios tvarkos administracinės teisės pažeidėjų – 96, arba 0,8 proc. visų pažeidėjų.

Daugiausia pažeidėjų buvo sulaikyta prie Lietuvos valstybės sienos su Baltarusija – 6722, arba 53 proc. visų pažeidėjų. Prie valstybės sienos su Latvija buvo sulaikyta 2781 pažeidėjas, arba 21,9 proc., su Rusija – 1354, arba 10,7 proc., su Lenkija – 1114, arba 8,8 proc., jūros siena – 706, arba 5,6 proc. visų pažeidėjų.

Valstybės sienos pažeidėjų 1995 m. daugiausia buvo sulaikyta prie valstybės sienos su Baltarusija – 5017 asmenų, o tai sudarė 68,8 proc. visų valstybės sienos pažeidėjų. Prie sienos su Baltarusija nuolat buvo sulaikoma daugiausia valstybės sienos pažeidėjų, kiek mažiau – sienos su Lenkija. 1995 m. prie sienos su Lenkija buvo sulaikyta 1050, arba 14,4 proc. visų valstybės sienos pažeidėjų.

Vienas pagrindinių pasienio policijos uždavinių yra pagal savo kompetenciją užtikrinti policijos uždavinių įgyvendinimą nusikalstamumo kontrolės ir prevencijos srityje, piliečių teisių ir teisėtų interesų apsaugą, visuomeninę rimtį. Spręsdama šiuos uždavinius, pasienio policija siekia užkirsti kelią tokioms organizuoto nusikalstamumo apraiškoms prie valstybės sienos kaip kontrabanda, neteisėtas narkotikų gabenimas, nelegali migracija. Pasienio policija sulaiko ieškomus asmenis ir įtariamai vogtus automobilius, demaskuoja oficialių dokumentų klastotojus.

Atkūrus mūsų šalies nepriklausomybę, šiuolaikinės pasaulinės migracijos tendencijos su visomis joms būdingomis savybėmis ėmė ryškėti ir Lietuvos Respublikoje. Lietuvos Respublika tapo tranzito šalimi nelegalių migrantų gabenimo maršrutuose. Migracijos procesai, kurie buvo pastebimi išsivysčiusiose Vakarų Europos šalyse, pasidarė būdingi ir Lietuvos Respublikai. Griežtėjant migracijos politikai Vakaruose, migracijos srautai vis labiau krypo į Centrinės ir Rytų Europos šalis, iš jų ir į Lietuvos Respubliką. Šios šalys tapo savotiškomis „laukimo šalimis“ Azijos ir Afrikos migrantų kelyje į Europos Sąjungos šalis.

Kova su nelegalia migracija buvo viena iš prioritetinių pasienio policijos veiklos krypčių, siekiant užkardyti ir sumažinti trečiųjų šalių piliečių nelegalią migraciją per Lietuvos teritoriją į Vakarų Europos šalis.

Pirmą kartą nelegalų grupės pervedimas per Lietuvos Respublikos sieną buvo užfiksuotas 1992 m. balandžio 1 dieną. Tais metais buvo bandoma pervesti dar keletą grupių. Pradžioje „vedliauti" bandė patys Azijos šalių piliečiai, gyvenantys Europoje. Laipsniškai pradėta skverbtis į Lietuvos teisėsaugos institucijas, ieškoti fizinių arba juridinių asmenų, kurie gerai žino vietoves, kaip organizuojama valstybės sienos apsauga. Specialiai tam Lietuvoje buvo kuriamos turistinės firmos, kurios palaikė ryšį su atitinkamomis firmomis Turkijoje ir jų filialais Kijeve bei Minske. 1992 m. buvo sulaikyta 273, 1993 m. – 119 nelegalių migrantų, o nuo 1994 m. prasidėjo tikras nelegalų antplūdis. 1994 m. buvo sulaikyta 620 nelegalų, t. y. sulaikytųjų skaičius išaugo beveik 6 kartus. Didžiausias nelegalų antplūdis buvo 1995–1996 m. – 1995 m. buvo sulaikyta 1354, o 1996 m. – 1551 nelegalūs migrantai[287].

Pažymėtina, kad tuo metu pagrindinė dalis nelegalių migrantų buvo grąžinama iš kaimyninių valstybių, t.y. Lietuvos teritorijoje pasienio policija nesulaikydavo nelegalių migrantų. Vėlesniais metais ši tendenciją ėmė keistis ir vis daugiau nelegalų buvo sulaikoma prie sienos su Lenkija – jie buvo „įsileidžiami" į Lietuvos teritoriją, t.y. kirtę Baltarusijos–Lietuvos sieną, mūsų pasieniečių nebuvo sulaikomi prie Baltarusijos sienos, o keliaudavo per Lietuvos teritoriją iki Lenkijos sienos, ir ten būdavo sulaikomi.

Lietuvos valstybės ekonominių interesų gynimas – kova su kontrabanda „žaliojoje" valstybės sienos juostoje – yra viena iš svarbiausių pasienio policijos veiklos krypčių.

Sprendžiant pagal sulaikytų prekių kiekį, 1995 m. didžiausią mastą buvo pasiekusi alkoholio, ginklų ir spalvotųjų metalų kontrabanda. Tais metais prie Lietuvos sienos mūsų pasieniečiai sulaikė 226 214 litrų alkoholio, 306 vienetus ginklų, 92,3 tonos spalvotųjų metalų, 718 gyvulių, 38,6 tonos kuro, 20,1 tonos grūdų, 23,2 kg narkotikų.

Pagrindinius alkoholio kontrabandos kiekius, net 92,6 proc., Lietuvos pasienio policija sulaikė pasienio ruože su Baltarusija, tabako gaminių (100 proc.) – pasienio ruože su Lenkija, narkotinių medžiagų (57,3 proc.) – su Rusija. Įtariamai vogtų transporto priemonių 1995 m. buvo sulaikyta 489, beveik pusė jų – 224 – buvo sulaikytos prie Lietuvos valstybės sienos su Baltarusija.

[287] Č. Mančinskas ir kt. Min. veik. P. 165–168.

Transporto policija

Lietuvos transporto vidaus reikalų valdyba iki mūsų šalies nepriklausomybės atkūrimo buvo visiškai pavaldi Sovietų Sąjungos vidaus reikalų ministerijos Vyriausiajai transporto vidaus reikalų valdybai. Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo išvakarėse ir pirmaisiais jos metais Lietuvos transporto vidaus reikalų valdybai vadovavo milicijos pulkininkas J. Pikutis. Kartu su pirmaisiais Lietuvos Respublikos policijos komisarais 1991 m. kovo 5 d. vidaus reikalų ministro įsakymu Nr. 40 buvo paskirtas ir Transporto policijos valdybos vyresnysis komisaras. Juo tapo buvęs Transporto vidaus reikalų valdybos viršininko pavaduotojas V. Bagužis, kuriam buvo pavesta organizuoti ir vadovauti šiam Lietuvos policijos struktūriniam padaliniui[288]. Visą nagrinėjamą 1991–1996 m. laikotarpį Lietuvos transporto policijai ir vadovavo vyresnysis, nuo 1993 m. – vyriausiasis komisaras V. Bagužis.

Sovietų valdžios metais Lietuvos transporto vidaus reikalų valdyba neturėjo nuosavų nuostatų, vadovavosi SSRS instrukcijomis, įsakymais, taip pat galiojo kai kurie bendro pobūdžio Lietuvos vidaus reikalų ministro įsakymai. Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę ir miliciją reorganizavus į policiją, iškilo reikalas turėti nuosavus transporto policijos nuostatus, kurie greta bendrųjų policijos uždavinių ir funkcijų atspindėtų ir specifinius šio struktūrinio padalinio darbo ypatumus. Tačiau tai buvo padaryta labai negreitai – 1996 m. kovo 19 d. Policijos departamentas patvirtino Transporto policijos valdybos nuostatus. Šie nuostatai turi 27 straipsnius, kuriuose suformuluoti transporto policijos valdybos uždaviniai ir funkcijos, jos jurdinis statusas, organizacinė struktūra, valdybos bei jos vadovybės teisės ir pareigos. Šie nuostatai iš esmės tiktai užfiksavo esamą faktinę padėtį, kuri jau buvo susiklosčiusi transporto policijoje iki to laiko.

Kokia normine baze savo veikloje vadovavosi transporto policija 1991–1996 m. laikotarpiu, t.y. kol buvo išleisti Transporto policijos valdybos nuostatai?

Kadangi buvo laikomasi nuostatos, kad transporto milicijos uždaviniai ir funkcijos paprastai atitinka transporto policijai keliamus reikalavimus, jie iš esmės buvo perimti ir liko nepakitę visą nagrinėjamą

[288] Plačiau apie transporto policijos susikūrimą ir veiklą žr. Č. Mančinskas. Lietuvos transporto policijos veikla 1991–1996 metais // Lietuvos teisės akademija. Mokslo darbai. 1998. T. 9.

laikotarpį. Lietuvos vidaus reikalų ministras 1991 m. liepos 30 d. išleido įsakymą Nr. 311 „Dėl transporto policijos veiklos kompetencijos ribų nustatymo“, kuriame buvo nustatytos transporto policijos veiklos srities ribos atskleidžiant, tiriant ir užkardant nusikaltimus ir viešosios tvarkos pažeidimus geležinkelio, oro ir vandens transporte, taip pat numatyta sąveika su kitomis policijos rūšimis, pirmiausia su teritoriniais policijos komisariatais. Transporto policijos veiklos principinės nuostatos labai bendrais bruožais buvo apibrėžtos Policijos departamento nuostatų atskirame priede, pavadintame „Transporto policijos valdybos nuostatai“, kuriuose tebuvo tik 7 straipsniai. Netrukus buvo parengti gana išsamūs „Transporto policijos komisariato nuostatai“, kuriuos Transporto policijos valdybos vyresnysis komisaras V. Bagužis patvirtino 1992 m. balandžio 6 d. Visi šitie dokumentai ir sudarė transporto policijos veiklos norminę bazę 1991–1996 metais. Jais transporto policijos darbuotojai vadovavosi kasdieninėje veikloje.

Pagrindiniai transporto policijos uždaviniai ir funkcijos buvo nusikaltimų ir kitokių teisėtvarkos pažeidimų prevencija, viešosios tvarkos, visuomeninės rimties ir saugumo užtikrinimas geležinkelio, oro ir jūrų transporto linijose; pagalbos suteikimas asmenims, nukentėjusiems nuo nelaimingų atsitikimų ir teisėtvarkos pažeidimų. Vykdydama jai pavestus uždavinius, transporto policija tyrė nusikaltimus, vykdė kaltinamųjų asmenų paiešką, kvotą ir parengtinį tardymą, taikė admnistracines ir kitas poveikio priemones pažeidėjams, lydėjo traukinius, prižiūrėjo, kaip aptarnaujamoje teritorijoje laikomasi nustatytos tvarkos, saugant ir naudojant šaunamuosius ginklus, sprogstamąsias, nuodingas ir narkotines medžiagas, vykdė teismų, tardytojų nutarimus ir kitas funkcijas.

Šiems uždaviniams ir funkcijoms atlikti buvo sukurta darni transporto policijos struktūra, apimanti visą Lietuvos Respublikos teritoriją. Transporto policijos organizacinę struktūrą sudarė Transporto policijos valdyba, 6 transporto policijos komisariatai (Vilniaus, Kauno, Šiaulių, Klaipėdos, Šeštokų, Oro uostų) su 19 punktų, 3 sektoriais ir 2 postais. Vilniaus transporto policijos komisariatui priklausė 4 punktai (Dūkšto, Lentvario, Švenčionėlių, Vaidotų) ir vienas postas (Panerių); Kauno – 5 punktai (Palemono, Kaišiadorių, Kėdainių, Kazlų Rūdos ir Kybartų); Šiaulių – 4 punktai (Radviliškio, Mažeikių, Tauragės, Bugienių), vienas sektorius (Panevėžio) ir vienas postas (Rokiškio); Klaipėdos – 6 punktai (prekybos uosto, „Mukran“, Žvejybos uosto, Kretingos, Telšių, Šilutės);

Oro uostų – 2 sektoriai (Kauno, Palangos) ir Šeštokų – 1 punktas (Alytaus). Pastarasis transporto policijos komisariatas buvo sukurtas Lietuvos Vyriausybės 1993 m. gegužės 11 d. nutarimu Nr. 323 ir buvo specializuotas, t. y. aptarnavo ir Šeštokų gyvenvietę kaip teritorinis policijos komisariatas.

Transporto policijos valdyba buvo tiesiogiai pavaldi Lietuvos vidaus reikalų ministerijos Policijos departamentui ir vadovavo transporto policijos, kuri faktiškai atliko kriminalinės ir viešosios policijos funkcijas geležinkelio, oro ir jūrų transporto linijose, veiklai. Transporto policijos valdyboje buvo sukurti ir veikė trys pagrindiniai skyriai – viešosios, kriminalinės policijos ir ekonominių nusikaltimų tyrimo, taip pat specializuotas tardymo skyrius, ryšių ir techninio aptarnavimo poskyris, kriminalinių ekspertizių grupė, štabas ir kiti struktūriniai padaliniai ir tarnybos, reikalingos viešosios bei kriminalinės policijos veiklai užtikrinti.

Kriminalinės policijos skyrius organizavo ir vykdė operatyvinę veiklą, užtikrino saugų krovinių gabenimą, koordinavo transporto policijos struktūrinių padalinių veiklą, tiesiogiai dalyvavo tiriant, atskleidžiant padarytų nusikaltimų priežastis ir sąlygas. Ekonominių nusikaltimų skyrius tyrė ekonominius nusikaltimus visuose geležinkelio, oro ir jūros transporto objektuose, nepriklausomai nuo jų dislokacijos vietos. Viešosios policijos skyrius organizavo ir kontroliavo transporto padalinių veiklą, saugant viešąją tvarką, bendradarbiavo su Susisiekimo ministerijos tarnybomis ir padėjo joms užtikrinti saugų keleivių vežimą.

Pažymėtina, kad transporto policijos komisariatų sistema skyrėsi nuo įprastinės miestų, rajonų, t. y. teritorinių policijos komisariatų, sistemos. Transporto policijos komisariatų aptarnaujama teritorija buvo daug platesnė, apėmė keleto miestų, rajonų policijos komisariatų teritorijas. Pavyzdžiui, Šiaulių transporto policijos komisariato ribose buvo Šiaulių, Panevėžio, Radviliškio ir kitų miestų policijos komisariatai. Siekiant užtikrinti transporto policijos ir teritorinių policijos komisariatų sąveiką tiriant nusikaltimus, vidaus reikalų ministro 1991 m. liepos 30 d. įsakymu Nr. 311 buvo nustatytos transporto policijos veiklos ribos. Šios ribos buvo tokios:

1) geležinkelio transporte transporto policija atskleidžia, tiria ir užkerta kelią nusikaltimams ir viešosios tvarkos pažeidimams geležinkelio transporto priemonėse, magistralinio geležinkelio sankasos prizmės viršūnėje (bėgiai, pabėgiai, balasto juosta), pervažose, stotyse, krovinių stotyse, konteinerių aikštelėse, objektuose, turinčiuose specialią paskirtį

geležinkelio transporto funkcionavimui ir esančiuose geležinkelio stočių teritorijoje, taip pat nusikaltimus, kurie, manoma, padaryti transporto riedmenyse. Lietuvos geležinkeliai buvo 2053,9 km, iš jų europinis – 21,8 km, vienaeilis ir dvieilis – 1863,3 km ir siaurasis – 168,8 km;

2) oro transporte transporto policija atlieka jai pavestus uždavinius ir funkcijas tik ten, kur yra transporto policijos padaliniai, t.y. oro uostų uždarose teritorijose, lėktuvuose ir oro uostuose, skirtuose keleiviams, krovinių saugojimui ir paskirstymui. Oro transporto komisariatas turi specialius padalinius keleiviams ir jų bagažui tikrinti, taip pat skridimų saugumui užtikrinti;

3) transporto policijos aptarnavimo objektai vandens kelių srityje yra Klaipėdos jūrų krovų kompanija „Klasco“, Lietuvos jūrų laivininkystės kompanija „Lisco“, tarptautinė jūrų perkėla „Klaipėda–Mukranas“ (Klaipėdos valstybinis jūrų prekybos uostas), valstybinė laivų krovos kompanija „Smeltė“, valstybinė jūrų žvejybos laivyno įmonė „Jūra“ (valstybinės jūrų žvejybos uostas), jų uždaros teritorijos, ekvatorijos, laivai, esantys jūroje. Nesutarimo atveju dėl veiklos sričių pasidalijimo tarp teritorinių ir transporto policijos komisariatų ir jų padalinių atskleidžiant ir tiriant nusikaltimus, galutinį sprendimą šiais klausimais priima Respublikos kriminalinės policijos vyriausiasis komisaras.

Pagrindines krovinių vežimo funkcijas atlikdavo Klaipėdos jūrų krovos kompanija „Klasko“. Šios kompanijos struktūrinis vienetas buvo tarptautinė jūrų perkėla „Klaipėda–Mukranas“. Perkėloje „Mukranas“ dažniausiai susikaupdavo daugybė iš užsienio atvykusių autotreilerių su įvairiomis prekėmis. Nuolat būdavo apie 400–500 treilerių, priklausančių penkiasdešimčiai ekspedicinių firmų. Apie 90 proc. šių treilerių būdavo tranzitiniai, vykstantys į Rytų šalis. Mūsų šalyje jie užtrukdavo apie 2–3 mėnesius, kol firmos gaudavo leidimus realizuoti ir atsiskaityti už prekes. Tačiau perkėla buvo suprojektuota tik geležinkelio vagonams pervežti, joje nenumatyta aikštelių dideliam automobilių skaičiui statyti ir todėl, sparčiai išaugus autotreilerių, lengvųjų automobilių ir keleivių vežimui, perkėlos funkcionavimas pablogėjo, o kartu pasunkėjo ir transporto policijos darbo sąlygos. Kiekvieną parą į perkėlą atvykdavo po du keltus. Kiekvienas jų vidutiniškai atveždavo ir išveždavo į Vokietijos Kylio ir Mukrano uostus apie 100 treilerių, 140 geležinkelio vagonų ir 250 keleivių. Perkėlos paslaugomis naudojosi daugiau kaip 200 įvairių valstybinių kompanijų ir firmų. Be to, perkėlos teritorijoje veikė apie 10 krovinių vežimo firmų ir tarpininkų, kurie buvo sudarę sutartis su

perkėlų administracija dėl dokumentų forminimo, krovinių vežimo, įskaitant muitinės formalumų atlikimą. Tarptautinę jūrų perkėlą aptarnavo keturi „Lisco“ kompanijos keltai – „Vilnius“, „Kaunas“, „Klaipėda“ ir „Šiauliai“.

Valstybinės įmonės „Jūra“ veikla buvo glaudžiai susijusi su Klaipėdos valstybinės laivų krovos darbų kompanijos „Smeltė“ darbu. „Smeltė“ daugiausiai atlikdavo laivų perkrovimo ir iškrovimo darbus, laivyną aprūpindavo kuru ir geriamuoju vandeniu.

Transporto policijos pirmieji komisarai buvo paskirti 1991 m. kovo mėnesį. Kaip jau minėta, Transporto policijos valdybos vyresniuoju komisaru buvo paskirtas V. Bagužis, štabo viršininku L. Didžiokas. Transporto policijos komisariatams 1991–1996 m. vadovavo: Vilniaus – J. Ladieta, S. Kiela, V. Šulcas; Kauno – A. Butrimovas, E. Savickas; Šiaulių – V. Tamulionis, V. Zuokas; Klaipėdos – A. Andriulis, P. Mickus, R. Minčinauskas; Šeštokų – A. Jarmala; Oro uostų – Z. Ovsenka, R. Budginas. Transporto policijos kriminalinės policijos skyriui vadovavo E. Beinoravičius, S. Ivanovas; viešosios policijos skyriui – S. Ivanovas, E. Milkamanavičius; ekonominių nusikaltimų tyrimų skyriui – S. Bičkovas.

Transporto policija pagal darbuotojų skaičių buvo mažiausias Lietuvos policijos struktūrinis padalinys. Iš 17 lentelės matyti, kad 1993–1996 m. transporto policijoje dirbo 400–436 žmonės. Tai sudarė tik 2,4 proc. visų Lietuvos policijos darbuotojų.

Transporto policijoje komisarai sudarė 3,9–4,7 proc. visų transporto policijos pareigūnų. Moterų transporto policijoje 1993–1996 m. dirbo 17–24, o tai buvo 4–5 proc. visų pareigūnų.

Maždaug vienas penktadalis (19,5–22,5 proc.) transporto policijos darbuotojų turėjo aukštąjį, 10,9–14,5 proc. – aukštąjį teisinį išsimokslinimą. Maždaug tiek pat darbuotojų – 17,2–28,8 proc. – turėjo aukštesnįjį, 5,8–11,3 proc. – aukštesnįjį teisinį išsimokslinimą. Taigi daugiau kaip pusė visų transporto policijos pareigūnų, t. y. 50,7–63,3 proc., turėjo bendrąjį vidurinį išsimokslinimą, o 36,7–49,3 proc. – aukštąjį ir aukštesnįjį išsimokslinimą. Šie rodikliai – tai aritmetiniai vidurkiai, kurie apibūdina šio Lietuvos policijos struktūrinio padalinio išsimokslinimą apskritai ir kurie labai skiriasi nuo atskirų pareigūnų kategorijų išsimokslinimo rodiklių. Tarp komisarų 1993–1996 m. absoliučiai vyravo pareigūnai, turintys aukštąjį (80,1–94,1 proc.) ir aukštąjį teisinį (60–64,7 proc.) išsimokslinimą.

Aukštąjį ir aukštesnįjį išsimokslinimą turėjo dauguma ir transporto policijos inspektoriais dirbusių pareigūnų – 72,1–86,4 proc. Turinčių aukštąjį ir aukštesnįjį išsimokslinimą inspektorių skaičius buvo maždaug vienodas ir sudarė atitinkamai 39,2–47,5 ir 29,7–43,8 proc. Aukštąjį teisinį išsimokslinimą turėjo 22–30,7 proc., o aukštesnįjį teisinį – 14,2–20,7 proc. policijos inspektorių. Kita dalis, t. y. 13,6–27,9 proc., šios kategorijos pareigūnų turėjo bendrąjį vidurinį išsimokslinimą.

Vyravo policininkai, turintys vidurinį išsimokslinimą. Jie sudarė 82–90 proc. visų policininkų, o 10–18 proc. šios kategorijos pareigūnų turėjo aukštesnįjį ir keletas žmonių – aukštąjį išsimokslinimą.

Pažymėtina, kad neturinčių specialaus policinio pasirengimo dirbti šioje teisėsaugos srityje darbuotojų skaičius pradžioje buvo 13,3 proc. (58 žmonės), o ilgainiui jų vis mažėjo.

Dalis policijos pareigūnų dirbo vadovaujantį darbą, neturėdami reikiamo išsimokslinimo, o tuo pat metu žemesnes pareigas ėjo, t.y. policininkais dirbo, žmonės, turintys ne tik aukštesnįjį ir aukštąjį, bet ir teisinį aukštąjį ir aukštesnįjį išsimokslinimą. 1994 m. vienas komisaras ir 45 inspektoriai (28,3 proc. visų inspektorių) turėjo tik bendrąjį vidurinį išsimokslinimą, o tuo pat metu 4 pareigūnai, turintys aukštąjį ir 25 pareigūnai, turintys aukštesnįjį išsimokslinimą, dirbo policininkais. Panaši padėtis buvo ir kitais metais visą nagrinėjamą laikotarpį.

Iš 17 lentelės matyti, kad dauguma transporto policijos darbuotojų buvo jauni, iki 30 metų amžiaus, žmonės. Jie 1993–1996 m. sudarė 48–56,3 proc. visų darbuotojų.

Ilgainiui daugėjo patyrusių darbuotojų. 1993 m. turintys iki trejų metų darbo stažą darbuotojai policijoje sudarė 42 proc. visų pareigūnų, o iki 1996 m. jų skaičius sumažėjo 2,3 karto ir sudarė 17,7 proc. visų darbuotojų.

Laisvų vietų transporto policijoje nagrinėjamu laikotarpiu beveik kasmet vidutiniškai būdavo apie 10 proc. Kasmet į darbą būdavo priimama 9,6–14,2 proc. naujų darbuotojų ir atleidžiama iš darbo 6,8–19,6 proc. darbuotojų. Per 1992 m. buvo priimta daugiausia – 124 žmonės, arba 28,4 proc., ir atleista daugiausia – 87, arba 19,9 proc. visų darbuotojų. Vėliau gerokai sumažėjo atleidžiamų iš darbo dėl neigiamų motyvų darbuotojų skaičius – nuo 7,1 iki 2,1 proc. Taip pat sumažėjo ir įvairiomis drausminimo priemonėmis nubaustų transporto policijos pareigūnų skaičius. Daugiausia jų buvo nubausta 1992 m. – 101 pareigūnas, o tai sudarė net 27,6 proc. visų transporto policijos darbuo-

17 lentelė. Transporto policijos kadrai 1993–1996 m. (sausio 1 d.)

Eil. Nr.	Rodikliai	1993	1994	1995	1996
1.	Darbuotojai:				
	a) iš viso	436	428	400	426
	b) komisarai	17	18	18	20
	c) inspektoriai	158	159	155	167
	d) policininkai	261	251	227	239
2.	Išsimokslinimas:				
	1) aukštasis				
	a) iš viso	92	82	90	87
	b komisarai	16	16	16	17
	c) inspektoriai	75	62	68	68
	d) policininkai	1	4	6	2
	2) aukštasis teisinis				
	a) iš viso	52	47	57	57
	b) komisarai	11	11	11	11
	c) inspektoriai	41	35	44	45
	d) policininkai		1	2	1
	3) aukštesnysis				
	a) iš viso	75	78	80	105
	b) komisarai	1	1	1	1
	c) inspektoriai	47	52	50	62
	d) policininkai	27	25	29	42
	4) aukštesnysis teisinis				
	a) iš viso	29	25	25	32
	b) komisarai	1	1	1	1
	c) inspektoriai	27	23	22	25
	d) policininkai	1	1	2	6
3.	Darbuotojai, neturintys specialaus policinio pasirengimo	58	23	24	14
4.	Amžius:				
	a) iki 30 metų	233	208	192	240
	b) nuo 31 iki 45 metų	183	160	152	152
5.	Darbo stažas iki 3 metų	177	157	111	75
6.	Priimta	124	48	57	41
7.	Atleista:				
	a) iš viso	87	84	70	29
	b) dėl neigiamų motyvų	31	24	23	9

tojų. Tai buvo bene pats sunkiausias transporto policijos gyvavimo laikotarpis dabartiniame nepriklausomybės etape. Transporto policijos valdybos vadovybės 1992 m. rugsėjo 24 d. operatyviniame pasitarime vyresnysis komisaras V. Bagužis konstatavo, kad „šiais metais pastebimai pakriko tarnybinė drausmė. Tarnyboje ir darbo kabinetuose girtaujama, viršijami tarnybiniai įgaliojimai. Ypač bloga padėtis Vilniaus transporto policijos komisariate (...)". Vėlesnių metų drausminė praktika ir kiti policijos veiklos rodikliai rodo, kad transporto policija įveikė savo vidinio gyvenimo sunkumus, dėl to netrukus akivaizdžiai pagerėjo visi jos veiklos rodikliai. 1994–1996 m. nusistovėjo drausminių priemonių taikymas – jos buvo taikomos ne daugiau kaip 17–18 proc. darbuotojų.

18 lentelė. Nusikalstamumas Lietuvos transporto objektuose 1990–1996 metais

Eil. Nr.	Nusikaltimų rūšis	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
1.	Nusikaltimai:							
	1) kriminaliniai	547	781	708	740	573	547	404
	2) ekonominiai	97	55	44	45	69	80	85
	3) kiti	19	14	20	26	19	19	16
	4) iš viso	663	850	772	811	661	646	505
2.	Vagystės:							
	1) asmeninio turto	145	179	149	123	66	53	60
	2) valstybinio turto	383	499	433	509	395	395	299
	3) iš jų:							
	a) krovinių	247	434	271	233	211	134	103
	b) spalvotųjų metalų			56	248	86	101	52
	4) iš viso	528	678	582	632	461	448	359
3.	Nepilnamečių nusikaltimai	37	43	42	32	22	58	29
4.	Nusikaltimai viešose vietose	182	217	255	213	135	167	138

Iš 18 lentelės matyti, kad nagrinėjamu laikotarpiu, t.y. 1990–1996 m. didžiausias nusikalstamumo lygis Lietuvos transporto objektuose buvo 1991–1993 metais. Tuo metu kai kuriose Lietuvos vietose transporto darbuotojai buvo nesaugūs savo darbovietėse, su baime eidavo atlikti

savo tiesioginių pareigų. Transporto policijos valdybos vadovybės operatyviniame pasitarime 1992 m. birželio 19 d. buvo konstatuota, kad Palemono geležinkelio stotyje „veikia ir siaučia įvairios nusikalstamos grupės. Plėšiami vagonai, geležinkelininkai bijo išeiti į darbą“. Tuo metu Kauno transporto policijos komisariatas taip pat išgyveno didžiulius vidinius sunkumus; kadrų tekamumas buvo didžiulis, trūko net 25 proc. policijos darbuotojų.

Panaši padėtis tuo metu susiklostė ir kai kuriuose kituose Lietuvos transporto objektuose ir transporto policijos komisariatuose.

Svarstant 1993 m. pirmojo pusmečio transporto policijos darbo rezultatus Transporto policijos valdybos vadovybės 1993 m. liepos 13 d. operatyviniame pasitarime, buvo konstatuota, kad „per šį pusmetį dirbta blogai kaip niekad“, kad dalis transporto darbuotojų „pradeda užsiiminėti komercija, o neretai ir nusikalstama veikla; įtraukiami dispečeriai, o kai kada ir mūsų pareigūnai“, kad Vilniaus transporto policijos komisariato veikloje „jaučiama nevaldoma anarchija“. Panašios mintys buvo išsakytos ir 1993 m. lapkričio 9 d. svarstant 9 mėnesių darbo rezultatus: „Užfiksuota 80 spalvotųjų metalų vagysčių, o išaiškinta tik 8. Vagiami ir pjaustomi net vagonai (...) Prieita iki kuriozų – gautas raštas, kad Jonavoje pavogta 30 tonų geležinio tilto atramų (...) Užfiksuota 99 krovinių vagystės, išaiškinta tik 7. Užfiksuota 10 bėgių vagysčių. Aiškinamas faktas dėl bilietų vagysčių. Praktiškai į šį nusikaltimą įveltos visos kasininkės“. Tokių ir panašių faktų apie 1991–1993 m. laikotarpio nusikalstamumo būklę Lietuvos transporto objektuose ir sudėtingą padėtį transporto policijoje buvo ir daugiau. Visa tai byloja apie tai, kokia didžiulė nusikalstamumo banga tuo metu buvo užplūdusi Lietuvos transporto objektus ir kokia sudėtinga padėtis buvo transporto policijoje.

Vėlesniais, t.y. 1994–1996 m., nusikalstamumas Lietuvos transporto objektuose sumažėjo beveik dvigubai: nuo 850 (1991 m.) iki 505 (1996 m.), iš jų kriminalinių – nuo 781 iki 404 nusikaltimų.

Tarp transporto objektuose padarytų nusikaltimų vyravo valstybinio turto, ypač krovinių, vagystės. Pastarosios sudarė apie pusę visų šios rūšies nusikaltimų. Didžiausias krovinių vagysčių skaičius Lietuvoje buvo užfiksuotas 1991 m. – 434, o tai sudarė net 51 proc. visų tų metų nusikaltimų. Nuo 1992 m. mūsų šalyje buvo įvesta sukarinta traukinių apsauga, krovinių vagysčių skaičius pamažu ėmė mažėti ir 1996 m. jų skaičius sumažėjo iki 103, t. y. palyginti su 1991 m., sumažėjo daugiau kaip 4 kartus.

Pakilusi spalvotųjų metalų išvežimo iš Lietuvos banga dėl jų brangumo užsienyje nepaprastai padidino jų vagystes iš transporto objektų šitame pradinio kapitalo kaupimo Lietuvoje etape. Spalvotųjų metalų vagystės didžiausią mastą pasiekė 1993 m. ir sudarė apie 40 proc. visų tų metų vagysčių, arba 30,6 proc. visų nusikaltimų. Spalvotųjų metalų vagysčių 1993 m., palyginti su 1992 m., padaugėjo net 4,5 karto. Tuo metu dėl masiškų signalizacijos ir kitos geležinkelių įrangos iš spalvotųjų metalų vagysčių Lietuvos geležinkelyje buvo susidariusi net kritinė padėtis. Vėlesniais metais jų skaičius laipsniškai mažėjo ir 1996 m. buvo 1992 m. lygio.

Nepilnamečių padarytų nusikaltimų skaičius 1990–1996 m. laikotarpiu svyravo nuo 22 iki 58 nusikaltimų per metus ir sudarė vidutiniškai nuo 5 iki 9 proc. visų nusikaltimų.

Viešose vietose daugiausia nusikaltimų buvo padaryta 1992 m. – 255. Vėliau, t. y. 1994–1996 m., jų skaičius sumažėjo beveik dvigubai ir 1996 m. buvo 138, arba 27,3 proc. visų nusikaltimų.

Iš 18 lentelės matyti, kad didžiausias nusikalstamumo mažėjimo lūžis Lietuvos transporto objektuose įvyko 1994 metais. Tik per vienerius tuos metus nusikalstamumas sumažėjo 18,5 proc., o nagrinėjamo laikotarpio pabaigoje, t. y. 1996 m., palyginti su 1993 m., sumažėjo 38 proc. Respublikos transporto policijos vadovybės nuomone, pagrindinės nusikalstamumo sumažėjimo nuo 1994 m. priežastys buvo ne tik mažesnis vežamų krovinių kiekis, bet ir Lietuvos Vyriausybės įvesta tvarka juodųjų bei spalvotųjų metalų supirkimo srityje, taip pat mokesčių surinkimo tvarkos pakeitimai, akcinės bendrovės „Mažeikių nafta“ naftos produktų pardavimo tvarkos pakeitimas, įvestas naftos produktų transportavimas pirkėjų jėgomis su privaloma jų apsauga ir kitos valdžios priemonės. Taip iki tol mūsų šalyje vyravusi netvarka krovinių vežimo srityje didžia dalimi sudarė prielaidas jų vagystėms bei bendro nusikalstamumo padidėjimui transporto objektuose 1991–1993 metais.

19 lentelė. Transporto policijos veikla 1990–1996 metais

Eil Nr.	Veiklos rūšis	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
1.	Išnagrinėta pareiškimų apie nusikaltimus	2071	2281	1838	2098	2129	1361	1461
2.	Iškelta baudžiamųjų bylų pagal pareiškimus	581	746	710	923	614	591	508
3.	Išaiškinta nusikaltimų (proc.):							
	a) bendras	31,7	38,8	42,8	36,0	49,4	48,0	55,9
	b) kriminalinių nusikaltimų	31,8	33,2	38,4	32,8	46,3	43,7	50,3
	c) iš jų krovinių vagysčių		24,7	38,0	15,8	26,9	38,2	37,2
	d) ekonominių nusikaltimų	40,0	100	97,7	83,8	78,8	85,1	84,8
	e) kitų nusikaltimų		86,7	87,5	65,4		37,5	46,7
4.	Nustatyta asmenų, padariusių nusikaltimus	290	265	387	387	380	492	341
5.	Palydėta traukinių			350	420	1183	4121	4482

Iš 19 lentelės matyti, kad 1990–1996 m. transporto policija savo darbe daugiausia dėmesio skyrė gaunamų pareiškimų dėl padarytų nusikaltimų nagrinėjimui ir nusikaltimų atskleidimui. Daugiausia pareiškimų apie padarytus nusikaltimus Lietuvos transporto objektuose buvo gauta 1991 m. – 2281, o nagrinėjamo laikotarpio pabaigoje, t.y. 1996 m., jų skaičius sumažėjo iki 1461, arba beveik dvigubai.

Daugiausia baudžiamųjų bylų pagal išnagrinėtus pareiškimus buvo iškelta 1993 m. – 923 bylos. Nors nusikalstamumas, kaip jau buvo minėta, 1994–1996 m. sumažėjo, bet baudžiamųjų bylų tais metais buvo iškeliama daugiau negu 1991–1993 metais. Tai byloja apie tuo metu pagerėjusią transporto policijos veiklą.

Ypač ryškus transporto policijos veiklos pagerėjimas matyti iš atskleistų nusikaltimų skaičiaus. 1990 m. buvo išaiškinta 31,7 proc. nusikaltimų, iš jų kriminalinių – 31,8 proc., o 1996 m. – atitinkamai iki 55,9 ir 50,3 proc.

Daugiausia buvo atskleista ekonominių nusikaltimų – apie 80–90 proc.

Krovinių vagysčių mažiausiai išaiškinta 1993 m. – tik 15,8 proc., o nagrinėjamu laikotarpiu apskritai buvo atskleidžiama nuo 24,7 iki 38,2 proc. vagysčių. Tuo tarpu išaiškintų „kitų nusikaltimų" skaičius svyravo labai smarkiai – nuo 40 iki 87,5 proc., t.y. daugiau negu dvigubai.

Pažymėtina, kad nedidelį atskleistų nusikaltimų skaičių transporto objektuose didžia dalimi lėmė ir objektyvios priežastys. Transporto objektai yra išsidėstę toli nuo gyvenamųjų vietovių, prie jų dažnai sunku privažiuoti; elektros tiekimo, automatikos, ryšių įranga ir kitos materialinės vertybės blogai saugomos, retai tikrinamos; transporto darbuotojai dažnai ne laiku pranešdavo transporto policijai apie padarytus nusikaltimus arba pranešdavo tada, kai jau būdavo likviduotos nusikaltėlių padarytos pasekmės ir žala, sunaikinti visi pėdsakai. Antra vertus, kad didelė dalis nusiklatimų likdavo neišaiškinti, didelės įtakos turėjo ir tai, kad dauguma kriminalinės policijos darbuotojų neturėjo teisinio išsilavinimo, labai stokojo operatyvinio darbo patirties.

Iš 19 lentelės matyti, kad lydėdama traukinius 1992–1996 m. transporto policija atliko didžiulį darbą užkardydama nusikaltimus. Pirmaisiais metais, kai buvo įvestos traukinių palydos, buvo palydėta 350 traukinių, o 1996 m. – 4482, arba net 12,8 karto daugiau. Policijai pradėjus lydėti keleivinius traukinius, gerokai sumažėjo nusikaltimų viešose vietose, taip pat vagysčių ir chuliganizmo atvejų pačiuose traukiniuose.

Apibendrinant pateiktą medžiagą, galima teigti, kad per pirmuosius šešerius Lietuvos nepriklausomybės metus transporto policija gerokai išaugo ir sustiprėjo. Nepriklausomybės pradžioje ji išgyveno nemažai vidinių sunkumų, aktualūs buvo tarnybinės drausmės, net lojalumo nepriklausomai Lietuvai klausimai, o darbo kokybei tuo metu nebuvo skiriama reikiamo dėmesio, bet netrukus šie sunkumai buvo įveikti, išaugo jos profesinis kvalifikacijos lygis, patyrimas, pagerėjo visi pagrindiniai veiklos rodikliai.

Apsaugos policija

Apsaugos policija buvo suformuota iš sovietmečiu Lietuvoje veikusios nežinybinės apsaugos milicijos. Ji paveldėjo iš savo pirmtakės materialinę techninę bazę, kadrus, jų sukauptą patirtį saugant valstybės turtą ir daugelį šios teisėsaugos institucijos veiklos bruožų.

Apsaugos policijos susiformavimui ir jos veiklai pirmaisiais nepriklausomybės metais didžiulę įtaką turėjo tuo metu šalyje vyravusi ekonominė krizė ir kylanti infliacijos banga. Daugelis pramonės, prekybos ir kitų įstaigų tapo nemokios ir nepajėgė susimokėti už apsaugos policijos teikiamas paslaugas. Jos visuotinai pradėjo atsisakinėti policijos teikiamos fizinės apsaugos – sargų, kontrolierių – paslaugų. Dėl šitos priežasties 1990–1991 m. iš apsaugos policijos buvo atleista apie 13–14 tūkst. laisvai samdomų darbuotojų – sargų, kontrolierių. Šie žmonės dažniausiai pasilikdavo dirbti tose pačiose įmonėse, bet jau kaip tos įmonės, o ne apsaugos policijos darbuotojai. Gerokai pakito ir apsaugos policijos darbo pobūdis – ji faktiškai tik reaguodavo į pavojaus signalus, gaunamus iš centralizuotų apsaugos pultų. Fizinė apsauga šios policijos rūšies veikloje dabar užėmė palyginti nedidelę dalį ir buvo vykdoma tiktai pačių policijos pareigūnų, o ne laisvai samdomų darbuotojų jėgomis. Apsaugos policijos postai buvo skiriami bankų, muziejų ir kitų svarbių valstybinių objektų apsaugai.

Apsaugos policija – tai vienintelis Lietuvos policijos struktūrinis padalinys, kuris nagrinėjamu laikotarpiu nebuvo finansuojamas iš valstybės biudžeto ir jo išlaikymas mokesčių mokėtojams nieko nekainavo. Apsaugos policijos valdybos nuostatų pirmasis straipsnis skelbia, kad apsaugos policija – tai „savarankiškas iš specialių nebiudžetinių lėšų išlaikomas padalinys, sutarčių pagrindu užtikrinantis juridinių ir fizinių asmenų turto ir asmenų apsaugą“. Taigi apsaugos policija išsilaikė iš pajamų, gaunamų už teikiamas paslaugas įmonėms, įstaigoms ir piliečiams. Apsaugos policija finansavimo šaltinių ir atliekamų funkcijų požiūriu labai panaši į tarpukario metais Lietuvoje veikusią privatinę policiją.

Apsaugos policijos veikla buvo vykdoma pagal dvišales sutartis. Miestų ir rajonų policijos komisariatų apsaugos policijos skyriai ir poskyriai sudarydavo dvišales sutartis su įmonėmis, įstaigomis ir piliečiais. Ilgą laiką, iki 1995 m., apsaugos policija naudojosi seno pavyzdžio, dar 1965 m. arbitražo patvirtintomis sutartimis, kurios numatė ir materialinę

Lietuvos policijos atsakomosios dovanos įteikimas Kanados Ontario provincijos policijos vadovui T. O'Grady (centre) 1992 metais. Dovaną įteikė lietuvių kilmės Kanados policininkas R. Dambrauskas (dešinėje) su žmona Pat (kairėje)

Lietuvos policijos reprezentacinis pučiamųjų orkestras 1993 m. gruodžio mėn. Centre vyr. dirigentas A. Radzevičius

atsakomybę už saugomą objektą. Prie sutarties būdavo pridedamas objekto apyrašas, kuriame nurodoma, kokios ir kiek laiko patalpos saugomos. 1995 m. buvo pereita prie naujų tipinių sutarčių, kurios nenumatė materialinės atsakomybės už saugomą objektą, pvz., vagystės atveju, ir apsaugos policijai buvo mokamas mokestis tiktai už reagavimą į pavojaus signalus. Pagrindinė naujų sutarčių įvedimo priežastis buvo ta, kad pasitaikė nemažai atvejų, kai įmonės, siekdamos nuslėpti ūkininkavimo trūkumus ir patirtus materialinius nuostolius, imituodavo vagystes ir vėliau teismo keliu siekdavo iš apsaugos policijos prisiteisti dėl vadinamosios vagystės padarytus tikrus materialinius nuostolius. Naujosios sutartys, skirtingai nei anksčiau galiojusios, numatė privalomą policijos reagavimą į pavojaus signalus.

Pirmaisiais nepriklausomybės metais apsaugos policija nuosavų nuostatų neturėjo. Ji vadovavosi bendruoju Lietuvos Respublikos policijos įstatymu ir buvusios nežinybinės apsaugos milicijos veiklą reglamentuojančiomis instrukcijomis. Lietuvos vidaus reikalų ministras 1994 m. balandžio 14 d. įsakymu Nr. 329 patvirtino Apsaugos policijos valdybos nuostatus, kuriuose buvo suformuluoti pagrindiniai apsaugos policijos uždaviniai, jos funkcijos, teisės ir pareigos, nustatyta organizacinė struktūra ir pavaldumas. Pradžioje apsaugos policija priklausė Viešosios policijos valdybai, o išleidus 1994 m. balandžio 14 d. Nuostatus, ji tapo tiesiogiai pavaldi Policijos departamentui.

Apsaugos policijos pagrindinis uždavinys – organizuoti valstybinių įstaigų apsaugą, taip pat valstybinių įstaigų ir įmonių, privačių įmonių, fizinių asmenų turto, vežamų krovinių ir pačių fizinių asmenų apsaugą.

Apsaugos policijos valdybos funkcijas pagal šiuos Nuostatus sudarė apsaugos policijos padalinių vietose tarnybinės veiklos organizavimas ir jos kontrolė, ryšių su kitomis žinybomis plėtojimas, jų gaminamų techninių apsaugos priemonių įsigijimas, numatytų saugoti objektų projektinių–techninių dokumentų derinimas, apsauginės gaisrinės signalizacijos priemonių projektavimas, montavimas, eksploatavimas ir remontas, centralizuotų lėšų fondų, skirtų materialinės bazės plėtimui, sudarymas ir kitos, daugiausia techninio pobūdžio, funkcijos.

Apsaugos policijos organizacinę struktūrą vietose sudarė prie miestų ir rajonų policijos komisariatų įsteigti apsaugos policijos skyriai ir poskyriai. Lietuvoje jų buvo sukurta ir veikė 52. Pradžioje, 1991–1992 m., buvo 11 skyrių (Vilniaus, Kauno, Klaipėdos, Panevėžio, Šiaulių, Alytaus, Kėdainių, Marijampolės, Trakų, Visagino, Utenos) ir 41 poskyris, o 1993–

1996 m. – 14 skyrių ir 38 poskyriai. 1993 m. buvo įsteigti dar trys nauji skyriai – Anykščių, Mažeikių ir Šilutės.

Apsaugos policijos skyrių (poskyrį) sudarė apsaugos policijos padaliniai, centralizuotos apsaugos punktai ir įvairios tarnybos – inžinerinė techninė, sargybinės apsaugos, ūkio, finansų, remonto ir kitos. Miestų ir rajonų apsaugos policijos skyriams ir poskyriams vadovavo Apsaugos policijos valdyba prie Policijos departamento, o operatyvinio darbo atžvilgiu jie buvo pavaldūs policijos komisariatų vadovams.

Apsaugos policijos valdybą sudarė apsaugos organizavimo, techninių apsaugos priemonių, finansų, kadrų, materialinio techninio tiekimo ir ūkinio aprūpinimo skyriai, taip pat krovinių apsaugos ir lydėjimo batalionas, valstybinė signalizacijos priemonių projektavimo, montavimo ir eksploatacijos įmonė „Pasala“. Ji 1995 m. buvo paversta specialiosios paskirties uždaraja akcine bendrove. Anksčiau viešajai policijai priklausiusi rinktinė „Skydas“ 1995 m. buvo perduota apsaugos policijos žinion ir kartu jos darbuotojų skaičius padidėjo apie 250 žmonių.

Apsaugos policijos valdybai vadovavo vyresnysis komisaras. Jį skyrė vidaus reikalų ministras Policijos departamento generalinio komisaro teikimu. Pirmuoju Apsaugos policijos valdybos prie Viešosios policijos valdybos vyresniuoju komisaru 1991 m. kovo 5 d. vidaus reikalų ministras paskyrė buvusį Nežinybinės apsaugos valdybos apsaugos tarnybos skyriaus viršininką milicijos papulkininkį J. Juodį. Jis Apsaugos policijos valdybai vadovavo visą nagrinėjamą 1991–1996 m. laikotarpį. Apsaugos policijos valdybos skyriams 1991–1996 m. vadovavo: apsaugos organizavimo – komisaras V. Semionovas, techninių apsaugos priemonių – komisaras J. R. Sadauskas, materialinio techninio tiekimo ir ūkinio aprūpinimo – komisaras inspektorius A. Slivinskas, kadrų – komisaras B. Sabalionis, rinktinei „Skydas“ – komisaras J. Dervinis, „Pasalos“ įmonei – direktorius S. Jakubonis.

Iš 20 lentelės matyti, kad apsaugos policijoje 1992–1996 m. dirbo nuo 1639 iki 1946 žmonių, o tai sudarė 9,4–14,4 proc. visų Lietuvos policijos darbuotojų. Daugiausia etatų apsaugos policijai buvo skirta 1994 m. – 2362, o daugiausia pareigūnų apsaugos policijoje dirbo 1995 m. – 1946. Vėliau etatų skaičius apsaugos policijai buvo sumažintas iki 1990 (1996 m.), arba apie 16 proc. Atitinkamai sumažėjo ir darbuotojų skaičius nuo 1946 iki 1798, arba apie 7,7 proc.

Laisvų vietų apsaugos policijoje 1992–1996 m. buvo nuo 448 iki 192, o tai sudarė nuo 9,6 iki 19 proc. visų darbuotojų.

Moterų apsaugos policijoje dirbo nuo 72 iki 85, o tai buvo 3,7–4,4 proc. visų darbuotojų.

Pagrindinę apsaugos policijos darbuotojų dalį sudarė policininkai. Jų skaičius nagrinėjamu laikotarpiu beveik nekito ir sudarė daugiau kaip 4/5, arba 80,5–83,8 proc. visų darbuotojų. Inspektorių skaičius šiek tiek padidėjo – nuo 263 (1993 m.) iki 293 (1996 m.) darbuotojų ir sudarė 14,3–17,1 proc. visų darbuotojų. Komisarų skaičius išaugo dvigubai – nuo 21 iki 43 ir sudarė 1,2–2,4 proc. visų darbuotojų.

Bendrąjį vidurinį išsimokslinimą turintys apsaugos policijos darbuotojai sudarė absoliučią daugumą visų darbuotojų. 1992–1996 m. jų buvo nuo 72,2 iki 66,7 proc., t. y. per penkerius metus jų sumažėjo 5,5 proc. Atitinkamai padidėjo darbuotojų, turinčių aukštąjį ir aukštesnįjį išsimokslinimą, t. y. nuo 27,8 iki 33,3 proc. Taigi nagrinėjamo laikotarpio pabaigoje vienas trečdalis apsaugos policijos darbuotojų turėjo aukštąjį ir aukštesnįjį išsimokslinimą.

20 lentelė. Apsaugos policijos kadrai 1992–1996 m. (sausio 1 d.)

Eil. Nr.	Rodikliai	1992 liepos 1d.	1993	1994	1995	1996
1.	Etatai	1930	1974	2362	2199	1990
2.	Darbuotojai:					
	1) iš viso	1639	1687	1914	1946	1798
	2) komisarai					
	a) sk.		21	36	43	42
	b) proc.		1,2	1,9	2,2	2,3
	3) inspektoriai					
	a) sk.		263	274	292	293
	b) proc.		15,6	14,3	15,0	16,3
	4) policininkai					
	a) sk.		1403	1604	1611	1463
	b) proc.		83,2	83,8	82,8	81,4
3.	Laisvos vietos:					
	a) sk.	291	287	448	253	192
	b) proc.	8,5	8,8	8,2	8,2	10,6
4.	Išsimokslinimas:					
	1) aukštasis					
	a) sk.	139	148	157	160	190
	b) proc.	8,5	8,8	8,2	8,2	10,6
	2) aukštasis teisinis					
	a) sk.	55	51	61	54	65
	b) proc.	3,4	3,0	3,2	2,8	3,6
	3) aukštesnysis					

20 lentelės tęsinys

	a) sk.	317	327	416	410	394
	b) proc.	19,3	19,4	21,7	21,1	21,9
	4) aukštesnysis teisinis					
	a) sk.	41	42	46	45	52
	b) proc.	2,5	2,5	2,4	2,3	2,9
5.	Darbuotojai, neturintys specialaus policinio parengimo					
	a) sk.	152	148	136	104	64
	b) proc.	9,3	8,8	7,1	5,3	3,6
6.	Amžius:					
	1) iki 30 metų					
	a) sk.	883	916	1099	1102	991
	b) proc.	53,9	54,3	57,4	56,6	55,1
	2) nuo 31 iki 45 metų					
	a) sk.	673	686	754	759	754
	b) proc.	41,1	40,7	39,4	39,0	41,9
7.	Darbo stažas iki 3 m.					
	a) sk.	578	665	767	701	527
	b) proc.	35,5	39,4	40,1	36,0	29,3
8.	Priimta		331	328	279	210
9.	Atleista:					
	1) iš viso		248	270	322	189
	2) dėl neigiamų motyvų					
	a) sk.		61	62	71	55
	b) proc.		24,6	23,0	22,0	29,1
	3) pirmais tarnybos metais					
	a) sk.		41	39	26	15
	b) proc.		16,5	14,4	8,1	7,9

Aukštąjį išsimokslinimą apsaugos policijoje turėjo 139–190 žmonių, o tai sudarė 8,2–11,0 proc., iš jų aukštąjį teisinį – 51–65, arba 2,8–3,9 proc. visų darbuotojų.

Aukštesnįjį išsimokslinimą turėjo 317–416 žmonių, arba 19,3–22,3 proc., iš jų aukštesnįjį teisinį – 41–52, arba 2,3–2,9 proc.visų darbuotojų.

Nagrinėjamo laikotarpio pradžioje neturinčių specialaus policinio pasirengimo apsaugos policijoje dirbo 152 žmonės, arba 9,3 proc. visų darbuotojų, o laikotarpio pabaigoje jų sumažėjo iki 64 žmonių, arba iki 3,5 proc.

Iš 21 lentelės matyti, kad 1993–1996 m. visi vadovaujantys apsaugos policijos darbuotojai turėjo aukštąjį arba aukštesnįjį išsimokslinimą. Absoliuti dauguma komisarų – 75–85,7 proc. turėjo aukštąjį, iš jų 34,9–

52,4 proc. aukštąjį teisinį išsimokslinimą. Kiti komisarai – 3–8 žmonės (14,2– 2,2 proc.) turėjo aukštesnįjį išsimokslinimą.

Apsaugos policijos inspektorių, turinčių aukštąjį išsimokslinimą, buvo 103–122 žmonės, arba 35,6–42,9 proc., iš jų aukštąjį teisinį – 28–38 žmonės, arba 9,6–12,9 proc. visų inspektorių. Labai didelė dalis policijos inspektorių turėjo aukštesnįjį išsimokslinimą. 1993–1996 m. jų buvo 103–129 žmonės, o tai sudarė 38,9–44,2 proc., iš jų aukštesnįjį teisinį išsimokslinimą turėjo 21–29 žmonės, arba 6,2–11,0 proc. visų inspektorių.

Absoliuti dauguma policininkų turėjo bendrąjį vidurinį išsimokslinimą. Tačiau tarp jų buvo ir turinčių aukštąjį išsimokslinimą – 17–32 žmonės, o tai sudarė 1,2–2,2 proc., iš jų aukštąjį teisinį – 9–12 žmonių, arba 0,6–0,8 proc. visų policininkų.

Policininkų, turinčių aukštesnįjį išsimokslinimą, apsaugos policijoje buvo dvigubai daugiau negu policijos inspektorių, turinčių šį išsimokslinimą. 1993 m. apsaugos policijoje dirbo 103 inspektoriai, turintys aukštesnįjį išsimokslinimą, o policininkų, turinčių aukštąjį išsimokslinimą, buvo 221. Tokia padėtis buvo ir vėlesniais metais.

Apsaugos policijoje ypač didelis skaičius darbuotojų, turinčių aukštesnįjį arba aukštąjį ir net aukštąjį teisinį išsimokslinimą ėjo žemiausias pareigas, o tuo pat metu nemažai inspektorių teturėjo tik bendrąjį vidurinį išsimokslinimą. 1993 m. 47 inspektoriai buvo baigę tik bendrojo lavinimo vidurines mokyklas, 1994 m. – 51, 1995 m. – 59, 1996 m. – 57, o tuo pat metu policininkų, turinčių aukštąjį išsimokslinimą, buvo atitinkamai 17, 27, 19, 32 žmonės. Iš 21 lentelės matyti, kad pusė jų turėjo aukštąjį teisinį išsimokslinimą.

Kaip jau minėta, šis reiškinys buvo būdingas beveik visoms policijos rūšims dabartiniame Lietuvos nepriklausomybės etape.

Apsaugos policija – techninė policija. Daugeliui jos pareigūnų teko dirbti su sudėtingomis skaitmeninėmis radijo, telefoninėmis centralizuoto stebėjimo sistemomis ir kitais techniniais inžineriniais įrenginiais. Dėl to čia, be bendrojo ir teisinio išsimokslinimo, labai aktualus buvo pareigūnų techninis inžinerinis išsimokslinimas. Todėl apsaugos policijos vadovybė daug dėmesio skyrė šiai pareigūnų išsimokslinimo spragai likviduoti. Vien nagrinėjamo laikotarpio pabaigoje, t. y. 1996 m., dirbti su šiuolaikinėmis signalizacijos priemonėmis buvo apmokytos trys inžinierių – techninių darbuotojų grupės, iš viso 82 darbuotojai iš visų apsaugos policijos padalinių.

Apsaugos policijoje dirbo daugiausia jauni žmonės. Darbuotojai iki 30 metų amžiaus 1992–1996 m. sudarė daugiau kaip pusę visų darbuotojų (53,4–57,4 proc.).

Daugiau nei trečdalis darbuotojų (25,4–40,1 proc.) turėjo nedidelį darbo policijoje patirtį – iki trejų metų.

Iš 20 lentelės matyti, kad 1993–1996 m. stabilizavosi kadrų kaita apsaugos policijoje. Laikotarpio pradžioje per metus buvo priimama 19,6 proc. (1992 m.) naujų darbuotojų, o pabaigoje (1996 m.) – 7,9 proc.

21 lentelė. Apsaugos policijos darbuotojų išsimokslinimas pagal kategorijas 1993–1996 m. (sausio 1 d.)

Eil. Nr.	Rodikliai	1993	1994	1995	1996
1.	Aukštasis:				
	1) komisarai				
	a) sk.	18	27	37	36
	b) proc.	85,7	75,0	86,0	85,7
	2) inspektoriai				
	a) sk.	113	103	104	122
	b) proc.	42,9	37,6	35,6	41,6
	3) policininkai				
	a) sk.	17	27	19	32
	b) proc.	1,2	1,7	1,2	2,2
2.	Aukštasis teisinis:				
	1) komisarai				
	a) sk.	11	16	15	15
	b) proc.	52,4	44,4	34,9	35,7
	2) inspektoriai				
	a) sk.	31	35	28	38
	b) proc.	11,8	12,8	9,6	12,9
	3) policininkai				
	a) sk.	9	10	11	12
	b) proc.	0,6	0,6	0,6	0,8
3.	Aukštesnysis:				
	1) komisarai				
	a) sk.	3	8	6	6
	b) proc.	14,3	22,2	13,9	14,2
	2) inspektoriai				
	a) sk.	103	120	129	114
	b) proc.	39,2	43,8	44,2	38,9
	3) policininkai				
	a) sk.	221	288	275	274
	b) proc.	15,7	17,9	17,0	18,7

21 lentelės tęsinys

4.	Aukštesnysis teisinis:				
	1) komisarai				
	a) sk.		2	3	1
	b) proc.		5,5	6,9	2,4
	2) inspektoriai				
	a) sk.	29	24	22	21
	b) proc.	11,0	8,7	7,5	7,2
	3) policininkai				
	a) sk.	13	20	20	30
	b) proc.	0,9	1,2	1,2	2,0

Panaši padėtis ir su atleidžiamais iš darbo pareigūnais. Pradžioje (1992 m.) jų per metus buvo atleista 14,7 proc., per 1994 m. – 16,5, o per 1996 m. – 10,4 proc. visų darbuotojų.

Iš darbo apsaugos policijoje dėl neigiamų motyvų atleidžiamų pareigūnų skaičius svyravo nuo 42 iki 71, arba nuo 22 iki 29,1 proc. Pirmaisiais tarnybos metais iš darbo buvo atleista palyginti nedaug – nuo 15 iki 41, arba 7,9 – 16,5 proc., visų darbuotojų.

Vėlesniais metais gerokai pagerėjo tarnybinė drausmė apsaugos policijoje. 1994 m. drausminio poveikio priemonės buvo taikytos 353 pareigūnams, 1995 m. – 489, o 1996 m. – 263 pareigūnams, t. y. beveik dvigubai mažesniam pareigūnų skaičiui negu 1995 metais.

Pagrindinis apsaugos policijos uždavinys – pramonės, prekybos, finansų ir kitų įstaigų, piliečių butų ir lydimų transporto priemonių su kroviniais apsauga. Kaip šį uždavinį sprendė apsaugos policija 1990–1996 m., koks buvo jos atliktų darbų mastas, rodo 22 lentelės duomenys.

Apsaugos policija nagrinėjamu laikotarpiu saugojo beveik 20 tūkst. įvairios paskirties saugojimo vienetų – didelių objektų, bankų, butų. Iš 22 lentelės matyti, kad saugomų objektų skaičius 1990–1996 m. sumažėjo nuo 7892 iki 5615, t. y. 2277 vienetais, arba 28,3 proc. Saugomų butų skaičius sumažėjo nuo 9498 iki 6692, arba 2 806 butais (29,5 proc.). Tačiau policijos saugomų bankų ir kitų finansinių įstaigų per šį laikotarpį padaugėjo nuo 165 (1990 m.) iki 308 (1995 m.), arba 86,6 proc.

Signalizacijos priemonės buvo įrengtos visuose saugomuose butuose, bankuose ir beveik visuose objektuose (apie 99,3 proc.).

Apsaugos policija 1994 m. turėjo 528 centralizuoto stebėjimo pultus, 1995 m. – 518 pultų, 1996 m. – 464 centralizuoto stebėjimo sistemas, prie kurių buvo prijungti saugomi butai, bankai ir objektai.

Apsaugos policija naudojo modernias radijo bangines centralizuoto stebėjimo sistemas. Vėliau daugelyje šalies vietovių, ypač didžiuosiuose miestuose, esamos centralizuotos sistemos buvo keičiamos šiuolaikinėmis, dar modernesnėmis skaitmeninėmis radijo ir telefoninėmis centralizuoto stebėjimo sistemomis, kurios leido gerokai padidinti centralizuotos apsaugos galimybes.

22 lentelė. Apsaugos policijos veikla 1990–1996 metais

Eil. Nr.	Veiklos sritis	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
1.	Saugoma							
	a) objektų	7892	6133	5602	5635	5668	5394	5615
	b) bankų	165	179	208	246	307	308	273
	c) butų	9498	9451	9111	8884	7608	7174	6692
2.	Objektai, prijungti prie centrinio saugojimo pulto	7242	5978	5658	5748	5889	5580	5538
3.	Įvyko vagysčių							
	a) iš viso	22	23	15	19	42	25	28
	b) iš bankų ir kitų objektų	18	20	15	15	33	23	24
	c) iš butų	4	3		4	9	2	4
4.	Užkirstas kelias vagystėms:							
	a) iš viso	245	337	347	196	186	184	455
	b) iš bankų ir kitų objektų	225	301	320	170	165	152	357
	c) iš butų	20	36	27	26	21	32	98
5.	Sulaikyta asmenų už administracinius teisės pažeidimus	7720	12137	11767	10276	9048	12083	15776
6.	Sulaikyti asmenys, įtariami padarę nusikaltimus	283	328	153	471	579	378	634
7.	Palydėta automobilių:							

22 lentelės tęsinys

	a) iš viso				5923	25463	30608	12151
	b) vykdant Lietuvos Vyriausybės nutarimą				5923	17980	16083	9909

Pagal pavojaus signalus, gautus iš saugomų objektų ir butų, apsaugos policijos pareigūnai vykdavo į tas vietas aiškintis pavojaus signalo priežasties. 1994 m. iš centralizuotų apsaugos pultų buvo gauta iš viso 56 710 pavojaus signalų, iš jų iš butų – 20 716, t. y. beveik pusė visų pavojaus signalų; 1995 m. – atitinkamai 56 241 ir 11 659 pavojaus signalų. Pažymėtina, kad iš objektų ir ypač iš butų būdavo gaunama daugybė netikrų, t. y. melagingų, pavojaus signalų. 1995 m. tikrų pavojaus signalų iš objektų buvo tik 175, iš butų – tik 34. Vadinasi, dešimtis tūkstančių kartų ginkluoti policijos ekipažai turėjo vykti į objektus ir butus pagal melagingus pavojaus signalus, ir kaskart buvo deginamas benzinas, dėvėjosi automobiliai ir buvo eikvojamos darbo valandos. Pagal pavojaus signalus 1995 m. buvo sulaikyti 136 asmenys ir užkirstas kelias 25 vagystėms.

Iš 22 lentelės matyti, kad daugiausia vagysčių iš saugomų objektų įvyko 1994 m. – 42 vagystės. Apsaugos policijos pareigūnai kasmet užkirsdavo kelią daugeliui nusikaltimų. Vien 1996 m. buvo užkirstas kelias 455 vagystėms, tarp jų iš objektų ir bankų – 357, iš butų – 98 vagystėms.

Be tiesioginių savo pareigų ir įsipareigojimų klientams pagal sudarytas sutartis saugoti jų turtą, apsaugos policija atliko ir bendrąsias viešosios policijos funkcijas. Iš 22 lentelės matyti, kad 1990–1996 m. apsaugos policijos pareigūnų sulaikytų asmenų, padariusių administracinės teisės pažeidimų, padaugėjo nuo 7 790 iki 15 776, t. y. daugiau kaip du kartus. Per nagrinėjamą laikotarpį sulaikytų asmenų, įtariamų padarius nusikaltimus, skaičius taip pat išaugo daugiau nei du kartus, t. y. nuo 283 iki 634. Sulaikytiems asmenims 1995 m. buvo iškelta 314, 1996 m. – 330 baudžiamųjų bylų.

Vilniuje 1995 m. liepos 6 d. apsaugos policijos reagavimo grupės pareigūnai pastebėjo stovintį automobilį, kuriame sėdėjo trys jaunuoliai. Jie pasirodė įtartini ir buvo sulaikyti. Automobilyje buvo rasti įrankiai durims laužti. Paaiškėjo, kad šie jaunuoliai apvogė butą. Tiriant nusikaltimą buvo nustatyta, kad ši grupė buvo padariusi daugiau kaip

20 vagysčių iš butų bei 4 apiplėšimus Vilniaus rajone. Vėliau buvo sulaikyti dar 3 įtariamieji, o keturiems paskelbta paieška. Iš viso grupėje buvo 11 žmonių, kurie įtariami padarę daugiau nei 40 nusikaltimų.

1996 m. spalio 11 d. Kauno miesto apsaugos policijos skyriaus centralizuotos apsaugos punkte buvo gautas pavojaus signalas iš buto, esančio Šiaurės pr. 29–32. Atvykęs policijos ekipažas sulaikė 5 įtariamuosius, kurie buvo pristatyti į Žaliakalnio policijos komisariatą. Tardymo metu buvo nustatyta, kad ši grupė padarė daugiau 60 vagysčių iš butų įvairiuose Kauno miesto rajonuose.

1996 m. balandžio 21 d. Jonavos apsaugos policijos centralizuotame stebėjimo pulte suveikė signalizacija, rodydama, kad bandoma įsilaužti į parduotuvę „Ramunė“. Atvykę prie objekto, apsaugos policijos pareigūnai rado prie parduotuvės vyriškį su laužtuvu. Šis jau buvo numušęs spyną ir mėgino įsibrauti į parduotuvės vidų. Pastebėjęs policininkus, vyriškis bandė smogti jiems laužtuvu, tačiau po įspėjamojo šūvio buvo sulaikytas.

Lietuvos Vyriausybės nutarimais 1993 m. gegužės 10 d. Nr. 315 „Dėl spalvotųjų metalų supirkimo, eksporto ir reeksporto tvarkos sugriežtinimo“[289] ir 1993 m. birželio 16 d. Nr. 443 „Dėl prekių eksporto ir importo reguliavimo Lietuvos Respublikoje tvarkos“[290] mūsų šalyje buvo įvestos privalomosios policijos palydos ir apsauga autotransporto priemonių, vežančių metalą, alkoholinius gėrimus, tabako gaminius, cukrų ir kitas materialines vertybes. Apsaugos policija savo iniciatyva klientų pageidavimu taip pat ėmė lydėti autobusus su keleiviais, vykstančiais į turistines ir komercines keliones, kitus krovininius automobilius. Iš 22 lentelės matyti, kad automobilių palydos 1993–1995 m. išaugo nuo 5923 iki 30 608, t. y. daugiau nei 3 kartus, iš jų pagal Lietuvos Vyriausybės nutarimą privalomos palydos – nuo 5923 iki 16 083, t. y. 2,7 karto.

Didėjant darbų apimčiai, apsaugos policijoje susiformavo atskira krovinių apsaugos ir lydėjimo tarnyba. Buvusi žinybinė objektų apsaugos grupė, kurioje dirbo tik šeši policijos pareigūnai, vidaus reikalų ministro R. Vaitekūno 1993 m. birželio 15 d. įsakymu Nr. 417 buvo reorganizuota į krovinių apsaugos ir lydėjimo kuopą, o pastaroji netrukus, 1993 m. spalio 30 d. įsakymu Nr. 824 – į batalioną. Jo vadu buvo paskirtas buvęs Vidaus reikalų ministerijos Politinio skyriaus viršininko pavaduotojas V. Susojevas. Batalione dirbo apie 100 policijos pareigūnų. Apsaugos

[289] Valstybės žinios. 1993. Nr. 16.

[290] Ten pat. Nr. 24.

policijos valdybos vyresnysis komisaras J. Juodis to meto spaudoje viešai džiaugėsi „darna, kuria pasižymi mūsų pačių sukurta krovinių palydų sistema“[291], kad ji esanti vienintelė tokia Baltijos šalyse, Rusijoje ir Baltarusijoje.

Taigi privalomos krovinių palydos ir didelis mokestis už šias paslaugas sudarė galimybę gana greitai sustiprinti apsaugos policijos materialinę bazę: atnaujintas automobilių parkas, ryšio ir specialiosios priemonės. Dalis gautų už palydas lėšų buvo skiriama apsaugos policijos pareigūnams skatinti, atlyginimų priedams didinti. Dažnai šie priedai gerokai viršydavo pagrindinį atlyginimą. Dėl to lydėti krovinius veržėsi ir policininkai, ir komisarai.

Tačiau nuo pat pradžios buvo apleista šios tarnybos veiklos kontrolė. Apsaugos policijos valdybos 1994 ir 1995 m. darbo ataskaitose tėra išvardyti bataliono nuveikti darbai ir nė žodžio apie jo veiklos kontrolę. Apie ją bendromis frazėmis, konkrečiai nenurodant, kiek kartų buvo patikrinta bataliono veikla, pirmą kartą užsiminta tiktai 1996 m. gruodžio mėn. pažymoje Vidaus reikalų ministerijos kolegijai.

Tuo tarpu Lietuvos visuomenė vis dažniau buvo informuojama, kad policija lydi kontrabandinius krovinius, ypač spiritą ir cigaretes, per mūsų šalies teritoriją. Apie tai daug rašė nepriklausoma spauda, skelbė radijas, televizija. Tai ne kartą viešai pripažino šalies vadovai ir kiti aukšti teisėsaugos pareigūnai. Lietuvos Respublikos Prezidentas A. Brazauskas 1996 m. balandžio 29 d. viešai nurodė, kad „Kontrabandos procese begėdiškai dalyvauja policija ir muitinė“[292]. Valstybės saugumo departamento direktorius J. Jurgelis pažymėjo, kad „pagrindinis dabartinės kontrabandos bruožas yra tas, kad jiems padeda pareigūnai“[293]. Nors, pasak šalies Prezidento A. Brazausko, kontrabanda tapo „daugiau negu baisiu reikalu Lietuvai“[294], LDDP vadovaujama Lietuvos Vyriausybė ir Vidaus reikalų ministerija į tai ir toliau nereagavo.

Didžiulį atgarsį Lietuvos visuomenėje sukėlė 1996 m. rugpjūčio 31 d. didžiausiame šalies dienraštyje paskelbtas žurnalisto A. Lekavičiaus straipsnis „Spiritas liejasi upėmis, o policija – akla ir kurčia“. Jame buvo parodyta, kad kontrabandinio spirito, vadinamojo „pilstuko“, arba „kaukolinio“, prekybos centru Lietuvoje jau keletas metų tapo Kauno regionas, kad Kaune juo prekiaujama atvirai, kad policija kontrabandinio

[291] Diena. 1996 m. sausio 11 d.
[292] Lietuvos rytas. 1996 m. balandžio 30 d.
[293] Ten pat.
[294] Lietuvos rytas. 1996 m. gruodžio 17 d.

spirito nelegalią prekybą kontroliuoja trimis lygiais: aukščiausią grandį savo rankose laiko kriminalinė policija, vidurinę – apsaugos ir kelių policija, o žemiausiąją – savivaldybių policija, kad apsaugos policija į Lietuvą įvažiavusius tranzitinius treilerius su spiritu palydi tik iki kontrabandininkų nurodytos vietos ir už tokią paslaugą, priklausomai nuo krovinio vertės, kontrabandininkai sumoka iki 10 tūkst. JAV dolerių[295]. Laikraščio skaitytojai redakcijai atsiųstuose laiškuose pateikė nemažai naujų faktų, jog „policija ne akla ir kurčia, ji bendradarbiauja" su nusikaltėlių grupuotėmis ir dalyvauja kontrabandos procese[296]. Apibendrindama tai to meto nepriklausoma spauda rašė, jog „nors kontrabandinio spirito upės, reguliuojamos policijos komisarų, baigia užtvindyti buvusių kolchozų gyvenvietes ir net miestus, LDDP į tokias smulkmenas dėmesio nekreipia. (...) Dešimtys policijos komisarų, pajutę sumažėjusią kontrolę, pasidalijo su banditais šį nešvarų verslą ir padidino „kaukolinio" apyvartą"[297].

Kaip į tai reagavo Vidaus reikalų ministerijos, Policijos departamento ir atitinkamų policijos tarnybų vadovai? Visa tai buvo praleista negirdomis. Tik kriminalinės policijos vyriausiasis komisaras V. Račkauskas viešai pripažino, kad „ne viskas pas mus tvarkoj" ir patikino, jog „tikrinsim ir reaguosim" į pranešimus apie policijos pareigūnų dalyvavimą pogrindiniame spirito versle[298].

Praėjus daugiau kaip dviem mėnesiams po straipsnio pasirodymo, t. y. 1996 m. lapkričio 15 d., Vidaus reikalų ministerijos sekretorius, Policijos departamento generalinis komisaras J. Liaudanskas išsiuntė Kauno, Klaipėdos ir kitų, iš viso 11, policijos komisariatų, kurių teritorijose buvo muitinių postai (sandėliai), vadovams raštą Nr. 787 „Dėl krovinių perdavimo muitinių pareigūnams". Jame policijos komisariatų vadovai buvo įpareigoti pagal nustatytą tvarką griežtai kontroliuoti, kaip apsaugos policijos lydėjimo grupės priima ir perduoda kiekvieną tranzitinę transporto priemonę su spirito ir tabako gaminiais muitinių pareigūnams. Kartu buvo nustatytas mechanizmas, kad policijos ryšiai su kontrabandininkais taptų neįmanomi.

Taip iš esmės iki 1996 m. pabaigos, kai viešumon iškilo skandalingi dalykai, apsaugos policijos palydos faktiškai buvo paliktos likimo valiai,

[295] A. Lekavičius. Spiritas liejasi upėmis, o policija – akla ir kurčia // Lietuvos rytas. 1996. rugpjūčio 31 d.

[296] Lietuvos rytas. 1996 m. rugsėjo 6 d.

[297] Lietuvos rytas. 1996 m. rugsėjo 2 d.

[298] Lietuvos rytas. 1996 m. rugsėjo 3 d.

pačių pareigūnų sąžinei. Neretai šitų moralinių vertybių stokota, tad visa policija kompromituota Lietuvos visuomenės akyse. Tai rodė sociologinės apklausos, nuolat atskleidžiančios žemą policijos reitingą.

Išleidus Lietuvos Vyriausybės 1995 m. gruodžio 22 d. nutarimą Nr. 1610 „Dėl muitinio tranzito procedūros atlikimo tvarkos patvirtinimo", be palydų, dar buvo įvestas ir vežamų krovinių draudimas, t.y. vežėjai galėjo pasirinkti ir kitą jų krovinių apsaugos formą. Be to, ne visoms prekėms policijos palydos tapo privalomos. Dėl to automobilių palydos 1996 m., palyginti su 1995 m., sumažėjo nuo 30 609 iki 12 151, arba daugiau kaip du kartus, tarp jų buvę privalomos palydos pagal Lietuvos Vyriausybės nutarimą – nuo 16 083 iki 9909, arba 61,6 procentų.

Apsaugos policija kaip nebiudžetinis struktūrinis Lietuvos policijos padalinys, t.y. iš esmės tipiška privati policija, kokia buvo tarpukario metais Lietuvoje, iš gaunamų savo lėšų mokėjo savo darbuotojams atlyginimus, pirko transporto priemones, apsaugos techniką, uniforminę aprangą, ginkluotę, įsigydavo bei remontuodavo darbo patalpas ir kita. Apsaugos policijos skyrių ir poskyrių gaunamos pajamos, taip pat mokesčiai į valstybės biudžetą buvo apskaičiuojami kaip pelno siekiančių privačių įstaigų ir organizacijų. Šalies valdžia, neskirdama jokių lėšų šiai policijos rūšiai išlaikyti, įgijo dar papildomą ir gana didelį policijos pareigūnų būrį teisėsaugos ir teisėtvarkos funkcijoms atlikti.

Iš 23 lentelės matyti, kad pirmaisiais nepriklausomybės metais dėl jau minėtų ekonominės krizės sukeltų priežasčių apsaugos policija vertėsi labai sunkiai, vos palaikė savo egzistenciją. 1990–1991 m. gaunamų pajamų vos užteko darbuotojų atlyginimams, ir tie buvo palyginti menki, vidutiniškai vos 1,2 tūkst. litų (1990 m.) – 4,9 tūkst. litų (1991 m.) vienam darbuotojui per metus. Tais metais visiškai nebuvo skiriama lėšų statybos ir remonto darbams, technikai įsigyti. Tačiau padėtis pradėjo gerėti nuo 1992 m. ir ypač nuo 1993 metų. Vėlesniais metais pirmą kartą dabartiniu nepriklausomybės laikotarpiu apsaugos policija ne tik apie 15 kartų padidino vidutinį metinį savo darbuotojų atlyginimą, bet ir skyrė beveik vieną milijoną litų automobiliams, radijo stotims, kompiuteriams pirkti, garažams statyti ir patalpoms remontuoti.

Iš 23 lentelės matyti, kad apsaugos policijos pajamos 1990–1996 m. padidėjo nuo 0,2 iki 45,1 mln. litų, t. y. 185 kartus. Atitinkamai padidėjo ir jos išlaidos – nuo 0,2 iki 45,7 mln. litų. Vien darbuotojų atlyginimams išlaidos 1990–1996 m. padidėjo nuo 0,18 mln. litų iki 27,33 mln. litų, t.y. 147 kartus. Vidutiniškai vieno apsaugos policijos darbuotojo atlygi-

nimas 1996 m. buvo 16,1 tūkst. litų per metus.

Per ketverius metus (1993–1996 m.) apsaugos policija įsigijo 234 automobilius, kurių vertė 2,9 mln. litų, 426 radijo stotis, kurių vertė 1,1 mln. litų, 76 kompiuterius, kurie kainavo 0,5 mln. litų, pasistatė 69 garažų boksus, suremontavo 127 savo darbo patalpas ir t. t. Bendra suma – 3,8 mln. litų. Taigi buvo labai pagerintas apsaugos policijos materialinis techninis aprūpinimas, pagerėjo ir jos darbuotojų materialinė padėtis.

Apibendrinant galima teigti, kad pradžioje vos savo egzistenciją palaikiusi apsaugos policija nuo 1993 m. gerokai sustiprėjo, apsirūpino modernia apsaugos technika, kvalifikuotais specialistais ir tapo rimta šalies administracine jėga. Ji nagrinėjamu laikotarpiu sėkmingai vykdė valstybinio ir piliečių turto apsaugą, daug prisidėjo prie viešosios tvarkos palaikymo bei kovos su nusikalstamumu ir savo darbu padėjo valstybei taupyti šitam reikalui skirtas lėšas. Nuo 1994 m. Lietuvoje atsirado alternatyva apsaugos policijai – saugos firmos. Iki nagrinėjamo laikotarpio pabaigos dar nebuvo jų veiklą reglamentuojančių įstatymų, nebuvo apibrėžti jų santykiai su apsaugos policija.

23 lentelė. Apsaugos policijos pajamos ir išlaidos 1990–1996 metais (tūkst. litų)

Eil. Nr.	Veiklos sritis	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
1.	Pajamos	243,9	780,9	4425,5	18189,6	40650,0	43225,6	45104,6
2.	Išlaidos:							
	a) iš viso	245,5	704,9	3873,8	15345,6	34869,8	46673,4	45721,3
	b) darbuotojų atlyginimams	185,6	503,4	2746,9	9060,7	20386,1	25276,8	27330,7
	c) įsigyti:							
	a) automobiliams							
	skaičius				33	116	62	23
	suma				611,3	311,6	1301,7	724,8
	b) radijo stotims							
	skaičius				24	160	205	37
	suma				1,2	636,1	321,8	103,0

23 lentelės tęsinys

	c) kompiu-teriams							
	skaičius				14	7	37	18
	suma				55,5	72,3	290,2	91,0
	d) pastatų remontui:							
	skaičius				17	36	71	3
	suma				89,7	612,4	674,4	341,0
	e) garažų statybai:							
	skaičius				21	13	24	11
	suma				206,6	230,2	530,9	399
	f) pastatų statybai						455,6	287,0

Kelių policija

Kelių policija – jauniausia specializuotos policijos rūšis mūsų šalyje. Kitų policijos rūšių istorija yra skaičiuojama šimtmečiais, o kelių policija atsirado tik 1932 metais. Tuo metu Lietuvoje buvo apie 2,5 tūkst. automobilių. Daugiausia jų buvo valstybės laikinojoje sostinėje – Kaune. Čia buvo ir intensyviausias eismas miesto gatvėse. 1932 m. buvo išleistas specialus „Sauskeliais, viešaisiais keliais naudotis įstatymas" ir jam vykdyti taisyklės, Kauno miesto ir apskrities policijos vadas V. Jankauskas, gavęs Piliečių apsaugos departamento sutikimą, įsteigė specialią policijos rūšį judėjimo reikalams tvarkyti. Tuo tikslu Kaune buvo sukurta atskira pirmos eilės (kategorijos) policijos nuovada. Buvęs ilgametis Vilkaviškio viešosios policijos nuovados viršininkas B. Matulaitis nuo 1932 m. spalio 1 d. buvo paskirtas Kauno miesto atskiros policijos nuovados judėjimo reikalams tvarkyti viršininku. Tai buvo eismo policijos istorijos Lietuvoje pradžia.

Dabartinė Lietuvos kelių policija susiformavo sovietmečiu buvusios valstybinės automobilių inspekcijos pagrindu.

Pagal nepriklausomybės atkūrimo išvakarėse galiojusius Valstybinės automobilių inspekcijos nuostatus[299], Sovietų Sąjungos Ministrų Tarybos nutarimu Nr. 685 patvirtintus 1978 m. rugpjūčio 10 d., mūsų šalyje buvo tokia Valstybinės automobilių inspekcijos organizacinė struktūra:

Vidaus reikalų ministerijos Valstybinės automobilių inspekcijos valdyba;

miestų ir rajonų vidaus reikalų skyrių valstybinės automobilių inspekcijos skyriai, poskyriai ar grupės;

kelių patruliavimo tarnybos rikiuotės padaliniai;

kelių priežiūros padaliniai;

registracijos ir egzaminų poskyriai;

specializuotieji montavimo, eksploatacijos ir kiti poskyriai;

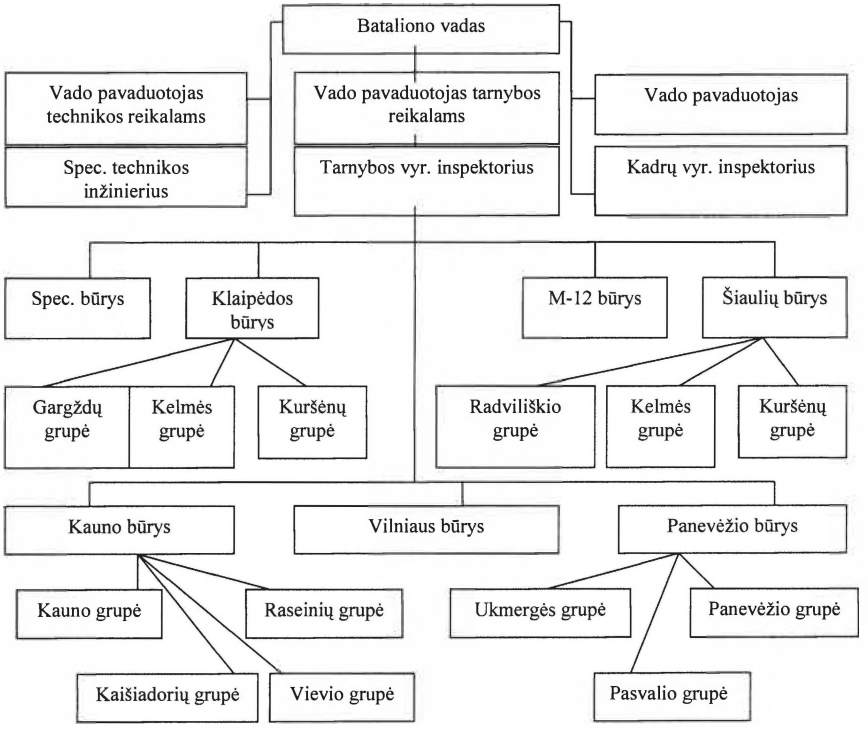
diagnostikos stotys periodinėms techninėms automobilių ir kitų transporto priemonių apžiūroms rengti.

Visiems valstybinės automobilių inspekcijos struktūriniams padaliniams mūsų šalyje vadovavo Lietuvos TSR vidaus reikalų ministerijos valstybinės automobilių inspekcijos (toliau – VAI) valdyba. Jos viršininku tuo metu dirbo milicijos pulkininkas R. Oleka. VAI valdybos viršininko

[299] Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios. 1978. Nr. 1.

pavaduotojais dirbo milicijos papulkininkiaiL. Suslavičius ir V. Zabarauskas. VAI valdybą sudarė keturi skyriai ir du poskyriai. VAI valdybos skyriams vadovavo: techninės priežiūros – milicijos papulkininkis A. Tuskenis, kelių patrulinės tarnybos – milicijos pulkininkas L. K. Jasūdis, kelių priežiūros – milicijos majoras A. Augaitis, agitacijos ir propagandos – milicijos majorė L. G. Maciulevičienė. VAI valdybos organizaciniam analitiniam poskyriui vadovavo milicijos majoras Z. Aleksejus, registracijos ir egzaminų poskyriui – milicijos kapitonas A. Vrubliauskas. Tokia buvo respublikinės VAI valdybos organizacinė struktūra ir jos vadovybė Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo išvakarėse.

10 schema. Atskiro kelių patrulinės tarnybos bataliono organizacinė struktūra 1990 metais

Prie respublikinės VAI valdybos buvo sukurtas ir veikė dar atskiras kelių patrulinės tarnybos batalionas, kuris vykdė kelių patrulinės tarnybos funkcijas tarptautiniuose ir intensyvaus eismo keliuose. Šitam batalionui vadovavo milicijos majoras V. Motiejūnas.

Iš 10 schemos matyti, kad pagrindiniai patrulinės tarnybos bataliono būriai buvo sutelkti penkiuose didžiuosiuose Lietuvos miestuose – Vilniuje, Kaune, Klaipėdoje, Šiauliuose ir Panevėžyje. Miestuose, per kuriuos ėjo keliai, aptarnaujami atskiro patrulinės tarnybos bataliono, buvo dar sukurtos atskiros grupės, pavaldžios atitinkamo būrio vadui.

Trijuose didžiuosiuose mūsų šalies miestuose – Vilniuje, Kaune ir Klaipėdoje – buvo VAI skyriai, o visuose kituose miestuose ir rajonuose – VAI poskyriai. VAI poskyriui vadovavo jo viršininkas – vyr. valstybinis autoinspektorius. Poskyrį sudarė valstybinis autoinspektorius, motorizuoto būrio vadas, kelių patrulinės tarnybos vyr. inspektorius ir apie 12 kelių patrulių.

Mūsų šalies Valstybinės automobilių inspekcijos vadovybę 1990 m. sausio 1 d. sudarė 288 milicijos pareigūnai. Vadovybės pareigybių, į kurias galėjo būti skiriami turintys aukštąjį išsimokslinimą, buvo 235, o faktiškai šias pareigas ėjo 158 milicijos pareigūnai. Iš jų 48 turėjo aukštąjį teisinį ir 111 – aukštąjį inžinerinį išsimokslinimą. Kitus 77 vadovybės etatus, į kuriuos turėjo būti skiriami turintys aukštąjį išsimokslinimą, buvo užėmę šio išsimokslinimo neturintys milicijos pareigūnai. Absoliuti dauguma vadovaujančių VAI darbuotojų – 139 žmonės turėjo 10–25 metų darbo vidaus reikalų tarnyboje patirtį, o turinčių 1–3 metų darbo patirtį buvo tik 14 žmonių.

Lietuvos Respublikos valstybinės automobilių inspekcijos struktūriniuose padaliniuose 1990 m. sausio 1 d. dirbo 1334 milicijos pareigūnai. Iš jų 380 žmonių, arba 28,4 proc., turėjo aukštesnįjį, 232, arba 17,3 proc., – aukštąjį, 74, arba 5,5 proc., – aukštąjį teisinį išsimokslinimą. Beveik pusė VAI darbuotojų, t. y. 641, arba 48 proc., buvo 31–45 metų amžiaus, 568, arba 42 proc., – iki 30 metų amžiaus.

Remiantis Valstybinės automobilių inspekcijos nuostatais, pagrindinis šios institucijos uždavinys buvo tobulinti kelių eismo organizavimą, turint tikslą užtikrinti jo saugumą ir didinti automobilių, motociklų ir kitų transporto priemonių naudojimo efektyvumą[300]. Spręsdama jai iškeltus uždavinius, Valstybinė automobilių inspekcija savo veiklą organizavo tokiomis kryptimis:

[300] Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios. 1978. Nr. 1.

1) transporto ir pėsčiųjų saugaus eismo užtikrinimas;

2) transporto priemonių techninės būklės kontrolė;

3) kelių eismo nelaimių apskaita, jų priežasčių analizė ir kelių eismo nelaimių profilaktika;

4) kelių eismo taisyklių pažeidimų prevencija.

Pagrindinis vaidmuo VAI veikloje buvo pavestas kelių patrulinei tarnybai. Jos veiklą reglamentavo Sovietų Sąjungos vidaus reikalų ministro 1987 m. kovo 3 d. įsakymu Nr. 43 patvirtinti kelių patrulinės tarnybos nuostatai. Pagal juos pagrindinis šio VAI struktūrinio padalinio uždavinys – eismo priežiūra, siekiant užtikrinti jo saugumą ir efektyvų transporto priemonių panaudojimą, t. y. tas pats uždavinys, kuris buvo keliamas visai Valstybinei automobilių inspekcijai kaip specializuotai milicijos institucijai.

Saugaus eismo priežiūrą miestuose ir rajonuose vykdė kelių patrulinės tarnybos motorizuoti būriai, sudaryti iš keleto patrulių. Jų skaičius motorizuotame būryje priklausė nuo aptarnaujamos teritorijos dydžio ir eismo intensyvumo joje. Vilniuje ir Kaune veikė atskiros kelių patrulinės tarnybos kuopos, kurioms vadovavo milicijos kapitonai R. Budginas ir D. Raišys. Rajoninio pavaldumo miestuose saugaus eismo priežiūrą vykdė kelių patrulinės tarnybos grupės.

Faktiškai pagrindiniai VAI darbo rezultatai ir jos autoritetas visiškai priklausė nuo kelių patrulinės tarnybos veiklos. Už ją miestuose ir rajonuose oficialiai buvo atsakingi VAI poskyrio viršininkas – vyr. autoinspektorius ir motorizuoto būrio vadas. Kelių patrulinės tarnybos nuostatuose buvo pabrėžta, kad „kelių patrulinės tarnybos vadas atsakingas už avaringumo būklę aptarnaujamoje teritorijoje, už kasdieninį padalinio pasiruošimą saugaus eismo užtikrinimui, už padalinio sukomplektavimą bei asmeninio sąstato tarnybinį, kovinį ir fizinį pasiruošimą“. Apibendrinus kelių patrulių darbo rezultatus, kas mėnesį buvo atliekama saugaus eismo būklės analizė aptarnaujamoje teritorijoje, o kiekvieną ketvirtį buvo siunčiamos darbo ataskaitos į VAI valdybą, kur buvo atliekama apibendrinančio pobūdžio analizė visos Lietuvos mastu. Išanalizavus dažniausiai pasitaikančius kelių eismo taisyklių pažeidimus ir pagrindines avarijų priežastis, buvo nustatomi visos VAI veiklos prioritetai ir imamasi reikalingų priemonių avaringumui sumažinti. Tuo tikslu būdavo organizuojami specialūs reidai, sustiprinamas patruliavimas avaringiausiuose ruožuose, autoūkiuose organizuojami profilaktiniai susirinkimai saugaus eismo klausimais, tikrinama automobilių techninė būklė ir kita.

Kas pusmetį miestų ir rajonų VAI poskyriai privalėjo pristatyti į respublikinę VAI valdybą savo maršrutų ir postų dislokaciją. Kiekvienų metų pabaigoje VAI valdyba parengdavo respublikinių postų ir maršrutų dislokaciją, kurios privalėjo griežtai laikytis visi VAI patrulinės tarnybos padaliniai. Jų veiklą šituose postuose ir maršrutuose tikrindavo kontrolieriai. Lietuvoje buvo penkios kontrolierių zonos – Vilniaus, Kauno, Klaipėdos, Šiaulių ir Utenos. Patikrinimai buvo atliekami viešai arba užšifruoti. Išaiškinus nusižengimus tarnyboje, buvo taikomos drausminio poveikio priemonės. Už tarnybinės drausmės pažeidimus, milicijos darbuotojo vardo diskreditavimą ir kitus nusižengimus 1989 m. iš VAI kelių patrulinės tarnybos buvo atleisti 43 milicijos pareigūnai, 21 buvo priverstas išeiti dirbti į kitas žinybas, 8 atleisti atestacijos tvarka kaip netinkantys einamoms pareigoms.

Be miestų ir rajonų VAI poskyrio viršininko ir motorizuoto būrio vado institucijos, įgyvendinant Valstybinei automobilių inspekcijai iškeltus uždavinius, svarbias funkcijas vykdė ir valstybinis autoinspektorius. Jo veikla buvo plėtojama dviem kryptimis – transporto priemonių techninė apžiūra ir saugaus eismo profilaktika. Remiantis Valstybinės automobilių inspekcijos techninės apžiūros pravedimo nuostatais, galiojusiais nuo 1983 m. sausio 1 d., kasmet buvo organizuojamos transporto priemonių techninės apžiūros. Individualių transporto priemonių techninė apžiūra buvo atliekama kasmet pirmojoje metų pusėje, nuo sausio 1 d. iki liepos 31 dienos. Valstybinio transporto priemonių techninės apžiūros laiką nustatydavo įmonių vadovai, o jį patvirtindavo valstybinis autoinspektorius. Valstybinėje automobilių inspekcijoje atliekama transporto priemonių techninė apžiūra buvo neveiksminga, nes valstybiniai autoinspektoriai neturėjo jokių prietaisų automobilių techninei būklei patikrinti. Apžiūra buvo atliekama vizualiai arba milicijos pareigūnui pačiam pavažiavus tikrinamąja autotransporto priemone. Tačiau apskritai tai leido įvertinti autotransporto techninę būklę, nustatyti automobilių skaičių šalyje, priklausomybę ir kitus registracijos duomenis ir kartu atlikti tam tikrą prevencinį darbą kovojant su automobilių vagystėmis.

Be valstybinių techninių apžiūrų organizavimo, valstybinio autoinspektoriaus institucijai dar priklausydavo saugaus eismo užtikrinimo profilaktinis darbas. Kiekvieną metų ketvirtį valstybinėse įmonėse ir įstaigose, autoūkiuose buvo organizuojami susitikimai su vairuotojais, aptariamos pagrindinės eismo nelaimių priežastys, saugumo priemonės,

būdingiausi kelių eismo taisyklių pažeidimai. Siekdami patikrinti, kaip autoūkiuose ir kitose įstaigose laikomasi nustatytų saugumo reikalavimų, valstybiniai autoinspektoriai organizuodavo specialius reidus. Jų metu būdavo tikrinama, ar transporto priemonė išleidžiama į reisą techniškai tvarkinga, ar neišleidžiami neblaivūs vairuotojai, ar jie žino pagrindines saugumo taisykles. Apie nustatytus trūkumus būdavo informuojama įmonės vadovybė ir paskiriamas laikas jiems pašalinti.

Profilaktinis darbas saugaus eismo klausimais buvo atliekamas mokyklose ir vaikų darželiuose. Vaikai būdavo supažindinami su kelių eismo taisyklėmis, kaip saugiai pereiti gatvę, jiems organizuojami praktiniai užsiėmimai. Kasmet būdavo organizuojamos respublikinės apžiūros „Už saugų eismą“, o jų nugalėtojai apdovanojami garbės raštais ir vertingais prizais. Vidaus reikalų ministerijai 1986 m. rugpjūčio 11 d. išleidus Respublikinės liaudies švietimo įstaigų ir Valstybinės autoinspekcijos padalinių darbo apžiūros „Už saugų eismą“ nuostatus, į profilaktinį darbą, ugdant vaikų drausmingo ir kultūringo elgesio keliuose ir gatvėse įgūdžius, eismo taisyklių laikymąsi ir kartu mažinant vaikų transportinį traumatizmą aktyviai buvo įtraukta kelių milicija, visuomenė, mokyklos ir tėvai.

Tokie bendrais bruožais buvo dabartinės kelių policijos pirmtakai ir jų veikla Lietuvoje nepriklausomybės atkūrimo išvakarėse.

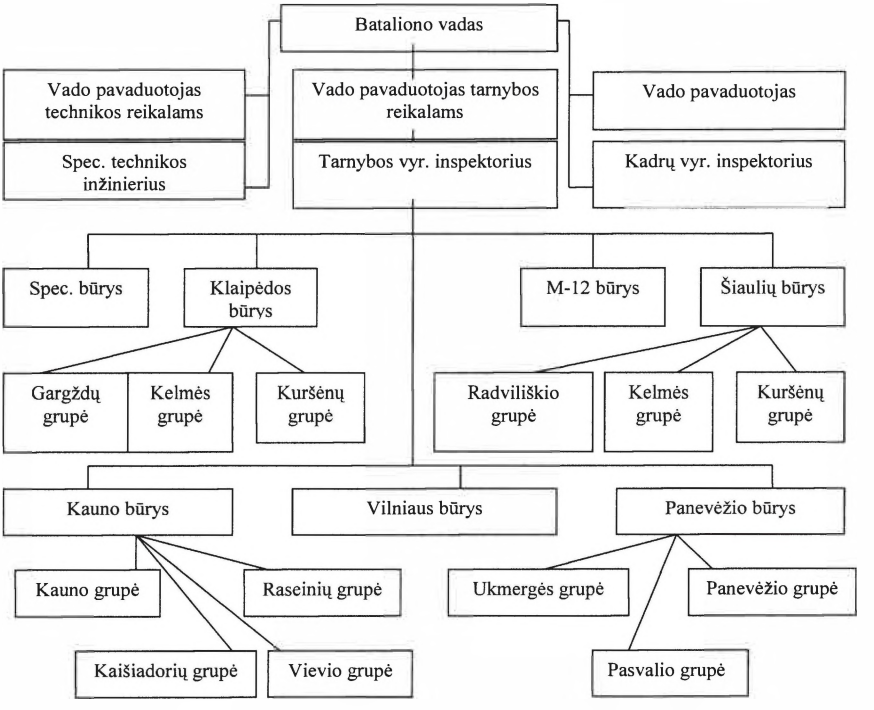
Priėmus Policijos įstatymą 1990 m. gruodžio 11 d. prasidėjęs milicijos reorganizavimas į policiją Lietuvoje sparčiai vyko ir Valstybinės automobilių inspekcijos struktūriniuose padaliniuose. Beveik visi buvę VAI darbuotojai, atitikę tuo metu Lietuvos policijai iškeltus dorovės, profesijos ir sveikatos reikalavimus, tapo Lietuvos kelių policijos pareigūnais. Iki 1991 m. liepos 1 d. iš VAI išėjo tik 26 pareigūnai, iš jų 16 – į pensiją. Priesaiką kelių policijos pareigūnai, kaip ir visose Lietuvos policijos tarnybose, priiminėjo praėjus mėnesiui nuo paskyrimo į naujas pareigas dienos. Tarp VAI darbuotojų nebuvo atsisakiusių priimti priesaiką tarnauti nepriklausomai Lietuvai.

Lietuvos kelių policijos naujai norminei bazei kurti pradžią davė Lietuvos Vyriausybės 1991 m. birželio 28 d. nutarimu Nr. 255 patvirtinti Policijos departamento nuostatai ir kartu su jais – Kelių policijos valdybos nuostatai. Šių nuostatų 1 straipsnis skelbė, jog „Kelių policijos valdyba yra Policijos departamento struktūrinis padalinys, kelių policijos valdymo organas, formuojantis ir įgyvendinantis valstybės politiką saugaus eismo organizavimo bei gamtos apsaugos nuo žalingos

autotransporto įtakos srityse“[301]. Kartu taip buvo suformuluotas ir kelių policijos kaip atskiro specializuoto Lietuvos policijos struktūrinio padalinio tikslas.

Remiantis Kelių policijos valdybos nuostatų trečiuoju straipsniu, kelių policijos struktūrą mūsų šalyje turėjo patvirtinti vidaus reikalų ministras Policijos departamento generalinio komisaro teikimu. Tiek visos kelių policijos, tiek ir jos valdymo organo – Kelių policijos valdybos – struktūrą lėmė pagrindinės kelių policijos veiklos kryptys. Nuostatų antrasis straipsnis numatė, kad prie Kelių policijos valdybos dar sudaromi atskiri kelių policijos daliniai ir tarnybos, tiesiogiai vykdantys kelių policijos uždavinius.

11 schema. Kelių policijos valdybos organizacinė struktūra 1991–1996 metais

[301] Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios. 1991. Nr. 22.

Iš 11 schemos matyti, kad reorganizuojant VAI valdybą į Kelių policijos valdybą, buvo panaikinti Agitacijos ir propagandos bei techninės priežiūros skyriai, o egzaminų ir transporto apskaitos bei analitinis poskyriai performuoti į skyrius, įsteigtas naujas paieškos poskyris.

Vadovaudamasis Policijos įstatymu ir Policijos departamento generalinio komisaro P. Liuberto teikimu, vidaus reikalų ministras M. Misiukonis 1991 m. kovo 5 d. įsakymu Nr. 40 Kelių policijos valdybos vyriausiuoju komisaru paskyrė buvusį Valstybinės automobilių inspekcijos valdybos viršininką R. Oleką. Jo pavaduotoju buvo paskirtas vyresnysis komisaras L. Suslavičius, kelių patrulinės tarnybos vadovu – komisaras V. Jonikas. Transporto skyriui vadovauti buvo pavesta komisarui inspektoriui A. Tuskeniui, analitiniam informaciniam – komisarui inspektoriui A. Makštelei, Egzaminų ir transporto apskaitos – L. K. Jasūdžiui.

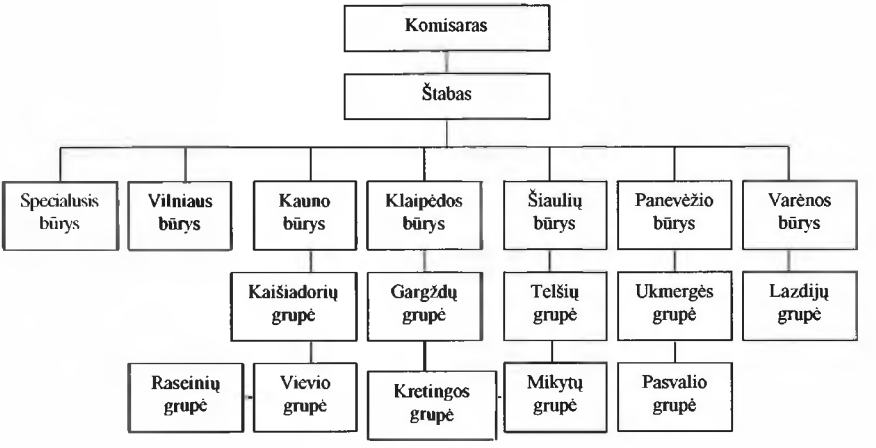
Svarbiausias Kelių policijos valdybos uždavinys – užtikrinti eismo saugumo priežiūrą ir kelių eismo taisyklių pažeidimų bei eismo nelaimių tyrimą. Kelių policijos valdyba jai pavestus uždavinius vykdė per pavaldžias kelių policijos tarnybas, veikiančias miestų ir rajonų policijos komisariatuose, ir padalinius bei tarnybas, sudarytas prie Kelių policijos valdybos. Kelių policijos valdybai buvo numatyta atlikti šias funkcijas: organizuoti ir kontroliuoti kelių policijos patrulinę veiklą; tiesiogiai kontroliuoti pagrindinius kelius, kad jų būklė atitiktų eismo saugumo reikalavimus; kontroliuoti ir koordinuoti valstybinių transporto priemonių techninės apžiūros eigą ir organizuoti individualių transporto priemonių techninę apžiūrą; kontroliuoti transporto poveikį aplinkai ir rengti pasiūlymus gamtosaugos veiklai tobulinti; tirti kelių eismo taisyklių pažeidimus ir eismo nelaimes, atlikti kvotą autotransporto įvykių bylose ir skirti administracines nuobaudas už kelių eismo taisyklių pažeidimus; teikti praktinę ir metodinę paramą eismo organizavimo ir reguliavimo srityje savivaldybėms, policijos komisariatams, Susisiekimo ministerijai; formuoti visuomenės nuostatas saugaus eismo srityje.

Lyginant kelių policijai iškeltus uždavinius ir jos vadovaujančio organo – valdybos – funkcijas su buvusios Valstybinės automobilių inspekcijos ir jos valdybos uždaviniais ir funkcijomis, matyti, kad jos buvo visiškai identiškos. Skirtumas tas, kad kelių policijai buvo iškeltas uždavinys kontroliuoti autotransporto poveikį gamtai – to nebuvo autoinspekcijos veikloje. Tačiau dabar nebuvo atkreiptas dėmesys į tokią svarbią kelių policijos darbo kryptį kaip prevencinis darbas kelių eismo

taisyklių pažeidimų srityje. Kartu kelių policijos funkcijos buvo smarkiai susiaurintos, tarsi jos uždavinys būtų tik kuo daugiau nustatyti ir nubausti kelių eismo taisyklių pažeidėjų ir nesirūpinti avaringumo sumažinimu mūsų šalyje.

Lietuvos policijos įstatymo 13 straipsnis numatė, kad „kai kurioms savo funkcijoms ir uždaviniams kelių policijoje vykdyti sudaromos tarnybos ar kitokie struktūriniai padaliniai“[302]. Vadovaujantis šiuo įstatymo straipsniu, buvo sukurta Kelių policijos rinktinė, kurios komisaru paskirtas V. Motiejūnas, buvęs autoinspekcijos kelių patrulinės tarnybos bataliono vadas.

12 schema. Kelių policijos rinktinės organizacinė struktūra 1991–1996 metais

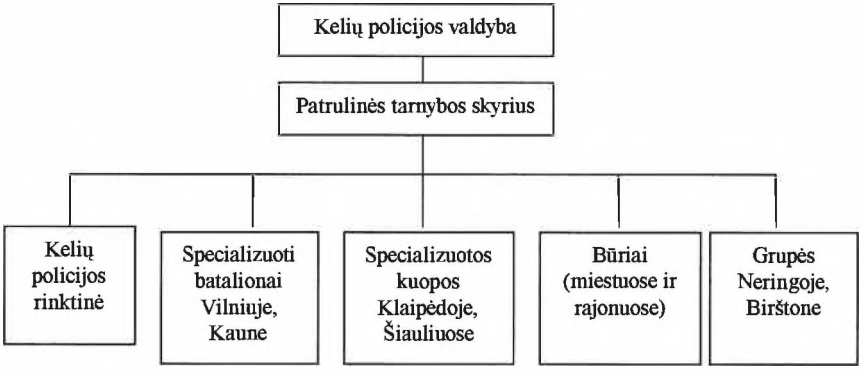
Iš 12 schemos matyti, kad reorganizavus VAI atskirą kelių patrulinės tarnybos batalioną į kelių policijos rinktinę, buvo palikti tie patys septyni būriai, o jiems priklausančių grupių skaičius sumažintas nuo 13 iki 10. Rinktinei buvo pavesta aptarnauti tarptautinio susisiekimo magistralinius ir vietinės reikšmės intensyvaus eismo kelius. Pagrindinis kelių policijos rinktinės uždavinys – kelių eismo priežiūra, siekiant užtikrinti saugų eismą.

[302] Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios. 1990. Nr. 31.

Pagrindinis vaidmuo, įgyvendinant kelių policijai iškeltus uždavinius, teko Kelių policijos patrulinei tarnybai kaip vienai šios policijos rūšies sudėtinių dalių ir svarbiausiam jos struktūriniam padaliniui. Reorganizavus VAI patrulinę tarnybą į kelių policijos patrulinę tarnybą, be minėtos kelių policijos rinktinės, šią tarnybą dar sudarė specializuoti batalionai Vilniuje ir Kaune, specializuotos kuopos Klaipėdoje ir Šiauliuose, grupės – Neringoje ir Birštone. Kituose šalies miestuose ir rajonuose sudaryti Kelių patrulinės tarnybos būriai ir grupės (žr. 13 schemą).

Kelių policijos patrulinės tarnybos veiklai reglamentuoti Vidaus reikalų ministerija 1993 m. gruodžio 31 d. išleido naujus Kelių policijos patrulinės tarnybos nuostatus. Iki tol ji vadovavosi 1987 m. VAI kelių patrulinės tarnybos nuostatais.

13 schema. Kelių policijos patrulinės tarnybos sudėtis 1991–1996 metais

Kelių policijos patrulinės tarnybos nuostatai susidėjo iš 15 skirsnių – bendrieji nuostatai, pagrindinės tarnybos veiklos kryptys, tarnybos organizavimas, transporto priemonių stabdymas, sulaikymas, priverstinis nuvežimas, specialių techninių priemonių panaudojimas, pareigūnų veiksmai tipinėse situacijose, vairuotojų ir kitų eismo taisyklių pažeidėjų pristatymas į budėtojų dalį, pasitraukimas iš posto ar maršruto, policijos pareigūno ir eismo dalyvių tarpusavio santykiai, tarnybos kontrolė, darbo apskaita ir pareigūnų teisės.

Kelių policijos patrulinės tarnybos nuostatuose taip pat buvo suformuluotos pagrindinės šios tarnybos veiklos kryptys: transporto priemonių ir pėsčiųjų eismo reguliavimas; kelių eismo taisyklių pažeidimų išaiškinimas, administracinių nuobaudų skyrimas ir autoavarijų medžiagos įforminimas; automobilių techninės būklės kontrolė; nusikaltėlių paieška ir sulaikymas, kelio nusikaltimams užkirtimas; transporto priemonių lydėjimas esant reikalui; kelių eismo taisyklių pažeidimų apskaita ir analizė; gatvių ir kelių būklės kontrolė. Pažymėtina, kad šios veiklos kryptys buvo numatytos ir iki tol galiojusiuose 1987 m. Patrulinės tarnybos nuostatuose. Tačiau naujuose Patrulinės tarnybos nuostatuose buvo šiek tiek išplėsta šios tarnybos veiklos sfera. Prie svarbiausių patrulinės tarnybos veiklos krypčių dar buvo priskirtas aukšto lygio užsienio svečių delegacijų ekskortavimas, įstatymų dėl aplinkos apsaugos nuo autotransporto žalingo poveikio gamtai laikymosi kontrolė ir glaudus bendradarbiavimas ir pagalbos teikimas kitoms policijos tarnyboms bei valstybės saugumo institucijoms išaiškinant nusikaltimus, užtikrinant viešąją tvarką ir užkertant kelią nusikaltimams.

Lietuvos Vyriausybės 1993 m. lapkričio 29 d. nutarimu Nr. 883 buvo patvirtintos „Kelių eismo taisyklės“, kurios greitai paseno, neatitiko laikmečio reikalavimų, bet vėliau ilgai nebuvo keičiamos.

Apibendrinant kelių policijos veiklą reglamentuojančią norminę bazę Lietuvoje pirmaisiais nepriklausomybės metais, būtina pažymėti, kad ji pagal kelių policijai iškeltų uždavinių ir numatytų veiklos krypčių turinį beveik nesiskyrė nuo iki tol galiojusių šios srities teisinių pagrindų. Tuos panašumus lėmė tai, kad naują norminę bazę reikėjo sukurti per palyginti trumpą laikotarpį, o naujo mąstymo ir patyrimo rengiant naujus dokumentus ir norminius aktus šalies vidaus reikalų institucijos neturėjo dėl jų nuolatinės ir ypač didelės priklausomybės nuo Sovietų Sąjungos centrinių įstaigų.

Kelių policijos personalas

Reorganizavus Valstybinę automobilių inspekciją į kelių policiją, šios policijos rūšies tarnybose buvo atlikta organizacinių struktūrinių pakeitimų, kurie turėjo įtakos ir šios tarnybos personalo sudėčiai.

Iš 24 lentelės matyti, kad didžiausias kelių policijos etatų skaičius buvo 1995 m. – 1630, o pareigūnų – 1996 m. – 1527 žmonės.

Kelių policijos komisarų skaičius 1994–1996 m. padidėjo nuo 24 iki

34 žmonių, arba nuo 1,1 iki 2,2 proc., inspektorių – nuo 343 iki 412 žmonių, arba nuo 23,2 iki 26 proc., o eilinių policininkų sumažėjo nuo 1106 iki 1081 žmogaus, arba nuo 75,7 iki 70,9 proc. visų kelių policijos darbuotojų.

Moterys kelių policijoje sudarė labai nedidelę pareigūnų dalį – tik 3,9–5,1 proc.

Iš 24 lentelės matyti, kad nagrinėjamu laikotarpiu Lietuvos kelių policija buvo bene geriausiai sukomplektuota ir joje buvo mažiausiai laisvų vietų, palyginti su kitomis mūsų šalies policijos rūšimis. Šis rodiklis kelių policijoje 1994–1996 m. svyravo nuo 1,8 iki 5,3 proc., o tuo tarpu pagal tuos pačius statistikos šaltinius kitose policijos rūšyse kai kuriais metais trūko net 14,9 proc. (viešojoje), 23,4 proc. (savivaldybių) darbuotojų. Tiesa, kai kurie šitų šaltinių duomenys prieštarauja vieni kitiems, bet kitų šaltinių rasti nepavyko.

24 *lentelė*. Kelių policijos kadrai 1992–1996 m. (sausio 1d.)

Eil. Nr.	Rodikliai	1992 liepos 1 d.	1993	1994	1995	1996
1.	Etatai	1620	1622	1607	1630	1627
2.	Darbuotojai:					
	1) iš viso	1407	1439	1473	1512	1527
	2) komisarai					
	a) sk.			24	34	34
	b) proc.			1,1	2,3	2,2
	3) inspektoriai					
	a) sk.			343	400	412
	b) proc.			23,2	26,5	26,9
	4) policininkai					
	a) sk.			1106	1078	1081
	b) proc.			75,7	71,2	70,9
	5)moterys					
	a) sk.	68	61	58	71	78
	b) proc.	4,5	4,2	3,9	4,7	5,1
3.	Laisvos vietos:					
	a) sk.	29	86	46	71	43
	b) proc.	1,8	5,3	2,9	4,4	2,6
4.	Išsimokslinimas:					
	1) aukštasis					
	a) sk.	221	227	214	266	246
	b) proc.	14,7	15,8	14,8	17,6	16,1
	2) aukštasis teisinis					
	a) sk.	50	56	53	56	53
	b) proc.	3,3	3,9	3,6	3,7	3,5

24 lentelės tęsinys

	3) aukštesnysis					
	a) sk.	507	532	519	500	495
	b) proc.	33,6	37,0	35,2	33,1	32,4
	4) aukštesnysis teisinis					
	a) sk.	41		40	40	46
	b) proc.	2,7		2,7	2,6	3,0
5.	Darbuotojai, neturintys specialaus policinio pasirengimo					
	a) sk.	169		63	46	47
	b) proc.	11,2		4,3	3,0	3,1
6.	Amžius:					
	1) iki 30 metų					
	a) sk.	845	762	797	774	803
	b) proc.	56,1	53,0	54,1	51,2	52,6
	2) nuo 31 iki 45 metų					
	a) sk.	612	626	600	667	656
	b) proc.	40,6	43,5	40,7	44,1	43,0
7.	Darbo stažas iki 3 metų					
	a) sk.	603		555	426	294
	b) proc.	40,0		37,7	28,2	19,3
8.	Priimta	73	38	80	122	102
9.	Atleista:					
	1) iš viso	48	65	75	118	124
	2) dėl neigiamų motyvų					
	a) sk.	32	20	25	64	88
	b) proc.	66,6	30,8	33,3	54,2	71,0
	3) pirmaisiais tarnybos metais					
	a) sk.			2	4	2
	b) proc.			2,7	3,4	1,9
10.	Darbuotojai, kuriems taikytos drausminės nuobaudos					
	a) sk.			228	471	530
	b) proc.			15,5	31,2	34,7

Aukštąjį išsimokslinimą turinčių darbuotojų skaičius svyravo nuo 214 iki 266 žmonių, kas sudarė 14,7 – 17,6 proc., o aukštesnįjį – nuo 495 iki 532, arba nuo 32,4. iki 37 proc. visų pareigūnų. Tačiau aukštąjį teisinį išsimokslinimą turinčių pareigūnų skaičius kelių policijoje buvo pastovus ir palyginti labai nedidelis. Šis rodiklis 1992–1996 m. nesiekė 4 proc.

visų darbuotojų. Dar mažesnis buvo turinčių aukštesnįjį teisinį išsimokslinimą. Tiktai nagrinėjamo laikotarpio pabaigoje, 1996 m., jis buvo pats didžiausias ir siekė vos 3 proc. Kelių policijoje specialistų, turinčių aukštąjį teisinį išsimokslinimą, dirbo dvigubai mažiau negu kitų policijos rūšių tarnybose. Tuo metu šis vidurkis Lietuvos policijoje buvo apie 8 proc.

Neturinčių specialaus policinio pasirengimo dirbti šitoje teisėsaugos srityje daugiausia buvo 1992 m. vasarą – 169 žmonės, o tai buvo 11,2 proc. visų pareigūnų. Tačiau vėliau jų skaičius sumažėjo daugiau kaip tris kartus ir sudarė tik 3 proc. visų darbuotojų.

Kelių policijos pareigūnai buvo jauni žmonės. Dauguma jų – 51,2 proc. – neturėjo 30 metų amžiaus.

Laipsniškai didėjo darbo šitoje teisėsaugos srityje turinčių didesnį patyrimą pareigūnų skaičius. 1992 m. vasarą neturinčių trejų metų darbo stažo policijoje buvo 603 žmonės, arba 40 proc. darbuotojų, o 1996 m. jų sumažėjo iki 294 žmonių, arba iki 19,3 proc.

Kadrų kaita kelių policijoje 1992–1996 m. buvo palyginti nedidelė. Tačiau kasmet priimtųjų ir atleistųjų iš darbo vis daugėjo. 1992 m. iš darbo kelių policijoje buvo atleisti 48 darbuotojai, o 1996 m. – 124, t. y. daugiau kaip 2,5 karto.

Atkreipia dėmesį tai, kad lyginant su kitomis policijs rūšimis, kelių policijoje buvo bene daugiausia pareigūnų, kuriems taikytos drausminės nuobaudos. Vien tik per trejus metus (1994–1996 m.) tokių pareigūnų skaičius išaugo daugiau kaip dvigubai – nuo 228 iki 530 žmonių, arba nuo 15,5 iki 34,7 proc. Tai rodo kad, tuo metu šitoje policijos tarnyboje buvo nepakankama darbo drausmė ir įsigalėjusios kitos negerovės.

Kelių policijoje, lyginant ją su kitomis policijos rūšimis, daugiausia pareigūnų buvo atleidžiama iš darbo dėl neigiamų motyvų. Per nagrinėjamą laikotarpį dėl neigiamų motyvų atleistų iš darbo kelių policijos pareigūnų skaičius išaugo daugiau kaip keturis kartus – nuo 20 iki 88 žmonių, arba nuo 30,8 iki 71 proc. visų atleistųjų. Tuo tarpu skirtingai nuo kitų policijos rūšių, kelių policijoje atleistų iš darbo pirmaisiais tarnybos metais beveik nebuvo. 1994–1996 m. tokių buvo tik 2–4 žmonės. Tuo tarpu kitų policijos rūšių tarnybose pirmaisiais metais atleistieji iš darbo sudarė net 41,5 (viešojoje policijoje 1993 m.) arba 38,4 (savivaldybių policijoje 1993 m.).

Iš 24 lentelės matyti, kad daugiausia kelių policijos pareigūnų buvo atleista iš darbo 1995 ir 1996 m. – net 118 ir 124 asmenys, iš jų dėl

naigiamų motyvų – net 64 ir 88 pareigūnai, o tai sudarė atitinkamai 54,2 ir 71 proc. visų atleistųjų. Pagrindinės atleidimo priežastys – piktnaudžiavimas tarnybine padėtimi savanaudiškais tikslais, patekimas į korupcijos liūną, iš sovietmečio atėjusių „pasipinigavimo“ keliuose tradicijų tęsimas ir kita.

To meto Lietuvos periodinė spauda daug rašė apie viešumon iškilusius vis naujus skandalus, kurie krėtė šalies kelių policiją. Eilinis „skandalas kelių policijoje kilo po to, kai 1995 m. gegužės 3 d. už tarnybinių dokumentų klastojimą nuo darbo buvo nušalinta penkiolika kelių policijos rinktinės Panevėžio būrio darbuotojų“[303]. Patikrinus keleto mėnesių naudotas baudų talonų knygutes, paaiškėjo, jog šie kelių policininkai klastojo tarnybinius dokumentus. Baudos talonuose įrašytus skaičius jie panaikindavo specialiu rašalu ir taip pasisavindavo dalį piniginių baudų, surinktų už kelių eismo taisyklių pažeidimus. Tarnybinių dokumentų klastojimo faktai buvo nustatyti Alytaus, Kauno, Panevėžio, Lazdijų, Klaipėdos, Vilniaus miestų ir rajonų kelių policijos padaliniuose. Patikrinimo metu iš viso buvo nustatyti 67 pareigūnai, klastoję tarnybinius dokumentus.

Vidaus reikalų ministerijos vadovybė 1995 m. birželio 16 d. sukvietė išplėstinį vadovybės operatyvinį pasitarimą, į kurį buvo pakviesti visi šalies kelių policijos, miestų ir rajonų policijos komisariatų vadovai. Šitame pasitarime vidaus reikalų ministras R. Vaitekūnas pasiūlė Kelių policijos valdybos vadovui – vyriausiajam komisarui R. Olekai, kelių policijos rinktinės komisarui V. Motiejūnui palikti darbą kelių policijoje ir išeiti į pensiją, kelių policijos patrulinės tarnybos komisarui V. Jonikui – pereiti į kitą darbą vidaus reikalų sistemoje[304]. Policijos departamento Kelių policijos valdybos vyriausiuoju komisaru nuo 1995 m. liepos 1 d. buvo paskirtas E. Mačiulaitis.

Iš 25 lentelės matyti, kad 1994 m. visi kelių policijos komisarai turėjo aukštąjį išsimokslinimą. Tačiau vėliau į komisarų pareigas buvo priimta dirbti nemažai pareigūnų, kurie neturėjo aukštojo išsimokslinimo, ir komisarų, turinčių aukštąjį išsimokslinimą, sumažėjo 15 proc. Tuo pat metu eiliniais policininkais dirbo 25–30 žmonių, turinčių aukštąjį, iš jų šeši septyni žmonės – aukštąjį teisinį išsimokslinimą, o keturi penki komisarai teturėjo tik aukštesnįjį, net ne aukštesnįjį teisinį, išsimoks-

[303] A. Jonušas. Po skandalo kelių policijoje – perversmas viršūnėse // Lietuvos rytas. 1995 m. birželio 17 d. Nr. 141.

[304] Ten pat.

linimą. Tarp inspektorių buvo dar daugiau – 38–41 žmogus, turintis aukštąjį teisinį išsimokslinimą. Tai rodo, kad Kelių policijos valdybos vadovai nepakankamai vertino savo pavaldinių aukštąjį teisinį išsimokslinimą ir neskyrė reikiamo dėmesio tam, kad aukštesnį išsimokslinimą įgiję pareigūnai būtų pakelti į aukštesnes pareigas.

Priešinga tendencija pastebima tarp kelių policijos inspektorių. Skirtingai nei komisarų, čia turinčių aukštąjį išsimokslinimą pareigūnų skaičius didėjo. Daugiausia jų buvo 1995 m. – 206 žmonės, o tai buvo 51,5 proc. visų inspektorių.

25 lentelė. Kelių policijos pareigūnų išsimokslinimas pagal kategorijas 1994 – 1996 m. (sausio 1 d.)

Eil. Nr.	Rodikliai	1994	1995	1996
1.	Aukštasis:			
	1) komisarai			
	a) sk.	24	30	29
	b) proc.	100	88,2	85,2
	2) inspektoriai			
	a) sk.	164	206	192
	b) proc.	47,8	51,5	46,6
	3) policininkai			
	a) sk.	30	30	25
	b) proc.	2,7	2,8	2,3
2.	Aukštasis teisinis:			
	1) komisarai			
	a) sk.	5	8	9
	b) proc.	20,8	23,5	26,5
	2) inspektoriai			
	a) sk.	41	41	38
	b) proc.	11,9	10,2	9,2
	3) policininkai			
	a) sk.	7	7	6
	b) proc.	0,6	0,6	0,5
3.	Aukštesnysis:			
	1) komisarai			
	a) sk.		4	5
	b) proc.		11,7	14,8
	2) inspektoriai			
	a) sk.	138	148	166
	b) proc.	40,2	37,0	40,2

25 lentelės tęsinys

	3) policininkai			
	a) sk.	381	348	324
	b) proc.	34,4	32,2	29,9
4.	Aukštesnysis teisinis:			
	1) komisarai			
	a) sk.		1	
	b) proc.		2,9	
	2) inspektoriai			
	a) sk.	26	25	32
	b) proc.	7,7	6,2	7,7
	3) policininkai			
	a) sk.	14	14	14
	b) proc.	1,3	1,3	1,3

Aukštąjį, taip pat ir teisinį aukštąjį, išsimokslinimą turinčių pareigūnų skaičius kelių policijoje ne didėjo, o mažėjo. 1995 m. kelių policijoje dirbo 266 pareigūnai, turintys aukštąjį, 56 – aukštąjį teisinį išsimokslinimą, o 1996 m. jų sumažėjo atitinkamai iki 246 ir 53 žmonių.

Tiktai tarp inspektorių daugėjo pareigūnų, turinčių aukštesnįjį išsimokslinimą. 1994 m. tokių buvo 138, o 1996 m. – 166, nors jų bendras skaičius ir nepadidėjo, o išliko pastovus – 40,2 proc.

Ta pati tendencija pastebima ir tarp inspektorių, turinčių aukštesnįjį teisinį išsimokslinimą. Jų skaičius 1994–1996 m. padidėjo nuo 26 iki 32 žmonių, bet bendras skaičius išliko tas pats – 7,7 proc.

Kelių policijos veikla

Viena iš pagrindinių ir svarbiausių kelių policijos veiklos sričių – avaringumo mažinimas šalyje. Iš 26 lentelės matyti, kad per dvylika metų, t. y. 1985–1996 m., avaringumas Lietuvoje kito nedaug, nors automobilių šalyje per šį laikotarpį smarkiai padaugėjo. 1990 m. jų buvo 615,6 tūkst., o 1997 m. – 1001,8 tūkst., t. y. padaugėjo beveik dvigubai. Jeigu avaringumo lygį Lietuvoje 1985 m. laikytume šimtu procentų, tai avaringumas per šituos dvylika metų svyravo nuo 92,2 iki 143,4 proc. Iki 1991 m. avaringumas mūsų šalyje kasmet didėjo ir tais metais pasiekė aukščiausią lygį – 6067 autoavarijos. Kitais, t. y. 1992 m., autoavarijų skaičius staigiai, daugiau kaip trečdaliu, sumažėjo, o 1994 m. pasiekė žemiausią lygį per visą dvylikos metų laikotarpį – 3902 autoavarijos per metus.

Pažymėtina, kad 1994 m. autoavarijų sumažėjo miestuose ir gyvenvietėse, bet išaugo, net 30,6 proc., rajoninės reikšmės keliuose, ir ypač smarkiai išaugo dėl neblaivių vairuotojų kaltės – net 55,6 procentų. Tai ryškus susilpnėjusios eismo kontrolės rezultatas.

26 lentelė. Avaringumas Lietuvos keliuose ir miestų gatvėse 1985–1996 metais

Metai	Autoavarijos			Žuvusieji			Sužeistieji		
	sk.	proc. lyginant su 1985 m.	sk. vienam tūkst. autom.	sk.	proc. lyginant su 1985 m.	šimtui tūkst. gyv.	sk.	proc. lyginant su 1985 m.	šimtui tūkst. gyv.
1985	4232	100	6,2	649	100	18,2	4500	100	126,0
1986	4254	100,5	6,0	617	95,1	17,1	4626	102,8	128,1
1987	4287	101,3	5,9	623	96,1	17,1	4690	104,2	128,5
1988	4778	112,9	6,3	765	117,9	20,7	5285	117,4	143,2
1989	5481	129,5	7,1	942	145,1	25,3	5961	132,5	160,1
1990	5135	121,3	6,4	933	143,8	24,9	5491	122,0	146,4
1991	6067	143,4	7,1	1093	168,4	29,1	6638	147,5	176,5
1992	4049	95,7	4,6	779	120,0	20,8	4251	94,5	113,3
1993	4319	102,1	4,7	893	137,6	23,9	4555	101,2	121,8
1994	3902	92,2	4,1	763	117,9	20,6	4146	92,1	111,5
1995	4144	97,9	4,3	672	103,5	18,2	4508	100,2	121,8
1996	4579	108,2	4,8	667	102,8	18,0	5223	116,1	141,2

Daugiausia autoavarijų vidutiniškai vienam tūkstančiui automobilių teko 1989 m. ir 1991 m. – 7,1, o mažiausiai 1994 m. – 4,1 autoavarijos.

Jeigu 1985 m. žuvusių autoavarijose žmonių skaičių santykinai laikytume šimtu procentų, tai per dvylika metų žuvusių skaičius svyravo nuo 95,1 iki 168,4 proc. Daugiausia autoavarijose žuvo žmonių 1991 m. – 1093, o mažiausia 1986 m. – 617 žmonių. Šimtui tūkstančių šalies gyventojų kasmet vidutiniškai tekdavo nuo 17,1 iki 29,1 autoavarijose žuvusių žmonių.

Autoavarijose sužeistų žmonių skaičius 1985–1996 m. svyravo nuo 4146 iki 6638 žmonių, arba nuo 92,1 iki 147,5 proc. Šimtui tūkstančių šalies gyventojų kasmet vidutiniškai teko nuo 111,5 iki 176,5 autoavarijose sužeistų žmonių.

Daugiausia eismo nelaimių 1990–1996 m. buvo užregistruojama

pavasarį ir vasarą, kai po žiemos į gatves išvažiuodavo daug automobilių ir motociklų savininkų, kurie žiemos laikotarpiu savo transporto priemonėmis nevažinėdavo. Didelis avaringumas būdavo ir rugsėjo mėnesį, kai po vasaros atostogų miestuose staigiai padaugėdavo žmonių ir transporto. Taip pat autoavarijų skaičius gerokai padidėdavo prasidėjus pirmiesiems žiemos šalčiams ir iškritus pirmajam sniegui, kai vairuotojai dėl savo abejingumo ir neatsargumo neįvertina pasikeitusių eismo sąlygų, slidžios kelio dangos.

Kokios dažniausiai pasitaikančios autoavarijų priežastys?

Kelių policijos atliekama daugiametė avaringumo priežasčių analizė rodo, jog apie 26 proc. autoavarijų dėl vairuotojų kaltės įvyksta nepasirinkus saugaus greičio arba viršijant nustatytą leistiną greitį, 27 proc. – pažeidus sankryžų pervažiavimo taisykles, 18 proc. – nesilaikant saugaus atstumo tarp važiuojančių transporto priemonių, 12 proc. – dėl transoprto priemonių vairavimo apsvaigus nuo alkoholio. Taip pagrindinės didelio avaringumo mūsų šalyje priežastys buvo eismo dalyvių nedrausmingumas ir žema elgesio kultūra.

Kokių priemonių ėmėsi kelių policija, vykdydama kelių eismo taisyklių pažeidimų ir eismo nelaimių prevenciją?

Daugiausia priemonių nuolat buvo organizuojama pagrindinėms kelių eismo taisyklių pažeidimų priežastims pašalinti. Pirmiausia kasmet birželio–rugpjūčio mėnesiais visoje Lietuvoje buvo organizuojama operacija „Greitis“, siekiant nustatyti ir įspėti didelio greičio mėgėjus. Apie šios operacijos tikslus, užduotis, organizavimo laiką ir rezultatus visuomenė būdavo informuojama per žiniasklaidą. Operacijų metu paprastai būdavo sulaikoma didžiulis kelių eismo taisyklių pažeidėjų skaičius. Tik savaitę laiko trukusios operacijos „Greitis“ metu 1995 m. buvo sulaikyta apie 5 tūkst. vairuotojų, viršijusių nustatytą leistiną greitį. Iš viso tais metais buvo užregistruota 253,6 tūkst. nustatyto greičio viršijimo atvejų, apie 860 tūkst. kelių eismo taisyklių pažeidėjų, 19,2 tūkst. transporto priemonių vairavimo atvejų, neturint teisės jas vairuoti.

Be visos šalies mastu organizuojamų operacijų, miestų ir rajonų kelių policija, atsižvelgdama į avaringumo būklę savo aptarnaujamoje teritorijoje, vykdydavo nemažai ir kitų priemonių eismo saugumui užtikrinti. Avaringuose kelio ruožuose buvo pastatomi greitį ribojantys ženklai ir techninėmis priemonėmis kontroliuojama, kaip laikomasi tų ženklų reikalavimų; organizuojami specialūs reidai atskiruose rajonuose; avaringuose ruožuose sustiprinamas patruliavimas kelių policijos

tarnybiniais automobiliais siekiant, kad ne tik būtų baudžiami kelių eismo taisyklių pažeidėjai, bet ir atliekamas prevencinis darbas; gretimų rajonų kelių policija periodiškai keisdavosi patrulių ekipažais.

Siekiant užtikrinti eismo saugumą sankryžose ir nustatyto greičio laikymąsi didžiuosiuose šalies miestuose, nuo 1993 m. pradėtos įrenginėti vadinamosios „greičio slopinimo bangos“. Pavojingose sankryžose dirbtinai iškeliama kelio danga. Ją privažiavęs vairuotojas, saugodamas savo automobilį, pats priverstas sumažinti važiavimo greitį. Pirmaisiais metais tokios „greičio slopinimo bangos“ Kaune buvo įrengtos 9, Vilniuje – 12. Vėliau jų skaičius padidėjo, taip pat buvo įrengtos kituose miestuose, magistraliniuose keliuose.

Siekiant padėti kelių policijai įvesti bent kiek pakenčiamą tvarką mūsų šalies keliuose, nuo 1994 m. liepos 29 d. įsigaliojo Seimo priimtas naujas Administracinės teisės pažeidimų kodekso pakeitimas ir papildymas, kuris smarkiai sugriežtino atsakomybę už kelių eismo taisyklių pažeidimus. Šis įstatymo pakeitimas ne tik padidino pinigines baudas už kai kurių kelių eismo taisyklių pažeidimus, bet ir įvedė baudos balų sistemą, kai į pažeidusio eismo taisykles vairuotojo sąskaitą kartotekoje buvo įrašomi baudos balai. Už padarytą pažeidimą gautieji baudos balai galiojo vienerius metus. Per metus surinkęs 10 baudos balų, vairuotojas praranda teisę vienerius metus vairuoti transporto priemones. Už transporto priemonių vairavimą neblaiviam vairuotojams numatyta 2 tūkst. litų bauda arba teisės vairuoti transporto priemonę atėmimas dvejiems metams. Policijos pareigūno reikalavimo sustabdyti transporto priemonę nepaisymo, pasitraukimo iš autoavarijos vietos atveju buvo numatyta nuo 3 iki 4 tūkst. litų bauda arba teisės vairuoti transporto priemonę atėmimas trejiems metams, o asmenims, neturintiems teisės vairuoti transporto priemonę, – nuo 4 iki 5 tūkst. litų bauda; už vairavimą neturint vairuotojo pažymėjimo – nuo 200 iki 500 litų bauda. Papildomas baudos balų skyrimas buvo numatytas už greičio viršijimą, šviesoforo signalų arba reguliuotojo nurodymų nevykdymą, pėsčiųjų nepraleidimą perėjose, lenkimo ir manevravimo taisyklių pažeidimus, transporto priemonių su įjungtais specialiais garso ir šviesos signalais nepraleidimą, važiavimo per geležinkelio pervažas taisyklių pažeidimą ir kita.

Atsakomybės už kelių eismo taisyklių pažeidimus sugriežtinimas pradžioje teigiamai paveikė daugelio vairuotojų elgesį. Pirmiausia keliuose sumažėjo neblaivių vairuotojų, vairuojančių transporto priemo-

nes. 1995 m. tokių vairuotojų buvo sulaikyta 5476 mažiau negu 1994 metais. Tačiau vėliau neblaivių vairuotojų skaičius Lietuvos keliuose ir miestų gatvėse vėl ėmė didėti. Tai ryškiai matyti, pvz., iš avaringumo būklės šalies sostinėje ir Vilniaus miesto vyriausiojo policijos komisariato kelių policijos tarnybos administracinės veiklos 1992–1996 metais. 1993 m. Vilniuje buvo užregistruota 493 įskaitinės eismo nelaimės, 1994 m. jų skaičius sumažėjo iki 412, o netrukus vėl jų padaugėjo net dvigubai. 1995 m. buvo užregistruota 618, 1996 m. – 812 įskaitinių eismo nelaimių. Panašus buvo ir girtų vairuotojų sukeltų avarijų skaičius. 1992 m. dėl girtų vairuotojų kaltės Vilniuje įvyko 23 autoavarijos, 1993 m. – 24, o 1994 m. jų sumažėjo iki 16, bet 1995 m. tokių autoavarijų buvo 28, 1996 m. – 40, t. y. išaugo daugiau kaip dvigubai. Panaši padėtis buvo ir šalies keliuose bei kituose Lietuvos miestuose.

27 *lentelė.* Vilniaus miesto vyriausiojo policijos komisariato kelių policijos tarnybos administracinė veikla 1992– 996 metais

Eil. Nr.	Rodikliai	1992	1993	1994	1995	1996
1.	Sulaikyta neblaivių vairuotojų	1883	2885	3072	2578	3087
2.	Nubausta neblaivių vairuotojų	2086	3006	3360	2803	3298
3.	Iš viso nustatyta KET pažeidėjų	12986	17053	18427	7028	5855
4.	Greičio viršijimo atvejai	2510	1194	3471	1291	1250
5.	Avarinės situacijos sudarymas	25	25	11	2	8
6.	Vairavimas be šalmų, saugos diržų	1122	2123	1502	616	321
7.	Paskirta baudų (tūkst. litų)	2156,3 (talonų)	143,8	782	640,2	9907,2
8.	Išieškota baudų (tūkst. litų)	2516,5 (talonų)	152,5	700,8	772,5	7314,4

Iš 27 lentelės matyti, kad kelių policijos sulaikytų sostinėje neblaivių vairuotojų skaičius 1995 m. šiek tiek sumažėjo, lyginant su 1994 m., bet 1996 m. vėl išaugo ir buvo didžiausias per visą 1992–1996 m. laikotarpį.

Tą patį galima pasakyti ir apie administracine tvarka nubaustus neblaivius vairuotojus. Jų skaičius 1996 m. vėl išaugo. Tačiau sugriežtinus administracinę atsakomybę už kelių eismo taisyklių pažeidimus, apskritai pažeidėjų skaičius smarkiai sumažėjo. 1994 m. buvo nustatyta 18,4 tūkst. pažeidėjų, 1995 m. – 7, o 1996 m. – 5,8 tūkst., t. y. sumažėjo daugiau kaip du kartus. Ypač sumažėjo sostinės gatvėse greičio „mėgėjų", taip pat vairuojančių transporto priemones be saugos diržų ir be šalmų.

Sugriežtinus administracinę atsakomybę, taip pat smarkiai išaugo ir paskirtų bei išieškotų piniginių baudų sumos. Tik per vienerius metus jos padidėjo atitinkamai iki 9,9 ir 7,3 mln. litų, arba 15,5 ir 9,4 karto.

28 *lentelė*. Lietuvos kelių policijos administracinė veikla 1992 – 1997 metais

Eil. Nr.	Rodikliai	1992	1993	1994	1995	1996	1997
1.	Iš viso nustatyta KET pažeidėjų	846571	860280	867552	605875	486319	417279
2.	Greičio viršijimo atvejai	220063	218861	224637	150148	141801	125608
3.	Sulaikyta neblaivių vairuotojų	21977	26377	27926	32506	27726	30675
4.	Atimta teisė vairuoti transporto priemonę				10027	11041	12046
5.	Sulaikyta neturinčių teisės vairuoti				6915	7058	8481
6.	Sulaikyta vairuotojų, kai atimta teisė vairuoti				972	817	1179
7.	Paskirta baudų (tūkst. litų)				61786,5	62745,2	67133,1

Iš 28 lentelės matyti, kad jos duomenys visos šalies mastu gerokai įspūdingesni už anksčiau minėtus sostinės rodiklius. Vien kelių policijos

pareigūnų paskirtoji baudų suma Kelių eismo taisyklių pažeidėjams kasmet vis didėjo ir 1995 m. buvo 61,8 mln. litų, 1996 m. – 62,7, 1997 m. – 67,1 mln. litų. Iš šios sumos buvo išieškota 1996 m. 79 proc., 1997 m. – 77 procentų. Dėl šalies gyventojų sunkios materialinės padėties, antstolių kontorų nepakankamos veiklos ir kitų priežasčių išieškoti baudas iš KET pažeidėjų darėsi vis sunkiau.

Nagrinėjamu laikotarpiu KET pažeidėjų skaičius šalyje didžiausias buvo 1994 m. – 867,5 tūkst. vairuotojų. Pradedant 1995 m., jų skaičius kasmet mažėjo ir 1997 m., lyginant su 1994 m., sumažėjo daugiau kaip du kartus. Beveik tiek pat sumažėjo ir didelio greičio „mėgėjų" skaičius, t. y. nustatyto leistino greičio viršijimo atvejų. 1994 m. jų buvo užfiksuota daugiausia per nagrinėjamą laikotarpį – 224,6 tūkst., o 1997 m. – 125,6 tūkst. Matyt, tam įtakos turėjo minėti 1994 m. Administracinių teisių kodekso pakeitimai, sugriežtinę atsakomybę už Kelių eismo taisyklių pažeidimus ir kartu padėję sudrausminti ir vairuotojus.

Tačiau kiti kelių eismo rodikliai 1995–1997 m. dar pablogėjo, lyginant juos su ankstesnių metų, t. y. kai kurių Kelių eismo taisyklių pažeidimų skaičius padidėjo, nepaisant atsakomybės sugriežtinimo ir baudų padidinimo. Kasmet daugėjo vairuotojų, iš kurių buvo atimtos vairavimo teisės (nuo 10 iki 12 tūkst.), vairuojančių transporto priemones, neturint teisės vairuoti (nuo 6,9 iki 8,4 tūkst.), vairuojančių transporto priemones, nepaisant to, kad iš jų buvo atimta teisė vairuoti (nuo 972 iki 1179 vairuotojų).

Šalyje kasmet didėjo ypač įžūliai prie vairo besielgiančių vairuotojų, kurie, stabdomi kelių policijos pareigūnų, nestodavo ir toliau važiuodavo, pažeisdami Kelių eismo taisykles. 1995 m. buvo sulaikyti 964 tokie vairuotojai, 1996 m. – 932, 1997 m. – 1005. Iš jų buvo sulaikyti atitinkamai 815, 771 ir 907. Daugiausia tarp jų buvo neblaivių, kiti vairavo vogtus automobilius, įtariami padarius kitus kriminalinius nusikaltimus. Atsirado vairuotojų, apskritai nepaisančių Kelių eismo taisyklių ir kelių policijos pareigūnų reikalavimų, įžūliai rodančių savo visavaldystę ir nebaudžiamumą. Platų atgarsį Lietuvos visuomenėje sukėlė Seimo švietimo, mokslo ir kultūros komiteto pirmininko R. Pavilionio, buvusio Vilniaus universiteto rektoriaus, elgesys, kai jis ne tik nestojo stabdomas, bet ir užvažiavo ant policininko, jį sužeidė, nemokėjo paskirtos baudos, o mesdamas iššūkį visuomenei, pradėjo bylinėjimąsi teismuose, ieškodamas savojo teisingumo[305]. Neradęs jo aukščiausiose teismų instan-

[305] Lietuvos rytas. gegužės 30 d; birželio 1 d; 2002 m. sausio 26 d.

cijose, ir toliau kaltino policiją ir teismus, o pats jautėsi absoliučiai nekaltas. Kaip teigė vieno šalies dienraščio skaitytojai, tai rodo visagaliais ir visažiniais save laikančiais kai kurių politikų aroganciją, moralinį veidą ir mentalitetą[306]. Sunku įsivaizduoti, kuo pavirstų šalis, turinti apie 3,5 mln. gyventojų ir apie 1 mln. automobilių, jei keliuose ir gatvėse padaugėtų kelių policijos pareigūnus taranuojančių vairuotojų. Jau ir dabar pareigūnams kartais tenka panaudoti tarnybinį ginklą, kad sustabdytų suįžūlėjusius vairuotojus. Stabdant nesustojusius vairuotojus, šaunamasis ginklas 1995 m. buvo panaudotas 102, 1996 m. – 67, 1997 m. – 53 kartus.

Nagrinėjamu laikotarpiu daug dėmesio kelių policija savo darbe skyrė vaikų transportiniam traumatizmui sumažinti. Išskirtinis dėmesys vaikams buvo skiriamas, suprantama, ne todėl, kad mūsų šalyje neegzistavo suaugusiųjų – pėsčiųjų, dviratininkų, vairuotojų – eismo saugumo problemų, priešingai, avaringumo būklė šalyje rodė, jog ji buvo labai rimta. Tačiau dėmesys vaikams buvo rodomas vadovaujantis visuotinai pripažinta nuostata, jog nuosekliai ir kryptingai eismo saugumo įgūdžių formavimą būtina pradėti nuo pirmųjų vaiko gyvenimo metų, ir tik tada ateityje galima bus tikėtis turėti tinkamai išugdytus eismo dalyvius – pėsčiuosius ir vairuotojus.

Iš 29 lentelės matyti, kad daugiausia autoavarijų, kuriose nukentėjo vaikai, įvyko 1991 m. – 1006 autoavarijos. Tais metais didžiausias buvo ir vaikų transportinis traumatizmas – žuvo 84 ir sužeisti 979 vaikai. Mažiausia tokių autoavarijų buvo kitais – 1992 m. – 678 autoavarijos. Tačiau vėlesniais metais tokių autoavarijų ir jose sužalotų vaikų skaičius kasmet vis didėjo. Dauguma jų nukentėdavo autoavarijose dėl savo neatsargumo. Antai 1995 m. daugiau kaip pusė nukentėjusių autoavarijose vaikų iki 15 metų amžiaus į jas pateko dėl savo neatsargumo, o dėl šitos priežasties žuvo 27 ir sužalota 411 vaikų.

Dirbdama prevencinį darbą tarp vaikų, kelių policija ypač daug dėmesio skyrė jaunųjų eismo dalyvių parengimui. Kiekviename kelių policijos skyriuje ar poskyryje buvo paskiriamas pareigūnas, atsakingas už darbą su vaikais. Mokyklose ir darželiuose būdavo organizuojamos pamokos ir praktiniai užsiėmimai saugaus eismo klausimais, kasmet vaikai ruošiami jau tradicija Lietuvoje tapusiam konkursui „Šviesoforas“, nuo 1995 m. trylikamečiai ir vyresnio amžiaus vaikai, norintys įgyti

[306] Lietuvos rytas. 2001 m. birželio 1 d.

dviratininko pažymėjimą, turėjo išlaikyti kelių eismo taisyklių įskaitas. Daugiametė praktika parodė, kad vaikai labai noriai mokosi kelių eismo taisyklių ir nori turėti dviratininko pažymėjimą. Tačiau šio kelių policijos pareigūnų darbo spragos ir neveiklumas labai greitai tampa pastebimas jau iš 16–20 metų amžiaus eismo dalyvių elgesio, kai mokant, šviečiant ir įtikinėjant tokio amžiaus jaunuolius, jau sunku įveikti ir pakeisti susiformavusius ydingus įpročius ir požiūrį į saugaus eismo problemą.

29 lentelė. Autoavarijos su vaikais Lietuvoje 1990–1995 metais

Metai	Avarijos, kuriose nukentėjo vaikai	Dėl pačių vaikų neatsargumo	Žuvusieji	Sužeistieji
1990	821	516	62	811
1991	1006	638	84	979
1992	678	403	64	648
1993	709	422	58	701
1994	749	446	59	735
1995	745	427	47	746

Spręsdama saugaus eismo užtikrinimo problemą, kelių policija nemažai bendradarbiavo su švietimo skyriais, bendrojo lavinimo ir vairavimo mokyklomis – skaitė paskaitas, organizavo įvairius renginius, varžybas „Šviesoforas“, „Saugus ratas“ ir kita. Nuo 1995 m. rugsėjo mėn. bendrojo lavinimo mokyklose imta propaguoti jaunųjų dviratininkų ir mopedų vairuotojų mokymą, kelių eismo taisyklių egzaminų laikymą ir atitinkamo pažymėjimo įsigijimą, eismo sąlygų patikrinimą ties pėsčiųjų perėjomis, mokyklomis ir kitomis jaunimo traukos vietomis.

Lietuvoje nagrinėjamu laikotarpiu saugaus eismo gerinimo problemos sprendžiamos kompleksiškai. Iki 1994 m. eismo saugumu Lietuvoje rūpinosi vienintelė institucija – kelių policija. Tuo tarpu kitose Europos šalyse visą šį darbą, kurį atlikdavo valstybės institucijos, savivaldybės ir visuomeninės organizacijos, koordinuodavo valstybė kaip svarbiausias eismo saugumo garantas ir koordinatorius. Pas mus taip pat buvo mėginimų ieškoti saugaus eismo užtikrinimo problemos sprendimo būdų, bet visi mokslininkų parengti projektai atsidurdavo valdininkų stalčiuose. Tik 1994 m. liepos 19 d. Lietuvos Vyriausybė pavedė Susisiekimo ministerijai iki 1995 m. gruodžio 1 d. pateikti Vyriausybei

tvirtinti valstybinę kelių eismo saugumo programą 1996–2000 metams. Taip pat buvo sudaryta Lietuvos kelių eismo saugumo komisija ir patvirtinta Valstybinė eismo saugumo programa 1994–1995 metams. Joje buvo numatyta parengti autoavarijų apskaitos, analizės ir tyrimo sistemą, nuostolių dėl autoavarijų skaičiavimo metodiką, organizuoti specialias radijo ir televizijos laidas, sukurti avaringų vietų nustatymo sistemą ir eismo didžiuosiuose miestuose organizavimo projektus, nustatyti optimalų greitį miestų gatvėse ir užmiestyje. Miestų ir rajonų savivaldybėms buvo rekomenduota sudaryti vietines eismo saugumo komisijas iš eismo saugumu suinteresuotų žinybų atstovų.

Tačiau per visą nagrinėjamą laikotarpį Lietuvoje ne tik nebuvo mėginta parengti saugaus kelių eismo įstatymą, bet nebuvo ir kalbos apie tokio įstatymo reikalingumą mūsų šaliai.

Transporto priemonių techninės būklės kontrolė – viena iš svarbiausių kelių policijos veiklos krypčių. Ji yra glaudžiai susijusi su transporto ir pėsčiųjų saugaus eismo užtikrinimu, nes techniškai tvarkinga transporto priemonė – svarbi saugaus eismo prielaida.

Lietuvos kelių policija transporto priemonių techninę būklę konroliavo dviem būdais: kasmet atlikdavo transporto priemonių technines apžiūras ir kelių patruliai keliuose ir gatvėse tikrindavo transporto priemones, jų savininkams už techniškai netvarkingus automobilius taikė administracinio poveikio priemones. Kelių policija kasmet nustatydavo apie 130 tūkst. kelių eismo taisyklių pažeidėjų, vairavusių techniškai netvarkingas arba neatlikus valstybinės techninės apžiūros transporto priemones. Nors autoavarijų, kurių pagrindinė priežastis buvo techniškai netvarkingas transportas, užregistruojama palyginti nedaug (1990 m. jos sudarė apie 8 proc. visų autoavarijų), bet šios priežasties pašalinimas dar sumažintų avaringumą šalyje. Todėl transporto techninei būklei kelių policija savo veikloje skyrė nemažai dėmesio.

Vykdydama Lietuvos Vyriausybės 1993 m. birželio 15 d. nutarimą Nr. 418 „Dėl kelių eismo saugumo gerinimo“, Susisiekimo ministerija 1993 m. lapkričio 26 d. išleido su Vidaus reikalų ministerija suderintas Kelių transporto priemonių valstybinių techninių apžiūrų taisykles. Pagal šias taisykles valstybinių techninių apžiūrų atlikimas iš Vidaus reikalų ministerijos žinios buvo perduotas Susisiekimo ministerijos žinion. Pagrindinė šito reorganizavimo priežastis buvo ta, kad kelių policijos atliekamos valstybinės techninės apžiūros buvo neveiksmingos dėl tinkamų techninių diagnostikos priemonių stokos. Dabar technines

transporto priemonių apžiūras atlikti buvo pavesta specialiai tam tikslui sukurtiems techninių apžiūrų centrams. Tačiau tai faktiškai nesusiaurino kelių policijos veiklos transporto priemonių techninės būklės kontrolės srityje. Kelių policijai ir toliau buvo pavesta atlikti transporto techninę kontrolę keliuose ir gatvėse (linijinė kontrolė) ir dar papildomai pavesta kontroliuoti techninių apžiūrų centrų veiklą, nustatytu periodiškumu kontroliuoti apžiūrų atlikimą. Kol Susisiekimo ministerija galutinai perėmė savo žinion techninių apžiūrų atlikimą, kelių policija savo veikloje 1994 m. dar vadovavosi Lietuvos Vyriausybės 1991 m. gegužės 31 d. potvarkiu Nr. 358, kuriuo buvo patvirtintos Mechaninių transporto priemonių ir priekabų valstybinės techninės apžiūros taisyklės.

Pirmoji techninių apžiūrų stotis Lietuvoje pradėjo veikti 1994 m. sausio 1 d. Vilniuje. Kituose mūsų šalies miestuose ir rajonuose transporto priemonių techninės apžiūros stotys savo veiklą pradėjo daug vėliau ir laipsniškai. Nuo 1995 m. sausio 1 d. periodinės techninės apžiūros buvo atliekamos tik techninių apžiūrų centruose arba jų filialuose – stotyse ir postuose.

Naujoji Kelių policijos valdybos vadovybė ėmėsi energingų veiksmų nustatant naudojamus techniškai netvarkingus automobilius ir jų žalingą poveikį gamtai. Kelių policijos pareigūnai kartu su aplinkos apsaugos darbuotojais 1995 m. rugpjūčio 14–21 d. visoje šalyje masiškai organizavo specialius reidus, siekiant patikrinti transporto techninę būklę ir išmetamų dujų toksiškumą. Šių reidų metu buvo atskleista daug netvarkos ir aplaidumo mūsų šalies keliuose, ypač smarkiai padidėjusį techniškai netvarkingų transporto priemonių skaičių. Daug transporto priemonių nebuvo perėjusios valstybinės techninės apžiūros, jos išmesdavo didelį kiekį toksiškų dujų, tamsiu paros metu masiškai buvo važinėjama su netvarkingais žibintais.

Visose apskrityse pradėjus veikti techninės apžiūros centrams, o rajonuose – jų filialams, taip pat kelių policijai sustiprinus transporto priemonių techninės būklės kontrolę, nuo 1995 m. mūsų šalies keliuose pamažu ėmė mažėti techniškai netvarkingų transporto priemonių. Savo ruožtu dėl to sumažėjo ir neigiamas transporto poveikis aplinkai.

Kriminalinė policija

Kriminalinė policija buvo suformuota iš sovietmečiu Lietuvoje veikusių to meto svarbiausių ir pagrindinių milicijos tarnybų – kriminalinės paieškos, kovos su socialistinės nuosavybės grobstymu ir spekuliacija (KSNG), 6-ojo skyriaus, skirto kovai su organizuotu nusikalstamumu, padalinių. Nepriklausomybės atkūrimo laikotarpiu Vidaus reikalų ministerijos Kriminalinės paieškos valdybai vadovavo I. Surininas, Kovos su socialistinės nuosavybės grobstymu ir spekuliacija valdybai – G. Statkevičius, 6-ajam skyriui – A. Sadeckas. Visuose teritoriniuose (rajonų) vidaus reikalų organuose buvo milicijos kriminalinės paieškos ir KSNG skyriai ar poskyriai. Vidaus reikalų ministerijos 6-asis skyrius, įkurtas 1989 m. gegužės mėn., buvo visiškai savarankiškas ir savo padalinius turėjo didžiuosiuose Lietuvos miestuose – Vilniuje, Kaune ir Klaipėdoje. Jiems vadovavo J. Britovas, O. Mažuika ir J. Balandinas. Vėliau 6-asis skyrius buvo įsteigtas ir Alytuje.

Lietuvos Respublikos Aukščiausiajai Tarybai 1990 m. gruodžio 11 d. priėmus Policijos įstatymą ir jo pagrindu Lietuvoje miliciją reorganizavus į policiją, buvo sukurtas naujas kriminalinės policijos struktūrinis padalinys.

Kriminalinė policija, arba dar vadinama neuniformuotoji policija, buvo priskirta prie respublikinės policijos rūšių. Respublikinės policijos vyriausiuoju komisaru, kaip jau minėta, vidaus reikalų ministras 1991 m. kovo 5 d. įsakymu Nr. 40 paskyrė buvusį Profilaktikos tarnybos valdybos viršininką L. Vasiliauską. Tuo pačiu vidaus reikalų ministro įsakymu Kriminalinės policijos vyriausiosios valdybos vyriausiuoju komisaru buvo paskirtas buvęs VRM 6-ojo skyriaus viršininkas A. Sadeckas.

Naujai sukurtoji Policijos departamento Kriminalinės policijos vyriausioji valdyba susidėjo iš įvairių nusikaltimų rūšių tyrimo struktūrinių padalinių, pavadintų tyrimų biurais. Tokie biurai buvo įsteigti penki: Organizuoto nusikalstamumo, Operatyvinės žvalgybos, Ekonominių nusikaltimų, Kriminalinio tyrimo ir Kriminalinių ekspertizių.

Vadovauti organizuoto nusikalstamumo tyrimo biurui buvo paskirtas vyresnysis komisaras V. Račkauskas. Biuras turėjo tris brigadas, kurioms vadovavo komisarai J. Rimkevičius, V. Pukenis, G. Kudarauskas ir R. Krukauskas.

Operatyvinės žvalgybos biurui vadovavo vyresnysis komisaras R. Rindokas. Biuras susidėjo iš trijų skyrių, kuriems vadovavo Z. Kaminskas, A. Glebovas ir V. Radžiūnas.

Ekonominių nusikaltimų tyrimo biurui vadovavo komisaras V. Kolpakas. Šis biuras susidėjo iš dviejų skyrių ir vieno sektoriaus, kuriems vadovavo S. Petkevičius, A. Debeikis ir S. Sokolovas.

Kriminalinio tyrimo biuras pagal darbuotojų skaičių buvo didžiausias ir jam tekdavo ištirti pagrindinę dalį šalyje padarytų kriminalinių nusikaltimų. Šitam biurui vadovauti buvo paskirtas vyresnysis komisaras E. Mačiulaitis. Biuras susidėjo iš dviejų skyrių ir vieno sektoriaus. Jiems vadovavo policijos komisarai K. Šimkus, P. Lisauskas, I. Burokas, I. Petuchov ir A. Stončaitis.

Kriminalistinių ekspertų biurui vadovavo komisaras R. Matulionis.

Vietiniuose miestų ir rajonų policijos komisariatuose, priklausomai nuo jų dydžio, kriminalinė policija turėjo atitinkamus skyrius, poskyrius arba atskirus pareigūnus.

Pirmaisiais nepriklausomo gyvenimo metais nustatytoji kriminalinės policijos organizacinė struktūra atitiko tuo metu gyvenimo jai keliamus reikalavimus. Visa jos struktūra buvo nukreipta į tai, kad apgintų jaunos valstybės interesus nuo stiprėjančio kriminalinio nusikaltėlių pasaulio ir ypač nuo organizuoto nusikalstamumo, dariusio didžiulę žalą valstybės ekonominiams, socialiniams ir politiniams interesams.

Lietuvos kriminalinės policijos organizacinė struktūra iš pagrindų buvo pakeista ir jos vaidmuo smarkiai sumenkintas 1992 m. pradžioje. Kaip jau minėta, Vidaus reikalų ministerijos vadovu 1991 m. lapkričio 19 d. buvo paskirtas P. Valiukas, buvęs greitojo reagavimo rinktinės „Aras" komisaras. To meto Lietuvos Vyriausybė, vadovaujama G. Vagnoriaus, skubiai suteikė P. Valiukui generolo laipsnį ir kartu didžiulius įgaliojimus. Vykdydamas valdančiųjų šalies politinių jėgų užsakymą[307], P. Valiukas per savo pristatymą Vidaus reikalų ministerijoje 1992 m. sausio 15 d., nepaisydamas akivaizdžios tikrovės faktų, viešai pareiškė, kad Lietuvoje nėra organizuoto nusikalstamumo. Tą pačią dieną jis išleido įsakymą Nr. 10, kuriuo buvo likviduoti kovos su organizuotu nusikalstamumu kriminalinės policijos padaliniai. Tai turėjo labai neigiamų padarinių visai kriminogeninei padėčiai mūsų šalyje, ir pirmiausia kriminalinės policijos raidai. Daug žinomų šalies kriminalinės paieškos specialistų, patyrusių profesionalų buvo atleista iš pareigų, perėjo į kitas tarnybas, kai kurie apskritai pasitraukė iš darbo policijoje.

Taip panaikinus baudžiamąjį policinį persekiojimą, nusikalstamas pradinis kapitalo kaupimas Lietuvoje vyko toliau, o kriminalinio pasaulio

[307] Tiesa. 1993 m. vasario 9 d.

vadeivos atvirai džiūgavo savo pergale ir tyčiojosi iš policijos pareigūnų. 1992 m. pradžioje užėjęs į Vilniaus policijos kovos su organizuotu nusikalstamumu padalinio vadovo komisaro J. Britovo kabinetą „Vilniaus brigados“ vadeiva B. Dekanidzė ciniškai trynė rankas ir į akis džiaugėsi, kad J. Britovo dienos suskaičiuotos[308]. Tačiau Vilniaus policijos vadovams (vyr. komisaras V. Leipus) vieninteliams Lietuvoje, rizikuojant savo karjera, pavyko nuo vidaus reikalų ministro apsaugoti organizuoto nusikalstamumo tyrimo padalinio specialistų branduolį. Tai padėjo vėliau sutriuškinti galingiausią sostinės gaują – „Vilniaus brigadą“ ir jos grupuotes („Centuriono“, „Zelionų“, „Ogureco“, „Udavų“ ir kt.), išaiškinti žurnalisto V. Lingio nužudymą ir kt.

Pagal nustatytą naują organizacinę struktūrą Lietuvos kriminalinę policiją 1992 m. sudarė Kriminalinės policijos vyriausioji valdyba su trimis savarankiškomis valdybomis (Kontržvalgybos, Operatyvinės tarnybos, Ekonominių nusikaltimų tyrimo), Interpolo Lietuvos nacionalinis biuras ir greitojo reagavimo rinktinė „Aras“. Pastaroji rinktinė netrukus iš Viešosios policijos valdybos pavaldumo buvo perduota Kriminalinės policijos vyriausiosios valdybos žinion. Operatyvinės tarnybos valdybai vadovauti buvo paskirtas vyresnysis komisaras A. Gražys, Ekonominių nusikaltimų tyrimo valdybai – vyresnysis komisaras A. Debeikis, Interpolo Lietuvos nacionaliniam biurui – komisaras A. Racevičius, greitojo reagavimo rinktinei „Aras“ – komisaras J. Lazarenka. Naujai įsteigtosios Kontržvalgybos valdybos pareigūnai turėjo sekti savo kolegas. Šios valdybos viršininku buvo paskirtas prieštaringai vertinamas policijos pareigūnas H. Margenis, jo pavaduotoju – G. Petrauskas.

Tokia Lietuvos kriminalinės policijos organizacinė struktūra išliko apie metus, iki Lietuvos Seimo rinkimų 1992 m. spalio 25 dieną.

Išrinkus Lietuvos Respublikos Seimą, naujas vidaus reikalų ministras, buvęs Šiaulių miesto policijos komisariato vyresnysis komisaras R. Vaitekūnas panaikino savo pirmtako generolo P. Valiuko padarytus kriminalinės policijos organizacinės struktūros reorganizavimus. Lietuvos vidaus reikalų ministerijos kolegijos posėdyje 1992 m. gruodžio 18 d. buvo prieita prie vienos nuomonės, kad mūsų šalyje kontržvalgyba nereikalinga, jog būtina pergrupuoti policijos jėgas, siekiant visokeriopai sustiprinti kovą su organizuotu nusikalstamumu. Vidaus reikalų ministro R. Vaitekūno 1993 m. vasario 23 d. įsakymu buvo reorganizuota Lietuvos

[308]A. Barauskas. Prokurorai ir komisarai traukiasi, mafijozai grįžta / Lietuvos rytas. 1997 m. kovo 21 d.

kriminalinė policija, atkurti kovos su organizuotu nusikalstamumu padaliniai, likviduota Kontržvalgybos valdyba. Naujai sukurtos Kriminalinės policijos Vyriausiosios valdybos organizacinė struktūra susidėjo iš penkių atskirų valdybų, Interpolo Lietuvos nacionalinio biuro ir greitojo reagavimo rinktinės „Aras“.

Kriminalinės policijos Vyriausiosios valdybos vyriausiuoju komisaru buvo paskirtas V. Račkauskas. Jis kartu tapo ir Policijos departamento generalinio komisaro pavaduotoju.

Organizuoto nusikalstamumo ir kriminalinių procesų tyrimo valdybos vyresniuoju komisaru buvo paskirtas J. Rimkevičius, Ypatingų nusikaltimų tyrimo valdybos vadovu – G. Kudarauskas. Vėliau, 1995 m. birželio mėn., šios dvi valdybos buvo sujungtos į vieną struktūrinį padalinį ir jis pavadintas Organizuoto nusikalstamumo tyrimo valdyba. Jos vadovu buvo paskirtas vyresnysis komisaras B. Lazutka. Jis tapo ir šalies policijos generalinio komisaro pavaduotoju.

Kriminalinės paieškos valdybai vadovauti buvo paskirtas V. Gražys, Ekonominių nusikaltimų tyrimo valdybai – A. Debeikis, Operatyvinės tarnybos valdybai – V. Telyčėnas, Interpolo Lietuvos nacionaliniam biurui – A. Racevičius, greitojo reagavimo rinktinei „Aras“ – J. Lazarenka.

Kriminalinės policijos savarankiška Kvotos tarnyba buvo įsteigta 1995 m. rugsėjo mėn., o 1996 m. sausio mėn. įsteigti ir specializuoti kvotos padaliniai vietiniuose miestų ir rajonų policijos komisariatuose. Vėliau, pagal vidaus reikalų ministro 1997 m. liepos 24 d. įsakymą šios keturios savarankiškos kriminalinės policijos valdybos buvo pavadintos tarnybomis. Nagrinėjamo laikotarpio pabaigoje Lietuvos kriminalinę policiją sudarė penkios tarnybos – Organizuoto nusikalstamumo tyrimo, Kriminalinių nusikaltimų tyrimo, Ekonominių nusikaltimų tyrimo, Kvotos, Operatyvinės veiklos, – Interpolo Lietuvos nacionalinis biuras ir greitojo reagavimo rinktinė „Aras“.

Tokia buvo Lietuvos kriminalinės policijos organizacinės struktūros raida ir jos pagrindinių struktūrinių padalinių vadovybė nagrinėjamu 1990–1997 m. laikotarpiu. Apibendrinant šį klausimą pažymėtina, kad nustatytoji organizacinė struktūra, išskyrus 1992 m. laikotarpį, apskritai sudarė sąlygas kriminalinei policijai spręsti jai pavestus uždavinius. Tačiau pasitaikė ir kai kurių organizacinio pobūdžio nesklandumų, trukdžiusių sėkmingam jos darbui. Pirmiausia nemažai buvo bereikalingo dubliavimosi Organizuoto nusikalstamumo tyrimo ir Ekonominių nusikaltimų tyrimo tarnybų darbe. Taip pat buvo per daug centralizuotas

Organizuoto nusikalstamumo tyrimo tarnybos darbas, nors finansavimas išliko vietinis. Tai sukėlė nemažai sumaišties ir nesklandumų vietinių policijos komisariatų veikloje.

Lietuvos kriminalinės policijos uždaviniai ir funkcijos buvo apibrėžti Lietuvos Vyriausybės 1991 m. birželio 28 d. nutarimu Nr. 255 patvirtintuose Policijos departamento nuostatuose[309]. Šių nuostatų 1-ame priede buvo pateikti „Kriminalinės policijos vyriausiosios valdybos nuostatai", kuriuose išdėstyti šios valdybos darbo organizavimo principai, pagrindiniai uždaviniai ir funkcijos.

Nuostatuose pažymėta, kad Kriminalinės policijos Vyriausioji valdyba yra sudaroma iš struktūrinių padalinių pagal veiklos kryptis ir jos organizacinę struktūrą tvirtina vidaus reikalų ministras policijos generalinio komisaro teikimu. Valdybai vadovauja vyriausiasis komisaras, kurį Policijos departamento generalinio komisaro teikimu skiria į pareigas ir atleidžia iš pareigų vidaus reikalų ministras. Vyriausiasis komisaras asmeniškai atsako už valdybai pavestų uždavinių vykdymą, pagal savo kompetenciją reguliuoja tarnybos funkcionavimo sferą.

Svarbiausieji Kriminalinės policijos vyriausiosios valdybos uždaviniai yra užtikrinti nusikaltimų prevenciją šalyje, atskleisti bei tirti padarytus nusikaltimus, nustatyti juos padariusius asmenis. Vykdydama jai pavestus uždavinius, Kriminalinės policijos vyriausioji valdyba atlieka šias funkcijas:

• nustato šalies kriminalinės policijos veiklos bendrąją strategiją ir taktiką, jos metodus bei formas ir praktiškai organizuoja šią veiklą;

• organizuoja ir koordinuoja regionines ir respublikines priemones nusikaltimams išaiškinti, tiesiogiai dalyvauja jų tyrimo darbe;

• organizuoja ir vykdo operatyvinę veiklą;

• sudaro ir tvarko kriminalistikos kartotekas, kolekcijas ir atlieka kriminalistines ekspertizes bei tyrimus;

• orientuoja ir koordinuoja visos šalies kriminalinės policijos padalinių veiklą kovojant su organizuotu nusikalstamumu;

• telkia kitų policijos rūšių tarnybas kovai su nusikalstamumu ir orientuoja jų veiklą šitoje srityje, organizuoja bendradarbiavimą su kitomis teisėtvarkos institucijomis;

• tiria sunkius, didelį atgarsį visuomenėje sukėlusius nusikaltimus,

[309] Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios. 1991. Nr. 22.

taip pat padariusius didelę žalą bei nuostolių valstybei ir ekonominių santykių sistemai, demaskuoja nusikaltėlių organizuotas bendrijas, jų ryšius su korumpuotais valstybinių institucijų pareigūnais ir panašiomis bendrijomis užsienyje;

• tiria nusikalstamumo šalyje priežastis ir sąlygas, rengia ir įgyvendina jų šalinimo priemones.

Spręsdama jai pavestus uždavinius ir kartu atlikdama visuomenei ypač svarbią socialinę paslaugą, kriminalinė policija glaudžiai bendradarbiavo su kitų mūsų šalies policijos rūšių pareigūnais. Tiesa, pradžioje šis klausimas nebuvo reikiamai išspręstas, daugiausia buvo bendradarbiaujama kolegiškai, nemažai buvo subjektyvumo ir tai buvo vienas iš mūsų šalies policijos darbo trūkumų.

Siekiant tinkamai užtikrinti bendradarbiavimą, vidaus reikalų ministras 1996 m. sausio 16 d. išleido įsakymą Nr. 40 dėl kriminalinės policijos ir vidaus reikalų sistemos padalinių, nevykdančių operatyvinės veiklos, tarpusavio pasikeitimo informacija. Įsakymas įpareigojo visus policijos pareigūnus keistis informacija tiek tarnybos metu, tiek ir esant poilsio bei kitose vietose.

Viešoji policija privalėjo informuoti kriminalinę policiją apie asmenis, sulaikytus su ginklais, sprogstamosiomis, radioaktyviomis, narkotinėmis medžiagomis; parduotuves, turinčias teisę prekiauti ginklais ir ginklų remonto dirbtuves; asmenis, turinčius teisę įvežti į Lietuvą ir išvežti šaunamuosius ginklus; asmenis, įtartinai besielgiančius nakties metu; apie naudojamą dauginimo techniką leidyklose, įstaigose, kai įtariama, kad ši technika panaudota neteisėtiems tikslams.

Savivaldybių policija turėjo informuoti kriminalinę policiją apie nustatytas lindynes ir jose besilankančius asmenis; asocialias piliečių grupes, jų rinkimosi ir lankymosi vietas; asmenis, besiverčiančius vogtų ar kitų neteisėtai įsigytų materialinių vertybių supirkimu, pardavimu, perpardavimu; asmenis, laikančius, gaminančius ir realizuojančius falsifikuotus maisto produktus, gėrimus, ginklus, šaudmenis; nelegalius automobilių remontuotojus; turto prievartautojus; asmenis, slepiančius nusikaltimus arba nusikaltėlius, ir kitą informaciją, kuri gali būti svarbi kriminalinei policijai.

Kelių policijai reikėjo informuoti kriminalinę policiją apie asmenis, eksploatuojančius automobilius pagal įgaliojimą ir turinčius teisę juos parduoti; rastus automobilius be dokumentų, perdirbtus automobilio agregatus; nepaklususius sustoti vairuotojus, išskyrus neblaivius; asmenis, pateikusius suklastotus transporto arba asmens dokumentus.

Migracijos tarnyba buvo įpareigota teikti informaciją kriminalinei policijai apie asmenis, dažnai prarandančius dokumentus; iš įkalinimo vietų grįžusius asmenis; anksčiau teistus ir keičiančius savo pavardę ar kitus anketinius duomenis asmenis; norinčius gyventi Lietuvoje asmenis, kurie pateikia melagingas žinias apie save; asmenis, kurių dokumentuose yra spaudai apie kitose šalyse padarytus nusikaltimus; nelegaliai gyvenančius, kai įtariama, kad užsiima nelegalia veikla.

Apsaugos policija informuoja kriminalinę policiją apie asmenis, patekusius į jos saugomus objektus ar įtartinai besidominčius jų veikla.

Savo ruožtu kriminalinė policija įpareigota informuoti kitų policijos rūšių tarnybas apie ieškomus asmenis (nusikaltėlius, dingusius be žinios), neatpažintus lavonus; ieškomas transporto priemones ir materialines vertybes, turinčias ypatingas žymes arba požymius; neatskleistus nusikaltimus ir įtariamus juos padarius asmenis; ruošiamus policijos įstaigų arba kitus užpuolimus; asmenis, įtraukiančius į girtavimą nepilnamečius ir kita.

Didelę reikšmę užkertant, atskleidžiant bei tiriant nusikaltimus turi kriminalinės policijos sąveika su tardymo, kvotos ir kitomis panašiomis tarnybomis. Vidaus reikalų ministro 1994 m. spalio 10 d. patvirtinta instrukcija Nr. 724 numato glaudų šių padalinių bendradarbiavimą su kriminaline policija. Minėtieji padaliniai privalo laiku informuoti vieni kitus apie gautus pranešimus apie nusikaltimus, kartu organizuoti ir atlikti skubius operatyvinės paieškos ir tardomuosius veiksmus, pasinaudojant visa kriminaline bei operatyvine technika, kriminalinių ir operatyvinių kartotekų, kolekcijų duomenimis, ir kita.

Kriminalinės policijos personalas

Reorganizuojant kriminalinės milicijos padalinius į Lietuvos kriminalinę policiją, didesnių jos personalo sudėties pokyčių neįvyko. Beveik visi kriminalinės paieškos milicijos pareigūnai sutiko tarnauti nepriklausomai Lietuvai ir buvo priimti dirbti į kriminalinę policiją.

Iš 30 lentelės matyti, kad mažiausias kriminalinės policijos etatų skaičius Lietuvoje buvo 1993 m. – 1891. Vėlesniais metais, pradedant nuo 1994 m., kriminalinės policijos etatų skaičius kasmet buvo smarkiai didinamas ir per ketverius metus (1993–1996 m.) jis padidėjo 61,6 proc. Tokia buvo tuo metu Vidaus reikalų ministerijos vadovybės vykdoma

politika kovojant su nusikalstamumu – kuo labiau augo nusikalstamumas šalyje, tuo daugiau buvo didinamas kriminalinės policijos pareigūnų skaičius. Tačiau nepaisant kriminalinės policijos gausėjimo šalyje, nusikalstamumas kasmet ir toliau didėjo.

Didėjant etatų skaičiui, proporcingai didėjo ir kriminalinės policijos pareigūnų skaičius. 1992 m. liepos 1 d. Lietuvoje buvo 1697 kriminalinės policijos pareigūnai, o 1996 m. – 3068, t. y. padidėjo 1371 pareigūnu, arba 60,7 proc.

Laisvų vietų kriminalinėje policijoje buvo palyginti nedaug – 1993 m. – tik 3,5 proc. Vėlesniais metais smarkiai padidinus etatų skaičių, padidėjo ir laisvų vietų. Jų skaičius 1994–1996 m. svyravo nuo 8,9 iki 12,9 proc.

Nagrinėjamu laikotarpiu, t. y. 1993–1996 m., kriminalinės policijos komisarų skaičius padidėjo nuo 135 iki 222 žmonių, arba nuo 7,4 iki 7,9 proc.; policininkų – nuo 300 iki 523 žmonių, arba nuo 16,4 iki 18,7 proc., o inspektorių skaičius nors ir padidėjo nuo 1389 iki 2050 žmonių, arba 67,7 proc., bet jų, lyginant su bendru skaičiumi, sumažėjo nuo 76,2 iki 73,4 proc.

Smarkiai išaugo moterų skaičius kriminalinėje policijoje – nuo 62 iki 235, t. y. 3,8 karto, arba nuo 3,6 iki 8,4 proc. visų darbuotojų.

30 lentelė. Kriminalinės policijos darbuotojai 1992 – 1996 m. (sausio mėn.)

Eil. Nr.	Rodikliai	1992 liepos 1 d.	1993	1994	1995	1996
1.	Etatai	1896	1891	2755	2903	3068
2.	Darbuotojai:					
	1) iš viso	1697	1824	2440	2526	2795
	2) komisarai					
	a) sk.		135	200	210	222
	b) proc.		7,4	8,2	8,3	7,9
	3) inspektoriai					
	a) sk.		1389	1794	1812	2050
	b) proc.		76,2	73,5	71,7	73,4
	4) policininkai					
	a) sk.		300	446	504	523
	b) proc.		16,4	18,3	20,0	18,7
	5)moterys					
	a) sk.	62	91	131	155	235
	b) proc.	3,6	5,0	5,4	6,1	8,4

30 lentelės tęsinys

3.	Laisvos vietos:					
	a) sk.	199	67	315	377	273
	b) proc.	10,5	3,5	11,4	12,9	8,9
4.	Išsimokslinimas:					
	1) aukštasis					
	a) sk.	616	680	836	964	1081
	b) proc.	36,3	37,3	34,3	38,2	38,
	2) aukštasis teisinis					
	a) sk.	363	347	423	463	543
	b) proc.	21,4	19,0	17,3	18,3	19,4
	3) aukštesnysis					
	a) sk.	521	562	718	837	883
	b) proc.	30,7	30,8	29,4	33,1	31,6
	4) aukštesnysis teisinis					
	a) sk.	223	218	260	294	355
	b) proc.	13,1	12,0	10,7	11,6	12,7
5.	Darbuotojai, neturintys specialaus policinio pasirengimo					
	a) sk.	184	301	233	281	241
	b) proc.	10,8	16,5	9,5	11,1	8,6
6.	Amžius:					
	1) iki 30 metų					
	a) sk.	888	994	1440	1518	1707
	b) proc.	52,3	54,5	59,0	60,1	61,1
	2) nuo 31 iki 45 metų					
	a) sk.	726	771	926	920	1007
	b) proc.	42,8	42,3	38,0	36,4	36,0
7.	Darbo stažas iki 3 metų					
	a) sk.	613	785	1070	829	791
	b) proc.	36,1	43,0	43,9	32,8	28,3
8.	Priimta	442	454	444	418	442
9.	Atleista:					
	1) iš viso	100	258	296	280	198
	2) dėl neigiamų motyvų					
	a) sk.	25	49	72	45	66
	b) proc.	25,0	19,0	24,3	16,1	33,3
	3) pirmaisiais tarnybos metais					
	a) sk.		42	33	17	23
	b) proc.		16,3	11,1	6,1	11,6
10.	Darbuotojai, kuriems taikytos drausminės nuobaudos					
	a) sk.	417	214	469	471	529
	b) proc.	24,8	9,7	19,2	18,6	18,9

Aukštąjį išsimokslinimą turinčių darbuotojų skaičius kriminalinėje policijoje 1992–1996 m. padidėjo nuo 616 iki 1081, arba 60 proc., o tai buvo 34,3–38,7 proc. visų darbuotojų. Tai buvo bene pats geriausias rodiklis, lyginant su kitomis policijos rūšimis. Aukštesnįjį išsimokslinimą turinčių pareigūnų skaičius per nagrinėjamą laikotarpį padidėjo nuo 521 iki 883, arba 59 proc., o tai sudarė 29,4 – 33,1 proc. visų darbuotojų.

Panaši padėtis buvo ir su teisiniu išsimokslinimu. Aukštąjį teisinį išsimokslinimą turinčių darbuotojų skaičius kriminalinėje policijoje 1992–1996 m. padidėjo nuo 363 iki 543, arba 66,8 proc., o tai sudarė 17,3 – 21,4 proc. visų darbuotojų; aukštesnįjį teisinį – nuo 223 iki 355, arba 62,8 proc., o tai sudarė 10,7–13,1 proc. visų darbuotojų.

Neturinčių specialaus policinio pasirengimo dirbti šitoje teisėsaugos srityje daugiausia buvo 1993 m. – 301, o tai sudarė 16,5 proc. visų pareigūnų. Tačiau vėliau jų skaičius sumažėjo beveik du kartus ir 1996 m. buvo 8,6 proc. visų darbuotojų.

Dauguma kriminalinės policijos pareigūnų buvo jauni žmonės – 61,1–52,3 proc. neturėjo 30 metų amžiaus.

Neturinčių trejų metų darbo patyrimo kriminalinėje policijoje pareigūnų skaičius 1992–1996 m. svyravo nuo 613 iki 1070 žmonių, o tai sudarė 43,9–28,3 proc. visų darbuotojų. Paskutiniais nagrinėjamo laikotarpio metais jų buvo 791, arba tik 28,3 proc. visų darbuotojų.

Kadrų kaita kriminalinėje policijoje buvo palyginti nedidelė. Atleistų iš darbo pareigūnų skaičius svyravo nuo 100 iki 296 darbuotojų. Kasmet į darbą kriminalinėje policijoje buvo priimama beveik dvigubai daugiau žmonių negu jų atleidžiama. Pirmaisiais tarnybos metais atleistieji sudarė 6,1–16,3 proc. visų atleistų iš darbo pareigūnų. Tačiau atkreipia dėmesį palyginti didelis atleistų iš darbo dėl neigiamų motyvų pareigūnų skaičius. Ypač daug jų buvo atleista paskutiniais nagrinėjamo laikotarpio metais (1996 m.) – net 33,3 proc. visų atleistųjų.

Palyginti gana dideliam kriminalinės policijos darbuotojų skaičiui buvo taikytos drausminės nuobaudos. Tokių pareigūnų 1992–1996 m. kasmet buvo nuo 214 iki 529 žmonių, arba 9,7–24,8 proc. visų darbuotojų. Daugiausia, beveik kas ketvirtas darbuotojas, drausminių nuobaudų kriminalinės policijos pareigūnai, gavo 1992 metais. Vėlesniais metais (1994–1996 m.) drausminių nuobaudų skaičius nusistovėjo, bet išliko palyginti gana didelis – apie 19 proc.

Iš 31 lentelės matyti, kad 1993–1996 m. laikotarpiu kriminalinės policijos komisarų, turinčių aukštąjį išsimokslinimą, sumažėjo nuo 88,1

iki 80,6 proc., o inspektorių, priešingai, – padidėjo nuo 36,8 iki 43,3 proc. 1993 m. kriminalinėje policijoje dirbo 561 inspektorius, turintis aukštąjį išsimokslinimą, o 1996 m. – 889, t. y. padaugėjo 328, arba 63,1 proc., ir tai sudarė 43,3 proc. visų šitos kategorijos pareigūnų. Tuo tarpu į komisarų pareigas vėliau buvo priimta dirbti nemažai pareigūnų, kurie neturėjo reikiamo aukštojo išsimokslinimo.

31 lentelė. Kriminalinės policijos pareigūnų išsimokslinimas 1993 – 1996 m. (sausio 1 d.)

Eil. Nr.	Rodikliai	1993	1994	1995	1996
1.	Aukštasis:				
	1) komisarai				
	a) sk.	119	167	174	179
	b) proc.	88,1	83,5	82,8	80,6
	2) inspektoriai				
	a) sk.	561	661	778	889
	b) proc.	40,4	36,8	42,9	43,3
	3) policininkai				
	a) sk.		8	12	13
	b) proc.		1,8	2,4	2,5
2.	Aukštasis teisinis:				
	1) komisarai				
	a) sk.	96	113	116	112
	b) proc.	71,1	56,5	55,2	50,4
	2) inspektoriai				
	a) sk.	251	309	343	426
	b) proc.	18,0	17,2	18,9	20,8
	3) policininkai				
	a) sk.		1	4	5
	b) proc.		0,2	0,8	0,9
3.	Aukštesnysis:				
	1) komisarai				
	a) sk.	13	24	28	34
	b) proc.	9,6	12,0	13,3	15,3
	2) inspektoriai				
	a) sk.	511	627	751	771
	b) proc.	36,8	34,9	41,4	37,6
	3) policininkai				
	a) sk.	38	67	58	78
	b) proc.	12,6	15,0	11,5	14,9

31 lentelės tęsinys

4.	Aukštesnysis teisinis:				
	1) komisarai				
	a) sk.	9	18	23	29
	b) proc.	6,6	9,0	10,9	13,0
	2) inspektoriai				
	a) sk.	208	230	263	315
	b) proc.	15,0	12,8	14,5	15,4
	3) policininkai				
	a) sk.	1	12	8	11
	b) proc.	0,3	2,7	1,6	2,1

Ypač smarkiai 1993–1996 m. laikotarpiu sumažėjo komisarų, turinčių aukštąjį teisinį išsimokslinimą – nuo 71,1 iki 50,4 proc., t. y. sumažėjo 20,7 proc. Tuo tarpu inspektorių, turinčių aukštąjį teisinį išsimokslinimą, kriminalinėje policijoje 1993–1996 m. padaugėjo nuo 17,2 iki 20,8 proc. Pvz., 1996 m. net pusė kriminalinės policijos komisarų neturėjo aukštojo teisinio išsimokslinimo, o tuo pat metu inspektoriais dirbo net 426 žmonės, arba 20,8 proc. visų šitos kategorijos pareigūnų, o 5 žmonės, turintys šį išsimokslinimą, dirbo tik eiliniais policininkais. Tai rodo, kad kriminalinė policija šiuo požiūriu labiausiai išsiskyrė iš kitų mūsų šalies policijos rūšių, kur pareigūnų aukštasis teisinis išsimokslinimas buvo ypač nepakankamai vertinamas keliant juos į aukštesnes pareigas.

Iš 31 lentelės matyti, kad didžiulis skaičius komisarų turėjo tik aukštesnįjį išsimokslinimą ir jų 1993–1996 m. kasmet vis daugėjo. 1993 m. komisarų pareigas ėjo 13 pareigūnų, turėjusių tik aukštesnįjį išsimokslinimą, iš jų tik 9 – aukštesnįjį teisinį, o 1996 m. turintys tokį išsimokslinimą jau buvo 34 komisarai, t. y. jų padaugėjo beveik 3 kartus. Tiek pat padidėjo ir skaičius komisarų, turinčių aukštesnįjį teisinį išsimokslinimą. Pažymėtina, kad 1996 m. toks pat skaičius kriminalinės policijos komisarų ir eilinių policininkų turėjo aukštesnįjį išsimokslinimą – atitinkamai 15,3 ir 14,9 proc. ir beveik toks pat skaičius komisarų ir inspektorių turėjo aukštesnįjį teisinį išsimokslinimą – atitinkamai 13 ir 15,4 proc.

Aukštąjį teisinį išsimokslinimą turintys kriminalinės policijos inspektoriai 1993–1996 m. sudarė 17,2–20,8 proc., aukštesnįjį – 34,9 – 41,4, aukštesnįjį teisinį – 12,8–15,4 proc. visų šios kategorijos pareigūnų.

Aukštesnįjį išsimokslinimą turintys policininkai sudarė 11,5–15 proc. visų šios kategorijos darbuotojų.

Kriminalinės policijos veikla

Kriminalinė policija yra pagrindinis padalinys, vykdantis kovą su nusikalstamumu ir įgyvendinantis įstatymų numatytas prevencines priemones. Ji atskleidžia ir tiria padarytus nusikaltimus, nustato juos padariusius asmenis, atlieka kvotą bylose, vykdo pasislėpusių nuo teisėsaugos bei dingusių be žinios asmenų paiešką. Pagal kriminalinės policijos veiklą dažnai sprendžiama ir apie visos policijos veiklos rezultatus, nes nusikaltimų atskleidimas ir ištyrimas yra svarbiausias policijos darbo rodiklis.

32 lentelė. Nusikalstamumas Lietuvoje ir jos didžiuosiuose miestuose 1990–1998 metais

Metai	Lietuva	Vilnius	Kaunas	Klaipėda	Šiauliai	Panevėžys
1990	37 056	9087	6107	2101	1456	818
1991	44 984	10 624	6459	2981	1537	1099
1992	56 615	10 734	6346	4418	2165	1748
1993	60 378	11 042	5810	4882	2543	1639
1994	58 634	11 694	7192	4194	2111	1634
1995	60 819	13 634	7834	4512	2336	1925
1996	68 053	15 716	9661	5295	2876	2664
1997	75 816	16 309	9801	5871	3116	3141
1998	78 149	17 481	10 249	6337	3207	3467

Iš 32 lentelės[310] matyti, kad nagrinėjamu 1990–1998 m. laikotarpiu nusikalstamumas Lietuvoje kasmet nepaliaujamai didėjo. Užregistruotų nusikaltimų skaičius pet tą laiką išaugo nuo 37 iki 78,1 tūkst., arba padidėjo 47,4 proc. Ypač didžiuliais šuoliais nusikalstamumas Lietuvoje augo 1990–1992 metais. Išimtis buvo vieneri 1994-ieji metai, kai nusikalstamumas buvo sumažėjęs 2,9 proc., lyginant su 1993 metais. Tačiau vėliau jis vėl kasmet didėjo.

Daugiausia nusikaltimų buvo užregistruojama šalies sostinėje Vilniuje. Per nagrinėjamą laikotarpį nusikaltimų skaičius Vilniuje padidėjo

[310] 32–41 lentelės sudarytos, remiantis Vidaus reikalų ministerijos duomenimis, pateiktais Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės leidinyje „Nusikalstamumas ir teisėsaugos institucijų veikla“.V., 1998; http//www.nplc.lt/stat/nus/nus1.-10.htm

nuo 9 iki 17,5 tūkst., arba 52 proc., ir kai kuriais metais sudarė 18,2–24,5 proc. visų nusikaltimų, užregistruotų mūsų šalyje. Skirtingai negu visoje šalyje, sostinėje nusikalstamumas nepaliaujamai didėjo kasmet, taip pat ir 1994 metais. Tais metais jis buvo sumažėjęs tik Klaipėdoje ir Šiauliuose, o Kaune taip pat padidėjo didžiuliais šuoliais, Panevėžyje išsilaikė ankstesnių metų lygio. Per nagrinėjamą laikotarpį nusikalstamumas labiausiai išaugo Kaune – 59,6 proc., kiek mažesnis jis buvo Šiauliuose – 45,4, Klaipėdoje – 33,2, Panevėžyje – 23,6 proc. Užregistruoti nusikalstimai Kaune kai kuriais metais sudarė nuo 9,6 iki 16,5 proc. visų šalyje užregistruotų nusikaltimų, Klaipėdoje – nuo 5,7 iki 8,1, Šiauliuose – nuo 3,4 iki 4,2, Panevėžyje – nuo 2,2 iki 4,4 proc.

Iš 33 lentelės matyti, kad didžiausias skaičius buvo vagysčių. Jų kasmet daugėjo, išskyrus dvejus – 1994 ir 1995 metus. Vagystės šalyje 1990–1997 m. laikotarpiu sudarė nuo 62,2 iki 75,4 proc. visų užregistruotų nusikaltimų. Vyravo šalies gyventojų turto iš butų vagystės. Jų nagrinėjamo laikotarpio pabaigoje, lyginant su 1990 m., padidėjo apie du kartus. Daugiau kaip 4 kartus padaugėjo automobilių ir kitų transporto priemonių vagysčių.

33 lentelė. Nusikalstamumo struktūra Lietuvoje 1990–1997 metais

Eil. Nr.	Nusikaltimų rūšis	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
1.	Tyčiniai nužudymai	224	260	303	480	523	502	405	391
2.	Iššaginimai	196	189	191	196	165	200	168	166
3.	Tyčiniai sunkūs kūno sužalojimai	319	342	346	344	353	299	351	371
4.	Plėšimai	334	402	488	737	4217	2837	3481	3971
5.	Vagystės	24333	31716	42708	43375	40252	41619	44660	7193
	iš jų:								
	a) iš gyvenamųjų patalpų	4731	5734	6610	6964	7414	6344	8631	9424
	b) automobilių	1554	1795	2000	2879	6344	6738	6267	6697

33 lentelės tęsinys

6.	Chuliganizmas	1133	1190	1424	1444	1699	2565	3003	3131
7.	Nusikaltimai, susiję su narkotikais	76	121	239	302	334	395	511	630
8.	Kiti nusikaltimai	4156	3235	2306	3657	2667	680	636	3842
9.	Iš viso	37056	44984	56615	60378	58634	60819	68053	75816

Didžiuliais šuoliais augo plėšimų skaičius Lietuvoje. 1990 m. jų buvo užregistruota 334, o 1994 m. – 4217, t. y. padaugėjo net 12,6 karto. Ypač staigus plėšimų skaičiaus šuolis buvo 1993 m., kai per vienerius metus jų padaugėjo net 5,7 karto. Vėlesniais metais, t. y. 1995–1997 m., plėšimų skaičius šiek tiek sumažėjo, bet jų lygis buvo palyginti aukštas.

Daugiausia tyčinių nužudymų Lietuvoje buvo 1994 m. – 523 atvejai. Jų skaičius 1990–1994 m. laikotarpiu padidėjo 2,3 karto. Vėlesniais metais, t. y. 1995–1997 m., jų šiek tiek sumažėjo. Tyčiniai sunkūs kūno sužalojimai 1990–1997 m. laikotarpiu svyravo nuo 299 iki 371 atvejo per metus.

Šalyje daugėjo ne tik sunkių nusikaltimų, bet ir kasmet didėjo chuliganizmas. Nagrinėjamu laikotarpiu policijos užregistruotų chuliganizmo atvejų Lietuvoje padaugėjo nuo 1133 iki 3131 atvejų, t. y. 2,7 karto.

Kitas sunkių nusikaltimų palydovas Lietuvoje buvo vis labiau plintanti narkomanija. Užregistruotų nusikaltimų, susijusių su narkotinių medžiagų prekyba bei gamyba, skaičius 1990–1997 m. kasmet didėjo ir per tą laikotarpį išaugo nuo 76 iki 630 atvejų, t. y. net 8,3 karto.

Iš 34 lentelės matyti, kad nusikalstamumo lygis Lietuvoje 1990–1998 m. kasmet kilo, išskyrus vienerius 1994 m., kai šiek tiek jis sumažėjo. Nagrinėjamu laikotarpiu užregistruotų nusikaltimų skaičius dešimčiai tūkstančių gyventojų padidėjo nuo 99 iki 211 nusikaltimų, arba 2,1 karto. Nusikalstamumo lygis Vilniuje, Kaune ir Klaipėdoje buvo pats didžiausias per visą nagrinėjamą laikotarpį ir gana ryškiai viršijo bendrąjį visos šalies lygį. Šiauliuose ir Panevėžyje šis rodiklis pradžioje, 1990–1995 m., buvo mažesnis už visos šalies rodiklius. Tačiau 1996–1998 m. laikotarpiu ir šiuose miestuose nusikalstamumas jau buvo aukštesnis už bendrą šalies

lygį. Taigi nusikalstamumo lygį Lietuvoje per visą nagrinėjamą laikotarpį faktiškai nulėmė nusikalstamumas didžiuosiuose mūsų šalies miestuose, kur dešimčiai tūkstančių gyventojų teko daugiausiai nusikaltimų.

34 lentelė. Nusikalstamumo lygis Lietuvoje ir jos didžiuosiuose miestuose 1990–1998 m. (nusikaltimų skaičius 10 000 gyventojų)

Metai	Lietuva	Vilnius	Kaunas	Klaipėda	Šiauliai	Panevėžys
1990	99	153	142	101	98	63
1991	120	178	149	138	103	83
1992	151	181	147	213	146	132
1993	162	188	136	238	173	124
1994	158	203	172	207	143	124
1995	164	237	190	223	159	146
1996	183	273	233	262	196	200
1997	205	281	235	289	212	235
1998	211	302	247	313	218	260

Iš 35 lentelės matyti, kad užregistruotų kriminalinių nusikaltimų skaičius Lietuvoje 1990–1998 m. išaugo nuo 31,3 iki 62,6 tūkst., t. y. 2 kartus. Lyginant bendrą užregistruotų nusikaltimų skaičių (žr. 30 lentelę) su kriminaliniais nusikaltimais, matyti, kad pastarieji atskirais metais sudarė nuo 80,1 iki 90,1 proc. visų šalyje per šį laikotarpį užregistruotų nusikaltimų.

35 lentelė. Kriminaliniai nusikaltimai Lietuvoje ir jos didžiuosiuose miestuose 1990–1998 metais

Metai	Lietuva	Vilnius	Kaunas	Klaipėda	Šiauliai	Panevėžys
1990	31 290	8216	5430	1763	1207	659
1991	38 591	9668	5728	2552	1262	914
1992	50 585	9935	5588	4092	1843	1529
1993	54 406	10 179	5055	4585	2232	1465
1994	52 211	10 494	6478	3821	1819	1462
1995	53 551	12 345	6935	4037	2069	1717
1996	57 980	13 842	8286	4619	2288	2376
1997	61 985	13 870	8359	4904	2434	2718
1998	62 634	14 504	8849	5255	2344	2962

Sostinėje Vilniuje tiek bendrasis nusikalstamumas, tiek kriminalinis nusikalstamumas buvo pats didžiausias iš visų šalies miestų. Čia užregistruoti kriminaliniai nusikaltimai nagrinėjamo laikotarpio atskirais metais sudarė nuo 18,7 iki 26,2 proc. visų šalyje užregistruotų kriminalinių nusikaltimų. Kaune šis rodiklis sudarė nuo 9,3 iki 17,3 proc., Klaipėdoje – nuo 5,6 iki 8,4, Panevėžyje – nuo 2,1 iki 4,7, Šiauliuose – nuo 3,3 iki 4,1 proc. visų užregistruotų kriminalinių nusikaltimų.

Nusikalstamumo augimą Lietuvoje nagrinėjamu laikotarpiu lėmė daugelis aplinkybių. Tam didžiulę įtaką turėjo šalies ekonominės ir socialinės padėties pablogėjimas, pirmiausia išaugęs nedarbas, milžiniška infliacija, žmonių pragyvenimo lygio didžiulis smukimas, neparengti įstatymai.

Pradžioje, t.y. pirmaisias metais, kai buvo atkurta nepriklausomybė, valdžios institucijos faktiškai nekontroliavo padėties šalyje. Aukščiausiosios Tarybos priimtieji įstatymai neveikė, o sovietinių įstatymų nevykdyti žmones ragino patys šalies politikai. Tai padėjo atsirasti teisiniam nihilizmui, kuris netrukus tapo daugelio žmonių gyvenimo norma, taip pat nebaudžiamumo atmosferai visuomenėje formuotis.

36 lentelė. Bendras atskleistų užregistruotų nusikaltimų skaičius Lietuvoje ir jos didžiuosiuose miestuose 1991–1998 m. (proc.)

Metai	Lietuva	Vilnius	Kaunas	Klaipėda	Šiauliai	Panevėžys
1991	37	20	23	34	42	38
1992	35	22	29	26	37	34
1993	37	22	35	24	28	37
1994	41	27	32	33	42	48
1995	40	24	37	30	36	37
1996	41	26	35	36	46	32
1997	43	31	36	42	49	33
1998	40	28	30	36	47	23

Priėmus Lietuvos Respubikos Konstituciją 1992 m. spalio 25 d., dar ilgokai nebuvo numatytas tinkamas Seimo priimtų įstatymų įgyvendinimo ir jų veikimo užtikrinimo mechanizmas. Įstatymų buvo priimama daug, bet nebuvo kam rūpintis jų vykdymo priežiūra, nes prokuratūra iš

šio proceso faktiškai buvo eliminuota[311].

Tai kad šalyje nebuvo kovos su nusikalstamumu valstybinės programos ir prevencinės sistemos, lėmė, kad policija galėjo tik stebėti naujų nusikaltimų rūšių atsiradimą. Suvešėjus joms, kovoti su jomis buvo daug sunkiau negu jų atsiradimo stadijoje. Formuojantis nebaudžiamumo atmosferai visuomenėje, nusikaltėlių pasaulis įžūlėjo ir kova su juo darėsi vis sunkesnė ir sudėtingesnė.

Nusikaltimų atskleidimas yra didžiausias policijos rūpestis ir kartu vienas iš pagrindinių jos veiklos rodiklių. Iš 36 lentelės matyti, kad 1991–1998 m. laikotarpiu nusikaltimų buvo išaiškinama palyginti nedaug. Nė vienais metais nei šalyje, nei kuriame nors viename iš didžiųjų mūsų miestų nebuvo išaiškinama nė pusės nusikaltimų. Daugiausia nusikaltimų nagrinėjamu laikotarpiu buvo išaiškinta Šiauliuose 1997 m. – 49 proc.

Lietuvoje nagrinėjamu laikotarpiu buvo išaiškinama 35–45 proc. visų nusikaltimų. Ypač mažai nusikaltimų buvo išaiškinama Vilniuje – vos ketvirtadalis visų nusikaltimų. Tik vienais, 1997 m., šis rodiklis Vilniuje buvo pasiekęs 31 proc. Nagrinėjamu laikotarpiu Kaune buvo išaiškinama nuo 23 iki 37 proc., Klaipėdoje – nuo 24 iki 42, Šiauliuose – nuo 28 iki 49 ir Panevėžyje – nuo 23 iki 48 proc. nusikaltimų. Pastaruosiuose dviejuose miestuose atskleidžiamų nusikaltimų skaičius svyravo beveik dvigubai.

37 lentelė. Išaiškintų kriminalinių nusikaltimų Lietuvoje ir jos didžiuosiuose miestuose 1991–1998 m. (proc.)

Metai	Lietuva	Vilnius	Kaunas	Klaipėda	Šiauliai	Panevėžys
1991	30	16	16	27	32	26
1992	30	19	22	23	26	27
1993	34	20	30	22	24	24
1994	38	25	28	30	35	45
1995	36	21	33	27	31	33
1996	37	23	31	30	45	29
1997	36	25	31	36	41	27
1998	34	25	26	31	44	18

[311] J. Smaliukas, J. Urbelienė. Nusikalstamumo raida Lietuvoje 1918–1993 m. V., 1994. P. 38

Iš 37 lentelės matyti, kad nagrinėjamu laikotarpiu kriminalinių nusikaltimų Lietuvoje buvo atskleidžiama šiek tiek mažiau už bendrąjį išaiškintų nusikaltimų vidurkį ir šis skaičius buvo pastovesnis. Kriminalinių nusikaltimų Lietuvoje 1991–1998 m. buvo išaiškinama vos 30–38 proc. visų užregistruotų kriminalinių nusikaltimų. Kai kuriose vietose, ypač kur buvo aukštas nusikalstamumo lygis, šis rodiklis buvo dar žemesnis už visos šalies rodiklį. Vilniuje kriminalinių nusikaltimų 1991–1998 m. buvo išaiškinama tik 16–25 proc., t. y. vos ketvirtadalis visų užregistruotų kriminalinių nusikaltimų. Kituose didžiuosiuose mūsų šalies miestuose šis rodiklis buvo aukštesnis ir kai kuriais metais viršydavo visos šalies rodiklius. Pastaraisiais metais daugiau kriminalinių nusikaltimų buvo išaiškinama Šiauliuose – 1996–1998 m. jų buvo išaiškinta daugiau kaip 40 procentų. Tuo pat metu kasmet vis mažiau kriminalinių nusikaltimų buvo išaiškinama Panevėžyje – jų skaičius sumažėjo nuo 45 (1994 m.) net iki 18 proc. (1998 m.). Kriminalinių nusikaltimų 1991–1998 m. laikotarpiu Kaune buvo išaiškinama nuo 16 iki 33 proc., Klaipėdoje – nuo 22 iki 36, Šiauliuose – nuo 24 iki 45 ir Panevėžyje – nuo 18 iki 45 proc. visų užregistruotų kriminalinių nusikaltimų.

38 lentelė. Nustatytų asmenų, padariusių nusikaltimus, skaičius Lietuvoje ir jos didžiuosiuose miestuose 1990–1998 metais

Metai	Lietuva	Vilnius	Kaunas	Klaipėda	Šiauliai	Panevėžys
1990	12 556	1727	1270	637	514	320
1991	13 268	1614	1311	711	589	352
1992	18 810	2083	1711	1014	770	515
1993	20 424	2002	1812	1015	733	540
1994	21 290	2484	1829	1196	816	608
1995	22 969	2923	2284	1097	753	603
1996	22 269	2821	2211	1369	914	617
1997	25 542	3343	2370	1549	1010	668
1998	25 373	3479	2450	1297	956	594

Nedidelį išaiškinamų nusikaltimų skaičių lėmė daugelis priežasčių: ilgą laiką stokota reikiamų įstatymų ir norminių aktų, Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas ir Baudžiamojo proceso kodeksas

neatitiko gyvenimo realijų, daugeliui kriminalinės policijos darbuotojų trūko kvalifikacijos ir darbo policijoje patirties, menkas buvo materialinis techninis aprūpinimas, silpna operatyvinė veikla ir kita.

Iš 38 lentelės matyti, kad nagrinėjamu laikotarpiu kriminalinė policija Lietuvoje kasmet nustatydavo nuo 12,5 iki 25,5 tūkst. asmenų, padariusių nusikaltimus. Daugiausia jų buvo sulaikoma Vilniuje, kur daugiausia iš visų šalies miestų buvo užregistruojama nusikaltimų. Kasmet Vilniuje buvo išaiškinama nuo 1,6 iki 3,4. tūkst. asmenų, padariusių nusikaltimus, Kaune – nuo 1,2 iki 2,4, Klaipėdoje – nuo 0,6 iki 1,5, Šiauliuose – nuo 0,5 iki 1, Panevėžyje – nuo 0,3 iki 0,6 tūkst.

Iš 39 lentelės matyti, kad 1990–1998 m. Lietuvoje sparčiai augo nepilnamečių nusikalstamumas. Per šį laikotarpį kasmet nepilnamečių padarytų nusikaltimų buvo užregistruojama nuo 2,5 iki 4,9 tūkst., t. y. jų skaičius padidėjo beveik dvigubai. Kaip ir bendrųjų nusikaltimų, nepilnamečių padarytų nusikaltimų daugiausia buvo užregistruojama Vilniuje. Pastaraisiais metais jų skaičius gerokai padidėjo ir kituose didžiuosiuose Lietuvos miestuose, ypač Kaune ir Klaipėdoje.

39 lentelė. Nepilnamečių padaryti nusikaltimai Lietuvoje ir jos didžiuosiuose miestuose 1990–1998 metais

Metai	Lietuva	Vilnius	Kaunas	Klaipėda	Šiauliai	Panevėžys
1990	2506	490	245	260	80	55
1991	2702	369	305	225	80	91
1992	3555	506	360	281	111	79
1993	4297	489	442	197	122	91
1994	4433	665	381	293	142	136
1995	4551	645	602	234	129	144
1996	5348	940	911	378	185	183
1997	5278	761	828	372	261	215
1998	4977	900	535	263	203	161

40 lentelė. Išaiškinti nepilnamečių padaryti nusikaltimai Lietuvoje ir jos didžiuosiuose miestuose 1990–1998 metais

Metai	Lietuva	Vilnius	Kaunas	Klaipėda	Šiauliai	Panevėžys
1990	2042	347	204	208	95	35
1991	1928	295	224	144	57	76
1992	2747	362	305	209	99	64
1993	3181	367	278	185	107	85
1994	3036	468	278	194	118	87
1995	3385	535	388	165	128	115
1996	3408	543	405	235	122	118
1997	3313	495	395	217	118	125
1998	3322	519	353	177	131	118

Nepilnamečių padarytų nusikaltimų Lietuvoje buvo išaiškinama gerokai daugiau negu užregistruotų nusikaltimų apskritai.

Iš 39 ir 40 lentelėse pateiktų duomenų matyti, kad, pvz., 1990 m. nepilnamečiai Lietuvoje padarė 2506 nusikaltimus, iš jų 2042, arba 81,5 proc. visų nepilnamečių padarytų nusikaltimų, buvo išaiškinti. Tai buvo didžiausias per visą nagrinėjamą 1990–1998 m. laikotarpį išaiškintų nepilnamečių padarytų nusikaltimų Lietuvoje skaičius. Kitais metais nepilnamečių padarytų nusikaltimų buvo išaiškinama nuo 63,7 (1997 m.) iki 77,3 proc. (1992 m.). Išaiškintų nepilnamečių padarytų nusikaltimų skaičius didžiuosiuose Lietuvos miestuose kai kuriais metais gerokai viršijo visos šalies rodiklius. Šiauliuose jis pasiekė 99,2 proc. (1994 m.), Klaipėdoje – 94,8 (1994 m.), Panevėžyje – 93,4 (1993 m.), Vilniuje – 82,9 proc. (1995 m.). Tačiau per pastaruosius trejus metus (1996–1998 m.) nepilnamečių padarytų nusikaltimų skaičius padidėjo, o išaiškintų nusikaltimų skaičius sumažėjo tiek visoje Lietuvoje, tiek didžiuosiuose miestuose. Kaune šis rodiklis sumažėjo iki 44,4 proc. (1996 m.), Šiauliuose – 45,2 (1997 m.), Vilniuje – 57,6 (1996 m.), Klaipėdoje – 58,3 proc. (1997 m.).

41 lentelė. Neblaivių asmenų padaryti nusikaltimai Lietuvoje ir jos didžiuosiuose miestuose 1990–1998 metais

Metai	Lietuva	Vilnius	Kaunas	Klaipėda	Šiauliai	Panevėžys
1990	4507	448	344	249	222	133
1991	5272	426	313	304	197	130
1992	5915	556	456	308	233	156
1993	6932	578	577	437	267	176
1994	7624	743	670	415	299	244
1995	7288	791	805	386	247	192
1996	7800	816	955	438	317	215
1997	8314	1094	869	466	391	139
1998	7443	944	798	422	223	131

Nemažai nusikaltimų padarydavo nuo alkoholio apsvaigę piliečiai. Iš 41 lentelės matyti, kad neblaivių asmenų padarytų nusikaltimų Lietuvoje 1990–1998 m. laikotarpiu kasmet daugėjo. Per šį laikotarpį jų skaičius išaugo nuo 4507 (1990 m.) iki 8314 (1997 m.) nusikaltimų, arba 1,8 karto, ir kai kuriais metais sudarė nuo 9,5 iki 13 proc. visų šalyje užregistruotų nusikaltimų.

Panaši padėtis buvo ir didžiuosiuose Lietuvos miestuose. Neblaivių asmenų padaryti nusikaltimai Kaune išaugo 3 kartus, Vilniuje – 2,5 karto, Šiauliuose – 2 kartus, Klaipėdoje ir Panevėžyje – 1,8 karto.

Neblaivių asmenų padarytų nusikaltimų skaičius, lyginant su visais padarytais nusikaltimais, didžiausias buvo 1990 m. Panevėžio ir Šiaulių miestuose ir sudarė atitinkamai 16,2 ir 15,2 proc. visų šiuose miestuose užregistruotų nusikaltimų. Nagrinėjamo laikotarpio pabaigoje (1998 m.) neblaivių asmenų padaryti nusikaltimai Panevėžyje sumažėjo 4,3 karto, Šiauliuose – 2,2 karto ir sudarė atitinkamai 3,8 ir 6,9 proc. visų užregistruotų nusikaltimų.

Mažiausias neblaivių asmenų padarytų nusikaltimų skaičius, lyginant su kitais nusikaltimais, buvo Vilniuje. Nagrinėjamu laikotarpiu jis svyravo nuo 4 iki 6,7 proc., t. y. beveik du kartus buvo mažesnis negu visoje šalyje. Neblaivių asmenų padaryti nusikaltimai kai kuriais metais Kaune sudarė nuo 4,8 iki 10,3 proc., Klaipėdoje – nuo 6,7 iki 11,8 proc. visų tuose miestuose užregistruotų nusikaltimų.

Labai svarbią vietą kriminalinės policijos veikloje užėmė kova su organizuotu nusikalstamumu. Jis Lietuvoje nagrinėjamu laikotarpiu sudarė palyginti nedidelę dalį, vos apie 5 proc. visų kriminalinių nusikaltimų. Tačiau jo žalingas poveikis valstybei ir visuomenei buvo gerokai didesnis. Pakirsdamas valstybės vykdomos ekonominės politikos pagrindus ir gyventojų pasitikėjimą valstybine valdžia ir jos institucijomis, jis ypač neigiamą įtaką darė naujai kuriamai valstybės ekonominei sistemai ir rinkos santykiams.

Kokios buvo organizuoto nusikalstamumo Lietuvoje istorinės ištakos ir ryškesni jo bruožai? Kaip vyko kova su juo mūsų šalyje pirmaisiais nepriklausomybės metais?

Organizuoto nusikalstamumo atsiradimas Sovietų Sąjungoje yra susijęs su įsigalėjusia korupcija valdančiosios komunistų partijos viršūnėje[312]. Čia jis pasireiškė dviem formomis – ekonominiais ir su jais susijusiais grynai kriminaliniais nusikaltimais. Pastarieji atsirado kaip kriminalinio pasaulio atstovų reakcija į ekonominį nusikalstamumą ir turėjo tikslą priversti pogrindyje praturtėjusius milijonierius pasidalyti su jais iš valstybės prisigrobtus turtus. Su šitais nusikaltimais kovojo teisėsaugos institucijos, taip pat dažnai tarpusavyje ir patys konkurentai, t.y. organizuotų nusikaltėlių grupuotės, dėl įtakos sferų, teritorijų pasidalijimo. Organizuotus ekonominius nusikaltimus globojo partinė valstybinė nomenklatūra, „partijos ginkluotas būrys“ – milicija, prokuratūra ir kitos valdžios institucijos. Abi šios organizuoto nusikalstamumo formos buvo susipynusios tarpusavyje, savo esme tapatingos ir viena kitą palaikančios. Tačiau ilgainiui žymiausi organizuoto ekonominio nusikalstamumo atstovai tapo visuomenėje gerbiamais, turtingais žmonėmis, o antrosios šių nusikaltimų formos – tik organizuoto nusikalstamumo dalyviais, visuomenės smerkiamais ir teisėsaugos institucijų persekiojamais asmenimis. Žymiausiems iš jų prigijo organizuoto nusikalstamumo lyderių, nusikalstamo pasaulio autoritetų pavadinimas.

Organizuotas ekonominis nusikalstamumas Sovietų Sąjungoje pasireiškė valstybinės nuosavybės grobstymu itin stambiu mastu, valstybės pareigūnų piktnaudžiavimu tarnybine padėtimi ir korupcija. Valstybėje susiformavo valdininkų kyšininkų sluoksnis, globojamas įvairaus rango vadovų. Viešpataujant centralizuotai komandinei ekonomikai, šis sluoksnis savanaudiškais tikslais paskirstydavo valstybės materialinius, finansinius, žmonių išteklius. Milžiniški valstybės ištekliai buvo pervedami

[312] D. Lichanovas. Klanas. Mūsų dienų nusikaltimų studija. V., 1989.

į pogrindinį ekomonikos sektorių. Taip šalyje susikūrė šešėlinė ekonomika, atsirado niekieno neapskaitoma produkcija, nelegali tiesioginių mainų rinka. Būtent su partinės valstybinės nomenklatūros žinia, palaiminimu ir globa buvo sukurtos pogrindinės gamyklos, veikusios greta esančių valstybinių įmonių arba jose. Pogrindinėms įmonėms vadovavusios nusikalstamos grupuotės naudojosi valstybiniais fondais, valstybine finansavimo ir tiekimo sistema. Susiformavęs nomenklatūrinis ekonominis nusikalstamumas tapo abipusiai naudingas, nes partijos vadai už šešėlinės ekonomikos globą iš jos gaudavo nemažą pajamų dalį. Taip šalyje viešpatavusio totalinio deficito sąlygomis nusikalstamas ekonominis pasaulis ir su juo susijusi partinė nomenklatūra naudojosi materialinių gėrybių pertekliumi ir lėbavo[313]. Neapskaitoma ekonomika 1985 m. sudarė apie ketvirtadalį viso šalies bendrojo vidaus produkto[314].

Tačiau jau seniai Sovietų Sąjungoje su šaknimis buvo išrauta privačioji nuosavybė, visi šalies piliečiai turtiniu požiūriu formaliai buvo lygūs ir organizuotas ekonominis nusikalstamumas buvo priverstas lindėti šešėlyje, tenkintis „telefonine“ teise. Į dienos šviesą pogrindinius milijonierius ištraukė gorbačioviškos „perestrojkos“ metu, 1985 m., priimtas Kooperacijos įstatymas, leidęs prie įmonių ir įstaigų steigti kooperatyvus. Išleidus šį įstatymą, pagal patvirtintus kooperatinio judėjimo planus gamyklų, fabrikų, gamybinių ir kitų susivienijimų direktoriai, valdytojai ir kiti vadovai savo giminaičių, žmonų, vaikų, pažįstamų ir geradarių vardu masiškai ėmė steigti kooperatyvus, kurie į savo rankas ir perėmė visą šešėlinę ekonomiką. Teisėsaugos institucijoms, pirmiausia milicijai, nebuvo leista kištis į partijos palaimintą kooperatinį judėjimą. Milicijos padaliniai, kurie buvo skirti kovai su valstybinės nuosavybės grobstymu ir spekuliacija, t. y. KSNG tarnybos, faktiškai išsigimė. Anksčiau buvę „kovotojai“ dabar pasidarė valstybinio turto grobstymo stebėtojai – vienus nusikaltėlius persekiojo, o kitų nematė. Partinės valstybinės nomenklatūros nurodymu jie nekreipė dėmesio į įmonių viduje vykstantį valstybinės nuosavybės pavertimą kooperatine, o faktiškai – privačia nuosavybe, nelietė itin stambaus masto ekonominių nusikaltimų, o kovojo tik su smulkiomis vagystėmis, tik su išoriniais, „svetimais“ įmonei jos turto grobstytojais.

Visi šitie procesai, labai ryškiai ir didžiuliu mastu vykę Sovietų

[313] D. Lichanovas. Min. veik.

[314] Neapskaitoma ekonomika: sampratos, tyrimai, problemos. V., 1997. P. 55.

Sąjungoje 9-ame dešimtmetyje, neaplenkė ir Lietuvos. Čia taip pat atsirado šešėlinė ekonomika ir visi jai būdingi reiškiniai. Tik jos mastas, suprantama, buvo mažesnis negu Rusijoje arba kitose Sovietų Sąjungos vietose.

Kooperatinis judėjimas Lietuvoje prasidėjo 1987 m. pradžioje. Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės duomenimis, per trejus metus kooperatyvų skaičius Lietuvoje išaugo daugiau kaip 4 kartus, ir 1991 m. sausio 1 d. buvo 4949 kooperatyvai.

42 lentelė. Įsteigti kooperatyvai ir jų veikla Lietuvoje 1987–1990 metais

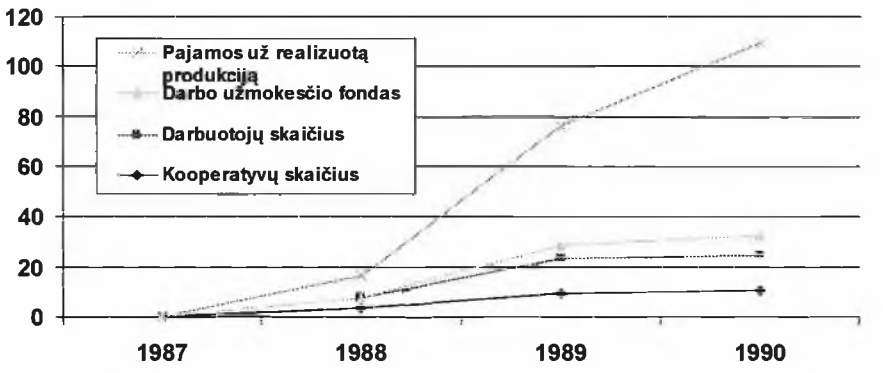
Eil. Nr.	Rodikliai	1987	1988	1989	1990	Išaugo kartų
1.	Bendras kooperatyvų skaičius	483	1569	4495	4949	10,2
	Iš jų:					
	a) liaudies vartojamų prekių gamybos;	180	528	1240	1101	6,1
	b) buitinio gyventojų aptarnavimo;	187	379	690	594	3,2
	c) statybos;		42	314	600	14,3
	d) visuomeninio maitinimo;	79	143	254	320	4,0
	e) prekybos ir tiekimo;		23	156	225	9,8
2.	Kooperatyvų darbuotojai	5734	25 515	81 391	82 759	14,4
	Iš jų:					
	a) antraeilininkai		15 576	40 816	33 015	2,1
3.	Darbo užmokesčio fondas (mln. rb.)		53,1	277,1	413,8	7,8
4.	Pajamos, gautos už realizuotą produkciją (mln. rb.)	13,7	118,2	651,6	1057	77,2
	Iš jų:					
	a) realizavus tiesiogiai gyventojams (mln. rb.)		51,9	208,9	431,2	8,3

Beveik visi kooperatyvai Lietuvoje buvo įsteigti per trejus – 1987–1989 metus. Per 1990 m. jų skaičius padidėjo tik 10 proc. 1990 m. pradžioje atkūrus nepriklausomybę, prasidėjo naujas procesas Lietuvoje – formalus kooperatyvų pavertimas privatine nuosavybe. Jų 1990 m. buvo steigiama gerokai mažiau, ypač užsiimančių gamybine veikla. Iš 42 lentelės ir 1 diagramos matyti, kad tik per vienerius 1988 m. kooperatyvų skaičius mūsų šalyje padidėjo 3,3, per 1989 m. – 2,8 karto.

Kooperatyvuose dirbančių žmonių skaičius per 4 metus išaugo nuo 5734 iki 82 759, arba net 14,4 karto, darbo užmokesčio fondas – nuo 53,1 iki 413,8 mln. rublių, t. y. 7,8 karto.

Krinta į akis didžiulis skaičius darbuotojų, kooperatyvuose dirbusių antraeilininkais – 1988 m. tokių darbuotojų buvo 15 576, o 1989 m. – 40 816, arba 2,6 karto daugiau. Šie skaičiai nieko nestebintų, jei nežinotume vienos paprastos aplinkybės, jog sovietmečiu dirbti pagrindinėse ir antraeilėse pareigose toje pačioje darbovietėje buvo uždrausta. Pradžioje, 1987 m., to draudimo buvo laikomasi, ir antraeilininkų kooperatyvuose nedirbo. Nuo 1988 m. įsigalėjusi antraeilininkų darbo praktika kooperatyvuose sudarė sąlygas įmonių vadovams, jų administracijai toliau nesidangstyti žmonų, vaikų, giminaičių vardu ir vadovavimą kooperatyvams legaliai ir oficialiai perimti į savo rankas. Praktiškai tai reiškė, kad šešėlinei ekonomikai ėmėsi vadovauti faktiniai jos šeimininkai.

1 diagrama. Kooperatyvų pajamų augimas ir kiti veiklos rodikliai Lietuvoje 1987–1990 m. (kartais)

Krinta į akis milžiniškais šuoliais išaugusios kooperatyvų pajamos už realizuotą produkciją. Per tą patį laikotarpį jos padidėjo nuo 13,7 mln. iki 1057 mln. rublių, t. y. net 77,2 karto (žr. 1 diagramą). Naivu būtų manyti, kad per tą patį laiką kooperatyvai taip pat smarkiai padidino ir savo gamybinius pajėgumus, kad galėjo pagaminti tiek daug produkcijos ir gauti tokias milžiniškas pajamas. Šis rodiklis akivaizdžiai rodo, kaip buvo „supainiota" valstybinė ir kooperatinė nuosavybė, kad „supainiojus" įmonės produkciją su kooperatyvų produkcija, buvo pasisavinamos milžiniškos valstybės lėšos ir iš to pelnėsi bei turtėjo šešėlinės ekonomikos bei partinio valstybinio biurokratinio aparato atstovai.

Pažymėtina, kad nuo 1988 m. beveik pusė visos kooperatyvų produkcijos imta realizuoti tiesioginių mainų būdu, tiesiogiai gyventojams, vengiant nustatytos valstybinės biurokratinės realizavimo sistemos. Pradžioje, t. y. 1987 m., tiesioginių mainų būdas dar nebuvo praktikuojamas, o per dvejus metus, pradedant 1988 m., kooperatyvų pajamos už tiesiogiai gyventojams realizuotą produkciją padidėjo nuo 51,9 mln. iki 431,2 mln. rublių, arba 8,3 karto. Vadinasi, tai buvo daroma nemokant jokių mokesčių valstybei. Taip buvo ugdomi būsimieji milijonieriai, turtingiausi nepriklausomos Lietuvos žmonės dar jos nepriklausomybės atkūrimo išvakarėse.

Milicija, jos KSNG padaliniai Lietuvoje, kaip ir visoje Sovietų Sąjungoje, pagal vadovaujančių institucijų nurodymus nesikišo, tiksliau, jiems buvo uždrausta kištis, į komunistų partijos palaimintą kooperatinį judėjimą, t. y. į šalyje vykstantį totalinio pobūdžio ekonominį nusikalstamumą.

Organizuotas ekonominis nusikalstamumas Lietuvoje dar labiau suklestėjo paskelbus nepriklausomybę, kai nustojo veikti dar nors kažką draudę ir kažkokią atsakomybę numatę senieji sovietiniai įstatymai, o naujų savų įstatymų nebuvo dar ilgai. Aukščiausiojo Teismo teisėjo prof. V. Piesliako žodžiais tariant, tai buvo rojaus metai[315] ekonominiams nusikaltėliams, nes ekonomikoje viskas buvo leidžiama, viskas pateisinama ir nebuvo baudžiamosios atsakomybės. Iki 1993 m. Lietuvoje galiojęs Baudžiamasis kodeksas apskritai nepersekiojo organizuoto nusikalstamumo mūsų šalyje, nenumatė jokios atsakomybės už nusikalstamų grupuočių sukūrimą ir organizuotų grupių veiklą. Todėl 1991–1992 m. organizuotos nusikalstamos grupuotės mūsų šalyje galutinai sustiprėjo

[315] V. Piesliakas. Baudžiamoji politika Lietuvoje po 1990 m. ir jos tendencijos // Lietuvos teisės akademija. Mokslo darbai. V., 1999. T. 13. P. 60.

ir tarp savęs pasidalijo mūsų šalies teritoriją bei veiklos sritis į savo įtakos sferas. 1993 m. buvo pasiektas didžiausias nusikalstamumo lygis Lietuvos istorijoje.

Organizuotų ekonominių nusikaltėlių prisiplėštą turtą Lietuvoje legalizavo du pagrindiniai įstatymai: 1990 m. gegužės 20 d. išleistas Įmonių įstatymas[316] ir 1991 m. balandžio 10 d. – Privatizavimo įstatymas[317]. Įmonių įstatymas visiškai legalizavo privataus verslo veiklą, kuri reiškėsi anksčiau minėtų kooperatyvų arba individualios veiklos forma. Šalies piliečiai dėl didžiulės infliacijos 1991–1992 m. prarado per visą savo gyvenimą sutaupytas lėšas, o organizuotas ekonominis nusikaltėlių pasaulis masiškai ėmė steigti privačius bankus, savinosi dešimtmečiais visos tautos darbu sukurtas materialines vertybes.

Atkūrus nepriklausomybę, Lietuvoje ir toliau klestėjo organizuotas ekonominis nusikalstamumas, įvairiomis formomis vyko nešvarus, purvinas ir nusikalstamas pradinio kapitalo kaupimo procesas. Valstybinės įmonės ir toliau buvo alinamos, jų turtas išgrobstomas, o vėliau skolose paskandintos už simbolinę kainą privatizuojamos. Visame pasaulyje prekyba nafta duoda didžiules pajamas, o Lietuvoje valstybinė naftos produktų prekyba „paskendo“ skolose, „Lietuvos kuras“ privatizuotas už 1 litą. Ketvirtųjų nepriklausomo gyvenimo metų pabaigoje Lietuvos Respublikos Vyriausybė viešai spaudoje pripažino, kad pirma, valstybinį turtą masiškai grobsto ne pašaliniai, o valdžios institucijų įgalioti asmenys, įmonių direktoriai, valdytojai, administratoriai ir kiti pareigūnai, kuriems valstybė pavedė tą turtą valdyti, tvarkyti ir naudoti valstybės interesams. Lietuvos Vyriausybės 1993 m. gruodžio 18 d. nutarimu Nr. 954 priimtoje „Ekonominių nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programoje“ pabrėžta, kad „Šių nusikaltimų subjektai yra pareigūnai, verslininkai, kiti asmenys, susiję su materialinių vertybių bei lėšų valdymu, tvarkymu ir naudojimu“[318]. Lietuvos Vyriausybė pripažino, kad mūsų šalies ekonomiką visakeriopai alina ne pavieniai asmenys, o organizuoti ekonominiai nusikaltėliai. „Ekonominiai nusikaltimai dažniausiai yra grupiniai, organizuoti“[319] – sakoma Lietuvos Vyriausybės nutarime.

Kova su organizuotu ekonominiu nusikalstamumu Lietuvoje praktiškai nebuvo vykdoma. Lietuvos Respublikos Vyriausybė oficialiai

[316] Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios. 1990. Nr. 14.
[317] Ten pat. 1991. Nr. 10.
[318] Valstybės žinios. 1993. Nr.72.
[319] Ten pat.

spaudoje pripažino, kad „Baudžiamoji teisinė ekonominių nusikaltimų kontrolė šiuo metu iš esmės yra tik epizodiška, ir jos sistema dar nefunkcionuoja. Apytiksliais ekspertų duomenimis, dabar fiksuojamas 1 iš 100 šių nusikaltimų, gerokai mažiau jų atskleidžiama ir dar mažiau nuteisiama asmenų, padariusių šiuos nusikaltimus“. Negana to, pradžioje policija buvo nukreipta į kovą su laisvosios rinkos ekonomikos apraiškomis šalyje, o ne su valstybinio turto grobstymu[320]. Tęsiant sovietinės milicijos tradicijas bei panaudojant jos patirtį kovoje su privatine nuosavybe, policija buvo nukreipta į kovą su spekuliacija, smulkiais prekeiviais, vadinamaisiais „gariūnininkais“. 1990 m. ji užfiksavo 384, 1991 m. – 136 spekuliacijos atvejus. Toks policijos priešinimas rinkos ekonomikai ne tik menkino jos autoritetą visuomenėje, bet ir apskritai vedė prie ekonominės policijos sužlugdymo. Todėl mūsų šalyje viešpatavo organizuoto ekonominio nusikalstamumo nebaudžiamumas, ir nešvariam pradinio kapitalo kaupimui buvo sudarytos kuo palankiausios sąlygos.

Šešėlinės ekonomikos susikūrimas ir pogrindinių milijonierių išlindimas į dienos šviesą neišvengiamai lėmė kriminalinio nusikalstamo pasaulio atitinkamus veiksmus ir savo jėgų pergrupavimą. Jau 1991–1992 m. Lietuvoje buvo užfiksuota smarkiai suaktyvėjusi veikla tokių organizuotų nusikaltėlių grupuočių kaip „Vilniaus brigada“, Kauno „Daktarai“, „Žaliakalnis“, Klaipėdos S. Gaidjurgio, Šiaulių „Princų“, „Vladų“, Panevėžio „Kaviorų“, Alytaus „Baublių“, Tauragės „Švininių“ ir daugelio kitų šalies miestų bei rajonų nusikalstamų grupuočių veikla.

Pradžioje organizuoto kriminalinio pasaulio reakcija į šešėlinės ekonomikos atsiradimą Lietuvoje buvo stichiška ir pasireiškė reketo forma.

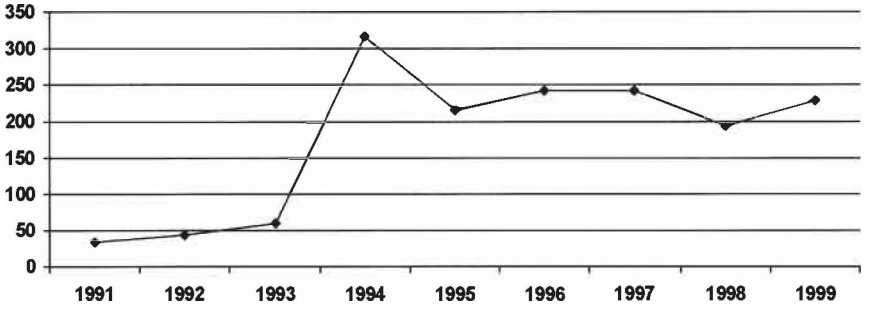
Iš 2 diagramos matyti, kad totalinis verslininkų reketas – turto prievartavimas – Lietuvoje vyko 1994 metais. Prasidėjęs 1991 m., jis tik per vienerius 1993 m. pašoko nuo 61 atvejo iki 317 atvejų, t.y. išaugo net 5,2 karto. Čia turimi galvoje tik užfiksuoti turto prievartavimo atvejai,

---

[320] Aukščiausiosios Tarybos 1990 m. rugsėjo 13 d. priimtas laikinasis įstatymas „Dėl atsakomybės už prekybos taisyklių, prekių supirkimo, jų išvežimo ar išsiuntimo už Lietuvos Respublikos ribų tvarkos pažeidimus“ ir nutarimas dėl jo taikymo (žr. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios. 1990. Nr. 27) sudavė triuškinantį smūgį laisvosios rinkos ekonomikos kūrimui Lietuvoje bei policijos kovai su ekonominiais nusikaltimais. Šis Aukščiausiosios Tarybos nutarimas pavedė „vidaus reikalų ministrui iki š.m. rugsėjo 17 d. vidaus reikalų sistemoje suformuoti atskirą tarnybą šiam įstatymui vykdyti“. Vykdant nutarimą, tokios tarnybos buvo sukurtos ir policija nukreipta į kovą su pradėjusia laisvėti prekių apyvarta šalyje.

o neužfiksuotų, teisėsaugos pareigūnų žiniomis, buvo gerokai daugiau, nes daugelis nesikreipdavo į policiją ir tyliai mokėjo „duoklę“ banditams už vadinamąsias „stogo“ teikimo paslaugas.

2 diagrama. Turto prievartavimas Lietuvoje 1991–1998 metais

Duoklę nustatytomis pinigų sumomis kiekvieną mėnesį nusikaltėlių pasauliui mokėjo ne tik verslininkai, didelių įmonių, parduotuvių, restoranų ir kavinių savininkai, bet ir individualūs amatininkai, kioskų savininkai, piliečiai, statantys sau gyvenamuosius namus, užsienyje įsigiję pirmuosius naudotus importinius automobilius ir kiti. Tuo pat metu Lietuvoje klestėjo „geležinis biznis“, t. y. spalvotųjų metalų vagystės ir kontrabanda. Pažymėtina, kad reketo iniciatoriai labai dažnai būdavo patys verslininkai, nes tai jiems buvo naudinga. Nors jie mokėjo banditams duoklę, bet jų rankomis pašalindavo iš kelio konkurentus ir galėjo gauti didesnį pelną[321].

Nuo 1995 m. reketas Lietuvoje smarkiai sumažėjo ir vėlesniais metais buvo maždaug vienodo lygio. Teisininko, socialinių mokslų daktaro E. Gutausko nuomone, nuo 1995 m. organizuotas nusikalstamumas Lietuvoje perėjo į antrąjį savo plėtros etapą ir ėmėsi daug pelningesnės veiklos negu reketas – prisiplėšto turto legalizavimo, pinigų plovimo, prostitucijos, lošimo namų, narkotikų biznio ir kt[322]. Organizuoto nusikalstamo pasaulio atstovai labai aktyviai įsitraukė į privatizavimo procesą ir kartu su garbingais asmenimis sėkmingai dalijosi per ištisus

[321] A. Lekavičius. Nusikaltėlių gaujų gniaužtuose – visa Lietuva // Lietuvos rytas. 1999 m. balandžio 10 d.

[322] E. Gutauskas. Organizuotas nusikalstamumas ir jo baudžiamasis teisinis vertinimas. Daktaro disertacijos santrauka. V., 2002. P. 5–6.

dešimtmečius visos tautos darbu sukurtą nacionalinį turtą. Teisininko, socialinių mokslų daktaro K. Šimkaus nuomone, šita „sandrauga, be jokių problemų ir žymių išlaidų, sugebėjo pasidalyti valstybinį turtą, kuris leido sukaupti milžinišką turtą“[323].

Teisėsaugos pareigūnų, tyrinėjusių organizuotą nusikalstamumą, teigimu, jo organizacinė struktūra Lietuvoje buvo piramidės formos[324]. Jos apačioje buvo kiekviename rajone veikiančios nedidelės nusikaltėlių gaujos, kurias kontroliavo aukštesnio lygio, vidurinioji piramidės grandis, esanti didmiesčiuose. Kiekviename didmiestyje būdavo po vieną, du arba kelis nusikaltėlių susivienijimus. Organizuoto nusikalstamumo piramidės viršūnėje buvo apie 10–12 žmonių, kurie užėmė tarpinę padėtį tarp šalies valdžios ir kriminalinio pasaulio, kontroliavo pelningas ekonomikos šakas – prekybą nafta, tabaku, alkoholiu, energetiką. Deja, per visą nepriklausomybės laikotarpį nebuvo išaiškintas nė vienas piramidės viršūnėje esantis vadeiva[325]. Spėjama, kad vienu iš jų galėjo būti bankininkas G. Konopliovas, bendraveęs su šalies valdžia ir turėjęs reikalų su gaujomis[326]. Mėgino į piramidės viršūnę patekti žinomas kaunietis H. Daktaras, planavęs kontroliuoti Lietuvos alkoholio gamyklas[327]. Tarptautiniais ryšiais bei ryšiais su Lietuvos valdžia, konkrečiai su Rusijos gynybos ministru P. Gračiovu, Lietuvos krašto apsaugos ministru A. Butkevičiumi garsėjo Kauno nusikalstamo pasaulio autoritetas V. Laurinavičius („Laurytė“)[328].

Užkardant organizuotą nusikalstamumą ir kovojant su juo Lietuvoje nagrinėjamu laikotarpiu, buvo sukurta gana plati įstatymų bazė, apėmusi tiek policijos prevencinį darbą, tiek ir nusikaltėlių gaujų baudžiamąjį persekiojimą. Paminėtini tokie įstatymai ir teisės aktai kaip 1992 m. balandžio 3 d. Lietuvos Vyriausybės nutarimas Nr. 313 „Dėl nusikalstamumo kontrolės Lietuvoje koncepcijos“, 1992 m. liepos 15 d. Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymas, 1993 m. pradžioje papildyti kiti įstatymai, pirmiausia Baudžiamasis kodeksas ir kiti, numatę atsakomybę už nusikalstamo susivienijimo kūrimą, vadovavimą, daly-

[323] K. Šimkus. Operatyvinė veikla kovoje su organizuotu nusikalstamumu Lietuvoje (naujas operatyvinės veiklos modelis). Daktaro disertacijos santrauka. V., 1998. P. 12–13.

[324] A. Lekavičius. Nusikaltėlių gaujų gniaužtuose – visa Lietuva // Lietuvos rytas. 1999 m. balandžio 10 d.

[325] Ten pat.

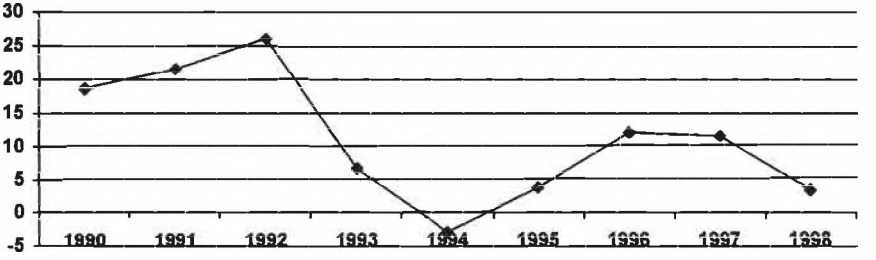
[326] Ten pat.

[327] Ten pat.

[328] Ten pat.

vavimą jo veikloje, už asmens terorizavimą. Nuo 1993 m. liepos 1 d. įsigaliojo ketverius metus Lietuvoje veikęs Prevencinio sulaikymo įstatymas. Jo pagrindu taikant prevencinį sulaikymą 1993 – 1997 m. buvo iškeltos 575 bylos, sulaikyti 1384 asmenys. Vėliau, nuo 1997 m. liepos 1 d., šį įstatymą pakeitė Organizuoto nusikalstamumo užkardymo įstatymas. Remiantis juo, vien tik per 1998 m. prevencinio poveikio priemonės buvo pritaikytos 1203 asmenims: 830 asmenų oficialiai įspėti, 202 – įrašyti į policijos operatyvinę prevencinę įskaitą, 229 asmenims skirti teismo įpareigojimai.

3 diagrama. Nusikalstamumo tempai Lietuvoje 1990–1998 m. (proc. lyginant su praeitais metais)

Suvienijus policijos ir kitų teisėsaugos institucijų jėgas, sukurtoji pradinė teisinė bazė sudarė sąlygas skaidyti nusikalstamas grupuotes ir traukti jų narius baudžiamojon atsakomybėn. Tuo metu buvo išaiškinta Šiaulių V. Antonovo nusikalstama grupuotė, padariusi nusikaltimus 18-oje Lietuvos miestų ir rajonų, žurnalisto V. Lingio tyčinis nužudymas ir kiti nusikaltimai. Kovoje su kriminaliniu organizuotu nusikalstamumu Lietuvoje jau 1994 m. buvo pasiektas tam tikras persilaužimas. Pirmą kartą1994 m. sumažėjo užregistruotų nusikaltimų skaičiaus augimo tempai (žr. 3 diagramą), nemažai organizuotų nusikaltėlių grupių narių buvo priversti bėgti į užsienį arba gyventi nelegaliai, slapstytis. Pasiekus persilaužimą, kriminalinė policija, prokuratūra, kitos teisėsaugos institucijos galėjo daugiau dėmesio skirti kovai su paslėptomis, labiau užmaskuotomis organizuoto nusikalstamumo formomis – korupcija, bankiniais bei finansiniais nusikaltimais ir kita. Buvo demaskuota nemažai organizuotų nusikalstamų grupių, suimta ir nuteista aktyvių jų narių. Vien tik 1996 m. už nusikalstamo susivienijimo organizavimą ar

dalyvavimą jame, asmens terorizavimą, turto prievartavimą buvo nuteisti 104 asmenys. Atskleisti V. Januškevičiaus grupės, suardytos „Vilniaus brigados“ dalies padaryti nusikaltimai, Panevėžyje teismą pasiekė „Vyšniukų“ nusikalstamo susivienijimo byla.

Suprantama, kad ir geriausia įstatymų norminė bazė buvo juridinis pagrindas kovojant su organizuotu kriminaliniu nusikalstamumu, bet vien įstatymų nepakako šiai problemai išspręsti. Tam buvo reikalingos dar ir atitinkamos organizacinės priemonės, struktūriniai padaliniai, parengti žmonės, profesionalai, kurie pajėgtų ir sugebėtų įgyvendinti tuos įstatymus. Kaip jau minėta, kova su organizuotu kriminaliniu nusikalstamumu Lietuvoje buvo pradėta 1989 m., įsteigus 6-ąjį skyrių Vidaus reikalų ministerijoje. Tada jame dirbo tik 13 pareigūnų[329]. Vidaus reikalų ministrui P. Valiukui likvidavus policijos kovos su organizuotu nusikalstamumu padalinius, kaip tik tuo metu organizuotas nusikalstamumas Lietuvoje galutinai sustiprėjo ir jo tinklas apraizgė visą šalį. Visi ONTT padalinių vadovai tuo metu kreipėsi į Lietuvos Vyriausybės vadovą G. Vagnorių su viešu laišku, kuriame atskleidė šio valdžios žingsnio kenksmingumą ir neigiamus padarinius valstybės interesams[330]. Deja, kreipimasis liko be atsakymo.

Atkūrus ONTT 1993 m. pradžioje, nebuvo išvengta naujų klaidų ir trūkumų, kurie trukdė tolesniam jos darbui. Viena iš jų, kaip nurodė pirmasis šios policijos tarnybos vadovas A. Sadeckas, buvo tai, kad vidaus reikalų ministras R.Vaitekūnas dirbti pareigūnus į šią tarnybą priiminėjo be jokios atrankos[331]. Tad nenuostabu, kad „kai kuriuose miestuose ONTT pareigūnai ėmė veikti išvien su nusikaltėliais, kartu su jais puotavo, sprendė bendrus verslo reikalus, spaudė konkurentus“[332]. VRM ONTT padalinio komisaras Ž. Levickas išgarsėjo kaip reketininkas, Panevėžio ONTT komisaras V. Vingerevičius kartu su kitais policijos pareigūnais globojo prostitučių firmą, Kauno ONTT pareigūnai A. Tepelys, J. Novočiadovskis ir kiti naudojosi banditų paslaugomis tvarkydamiesi asmeninius reikalus (pvz., milžiniškoms skoloms, siekiančioms iki 100 tūkst. JAV dolerių išlupti), artimai bendravo su „Daktarų“ gauja, Klaipėdoje pareigūnai kartu dalyvavo kontrabandos versle[333].

[329] A. Lekavičius. Jubiliejus – be įsimintinų laimėjimų // Lietuvos rytas. 1999 m. gegužės 17 d.

[330] Ten pat.

[331] Ten pat.

[332] Ten pat.

[333] Ten pat.

Antra, nagrinėjamu laikotarpiu vyko nuolatinis ONTT pareigūnų vaikymas pasikeitus valdžiai, jie buvo keičiami savais žmonėmis. Aukštų ONTT pareigūnų teigimu, pagrindinė tokios politikos priežastis buvo ta, kad „kiekviena valdžia užsiima nešvariais darbais ir nenori, kad kas nors apie tai žinotų“[334]. Neatsitiktinai Lietuvoje po kiekvienų Seimo rinkimų, pažeidžiant galiojančius įstatymus ar juos skubiai pataisius pagal atėjusių politikų valią, būdavo keičiamas policijos generalinis komisaras, ONTT ir kiti policijos vadovai tokiais žmonėmis, kuriems kova su organizuotu nusikalstamumu Lietuvoje mažiausiai rūpėjo[335]. Išvaikius senus, patyrusius ir juos pakeitus jaunais, bet savais operatyviniais darbuotojais, tekdavo ONTT darbą daugelyje vietų pradėti vos ne iš naujo. Kai kuriose vietose (pvz., Klaipėdoje) žurnalistai turėdavo daugiau informacijos apie organizuotą nusikaltėlių pasaulį negu ONTT pareigūnai. Todėl neatsitiktinai ši tarnyba per dešimtmetį nedemaskavo nė vieno su nusikaltėliais susijusio aukšto valdžios pareigūno. Tiktai Vilniuje, kaip jau minėta, pavyko išsaugoti nuo valymo patyrusių ONTT profesionalų branduolį ir čia kova su organizuotu nusikalstamumu vyko sėkmingiausiai.

[334] A. Lekavičius. Jubiliejus – be įsimintinų laimėjimų // Lietuvos rytas. 1999 m. gegužės 17 d.

[335] Ten pat.

Išvados

Apibendrinant nagrinėjamą klausimą, galima teigti, kad milicijos pertvarkymo idėja Lietuvoje brendo dar gerokai prieš atkuriant nepriklausomybę. Tačiau nesant reikiamų politinių ir socialinių sąlygų, ypač dėl vidaus reikalų institucijų sistemos didelės priklausomybės nuo SSRS vidaus reikalų ministerijos, ji tuo metu buvo labai sunkiai įgyvendinama. Tik atkūrus Lietuvos valstybingumą buvo sukurta kokybiškai nauja teisėsaugos ir teisėtvarkos sistema mūsų šalyje.

Dabartinės Lietuvos policijos įkūrimo diena – 1990 m. gruodžio 11 d., kai Lietuvos Aukščiausioji Taryba–Atkuriamasis Seimas priėmė Lietuvos Respublikos policijos įstatymą, numačiusį milicijos reorganizavimą į policiją. Šis istorinis procesas buvo užbaigtas 1991 m. rudenį.

Miliciją reorganizuojant į policiją ji suvaidino labai svarbų vaidmenį įtvirtinant mūsų šalies nepriklausomybę. 1990 m. pradžioje vieninteliė jėga, oficialiai pripažinta ginkluota struktūra, kuri galėjo ginti Lietuvos nepriklausomybę, priešintis sovietinės imperijos užmačioms, buvo milicija. Tuo metu ji vienintelė galėjo užtikrinti viešąją tvarką, visuomenės stabilumą ir valstybės saugumą. O visa tai kiekvienos revoliucijos metu turi lemiamos reikšmės. Nuo milicijos pozicijos tuo metu daug priklausė, ar revoliucija laimės, ar pralaimės, ar naujai atkurtos valstybės savarankiškumas ir nepriklausomybė bus apginta.

Lietuvos milicija reorganizuojama į policiją šį istorinį egzaminą išlaikė puikiai. Dirbdama nepaprastai sudėtingomis, dažnai ekstremaliomis sąlygomis, ji 1990–1991 m. sugebėjo išlaikyti visuomenės rimtį ir viešąją tvarką. Kol atsikūrusi nepriklausoma Lietuvos valstybė suformavo savo nacionalines saugumo ir gynybos institucijas, reorganizuojama Lietuvos milicija taip pat apgynė ir mūsų valstybės saugumą.

Nepasiduodama nei proimperinių Sovietų Sąjungos jėgų spaudimui, nei vietinių politinių jėgų įtakai, ji nuosekliai tarnavo Įstatymui ir Žmogui ir įnešė didžiulį indėlį įtvirtinant Lietuvos nepriklausomybę. Tokią milicijos poziciją revoliucinių pertvarkymų metu didele dalimi nulėmė jos depolitizavimas 1990 m. sausio–vasario mėnesiais, kai milicijos tarnybose buvo panaikintos pirminės komunistų partijos organizacijos, ir nuo to laiko jokia šalies partija daugiau nemanipuliuodavo milicija. Tuo metu, 1990–1991 m., Lietuvos visuomenėje kunkuliuojant politinėms aistroms, kuriantis daugiapartinei sistemai, besikurianti policija buvo vieninga, nesusiskaldžiusi į jokias politines sroves ir iš tikrųjų galėjo

tarnauti tik Įstatymui ir Žmogui. Proimperinės jėgos negalėjo panaudoti besiformuojančios policijos prieš Lietuvos nepriklausomybę.

Lietuvos milicijos apsisprendimas tarnauti nepriklausomai Lietuvai buvo akivaizdus. Miliciją reorganizuojant į policiją iš jos pasitraukė tik 246 žmonės iš tuo metu buvusių 7,5 tūkst. darbuotojų. Vadinasi, beveik visi jie tapo Lietuvos policijos pareigūnais.

Milicijos reorganizavimo į policiją procese labai svarbu buvo tai, kad pradėta rengti nacionaliniai policijos kadrai. Įsteigus 1990 m. rudenį Lietuvos policijos akademiją ir joje įdiegus tuo metu novatorišką trijų pakopų studijų sistemą, vienoje vietoje imti rengti įvairių grandžių policijos pareigūnai – nuo žemiausios iki aukščiausios, t. y. nuo eilinio policininko iki policijos valdininko, turinčio aukštąjį išsimokslinimą. Nepaprastai svarbi Policijos akademijos reikšmė ir plėtojant policijos mokslą Lietuvoje. Įsteigus ją, buvo sudarytos palankios sąlygos teoriniams tyrimams ir policijos praktikai moksliškai apibendrinti. Pirmą kartą Lietuvos istorijoje atsirado mokslinė literatūra teisėsaugos ir teisėtvarkos klausimais lietuvių kalba. Kasmet nuo 1993 m. buvo leidžiami prestižiniais pripažinti mokslo darbai „Kriminalinė justicija“, spaudoje skelbiamos Policijos akademijos dėstytojų parengtos monografijos ir vadovėliai, Akademijoje rengiamos ir ginamos mokslų daktaro ir habilituoto mokslų daktaro disertacijos, ugdoma sava profesūra, jaunoji mokslininkų pamaina.

Policijos darbuotojų skaičius Lietuvoje 1992 m. išaugo iki 15,3 tūkst., t.y. nuo reorganizavimo pradžios padidėjo daugiau nei du kartus. Lietuvoje buvo sukurtos penkios naujos policijos rūšys, nauji struktūriniai padaliniai ir tarnybos.

Nepriklausomybės pradžioje Lietuvos policijos sistemą sudarė Savivaldybių ir Respublikinė policija. Pastaroji pagal veiklos pobūdį dar buvo suskirstyta į atskiras rūšis: viešąją, kriminalinę, apsaugos, kelių ir transporto. Vidaus reikalų ministerijai 1994 m. iš Krašto apsaugos ministerijos perėmus valstybės sienų apsaugą, buvo sukurta nauja policijos rūšis – pasienio policija. Tais pačiais metais – 1994 m. – buvo pakeistas ir Savivaldybių policijos juridinis statusas. Įvedus Savivaldybių policijos finansavimą tik iš valstybės biudžeto, ji buvo suvalstybinta ir tapo viena iš Respublikinės policijos rūšių, visiškai pavaldi Policijos departamentui.

Būdingiausias nagrinėjamo laikotarpio Lietuvos policijos istorijos bruožas – jos darbuotojų kiekybinis augimas. Didėjant nusikalstamumui šalyje, tolygiai buvo didinamas ir policijos darbuotojų skaičius. 1992 m.

Lietuvoje pagrindinėse policijos tarnybose dirbo 12,8 tūkst. pareigūnų, o 1997 m. – 17,1 tūkst. Pradžioje pagal darbuotojų skaičių pati didžiausia buvo viešoji policija – ji turėjo 3,6 tūkst. žmonių, o tai sudarė 28,1 proc. šalies policijos darbuotojų, o 1997 m. – pasienio policija, kurioje dirbo 3,6 tūkst. žmonių, arba 22 proc. visų šalies pareigūnų. Antra pagal skaitlingumą 1997 m. buvo savivaldybių policija (3,5 tūkst., arba 19,6 proc.), trečia – viešoji (3 tūkst., arba 16,8 proc.), toliau kriminalinė (2,6 tūkst., arba 14,8 proc.) ir kitos policijos rūšys.

Tačiau kiekybinis policijos augimas negalėjo sumažinti ir nesumažino nusikalstamumo lygio šalyje, kuris ir toliau kasmet vis didėjo. Tam reikėjo esminių socialinių pertvarkymų, taip pat ir ryškesnių kokybinių policijos darbo pokyčių – pirmiausia padidinti jos darbo efektyvumą ir kokybę. Tačiau tam trukdė pernelyg didelė politinės konjunktūros įtaka ir poveikis policijos darbui. Nors 1990 m. gruodžio 11 d. Policijos įstatymas uždraudė policijos pareigūnams dalyvauti politinių partijų veikloje ir jie nedalyvavo joje, bet jis neapsaugojo šios teisėsaugos institucijos nuo politinių vėjų, neužtikrino jos darbo stabilumo. Po kiekvienų naujų Seimo rinkimų, dažnai prieštaraujant galiojantiems įstatymams, būdavo keičiamas policijos generalinis komisaras, ir Lietuvos policija buvo priversta nuolatos prisitaikyti prie valdyti atėjusios partijos, prie naujo vidaus reikalų ministro vykdomos politikos. Tas prisitaikymas šalies policijai kaip statutinei organizacijai dažnai būdavo gana skausmingas, trikdė jos darbą, kenkė jo kokybei, buvo nesveikos darbo atmosferos kolektyvuose priežastis.

1 priedas

LIETUVOS POLICIJOS UNIFORMA

Policijos ženklas

Jogailaičių kryžius

Policininkų vasaros uniforma

Policijos valdininko uniforma

Policijos pareigūnų paradinė uniforma

Raitosios policijos uniforma

Keltų eismo priežiūros pareigūno uniforma

Policijos kinologų uniforma

Greitojo reagavimo rinktinės „Aras“ pareigūnų uniforma

2 priedas

LIETUVOS POLICIJOS PAREIGINIAI LAIPSNIAI

Policininkas stažuotojas

Policininkas

Vyresnysis policininkas

Viršila

Jaunesnysis inspektorius

Inspektorius

Vyresnysis inspektorius

Komisaras inspektorius

Komisaras

Vyresnysis komisaras

Vyriausiasis komisaras

Generalinis komisaras

Police of Lithuania after Restoration of Independence

Summary

The present book describes the situation existing in the Lithuanian militia 1989 – early 1990, i.e. on the eve of the restoration of the independent State of Lithuania, the process of restructuring the militia into the police conducted in Lithuania in 1990 – 1991, the establishment of the Lithuanian Police Academy and its activities as well as the activities carried out by the main police services in 1990 – 1996.

The first chapter of the book contains an overview of the situation that existed in the militia on the eve of the restoration of Lithuania's independence. At that point of time there were 7,4 thousand officers serving in various militia structures and the militia consisted of the services responsible for the protection of public order, criminal search, fight against the embezzlement of social property, prophylaxis, non-departmental security, State Automobile Inspectorate, etc. Boards of Internal Affairs (Militia) operated in Vilnius, Kaunas and Klaipėda and regional centres had Divisions of Internal Affairs (Militia). Apart from the abovementioned purely militia services, the local territorial Boards and Divisions of Internal Affairs (Militia) had in their subordination the units responsible for fire protection, institutions of confinement, technical criminal expert examination, investigation, passports, visas and registration, etc. that were headed by the Chiefs of particular Boards of Internal Affairs (Militia) or Divisions of Internal Affairs (Militia). The militia was highly centralised and subordinate to the Ministry of the Interior.

Within the first Government of the Independent Lithuania whose Prime Minister was Prof. K. Prunskienė, the post of the Minister of the Interior from 23 March 1990 was held by M. Misiukonis, his Deputies being P. Liubertas, V. Zabarauskas, J. Vasiliauskas and A. Svetulevičius. On the eve of the restoration of Lithuania's independence, i.e. in January – February 1990, the Lithuania's militia was depoliticized by liquidating the primary Communist party organizations and thus preventing the proimperial forces from using it against the restoration of our country's independence and formation of the new government. Despite the pressure from the Soviet Union and financing from the budget of the

Soviet Union until 1991, the Lithuania's militia obeyed the laws passed by the Supreme Council of the Republic of Lithuania and the resolutions adopted by the Government of the Republic of Lithuania and the resolutions adopted by the Government of the Republic of Lithuania and did not surrender to the dictate of the proimperial forces. This allowed avoiding civil disobedience and blood.

The process of drafting the Law on Police and its adoption by the country's Parliament – the Supreme Council of the Republic of Lithuania – was rather long and was completed only at the end of 1990. This Law caused disagreement between the Government of the Republic of Lithuania, which aimed at establishing a uniform police system throughout the whole country, and the majority of the Deputies of the Supreme Council, who wanted the police to operate under municipalities and to be the alternative to the militia that was subordinate to the Government of the Republic of Lithuania.

After numerous considerations and lengthy discussions the Republic of Lithuania Law on Police was adopted by the Lithuanian Parliament on 11 December 1990. For the first time throughout the history of Lithuania this law became the main document regulating the activities of the mentioned law enforcement authority. Before this, the activities carried out by the police had been regulated by numerous departmental acts, which provided a possibility for illegal and amateurish activities at the local level, etc.

The Law defined the following three basic goals of the police: prevention of crime and other violations of the law, detection and investigation of crimes and provision of social assistance to citizens.

Following the adoption of the Law on Police, i.e. from 11 December 1990, Lithuania underwent the restructuring of the militia into the police. From 1 January 1991 the police of the Republic of Lithuania started taking into its service the officers of the former militia who had to swear an oath of service for the benefit of the Republic of Lithuania in public.

The restructuring of the militia into the police was suspended as a result of tragic events that took place on 11-13 January 1991 in Vilnius, when the Soviet Union made an attempt to realize coup d'etat and suppress Lithuania's independence by means of the armed attack. During those days the police gave its strong support in defending the independence of our country and honestly survived that difficult period

of time. Only a small scattering of the officers from the Special Militia Union (OMON) went over to the aggressor and collaborated with the USSR army.

On the basis of the Resolution of the Government of the Republic of Lithuania of 28 February 1991, P. Liubertas, Deputy Minister of the Interior, was appointed into the position of the Lithuanian Police Commissar General. By his Order of 5 March 1991, the Minister of the Interior appointed the first five Lithuanian Police Commissars. By his Order of 6 May 1991, the Minister of the Interior liquidated the manning lists of the Boards and Divisions of Internal Affairs and approved the new manning lists of territorial Commissariats the total number of working places being 12,9 thousand. Based on the number of employees the Municipal Police was the largest one and comprised 28 per cent of all the people working for the police.

The restructuring of the militia into the police was completed in the autumn of 1991. Almost all former militiamen who complied with ethical, professional and health requirements became officers of the Lithuanian police. Only several dozens of the former militiamen retired on a pension, left for Belarus or refused to serve for the benefit of the independent Lithuania on other grounds. By the autumn of 1991 there were 264 officers who had left the Lithuanian militia. On 24 September 1991, the College of the Ministry of the Interior of the Republic of Lithuania officially announced about the completion of the restructuring of the militia into the Lithuanian police.

During the restructuring process the militia underwent noticeable structural changes. At the end of 1991, a number of the employees at the Lithuanian police comprised approximately 13,5 thousand people. Five new types of the police were introduced, which resulted in the establishment of new structural Subdivisions and Services within the whole system of the police as well as new Boards and Bureaus within the Police Department. While the independent State of Lithuania was forming the structures of its national security and defence, the Lithuanian militia during the process of its restructuring into the police in 1990-1991 worked under very difficult conditions but still succeeded in holding the public peace and order and ensuring the national security.

An important component of the process of restructuring the militia into the police was the issue related with the development of the appropriate training for the police staff at the national level.

On 28 April 1990, the Government of the Republic of Lithuania adopted a Resolution to open - from 1 September 1990 - an independent establishment of higher education for police officers – Vilnius Militia (Police) Academy. This Academy was responsible for the training of police officers of all ranks – from the lower ranking through the middle one up to the higher ranking, i.e. from ordinary policemen up to police officers holding degrees of higher education. On 13 July 1990, the Supreme Council of the Republic of Lithuania adopted „Temporary Statute of the Lithuanian Police Academy", which was replaced by the permanent Statute on 14 May 1991.

The Lithuanian Police Academy started its activities on 1 September 1990 on the basis of the training base of the former Vilnius faculty and the Training Centre of the Ministry of the Interior. The Academy was headed by lieutenant-colonel Doc. A.Pumputis, former Deputy Head of Vilnius Faculty of Minsk school of higher education established under the USSR Ministry of Internal Affairs. The Academy enrolled 500-560 people as full-time students every year. The Academy introduced a system of studies that comprised three levels. The total number of specialists prepared in 1990-1997 by the Lithuanian Police Academy comprised 5772 people among whom the first level was completed by 3450, the second level (Bachelor's Degree) by 1460 and the third level (Master's Degree) – by 318 students.

The staff of the Lithuanian Police Academy in 1990 comprised 145 employees including 62 lecturers. Among the lecturers there were 3 Doctors of Science, 21 candidates of science, 1 Professor and 15 Docents. The largest number of lecturers with scientific degrees and degrees in Pedagogics who worked at the Academy was reached in 1994 when the Academy employed 7 Habilitated Doctors of Science, 37 Doctors of Science, 9 Professors and 24 Docents. The first monographs and manuals prepared by the lecturers of the Lithuanian Police Academy were published in 1993 and the first theses for a degree were maintained at the Academy in 1996.

At the end of 1997 the Lithuanian Police Academy was reorganized into the Lithuanian Law Academy. Two Police Faculties, which actually continued the activities of the Police Academy, were opened in Vilnius and Kaunas.

The second chapter of the book gives an overview of the activities carried out by the main police services in Lithuania in 1990 – 1997.

The Lithuanian police was divided into the National Police and

the Municipal Police. The National Police comprised the Public Police, the Criminal Police, the Security Police, the Traffic Police and other police services.

In 1992 there were 12,8 thousand and in 1997 there were 17,1 thousand officers serving in the Lithuanian police. The Public Police was the largest according to the number of its employees. It employed 3,6 thousand people and this comprised 28,1 per cent of the total number of people working at the police. The Public Police was followed by the Municipal Police (26 per cent), Criminal Police (11,7 per cent), Security Police (12,7 per cent), Traffic Police (11,7 per cent) and other police services. The Border Police was established in 1994 upon transferring the functions of protecting the state border of the Republic of Lithuania from the Ministry of National Defence to the Ministry of the Interior. Soon after its establishment the Border Police became the largest police service according to the number of its employees. In 1997 it employed 3,6 thousand people and this comprised 22 per cent of the total number of persons working at the police forces.

The most important branch of the National Police that ensured public order at the national level was the Public Police. The goal of the Public Police was to maintain public order and peace, provide assistance in the investigation of crimes, guard state institutions and other important facilities upon authorisation from the Government, supervise the procedure for the acquisition and use of firearms, guard apprehended persons, supervise the activities of detention houses, etc. The internal organisational structure of the Public Police was established on the basis of its goals and functions. The Public Police Divisions under the territorial Police Commissariats consisted of the services responsible for patrolling, escorting, issuance of permits, distribution points, etc. The present book provides a number of statistical data about the activities conducted by the Public Police in 1990 – 1995.

The underlying policy of the Municipal Police was prevention of violations of law and order.

At the very beginning the Municipal Police was accountable to the local municipalities and the Police Department and had dual subordination. However, the appearance of certain difficulties related with the financing of the Municipal Police resulted in the amendment of the Law on Police in 1994, which introduced the financing of the Municipal Police only from the State budget, cancelled its subordination to the local municipalities, actually nationalised it and made it one of

the branches of the National Police.

The Municipal Police encountered a number of difficulties related with the formation of its staff and a large fluctuation of its employees. At the end of 1991, even 30,4 per cent of the working places were vacant; a number of officers were dismissed due to negative motifs. The Municipal Police had the largest number of women working there, that number continued growing annually and in 1996 reached 15,4 per cent of all the employees. The largest number of women worked in the Juvenile Inspectorate. This service was different from other police services by a considerably high level of the educational background of its employees because 50 – 64 per cent of its employees were of higher educational background. The present paper provides detailed statistical data about the work conducted by district inspectors, juvenile inspectors and other officers of the services of the Municipal Police in administering the prophylactic registration of offenders, applying sanctions on them for administrative violations, preventing and detecting crimes, etc.

During the first years of independence the protection of the state border of the Republic of Lithuania was carried out by the State Border Protection Service - a special unit of the Ministry of National Defence. On 28 June 1994 the Seimas of the Republic of Lithuania passed the new Law on the State Border Protection. Under the mentioned Law, the protection of the state border was transferred from the Ministry of National Defence to the Ministry of the Interior and the former State Border Protection Service was reorganised into the Border Police. It was directed by the Border Police Department. To protect the state border and ensure its inviolability the following was established within the Border Police: eight Districts of the Border Police with Stations and Control points subordinate to them, a special squad and a Training Centre for border guards in Visaginas.

However, despite the immense amount of work conducted in order to improve the border protection, the real situation at the border was dissatisfactory with the increase of smuggling, illegal migration and other violations of the state border. This resulted in the reorganization of the Border Police Department and subordinate local subdivisions of the Border Police in 1997. The reorganization had an influence on eight Districts of the Border Police. Seven Districts of the Border Police guard the state border of the Republic of Lithuania and one District guards the Ignalina Nuclear Power Plant. The administrative bodies of the Border Police were reduced by 40 per cent. Additional measures of

protection were applied on the border of the Republic of Lithuania with Russia and Belarus.

The Transport Police was responsible for the detection, investigation and prevention of crimes and violations of public order within the railway, airline and water borne systems of transport. Its organisational structure consisted of six Transport Police Commissariats operating on the whole territory of the Republic of Lithuania. Each Commissariat was responsible for several regions of the country. The Transport Police was directly subordinate to the Police Department under the Ministry of the Interior rather than to the local Police Commissariats and actually performed the functions of Public and Criminal Police within the railway, airline and water borne systems of transport. The present book provides statistical data about the criminal situation within the Lithuanian transport facilities and the practical activities conducted by the Transport Police in 1990 – 1996.

Protection of state institutions, state enterprises, private companies, property of natural persons, cargoes and persons was the responsibility of a separate branch of the police - the Security Police. Unlike other branches of the police, the Security Police was not financed from the State budget and its maintenance cost nothing to the taxpayers. It earned money from the services provided by it to institutions, companies and people.

The organisational structure of the Security Police at the local level consisted of the Security Police Divisions and Subdivisions established under the Police Commissariats. There were 52 such Divisions and Subdivisions operating in Lithuania. A Security Police Division (Subdivision) consisted of the Security Police units, centralized security points and various services such as the technical, guard protection, general service, repair, financial and others. The present book provides statistical data about the facilities guarded by the Security Police, anticipated and detected thefts, apprehended persons and other activities carried out by the Security Police in 1990 – 1996.

The present Traffic Police was formed out of the former State Automobile Inspectorate, which performed its activities during the Soviet times. All its employees agreed to serve for the benefit of the independent State of Lithuania. By exercising road safety control and investigating traffic violations and road accidents, the Traffic Police attached much attention to the reduction of the accident rate within

the country. The present book describes quantitative and qualitative composition of the Traffic Police personnel, the accident rate on the roads of our country and its reasons as well as the administrative activities of the Traffic Police carried out in 1990 – 1996.

The Criminal (non-public) Police was formed out of the following main services that operated in Lithuania during the Soviet period of time – units responsible for the criminal search, fight against the organised crime and fight against the embezzlement of the Soviet property.

At the very beginning the organisational structure of the Criminal Police reflected the requirements of the real situation. However, in 1992 it underwent reorganisation by liquidating the units responsible for the fight against the organised crime, which resulted in favourable conditions for the appearance and functioning of organised criminal gangs in Lithuania. After a year, i.e. in 1993, the units responsible for the fight against the organised crime were restored and the counterintelligence service that was responsible for the surveillance of its colleagues was liquidated. In 1996, the Lithuanian Criminal Police consisted of five Services – Organised Crime Investigation Service, Criminal Offences Investigation Service, Economic Crime Investigation Service, Inquiry and Operational Activity Service, a special squad „Aras" and the Interpol Lithuanian National Bureau.

The present book contains a detailed description of the qualitative and quantitative composition of the personnel of the Criminal Police, their age, length of service, general, legal and special educational background.

The crime rate in Lithuania and especially in its largest cities such as Vilnius, Kaunas, Klaipėda, Šiauliai and Panevėžys grew every year and during the period from 1990 to 1998 increased by 47,4 per cent. Thefts of property from residential areas dominated the list of committed crimes and comprised 62 – 75 per cent of all registered crimes. A number of robberies increased 12 times.

Crime detection rate in Lithuania in 1990 – 1998 comprised 35 – 45 per cent of all crimes. Especially low crime detection rates were registered in Vilnius, the capital city of Lithuania, and comprised only 20 – 25 per cent. Detection rate of criminal offences in Lithuania was even smaller than the general crime detection rate. Only detection of the crimes committed by juveniles comprised 64 – 77 per cent. Every

year, the Criminal Police detected 12,5 thousand - 25,5 thousand people who had committed crimes.

Prevention of and fight against the organised crime was facilitated by a number of laws passed in Lithuania. The period when the Law on Preventive Detention was in force (1993 – 1997) had a strong negative impact upon the organized crime in Lithuania – 575 cases were instituted and 1,4 thousand persons detained. In 1998, on the basis of the Organised Crime Prevention Law, preventive measures were applied against 1203 persons. The decrease of the crime rate in Lithuania was registered for the first time in 1994. Strong persecution conducted by the police destroyed a number of organised criminal gangs, sent their members to prisons, forced some of them to run abroad or stay under illegal conditions.

Literatūra ir šaltiniai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. Lietuvos Respublikos piliečių priimta 1992 m. spalio 25 d. referendume. V., 1993.
2. Lietuvos Respublikos policijos įstatymas // Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios. 1990. Nr. 31.
3. Lietuvos policijos akademijos laikinasis statutas // Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios. 1990. Nr. 22.
4. Lietuvos policijos akademijos statutas // Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios. 1991. Nr. 16.
5. Lietuvos Respublikos laikinasis pasienio apsaugos tarnybos įstatymas // Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios. 1990. Nr. 34.
6. Lietuvos Respublikos Valstybės sienos įstatymas // Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios. 1992. Nr. 20.
7. Lietuvos Respublikos Valstybės sienos apsaugos įstatymas // Valstybės žinios. 1994. Nr. 53.
8. Lietuvos Respublikos Valstybės sienos apsaugos kompleksinės sistemos metmenys // Valstybės žinios. 1995. Nr. 49.
9. Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos Policijos departamento nuostatai // Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios. 1991. Nr. 22.
10. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos (pirmojo šaukimo) pirmoji sesija. Stenogramos. 1990 m. kovo 21 – 23 d. XIV – XIX posėdžiai. V., 1991.
11. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos (pirmojo šaukimo) pirmoji sesija. Stenogramos. V., 1991. T. 2, 3, 8, 12.
12. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos (pirmojo šaukimo) pirmoji ir neeilinė sesijos. Stenogramos. V., 1992. T. 14.
13. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos (pirmojo šaukimo) antroji sesija. Stenogramos. V., 1992. T. 18, 21.; V., 1994. T. 27.
14. Lietuvos Respublikos Seimo penktoji sesija. 1994 m. spalio 11 ir 12 d. 14, 15 ir 16 posėdžiai. Stenogramos. 166 sąs.
15. Lietuvos Ypatingasis archyvas. F. V – 105. Ap. 1. B. 6, 49, 54; Ap. 2. B. 27; F. V – 141. Ap. 2. B. 315, 325.
16. Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos archyvas.
17. Policijos departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos archyvas.
18. Lietuvos valstybės sienos apsaugos tarnybos archyvas.
19. Lietuvos transporto policijos valdybos archyvas.
20. Lietuvos teisės universiteto archyvas.
21. Barauskas R. M. Misiukonis: buvau mafijos ir specialiųjų tarnybų akiratyje // Lietuvos rytas. 1995 m. rugsėjo 22 d.

22. Barauskas R. Prokurorai ir komisarai traukiasi, mafijozai grįžta // Lietuvos rytas. 1997 m. kovo 21 d.
23. Džavachišvilis Z. Vilniaus OMON-as iki ir po viduržiemio. V., 2001.
24. Ganusauskas E. Lietuvos policija buvo atsidūrusi tarp kelių ugnių // Lietuvos rytas. 1996 m. sausio 13.
25. Genzelis B. Sajūdis: priešistorė ir istorija. V., 1999.
26. Gutauskas E. Organizuotas nusikalstamumas ir jo baudžiamasis vertinimas. Daktaro disertacijos santrauka. V., 2002.
27. Kaminskas D. Medžioklė su varovais // Mažoji Lietuva. 1992 m. sausio 23 d.
28. Lekavičius A. Spiritas liejasi upėmis, o policija – akla ir kurčia // Lietuvos rytas. 1996 m. rugpjūčio 31 d.
29. Lekavičius A. Nusikaltėlių gaujų gniaužtuose – visa Lietuva // Lietuvos rytas. 1999 m. balandžio 10 d.
30. Lekavičius A. Jubiliejus – be įsimintinų laimėjimų // Lietuvos rytas. 1999 m. gegužės 17 d.
31. Lemtingi posūkiai Lietuvos policijos istorijoje. Straipsnių rinkinys. Sudarė Č.Mančinskas. V., 1993.
32. Lietuvos politinės partijos ir partinė sistema. K., 1997.
33. Lichanovas D. Klanas. Mūsų dienų nusikaltimų studija. V., 1989.
34. Mančinskas Č. Policija Lietuvoje 1918 – 1940 metais. V., 1998.
35. Mančinskas Č. Lietuvos transporto policijos veikla 1991–1996 metais // Lietuvos teisės akademija. Mokslo darbai. V., 1998. T. 9.
36. Mančinskas Č., Balaišis A., Reikaitė I. Lietuvos valstybės sienos apsaugos tarnybos istorija (1918 – 2000). V., 2003.
37. Neapskaitoma ekonomika: sampratos, tyrimai, problemos. V., 1997.
38. Nusikalstamumas ir teisėsaugos institucijų veikla. V., 1998.
39. Piesliakas V. Baudžiamoji politika Lietuvoje po 1990 m. ir jos tendencijos // Lietuvos teisės akademija. Mokslo darbai. V., 1999. T. 13.
40. Prunskienė K. Iššūkis drakonui. K., 1992.
41. Pumputis A. Lietuvos policijos akademijos įsteigimas ir raida 1990 – 1995 metais // Lietuvos policijos akademija. Mokslo darbai. V., 1995. T. 4.
42. Smaliukas J., Urbelienė J. Nusikalstamumo raida Lietuvoje 1918–1993 m. V., 1994.
43. Šimkus K. Operatyvinė veikla kovoje su organizuotu nusikalstamumu Lietuvoje (naujas operatyvinės veiklos modelis). Daktaro disertacijos santrauka. V., 1998.

Pavardžių rodyklė

Abarius L. 46
Abišala A. 22, 67, 70
Adamkus V. 61
Adomėlis A. 14
Aleksėjus Z. 240
Aleksiejevas I. 132
Aleksonis G. 13
Ananjevas N. 13
Ancelis P. 43
Andrikienė L. 48
Andriukaitis V. 116
Andziulis A. 214
Antanavičius R. 133
Armalis A. 133
Augaitis A. 240
Aukštuolis R. 132

Bagužis V. 90, 210, 211, 214, 217
Bajoras A. 183
Bakatinas V. 18, 29, 30
Balaišis A. 8, 183
Balandinas J. 266
Balavakas M. 185
Balcevičius Č. 13
Balčiūnas B. 13
Balčiūnas E. 133
Balčiūnas P. 133
Baltuškevičius A. 132
Baranauskas A. 133
Barauskas A. 268
Barauskas R. 19, 20, 21, 22, 79, 104
Barauskas V. 132
Bazylevas I. 33, 58
Beinoravičius E. 214
Beišys A. 188
Berkmonas A. 133
Bernatonis J. 118, 119
Bičkauskas E. 161
Bičkovas S. 214
Biekša V. 132
Bivainis V. 133
Blaževičius J. 13, 36
Blažys Č. 63, 90, 156, 157, 159
Bluvšteinas J. 41
Brazauskas A. 49, 110, 116, 202, 203, 234
Bražinskas A. 183
Bražiūnas S. 58
Britovas J. 266, 268
Bučinskas A. 14
Budginas R. 214, 242
Bukys K. 132
Bulovas V. 110, 203
Burba K. 133
Burdelis P. 90, 129
Burokas I. 267
Burokevičius M. 29
Butkevičius A. 25, 49, 97, 296
Butrimovas A. 214

Čaplinskas R. 161
Čepaitis V. 48, 50, 60
Čepauskas P. 93
Čepulis K. 13
Čerba G. 133
Česnuitis R. 184
Česnulevičius V. 183
Česūnas R. 184
Čiamolonskas V. 133
Čibiliovas D. 46
Čipkus A. 132
Čyžas Č. 13

Daktaras H. 296
Daninas A. 184
Dašukas B. 34
Daukša A. 132

Debeikis A. 267, 268, 269
Dekanidzė B. 268
Demidovas N. 79, 81
Dervinis A. 133
Dervinis J. 13, 90, 129, 225
Didžiokas L. 214
Dikas K. 132
Dobrovolskas K. 133
Dubaka J. 132
Dudėnas R. 133
Dulevičius A. 183
Džavachišvilis Z. 24, 26, 77

Fedorenko V. 133

Gabraitis J. 93
Gailius A. 13
Gaižauskas A. 13
Gajauskas A. 132
Gajauskas B. 49
Ganusauskas E. 15, 78, 79
Gardauskas A. 184
Gasiūnas J. 13
Gelažauskas J. 133
Gelažnykas R. 132
Gelžinis T. 186
Genzelis B. 148, 67, 69
Geržonas V. 116
Giriūnas V. 13
Glambockas A. 183
Glebovas A. 266
Gorbačiovas M. 20, 107
Grabauskas V. 184
Gračiovas P. 296
Gražys A. 268
Gražys V. 269
Grigaliūnas V. 133
Grigaravičius V. 13, 20, 118, 119
Grinius K. 55
Gutauskas E. 295

Ilgūnas S. G. 31
Indriūnas J. 93
Ingelevičius J. 133
Ivanovas S. 214

Jakubčionis A. 9
Janavičius V. 132
Jankauskas I. 14
Jankauskas V. 239
Janonis J. 185
Janulevičienė V. 34
Januška A. 132
Januškevičius V. 298
Jaras A. 186
Jarmala A. 214
Jarmalavičius R. 94
Jasūdis L. K. 240, 246
Jašinskas V. 132
Jatkevičius J. 156
Jelcinas B. 108
Jezerskas V. 97
Jokubonis S. 13, 225
Jonikas V. 246, 253
Jonušas A. 253
Juchnevič V. 133
Juknaitis A. 132
Junokas V. 58
Juodis J. 90, 225, 234
Juozakas A. 185
Jurgelionis S. 132
Jurgelis J. 202, 234
Jurginis J. 193
Jūrienė E. 157
Justickis V. 41
Juškevičiūtė J. 44
Juškus V. 161

Kačinskas A. 55
Kairys A. 12
Kairys G. 132
Kalėda V. 14
Kalesnykas R. 4
Kaliačius E. 13, 129, 132

Kaminskas D. 104
Kaminskas V. 133
Kaminskas Z. 266
Karpavičienė R. 98
Kasparovič S. 132
Katuoka S. 4, 33, 58
Kavaliauskas J. 93
Kavaliauskas R. 132
Kazakevičius A. 13, 132
Kazlauskas A. 185
Kazlauskas J. 184
Kazlauskas K. 184
Kazlauskas L. 133
Kerpauskas K. 133
Kiela S. 214
Kilikauskas R. 204
Kisielius E. 132
Kolpakas V. 267
Konopliovas G. 296
Kotenkov A. 133
Kovalenko A. 14
Krapas A. 13
Kraujelis J. 13, 36
Krestov A. 132
Kropas S. 57
Krukauskas R. 266
Krungolcas E. 46
Kruolis A. 132
Kšenavičius V. 133
Kuolelis J. 30
Kudarauskas G. 266, 269
Kurapka E. 33
Kūris P. 25
Kuzmickas B. 49
Kuzmickij J. 133
Kuzminas I. 20
Kvaraciejus G. 184
Kvedaravičius J. 133

Ladieta J. 214
Landsbergis V. 20, 22, 24, 26, 49, 60, 61, 76, 77, 96, 97, 100, 103, 108, 204
Laugalys J. 132
Laurinavičius A. 133
Laurinavičius V. 296
Laurinkus M. 25
Laurušonis S. 133
Lazarenka J. 129, 268, 269
Lazutka B. 269
Leipus V. 13, 57, 63, 78, 94, 268
Leišys J. 186
Lekavičius A. 234, 235, 295, 296, 298, 299
Lesčiauskas A. 13
Levickas Ž. 298
Levulis S. 14
Liaučius J. 49, 52, 58, 64, 68
Liaudanskas J. 13, 110, 235
Lichanovas D. 288, 289
Liepa R. 184
Lingys V. 297
Lisauskas P. 267
Lisauskas R. 133
Liubertas P. 9, 12, 14, 16, 18, 20, 24, 25, 49, 55, 62, 64, 69, 75, 77, 81, 95, 96, 99, 110, 115, 116, 246
Lubys B. 55
Lukminas G. 13
Lukomonavičius V. 13
Lukošaitis A. 47
Lukša K. 184

Maciulevičienė L. G. 240
Mačiulaitis E. 25, 63, 64, 253, 267
Mačiulaitis K. 133
Mačiulaitis R. 132
Maigis V. 93
Makarovas 81
Makštelė A. 246
Makutinovičius B. 80
Malašauskas K. 184
Mančinskas Č. 7, 8, 9, 34, 45, 89, 183, 184, 186, 193, 207, 209, 210

Maračinskas V. 133
Margelis V. 46
Margenis H. 113, 268
Markevičius A. 13
Martyšius V. 132
Matačiūnas V. 132
Matonis J. 14, 67, 104, 113, 114
Matulaitis A. 25
Matulaitis B. 239
Matulionis R. 267
Matuzanis E. 76, 113
Matvejeva Ž. 132
Mažuika O. 266
Mečkovskis A. 46
Medelis A. 132
Mickevičius S. 133
Mickus P. 214
Mikutavičius S. 133
Mikutis S. 133
Miliauskas A. 133
Milkamanavičius E. 214
Minčinauskas R. 214
Misiukonis M. 12, 14, 15, 16, 20, 22, 23, 24, 28, 30, 33, 49, 57, 60, 62, 65, 68, 70, 77, 79, 80, 103, 104, 110, 246
Misiūnas G. 133
Morkūnas S. 184
Motiejūnas V. 241, 253
Motieka K. 49
Motiekaitis J. 133
Musteikis A. 185

Nagrockis H. 132
Narkevičius J. 13
Narmontas V. 13
Naruševičius M. 159
Navickas V. 63, 90, 132, 161
Nevulis L. 14
Norvilas A. 49
Novikovas A. 46
Novočiadovskis J. 298
Nurulin V. 132

Oleka R. 13, 63, 90, 239, 246, 253
Orlavičius S. 185
Ovčarovas 20, 96
Ovsenka Z. 214
Ozolas R. 25, 27, 49

Paliulis G. 184
Palskys E. 27, 33, 43, 44, 58, 59, 68
Papečkys A. 14, 93
Paskačius S. 132, 157
Paukštys V. 132
Pavilionis R. 261
Paulauskas A. 25, 184
Paužolis J. 183, 186
Pečeliūnas S. 49, 64
Pečkaitis J. 33, 44
Pelakauskas R. 133
Petkevičius J. 133
Petkevičius P. 132
Petkevičius S. 267
Petkevičius V. 161
Petrauskas A. 76
Petrauskas E. 80
Petrauskas G. 268
Petuchov I. 267
Piesliakas V. 33, 43, 58, 112, 292
Pikauskas O. 20, 96
Pikutis J. 13, 210
Piškinas E. 133
Poliakas S. 13
Poplavskis M. 13
Povilionis G. 59
Požarskas V. 186
Pranskevičius E. 184
Prapiestis J. 27, 31, 49, 55, 56, 57
Praspaliauskas S. 132
Prokopovičius R. 13

Pronkevičius L. 186
Prunskienė K. 14, 22, 23, 28, 29, 49, 76, 108, 183
Pugo B. 113
Pukanasis R. 156
Pukenis V. 266
Pumputis A. 8, 27, 28, 29, 30, 32, 33, 37, 41, 44, 78
Rabavičius R. 185
Racevičius A. 268, 269
Račkauskas V. 161, 235, 266, 269
Radžiūnas V. 266
Radžius A. 133
Raila J. 13
Raišys D. 132, 242
Raišys V. 14
Ramanavičius R. 13
Ramansevičius G. 184
Ramansevičius V. 184
Rapalis K. 132
Rasimavičius N. 48
Ravinas V. 184
Razvodov V. 80
Reikaitė I. 8, 183
Rimkevičius J. 63, 266, 269
Rindokas R. 266
Rinkevičius J. 58
Ryžkovas N. 30
Romanovas O. 132
Rukšėnas A. 133
Ruplėnas R. 133
Rutkauskas R. 13
Ruzgas A. 132

Sabalionis B. 225
Sabutis L. 49
Sadauskas J. 225
Sadeckas A. 13, 25, 63, 64, 70, 78, 90, 266, 298
Sakalas A. 64, 116
Sakalauskas Č. 13
Samas A. 132
Savickas E. 214
Semionovas V. 225
Senovaitis R. 157, 159, 161
Sidabras R. 132
Sidorenko V. 132
Simonavičius R. 184
Skapcevičius V. 14
Skliar A. 80
Skučas A. 78
Slivinskas A. 225
Smatavičius D. 132
Sokolovas S. 267
Spiridonovas I. 14
Stakvilevičius M. 53
Stančikas S. 185, 188
Stankeras P. 4
Stankevičius Č. 49, 64, 67
Stankevičius M. 188, 203
Statkevičius G. 13, 266
Steponavičius A. 14
Stončaitis A. 267
Stončaitis A. 114
Stonys J. 132
Stravinskas D. 94
Strukas T. 184
Surininas I. 13, 25, 266
Suslavičius L. 240, 246
Susojevas V. 233
Sutkevičius A. 132
Svetulevičius A. 14, 25, 49, 75
Sviderskis G. 184

Šakočius A. 4, 44
Šalgunovas V. 14
Šalkauskas K. 118
Šavareika Z. 14
Ščeldiajevas 64
Ščiupakovas J. 132
Šeibelis A. 132
Šeikis G. 132
Šerpytis A. 132
Šeškas V. 132

Šidagis Č. 132
Šidlauskas A. 13
Šimelionis J. 14, 93
Šimėnas A. 65, 66
Šimkūnas S. 132
Šimkus K. 63, 64, 267, 296
Šimkus V. 13
Šiškauskas R. 46
Škleinikas K. 133
Šleževičius A. 36, 115, 203
Šličytė Z. 64
Šliužas A. 132
Šližys R. 13
Šulcas V. 214
Šuliokas R. 184
Švarcas D. 132
Švelnys A. 13

Tamulionis V. 214
Taučas A. 132
Telyčėnas V. 269
Tepelys A. 298
Tijūnėlis V. 133
Truska L. 4
Tunaitis J. 100
Tuskenis A. 240, 246

Ulevičius J. 133
Urbonas R. 132
Urmonas A. 33

Vagnorius G. 44, 60, 100, 103,104, 113, 204, 267, 298
Vainorius M. 14
Vaišvila Z. 24, 25, 26, 49, 50, 55, 56, 57, 59, 60, 62, 64, 65, 67, 68, 77, 103, 105
Vaitekūnas R. 13, 36, 63, 105, 110, 117, 121, 161, 189, 203, 233, 253, 268, 298
Vaivada J. 133
Vaivada K. 133
Valiukas P. 14, 90, 93, 104, 105, 110, 129, 135, 267, 268
Valiūnas J. 132
Varenikovas V. 20
Vasiliauskas Juozas 33, 58
Vasiliauskas Justinas 13, 14, 16, 36
Vasiliauskas L. 13, 25, 26, 63, 64, 75, 77, 78, 90, 102, 156, 159, 266
Vaškevičius R. 184
Vėlavičius S. 13
Venskevičius E. 13, 93
Venskus V. 14
Vilbikas S. 54
Vilkas A. 13
Vilkauskas V. 184
Vingerevičius V. 298
Vitoško E. 132
Vytautas R. 132
Vogulis J. 133
Vrubliauskas A. 240

Zabarauskas V. 12, 14, 16, 24, 49, 75, 78, 240
Zadneprovskis A. 46
Zavadskas R. 183
Zubrickas K. 13
Zuokas V. 214
Zuzevičius A. 132

Žagunis G. 184
Žalys A. 55
Žąsinas A. 132
Žemaitis G. 184
Žiemelis V. 34, 118, 121, 203
Žuromskas M. 184

Autoriai dėkoja už paramą:

• Policijos departamentui (generalinis komisaras V. Grigaravičius)
• AB „Lietuvos draudimas“ (generalinis direktorius K. Šepetys)
• UAB „Omnitel“ (prezidentas A. Zabulis)
• AB „Pieno žvaigždės“ (prezidentas J. Kvaraciejus)
• AB „Alita“ (generalinis direktorius V. Junevičius)
• UAB „Paroc“ (generalinis direktorius J. Liubertas)
• AB „Vilniaus vingis“ (generalinis direktorius V. Šleinota)
• AB „Dvarčionių keramika“ (prezidentas J. Raišelis)
• UAB „Megrame“ (prezidentas J. Magelinskas)
• UAB „Eika“ (generalinis direktorius R. Dargis)
• UAB „Berlin Chemie Menarini Baltic“ (generalinis direktorius A. Blažys)
• ADB „RESO Europa“ (generalinis direktorius V. Gricius)
• UAB „Ekskomisarų biuras“ (viceprezidentas A. Sadeckas)

Liubertas, Petras; prof. habil. dr. Mančinskas, Česlovas

Lietuvos policija atkūrus nepriklausomybę. Monografija. Vilnius:
Li611 Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004 – 324 p., 42 lentelės, 60 nuotraukų, 16 schemų.

Bibliogr. 312 p.

ISBN 9955-563-74-5

Monografijoje aptariama, kaip buvo kuriama dabartinė Lietuvos policija, jos veikla, Policijos įstatymo priėmimas ir pagrindinių policijos rūšių bei tarnybų darbas, atkūrus šalyje nepriklausomybę.

Leidinys skirtas tyrinėtojams, policijos darbuotojams praktikams ir visiems, besidomintiems Lietuvos istorija.

UDK 351.74/.76(474.5)

Petras Liubertas
Česlovas Mančinskas

LIETUVOS POLICIJA ATKŪRUS NEPRIKLAUSOMYBĘ

Monografija

Korektūrą skaitė *Stasė Simutytė* ir *Česlovas Mančinskas*
Rinko *Gražina Rapolienė*

SL 585. 2004 09 10. 17,33 leidyb. apsk. l.
Tiražas 1000 egz. Užsakymas
Spausdino UAB „Baltijos kopija“, Kareivių g. 13b, Vilnius
Puslapis internete www.kopija.lt
Elektroninis paštas info@kopija.lt